Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Турега Юрій Орестович

УДК 94(477.83-21Броди)::352.07"158/177"

Дисертація

Управління та самоврядування міста Броди у кінці XVI–XVIII ст.

Спеціальність: 032 "Історія та археологія"
Галузь знань: 03 "Гуманітарні науки"

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

Ю. О. Турега

Науковий керівник:
Заяць Андрій Євгенович
доктор історичних наук, професор

Львів – 2022

Анотація

Турега Ю.О. Управління та самоврядування міста Броди у кінці XVI–XVIII ст. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 "Історія та археологія" в галузі знань 03 "Гуманітарні науки". Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022.

Зміст анотації. Метою підготовленої до захисту дисертаційної роботи є вивчення "владної сфери", яка була складовою частиною соціального життя ранньомодерного міста Броди. Її наявність гарантувала стабільне протікання суспільних процесів у всіх інших сферах життя соціуму.

Відштовхуючись від напрацювань дослідників минулого Бродів, та зробивши акцент на вивчення письмової спадщини магістрату міста (1587–1772 рр.), дисертант представив основний зміст роботи у п'яти розділах, що висвітлюють низку тематичних складових, сукупність яких у свою чергу описує та пояснює предмет його дослідження.

У роботі доведена гіпотеза про те, що владна сфера Бродів існувала у вигляді трирівневої ієрархічної структури: (1) дідич ↔ (2) замкова адміністрація ↔ (3) міський уряд. На кожному з цих рівнів присутній певний набір універсальних і унікальних тематичних складових.

Так, універсальною тематичною складовою для всіх трьох рівнів є встановлення номенклатури носіїв та виконавців владних повноважень, а також визначення напрямів їх діяльності в межах владної сфери. Спільними темами для другого і третього рівнів є висвітлення поліваріантності назв урядів; механізмів винагород і забезпечення урядовців і слуг.

Унікальні тематичні складові на першому рівні оповідають про коло слуг власників міста, лукративний фактор у володінні Бродами та відображення сприйняття дідичів міськими урядниками й міщанами. На другому рівні до цієї когорти входить тема характеру взаємовідносин між панською адміністрацією та магдебурзьким урядом. Найширший діапазон унікальних тематичних складових представлений на тре-

тьому рівні. Тут джерела дали змогу дослідити питання урядового простору, виборів, професійно-соціального тла походження членів ради, лави, війта, а також майновий стан райців і війта. На цьому ж владному рівні розглянуто окремі аспекти єврейського самоврядування крізь призму збереженого в джерелах відбитку контактів між християнами і юдеями.

Володарі Бродів (дідичі) відігравали ключову роль в житті міста. В історіографії на цьому акцентувалося неодноразово. Дослідження джерел дало змогу підкріпити ці акценти, чітко побачити владну активність власників міста у сферах земельних відносин, правотворчості, правосуддя, безпеки міста й захисту його інтересів на загальнодержавному рівні. В останній вдалося зафіксувати симбіоз зусиль дідича та міської влади, що долучалася до процесу здобуття й підтвердження прав і привілеїв.

Реконструкція діяльності кожного із власників Бродів у рамках визначених сфер є вкрай нерівномірною. Так, існує інформаційний перекіс на користь коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського, що до певної міри може свідчити про його вищу ніж в інших владну активність. Водночас результати дисертаційної роботи дещо згладжують такі нерівномірності, дозволяють переглянути окремі осудливі твердження, зокрема, щодо бродівської політики Александра Конєцпольського.

Також вперше вивчено участь в управлінні містом дружин дідичів. Встановлено, що переважно вони зосереджували свою увагу на духовному житті й похідних від нього ділах милосердя, але в окремі періоди історії Бродів концентрували у своїх руках усю владу володарок міста.

Другою тематичною складовою в межах розгляду першого владного рівня є лукративний (корисливий) фактор перебування Бродів у власності представників кількох шляхетних родів. Для них місто було джерелом доходу, а тому їхні владно-управлінські активності узгоджувалися з цим фактом. Дослідження лукративного фактору, хоч і обмежене через зникнення провентових книг, показало, що прибуток власників формувався із регулярних і нерегулярних джерел, поряд з якими свої плоди приносив капітал вкладений у натуральне господарство. Користь від володіння Бродами вимірювалася не тільки у грошовому чи натуральному еквівалентах, а й тими послугами, які міщани надавали своїм панам. Дисертант показав, що бродів-

чани брали участь в організації полювання й задовольняли транспортні потреби дідичів. У межах останнього вперше було вивчено процес реформування транспортної повинності, що пройшов у XVIII ст.

Наступною тематичною складовою розгляду першого владного рівня є питання слуг в оточенні володарів Бродів. Вдалося сформувати їх перелік та провести їх функціонально-видову класифікацію. Також досліджено відображене в актах сприйняття дідичів урядниками магістрату та міщанами. Очікувано, що у словнику цієї рецепції вірнопідданська лексика абсолютно переважає критичну. Крім того було встановлено, що для бродівчан дідич був не тільки найвищою владною фігурою, а й персоною, діяльність якої залишала у їхній пам'яті часові маркери, опираючись на які вони пригадували події з власного життя.

Спектр управлінських завдань, стиль життя, величина володінь — усе це змушувало можних власників Бродів до делегування своїх повноважень панам комісарам та замковій адміністрації (представникам другого владного рівня).

У дисертації вперше детально вивчено персональний склад замкових урядників, номенклатуру посад, напрями діяльності, характер взаємовідносин із міською владою. Чільними урядовцями замку були економ, староста й губернатор. Юрисдикція першого з них поширювалася і на місто, і на села у власності його "пана і добродія". Стрижнем діяльності економа було збереження й примноження доходів дідича, тому він наглядав і за фіскальною сферою. Показовими у цьому плані є заходи Александра Галецького. До набору владних повноважень економа належало також управління землями, простором міста, контроль за його благоустроєм, здійснення судових функцій.

Постійним представником дідича у місті був староста. За результатами вивчення міських актів встановлено, що він виконував роль посередника у донесенні волі власників до міської влади; оберігав громадський спокій; керував замком і його залогою; володів повноваженнями у питаннях надання землі. Спільною для старости і економа була націленість на створення й підтримання умов необхідних для того, щоб Броди приносили прибуток їх володарям.

У цьому ж руслі працював і губернатор, посада якого у XVIII ст. де-факто замінила уряд старости, про що свідчить порівняння їхніх обов'язків. Вивчення діяльності панської адміністрації у сфері земельних відносин дало змогу переглянути висловлене в історіографії твердження про існування обмежень для євреїв на купівлю християнської нерухомості в місті та продемонструвати їх формальність. Також нові факти з історії Бродів було здобуто в результаті дослідження діяльності архітекторів на службі в Конєцпольських, зокрема Андреа дель Акви.

До переліку замкових урядів, окрім економа, старости/губернатора та архітектора також входили державця, підскарбій, референдарій, провентовий писар, возний, бурґрабій та лісничий. Детально описати напрями діяльності кожного з них у дисертації не вдалося через "мовчання джерел", але фіксація їхньої присутності є першим кроком на шляху до застосування непрямих методів встановлення історичних фактів.

На другому владному рівні вдалося прослідкувати характер взаємовідносин між панською адміністрацією та міським магістратом. Назагал проведені спостереження підтвердили міркування Івана Созанського про існування вертикалі підпорядкування замок → магістрат. На основі фактичного матеріалу вказано, що атмосфера спілкування між другим і третім владними рівнями залежала від характеру очільника замкової адміністрації. Міжурядові стосунки коливалися від напружених чи образливих (у системі "зверхник – піддані") до ділових з проявами поваги, дружніх почуттів.

Із виходом дослідження на третій владний рівень відбулося розширення кола тематичних складових. Так, у дисертаційній роботі вивчено питання місця праці міських урядовців. Показано, що протягом 186 років воно не було стабільним, однак майже три чверті століття перебувало у ратуші, питання існування якої досі в історіографії не досліджувалося.

Поглиблено розробку теми міських виборів. Встановлено конкретніший перелік виборчих локацій та переглянуто тезу про традиційний час їх проведення. Визначено коло учасників виборів, їх гостей, кількість виборних урядів.

За аналогією з панською адміністрацією реконструйовано перелік міських урядів та поле їхніх обов'язків. Дисертант вважав необхідним диференціювати номенклатуру міського магістрату за двома рівнями: організаційно-управлінським (рада та війт) та виконавчим (усі інші урядники та слуги). Дослідження міської ради продемонструвало невідповідність суті словосполучення "квартальний бурмистер" наявним в історіографії поясненням. Вдалося описати забуті сторінки історії міста, наприклад, пов'язані з 1768 р. Показано трансформації владних повноважень війтівського уряду протягом періоду, який досліджувався. Окреслено принцип поділу напрямів діяльності урядників за об'єктом на який вона спрямовувалася. Відповідно до нього описано урядову діяльність ради, війта, лави, що показало переважання кола влади й відповідальності райців над аналогічним колом війтівсько-лавничого уряду. Водночас не вдалося зрозуміти причину існування об'єднаного уряду ради і війта, який дублював функції своїх складових.

У дисертаційній роботі в загальних рисах проаналізовано майновий стан осіб, які обіймали війтівські та раєцькі посади. Також окреслено професійно-соціальне тло, вихідці з якого обиралися лавниками, радниками, війтами. У зв'язку з цим було скориговано тезу про лавників, як про винятково представників ремісничого середовища.

Виконавчий рівень міського магістрату охарактеризовано через вивчення діяльності писарів, шафарів, сотників й десятників, міських слуг. Під час цих студій було опрацьовано низку невідомих документів, наприклад, договір бродівської ради з новонайнятим катом 1754 р. Визначено роль міських слуг у судовій системі. Для виконавчого рівня вдалося реконструювати систему забезпечення писаря, шафаря, міських слуг. На третьому владному рівні також розглянуто питання участі громади в управлінні містом. Зроблено висновок, що у Бродах основна роль поспільства зводилася до виконання дорадчої функції.

Насамкінець вивчено репрезентацію міськими актами єврейського самоуправління. У XVII ст. його уособлювали уряди старших та шкільника. Саме вони мали найбільше точок дотику з міською маґдебурґією.

Ключові слова: Броди, дідич, шляхта в управлінні містом, влада і церква, міська елекція, ратуша, магістрат, війт, рада, лавники, старші кагалу, шкільник.

Abstract

Yu. O. Tureha. The governance and municipalism of the town of Brody in the late 16th – 18th centuries. A scholarly qualification work; a manuscript.
A thesis for the degree of Doctor of Philosophy, Program subject area 032 "History and Archeology", Scholarship field 03 "Humanities". Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2022.

The content of the abstract. The purpose of the presented here thesis is to examine the "sphere of power" that was a substantial part of the town of Brody's social life. This sphere guaranteed stability in every other realm of social life.

The main content of the thesis is given in five chapters, each of which is devoted to a certain field of the overall subject. Their succession logically and fully describes and explains the subject of the whole research. In order to achieve his goals, the author of the dissertation started from handling historiography but the main stress was put on the work with the written heritage of the Brody council (1587–1772).

In the thesis, the hypothesis about the frame of the Power sphere in Brody is proved. As a hierarchical structure, it consists of three levels: (1) lord of the town ↔ (2) lord's governors ↔ (3) urban authority. Each level comprises a cluster of both universal and unique elements of the researched subject. For all three levels of power there are such universal subject elements as restoring lists of those who held and executed the power and finding out lines of their governmental activities. Elucidating a variety of names for governmental positions as well as existing ways of recompense for officials and servants are universal subject elements at the second and the third levels.

At the first level of power, three unique elements of the researched subject were distinguished: a circle of the servants to the town lords, Brody as a source of profit for its owners, and perception of a town lord by urban officials and dwellers. At the second level the study of the relations between the lord's governors and the urban authority constitutes a further unique subject element. The third level is especially rich in unique subject

elements. Here, with the help of the (archive) sources such issues as a governmental space, elections, an occupational background of the elected, and their roughly estimated level of wealth were studied. The system of the Jewish self-government as an image of contacts between Christians and Jews as retained in the sources was also considered at the third level of power.

The owners of Brody (*plural* didychi) played a significant role in the town's life. This thought is widely spread in the town's historiography. A critical examination of the sources offered a confirmation of this thought. In addition, the exact domain of didychi was clarified. It lied in such spheres as land relations, local lawmaking, justice, town security, protection of the town at the state level. The fulfilment of the last task required joint efforts of the didych and the urban authorities as was detected. Town officials were also involved in the process of obtaining and confirming of the charters and liberties of Brody. The representation of each lord's domain within each sphere is very disproportionate. There is information abundance as far as Stanisław Koniecpolski is concerned that could affirm a theory about his higher governmental activity in comparison with the others. At the same time, the results of the thesis smoothen this tilt to a certain degree and allow to revise a few specific statements, for example, about Alexander Koniecpolski's policy towards Brody.

Also, for the first time, the participation of lord's wives in management of the town has been studied. Classically, the women’s attention was concentrated on the spiritual life and charity as its derivation. But there were at least two periods in Brody's history when they personally held all reins of power.

The next subject element at the first level of power is a lucrative side of owning the town of Brody by representatives of several noble families. For them the town was a source of income. That is why the factor of enrichment and management decisions of town's lords were harmonised. Unfortunately, the study of the lucrative factor was rather limited because the faith of the castle profitable books remained unknown. Nevertheless, it has been ascertained that lord's profit was formed from regular and irregular sources alongside the income from the capital invested in his natural economy. The benefits of possessing the town of Brody were measured not only in money and goods but also in ser-

vices provided by town dwellers. The researcher showed that Brody's inhabitants were engaged in preparations of the lord's hunts and in satisfaction of his transport demands. In the sphere of transport services, the reformation of this duty to the lord, that took place in the 18th century, was explored for the first time. A further subject element which is represented at the first level of power covers servants in service of the lords of Brody. The author established a list of servants and made a classification according to their functions.

The perception of didychi by urban officials and dwellers as reflected in the sources was also amongst the studied subject elements. It was not a surprise that the vocabulary of loyalty prevails over that of criticism in the lexical representation of that perception. Besides it was found out that the dwellers of Brody saw a town's lord not only as the supreme power but also as a person who left time markers in their memory according to which they described events from their own past.

Responsibilities, lifestyle, the size of the property were factors that forced the noble owners of Brody to depute their power to commissars and administration of the castle, who constituted the second level of power. In the thesis, for the first time, the castle staff has been studied on such a scale from the vantage point of its individual members, the variety of offices and governmental activities, the character of relations between the castle and urban authorities.

The top positions in the castle staff were ekonom (*approx.* steward), starosta (*approx.* castle elder), and hubernator (governor). The jurisdiction of the ekonom spread across all property in possession of his "master and sir". In the center of the ekonom's activity stood the profit of the town's lord. That is why he supervised the fiscal sphere. Undertakings of Aleksandr Haleckyi provide a significant and bright example of it. Governmental occupations of the ekonom also involved the management of lands, town planning, civil engineering, and execution of justice. Starosta was a permanent representative of the town's lord. Examination of the sources revealed that he informed the urban authority about the lord's will and maintained public peace; he was in command of the castle and its garrison. Starosta also had authority over the administration of lands. Starosta and ekonom had a common aim, to create and maintain the conditions necessary for Brody to be a profitable possession for its owners. The governor followed the same course. In the 18th century, his of-

fice actually replaced the office of starosta. It became obvious after a comparison of their duties. Study of the castle administration activities in the sphere of land relations allowed to revise a statement about the restrictions on the Jews' right to purchase real estate from Christians. It was shown that such restrictions were a mere formality. Also, new facts about the town's past were gained after the research of architects' deeds in service of the Koniecpolski family, especially of the activity of Andrea dell 'Aqua.

Besides ekonom, starosta / governor, and architect, there were seven more official posts in the list of the castle stuff. The silence of the sources on their account did not leave many possibilities for a detailed study of the castle officials' governmental activities but even a simple register of their existence is a first step on the path of implementation of the indirect method for establishing of historical facts.

At the second level of power, the nature of relations between the lord's administration and urban authorities was traced. All things considered, the conducted observations confirmed the thoughts of Ivan Sozanskyi about the existence of a subordinate hierarchy: castle → town council. The case study showed that the communication atmosphere between the second and the third levels of power depended on the temper of the person who was in chief of the castle administration. The relations between the offices varied from the strained or abusive (according to the system "superior – subjects") to the businesslike ones with the signs of respect and friendliness.

At the third level of power, the range of subject elements was widened. For example, the question about the workplace of the urban officials was studied. It was discovered that in the course of 186 years there was no single permanant building for that purpose, yet it was calculated that almost three-quarters of the century the officials worked in the town hall. Hitherto the issues concerning the town hall had never been under consideration. The presented research also extended the knowledge about town elections. The list of places where elections took place was expanded and the statement about the 7th of January as the election day was revised. The circle of voters, guests, and elected offices was determined. Like with the lord's administration, the list of urban offices and their spheres of action was reconstructed.

The author of the dissertation has chosen to split the list of urban offices into two levels: a decision-making level (councilors and viit (*Latin* advocatus) and executive level (all the rest of official posts). Examination of the sources revealed a mismatch between the explanations of the phrase "quarter head councilor" in historiography and the content of the town council's books. The forgotten moments from the town's history were described including the events of the year 1768. The changes in the authority of viit during the examined period were disclosed. The principle of dividing the officials' activities according to the object of their activities was introduced in the PhD thesis. The governing activities of the council, viit, and lavnyky (*Latin* scabini) were described on the basis of this division. It revealed prevalence of the council over the viit and lavnyky in the sphere of authority and responsibility. At the same time the researcher failed to understand a clear reason for the existence of the joint office of the council and viit that in fact duplicated the activities of its components. The property status of persons that were elected to the posts of viit and councilors was roughly analysed in the thesis. Also, the social and professional backgrounds of individuals elected to the offices of viit, councilors, lavnyky were depicted. Furthermore, a statement about lavnyky as almost always representatives of the craftsman environment was corrected. The executive level of the urban authority was described after the study of activities of scribes, shafari (managers of the town's budget), sotnyky, desiatnyky (low ranking officials in charge of hundreds and tens) and town servants. During the research, a range of unknown sources was processed, for example, the treaty of 1754 between the town council and a newly hired executioner. The role of the town servants in the judiciary was determined. At the executive level, the payment system for the work of a scribe, shafar and town servants was reconstructed. At the third level of power, the issue of townsfolk's participation in the management of Brody was also examined. It was concluded that the main role of the townsfolk lay in executing an advisory function.

On the basis of the town council books, the question of Jews' self-governance was studied in the PhD thesis, too. It revealed that the seniors of kahal and shkilnyk (shames) were the most active in their contacts with the urban authorities in the 17th century.

Keywords: Brody, town's lord, nobility in the governance of the town, authority & church, town election, town hall, town council, advocatus, councillors, scabini, seniors of the kahal, shames.

Список публікацій здобувача

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Турега Ю. Історіографія історії міста Броди (до 1772 року) // Вісник Львівського університету. Серія історична / за ред. І. Підкови, Р. Тарнавського. Львів, 2017. Спецвипуск до 60-річчя проф. О. Сухого. С. 118–139.
2. Турега Ю. Місто Броди як торговий центр наприкінці XVI – середині XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита. 2018. № 1–2 (17–18). С. 56–72.
3. Турега Ю. "Особливо в той час нещасливий…": місто Броди в середині XVII століття // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69), № 2. С. 73–84.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Турега Ю. До питання про дату переходу міста Броди у власність Станіслава Конецпольського // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : науковий збірник. Броди, 2021. Випуск 12. С. 23–26.
2. Турега Ю. Невідома сторінка історії міста Броди: пошесть 1651 р. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "III Таврійські історичні наукові читання". 29–30 березня 2019. Київ, 2019. С. 32–37.
3. Турега Ю. Оподаткування виробництва алкогольних напоїв у м. Броди в XVII ст. // XIII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 24–25 жовтня 2019 р. : тези доповідей. Київ, 2019. С. 16–17.
4. Турега Ю. Релігійне життя міста Броди (Любич) наприкінці XVI – у першій третині XVII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : матеріали XII краєзнавчої конференції. Броди, 2020. С. 17–21.
5. Турега Ю. Торгівля в м. Броди наприкінці XVI – середині XVII ст. // XII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 25–26 жовтня 2018 р. : тези доповідей. Київ, 2018. С. 32–34.
6. Турега Ю. Українська національна революція XVII ст. очима населення міста Броди // Історичні пам’ятки Галичини. Матеріали VII Краєзнавчої конференції (13 березня 2020 р.) / ред. колегія А. Середяк та ін. Львів, 2021. С. 87–93.

7. Турега Ю. "In oppido novolocato Liubice": простір і соціум // Йозеф Рот: портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 134–142.

наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Турега Ю. Виробництво алкогольних напоїв у Бродах XVII ст. // Міста та містечка Східної Галичини наприкінці XVIII століття. Збірник статей під ред. Т. Карголя, Б. Петришак, К. Слюсарка. Краків ; Львів: Historia Iagellonica, 2020. Том VII : Міста на пограниччі — контексти і приклади. С. 43–58.
2. Tureha Ju. Biecz – Brody – Bila Cerkva: trade contacts against the backdrop of the everyday life in the seventeenth century // Studia Historyczne. 2018. R. LXI, z. 4 (244). P. 73–84.

Зміст

Анотація 2

Список публікацій здобувача 13

Зміст 15

Перелік умовних позначень 17

Вступ 18

Розділ 1 Огляд історіографії, джерел, методології 26

1.1. *Історіографія історії Бродів у ранньомодерний час* 26

1.2. *Джерела до історії Бродів у ранньомодерний час* 32

1.3. *Методологія* 41

Розділ 2 Дідич: абсолютний володар, захисник і бенефеціар міста 48

2.1. *Сфери владних повноважень* 48

2.2. *Броди як джерело доходів і послуг* 59

Розділ 3 Замкова адміністрація 67

3.1. *Економ* 67

3.2. *Підстароста* 70

3.3. *Архітектор дідича* 74

3.4. *Губернатор* 77

3.5. *Інші замкові урядники* 83

Розділ 4 Міська влада та поспільство 89

4.1. *Урядовий простір і вибори в місті* 89

4.2. *Райці* 97

4.3. *Війт і лентвійт* 117

4.4. *Лавники* 124

4.5. *Об'єднаний раєцький і війтівсько-лавничий уряд* 140

4.6. *Поспільство у владній структурі міста* 144

Розділ 5 Професійні міські урядники та слуги 147

5.1. *Писар і шафар; сотник і десятник* 147

5.2. *Міські або ж урядові слуги* 156

5.3. *Кат, воротний і сторожа* 163

Розділ 6 Старші та шкільник: єврейське самоуправління у світлі міських актів 172

6.1. *Старші* 172

6.2. *Шкільник* 175

Висновки 180

Список джерел та літератури 187

Додаток 1 203

Додаток 2 225

Додаток 3 235

Додаток 4 238

Додаток 5 242

Додаток 6 248

Додаток 7 250

Додаток 8 251

Додаток 9 252

Перелік умовних позначень

зл. — зло́тий (zł. — złoty)

й.к.м. — його королівська милість

й.м.п. — його милість пан

ЦДІАУ — Центральний державний історичний архів України

я.в. — ясновельможний

AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

AGZ — Akta grodzkie i ziemskie

Sygn. — sygnatura (шифр / № справи)

Вступ

Актуальність теми. Дослідження минулого міста Броди, зокрема управлінсько-самоврядної сторони соціального життя його мешканців у ранньомодерну епоху, є черговим кроком на тривалому шляху розвитку української історичної науки. Ми не ставили собі за ціль визначити рівень того наскільки корисним може бути наше дослідження для поступу історичних студій. Натомість пропонуємо подивитися на нього як на необхідний крок у досягненні кращого розуміння історії міських спільнот, які існували й продовжують існувати на теренах сучасної України. Такий підхід мимоволі може підвести до думки про недостатність підвалин, на основі яких був здійснений вибір теми для дослідження. Дійсно, з висоти ґранд-наративу вивченню минулого Бродів можна накинути ярлик другорядності. Однак, те саме можна сказати про дослідження історії будь-якого іншого міста чи містечка. А тому варто пам'ятати, що для того, щоб прийти до точних і верифікованих узагальнень база, на основі якої вони виводяться, має бути якомога ширшою та достовірною: "Висувати теорії, не маючи відомостей, — ось найбільша помилка"[1]. Сказане у застосуванні до історії міст перетікає у висновок про те, що для того, щоб дати адекватну відповідь на питання про те, яким було українське місто минулого, потрібно накопичити максимально можливу кількість студій з історії конкретних міст у різні епохи, на різних територіях та різних форм власності. Щодо останнього, то як правило об'єктами уваги істориків ставали великі королівські міста[2]. Приватновласницьким міським осередкам пощастило далебі менше. В контексті сказаного саме Броди виступають надзвичайно вдалим об'єктом для дослідження. По-перше, місто в річпосполитську добу було приватною власністю кількох шляхетських родів, по-друге, вдалим було його географічне розташування (практично на межі Руського та Волинського воєводств[3]), а по-третє, відносно добре збереглося основне джерело, з якого можна чер-

---

[1] Конан Дойл А. Шерлок Голмс. Повне видання у двох томах. Київ, 2019. Т. 1. С. 201.

[2] Ми не беремося точно стверджувати якою є відсоткова перевага досліджень про королівські міста над приватними, однак побіжний погляд на історіографію промовляє саме на користь перших. Підтвердження цьому припущенню можна знайти у: Гошко Т. Штрихи до сучасної української історіографії історії міст // Історіографічні дослідження в Україні. 2011. Вип. 21. С. 153.

[3] У 2019 р. світ побачило багатогранне дослідження Андрія Заяця з історії волинських міст. Сподіваємося на подібну синтезу з історії міст руського воєводства чи принаймні однієї з його земель. Порівняння таких двох праць на тлі дослідження Бродів дозволило б сказати чи дійсно місто було межовим, чи були представлені у ньому риси характерні

пати дані про минуле міста — книги місцевого магістрату. Саме поєднання усіх трьох щойно вказаних факторів актуалізує тему нашого дисертаційного дослідження в рамках історичної науки.

Метою дисертаційної роботи є дослідити та описати один з найкраще відображених у джерелах проявів соціального життя — владну сферу як явище спільної діяльності володаря міста, його адміністрації та органів самоврядування, що намагалася врахувати та зрівноважити інтереси й потреби усіх учасників у загальних умовах існування людини в епоху раннього Нового часу.

Досягнення окресленої мети уможливить виконання наступних ***завдань***:

– опрацювання історіографії історії міста Броди;
– уважне вивчення спадщини діяльності бродівського магістрату;
– аналіз місця та ролі дідичів у житті міста;
– огляд взаємодій між власниками Бродів та його жителями;
– вивчення відображення у джерелах ставлення бродівчан до свого пана;
– визначення переліку замкових та міських урядів;
– аналіз взаємовідносин між замковою адміністрацією та органами міської влади;
– відображення багатоманітності та змінності назв замкових і міських урядів;
– опис урядового простору як місця праці урядників;
– різностороннє студіювання явища виборів у Бродах;
– вивчення ролі поспільства в управлінні містом;
– формування персональних списків урядовців на основі широкого кола згадок розкиданих у міських актах;
– встановлення загальних характеристик походження (соціального і професійного), майнового стану, механізмів забезпечення міських урядників;
– визначення й детальний опис обов'язків урядників замку та міста;
– детермінування кола міських слуг;
– дослідження функціональних обов'язків й системи забезпечення міських слуг;
– опис відображеної в міських актах системи єврейського самоуправління.

для міст обох воєводств, а чи можливо превалювання тих чи інших рис дозволить віднести його суто до "руських" або волинських міст.

***Об'єкт**ом* дослідження у роботі стало соціальне життя міста Броди у визначених нижче хронологічних рамках. Оскільки, в історіографії відсутнє чітке визначення соціального життя саме з погляду історичної науки[1] ми змушені звернутися до напрацювань суміжних галузей знань, насамперед соціології, де воно визначається як сукупність багатоманітних видів та форм спільної діяльності людей, спрямованої на забезпечення умов та засобів існування, реалізацію потреб, інтересів, цінностей[2].

Відповідно до цього визначення ***предмет**ом* дослідження стала т.зв. "владна сфера" (репрезентована замковим управлінням й міським самоврядуванням), одним з основних завдань якої є забезпечення більш-менш безпечних умов існування індивідів у соціумі, адже потреба в безпеці є однією з базових "психологічних" потреб людини[3]. Водночас інститут влади надає можливість задовольняти й деякі інші потреби, а проживання у відносно безпечному середовищі до певної міри сприяє реалізації інтересів та цінностей; сприяє активностям спрямованим на забезпечення умов і засобів існування.

Хронологічні межі дослідження обрамлені двома конкретними роками: 1584 і 1772. Перша дата обрана тому, що саме цього року король Стефан Баторій підписав локаційний привілей на заснування поселення міського типу на землях села Броди, які у той час були власністю белзького воєводи Станіслава Жолкевського. Цим же документом новій осаді надавалося магдебурзьке право[4], докази втілення якого можна було побачити вже через три-чотири роки (1587–1588 рр. датовані найдавніші

---

[1] Про це свідчить надзвичайно широка тематика досліджень, автори якої у назвах своїх робіт записували словосполучення "соціальне життя". Порівняйте: Капраль М. Модернізація чи трансформація. Соціальне життя українського міста на прикладі громади львівських шевців XVII–XVIII ст. // Київська Академія. 2014–2015. Вип. 12. С. 241–256 ; Hirschon R. Heirs of the Greek catastrophe : the social life of Asia Minor refugees in Piraeus. New York, 1989. P. ix, 2, 14, 19.

[2] Волович В. та ін. Соціологія. Київ, 2009. С. 250. Автори підручника запозичили це визначення, переклавши українською, із видання: Социологический справочник. Киев, 1990. Також зазначимо, що термін "соціальне життя" є полісемантичним. Одне з найоригінальніших його визначень належить Ллойду Сенділенсу, який відштовхуючись від постулату про те, що можливостей мови недостатньо, щоб передати плинний динамізм соціального життя звертається до виразного символізму й прямо називає соціальне життя деревом (людський рід), на якому кожен листочок це кожна окремо взята людина. Детал. про його міркування див.: Sandelands L. Thinking about Social Life. Lanham, 2003. P. v-vi, 7 ; Idem. The Idea of Social Life // Philosophy of the Social Sciences. 1995. Vol. 25, No 2. P. 169. На тому, що соціальне життя складне і багате явище, і що його неможливо пояснити, якщо думати про буття людини виключно в категоріях багатства і влади акцентував Крістіан Сміт: What is a person? : rethinking humanity, social life, and the moral good from the person up. Chicago, 2010. P. 343.

[3] Детально про потребу людей у відчутті безпеки писав Абрагам Маслоу: A theory of human motivation // Psychological Review. 1943. Vol. 50, Issue 4. P. 379–380.

[4] Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD) w Warszawie. Zespół 4. Seria 1. Sygnatura (Sygn.) 129. K. 487.

збережені до сьогодні записи у міській книзі[1]). Друга дата для Бродів є не менш знаковою, адже того року одночасно завершився річпосполитський період історії міста та розпочався літопис його існування у складі імперії Габсбургів, позначений наданням у 1779 р. патенту на вільну торгівлю, який перетворив Броди на вільне торгове місто[2].

Територіальні межі роботи у більшості випадків співпадають із простором земель, на яких розкинулося місто Броди. Цей простір складався не тільки з площі під міською забудовою, а й із сільськогосподарської округи. Водночас деякі активності міської та замкової влади, особливо у судовій сфері періодично виходили за окреслені рамки й відбувалися на землях різних населених пунктів, що в той чи інший період часу перебували у власності володарів Бродів. Через це і ми були змушені інколи порушувати встановлені тут територіальні межі.

Методами, з допомогою яких було проведене це дослідження стали: опосередкованого спостереження, лексичний, методи критики джерел і подукоментного опрацювання актових книг, прямий метод встановлення фактів, не прямі методи встановлення фактів (філологічний, генеалогічний, ретрогресивний), методи класифікації, прямого аналізу, типологізації, історичний метод, математичний, метод синтезу і метод порівняння, а також інструменти з позаджерельної галузі знань. Деталі використання цих методів описані у підрозділі 1.3 нашої дисертаційної роботи.

Наукова новизна результатів, отриманих в ході виконання дисертаційного дослідження полягає в тому, що, обравши точку опори у вигляді бродівських магістратських книг, вдалося встановити нові факти, дійти до узагальнень, що раніше не звучали, а також уточнити, доповнити або ж відкинути твердження висловлені в історіографії історії міста Броди. Зокрема, *вперше*:

– у сучасній українській історичній науці на прикладі Бродів було детально описано владну сферу соціального життя приватновласницького українського міста епохи XVII–XVIII ст., тобто визначено посадовий перелік урядників та встановлено фу-

[1] Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ) м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1–7.
[2] Куцмані Б. Броди. Львів, 2019. С. 50–52.

нкціональні обов'язки кожного з них, які класифіковано відповідно до об'єкта, на котрий ці обов'язки були націлені;

– досліджено питання урядового простору (встановлено місця праці урядовців і хронологію побудови першої в місті ратуші, зроблено підрахунок часу існування ратуші в річпосполитський період історії міста);
– сформовано списки осіб представників замкової адміністрації, магістрату, міських слуг;
– на новий рівень піднято питання про вибраних панів / мужів;
– звернуто увагу на сотників й десятників у владній структурі міста;
– чітко визначено русла (та їх наповнення), якими протікала взаємодія "дідич ↔ місто";
– продемонстровано місце дружин володарів Бродів в політиці спрямованій на місто;
– окреслено кола слуг власників міста;
– детально вивчено питання пов'язані з діяльністю міських слуг;
– описано систему забезпечення окремих урядників та більшості міських слуг;
– встановлено реформаторські заходи дідичів і їх адміністраторів у сферах зв'язку, фінансів й податків, пожежної безпеки, благоустрою міста;
– реконструйовано діяльність панських архітекторів упродовж 1630–1650-х рр.;
– локалізовано другу згадку про Г. Л. де Боплана на сторінках міських актів;
– наведено переконливі докази на користь 1626 як року переходу міста у власність Станіслава Конецпольського.

Ці здобутки відбулися завдяки введенню у науковий обіг значного масиву архівного матеріалу, який також дав можливість переглянути твердження і погляди, що висловлювалися істориками попередніх поколінь. Так, *переглянуто й уточнено*:

– час та процес проведення виборів урядників магістрату;
– погляд на зміни повноважень війта в структурі міської влади протягом XVII ст. і те, що ця посада, на відміну від інших міст, завжди була виборною;
– структуру та функціонал спільного уряду війта і ради;

– соціально-професійне походження членів лавницької колегії;
– зміст словосполучення "квартальний бурмистер" в бродівському контексті;
– урядові активності сеньйорів кагалу та шкільника.

У якості таких, що суперечать джерельному матеріалу *відкинуто* тези й міркування про те, що:

– в околицях Бродів у 1580-х рр. побутував гідронім "Копень";
– астіонім "Броди" витіснив назву "Любич" у 1629 р.;
– лентвійтом зазвичай ставав найстарший за віком лавник;
– син Станіслава Конецпольського Александр покинув Броди напризволяще і не протегував місту;
– із 1743 р. у місті існували певні обмеження у сфері набуття нерухомості спрямовані проти членів єврейської громади.

Натомість подальше *підтвердження* знайшли висновки про сприятливий вплив заходів володарів міста на його розвиток і статус й про високий рівень залежності міської влади від волі й рішень замкової адміністрації.

Особистий внесок здобувача. До усіх викладених в роботі та публікаціях за її темою положень та узагальнень, здобувач дійшов самостійно; вони не були осягнуті в результаті співавторства; при викладі запозиченого матеріалу робилися покликання на його авторів.

Апробація матеріалів дисертації була проведена шляхом участі здобувача в роботі дев'яти конференцій у 2018–2021 роках, що пройшли у Бродах, Дніпрі, Києві та Львові. Одним з підсумків участі дисертанта у їх роботі стали публікації тез і матеріалів у семи збірниках, виданих організаторами цих наукових заходів. Якщо говорити конкретніше, то у Бродах дисертант виступив на науковій конференції "Йозеф Рот: портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст." (13.IX.19) та двох науково-краєзнавчих конференціях "Брідщина — край на межі Галичини й Волині" (№12 і 13: 24.IV.20 і 25.VI.21). У Дніпрі взяв участь у двох міжнародних наукових конференціях "Історія торгівлі, податків та мита" (№12 і 13: 25.X.18 і 24.X.19). У Києві долучився до міжнародної науково-практичної конференції "III Таврійські історичні наукові читання" (29.III.19), а у Львові до сьомої краєзнавчої конференції "Історичні

пам’ятки Галичини" (13.III.20), а також двох звітних наукових конференцій ЛНУ ім. І. Франка (7.II.18 і 5.II.19).

Структура та обсяг дисертації. Структурно текст дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам[1] й націлений на реалізацію визначених мети і завдань. Його основна частина сформована шістьма розділами, які побудовані за проблемним принципом. Вони разом з іншими елементами праці творять її загальний обсяг у 252 с.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках науково дослідницької теми "Медієвістичні та ранньомодерні студії" (номер державної реєстрації: 0118U000609 0121) на кафедрі давньої історії України та архівознавства Львівського національного університету імені Івана Франка.

Практичне значення отриманих результатів. Фактографічний матеріал, наші міркування, узагальнення та висновки представлені у дисертаційному дослідженні можуть бути використані у трьох сферах сучасного соціального життя. У сфері науки вони будуть корисними під час підготовки до написання синтези з історії українських міст XVI–XVIII ст., у проведенні порівняльних студій (наприклад, щодо питання організації влади у містах Руського і Волинського воєводств), у розгортанні критичних дискусій навколо об'єкта роботи і у поглиблені досліджень (у т.ч. краєзнавчих) минулого ранньомодерних Бродів, зокрема, представленні його на монографічному рівні. Також наша робота може стати до певної міри точкою опори для дослідників, які розпочинатимуть подібні студії на фактичному матеріалі інших міст (1). У сфері освіти напрацювання дисертанта можуть знайти своє застосування як на рівні вищих навчальних закладів, так і середньої школи. Результати роботи можуть бути інкорпоровані в ході створення лекційних та практичних курсів на гуманітарних факультетах чи використані для створення навчальних посібників. У школах бродівської громади вони стануть у нагоді вчителям, які ставлять перед собою завдання виходу за рамки підручника та бажають сформувати в учнів повну картину бачення минулого їх малої батьківщини, яка б не обмежувалася виключно подіями попереднього століття (2). У сфері послуг, а саме в туристичній галузі також знай-

[1] Вимоги до оформлення дисертації затверджені Наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40.

деться місце для використання матеріалів із нашої роботи. Представлений у дисертації фактаж може збагатити зміст путівників, оповіді екскурсоводів; додати рівноваги між фактом і міфом, двома необхідними складовими популярного наративу (3).

Розділ 1
Огляд історіографії, джерел, методології

1.1. *Історіографія історії Бродів у ранньомодерний час*

Місту Броди пощастило. Саме так, адже далеко не кожне двадцятитисячне поселення може похвалитися тривалою, понад двохсотрічною, традицією дослідження своєї минувшини. Й хоча історія не була надто прихильною до долі культурних пам'яток міста, проте це ніколи не відлякувало людей, які бралися за вивчення минулого Бродів. Починаючи від першого оглядового знайомства з архівом міста у 1820 р.[1], і завершуючи сьогоденням, праця поколінь сформувала чималий бібліографічний список робіт з історії міста у ранній Новий час. Тематика цього списку може бути представлена у шістьох блоках: 1) топоніміка – хронологія; 2) дідич; 3) соціум; 4) економіка; 5) простір міста; 6) подієва історія.

1) Суть першого блоку зводиться до висвітлення дослідниками питань назви, розташування і датування міста. В історіографії утвердився спільний погляд на природу ойконіму "Броди" та його формування під впливом гідрологічних особливостей місцевості[2]. Натомість дискусії велися щодо часу виходу із вжитку назви "Любич", яку королівський привілей 1584 р. надав замку та осаді Станіслава Жолкевського на землях села Броди[3]. Трансформації ойконімів на території сучасних Бродів були представлені дослідженням Андрія Корчака та Володимира Ульянова[4]. Міркування над етимологією астіоніма тісно перепліталися з описом природних умов брідщини[5], тому дослідники зверталися до інструментарію геології та геодезії[1].

---

[1] Niemcewicz J. U. Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte. Paryż, 1858. S. 454–458.

[2] Barącz S. Wolne miasto handlowe Brody. Lwów, 1865. S. 5 ; Rozwadowski B. Brody // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1880. Tom I. S. 372 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym. Warszawa, 1885. Tom II. S. 744 ; Кісь Я., Уваротов С. Броди // Історія міст і сіл Української РСР. Київ, 1968. С. 116 ; Чобіт Д. Як виникло місто Броди. Броди, 2002. С. 9–11.

[3] Wolne miasto handlowe Brody (Z obrazów Galicyi) // Przyjaciel Ludu. 1840. R. 6, 7 Marca, № 36. S. 282–283 ; A. C. Kilka słów o mieście Brodach // Przyjaciel Ludu. 1840. R. 6, 6 czerwca, № 49. S. 391–392 ; Rozwadowski B. Brody. S. 372 ; Мацюк О. Замки і фортеці Брідщини // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи. Броди, 2014. С. 95 ; Кравцов С. Містобудівельна історія Бродів та Гійом Левассер де Боплан // Україна в минулому. Київ ; Львів, 1993. Випуск 4. С. 33–34.

[4] Корчак А., Ульянов В. Старі Броди чи Трібродн? До проблеми назви та локалізації Бродів XI–XV ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 36–37 ; Корчак А. Деякі спостереження щодо дублювання назв окремих населених пунктів колишньої плісненської землі на території Бранічевського округу в центральній Сербії та інших регіонах цієї країни // Там само. Випуск 11. С. 12–16.

[5] Wolne miasto. S. 282–283 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 747 ; Rozwadowski B. Brody. S. 372–373. У тексті дисертації поряд із словами утвореними від ойконіму "Броди" вживаємо також слово "Брідщина" й спільнокоре-

Щодо встановлення на хронологічній шкалі точки відліку, з якої починається історія міста Броди, то історіографія пропонує кілька варіантів. *Перший* ("осадницький"), через кілька місяців після оприлюднення[2], був аргументовано розкритикований[3] і зараз його можна вважати абсолютно помилковим. Та незважаючи на це, його трансформований рецидив можна зустріти в роботі Якова Хонігсмана[4]. *Другий* варіант пропонує на роль першої писемної згадки 1441 р. Дорогу йому дав Тимотеуш Липинський,[5], однак аналіз джерела[6], яке лежить в його основі показує гіпотетичність цього варіанту[7]. Саме тому Венедикт Площанський подав 1511 р., як першу згадку про поселення Броди[8]. *Третій* варіант ("давньоруський") пропонує дивитися на історію міста з 1084 р.[9]. Його палким прихильником є Дмитро Чобіт[10]. Водночас окремі його тези критично проаналізовані молодшим поколінням дослідників[11].

2) Існування другого тематичного блоку ("дідич") в історіографії історії міста зумовлене приватновласницьким статусом Бродів XVII–XVIII ст., що вплинув на історіографічну традицію, утверджену Садоком Барончем[12] (висвітлення історії міста через історію його власників). З часом ця традиція сформувала у текстах дисбаланс тем "міщанство" та "володарі Бродів" на користь останньої. Таким чином починаючи від Жолкевських і завершуючи Потоцькими дослідники доволі цілісно описали, як моменти їх особистого життя, так і політику щодо міста[13], проте і у цій темі

неві "брідський", "брідчани" та ін. Мотивуємо це традицією використання терміну "Брідщина" (Jaszczun W. The term and name "Brody" in Western Ukraine // Jaszczun Wasyl. Selected papers on slavic studies. New York, 1991. P. 42–43).

[1] Atlas geologiczny Galicyi. Kraków, 1895. S. 52 ; Чобіт Д. Броди та його округа княжих часів Русі-України. Броди, 2008. С. 73 ; Чобіт Д. Фортифікації міста Броди XVI–XVII ст. Броди, 2010. С. 8.

[2] Wolne miasto. S. 282–283.

[3] A. C. Kilka słów. S. 391–392 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 7.

[4] Хонигсман Я. Евреи города Броды. Львов, 2001. С. 5.

[5] Lipiński T. Miasto Brody z dawnymi przynależnościami // Biblioteka Warszawska. Warszawa, 1851. T. I. S. 435 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 4 ; Sokalśki B. Rys geograficzno-statystyczny Złoczowskiego okręgu szkolnego. Złoczów, 1885. S. 235 ; Кравцов С. Містобудівельна історія. С. 33.

[6] Confirmatio privilegii super castrum Olyesko // Towarzysz Duchowieństwa Katolickiego. Tarnopol, 1864. R. 1. S. 468.

[7] Корчак А., Ульянов В. Старі Броди. С. 37.

[8] Площанськiй В. Галицко-русскiй торговельный городъ Броды // Науковый сборникъ издаваемый Литературнымъ обществомъ Галицко-Русской матицы. Львов, 1869. Выпускъ I–IV. С. 57.

[9] Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1992. Т. 2. С. 74, 608 ; Тихомиров М. Древнерусские города. Москва, 1956. С. 33 ; Чорній Ю. Старі Броди // Броди і Брідщина. Торонто ; Онтаріо, 1988. С. 207 ; Чернишова Н. Броди. Б., 1993. С. 2.

[10] Чобіт Д. Як виникло. С. 11, 27–32 ; Чобіт Д. Броди та його округа. С. 90–94 ; Чобіт Д. Фортифікації. С. 17–18, 22–24.

[11] Корчак А., Ульянов В. Старі Броди. С. 35–39. У цій статті перша писемна згадка про Тріброди датована 1431–1432 рр.

[12] Barącz S. Wolne miasto. S. 3–156.

[13] Niemcewicz J. U. Podróże. S. 457 ; Lipiński T. Miasto Brody. S. 436–437 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 6, 16, 29, 57, 61, 69–77, 79–81 ; Площанськiй В. Галицко-русскiй. С. 58–59, 61 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 744–745 ; Sokalśki B. Rys. S. 235–236 ; Созанський І. З минувшини міста Бродів. Броди, 2003. С. 2 ; Sosnowski O. Studium pier-

можна відшукати поле для нових студій. Наприклад, донедавна у тіні залишалася проблема датування переходу міста у власність Станіслава Конецпольського. Із традиційним поглядом більшості (1629 р.) дисонувала позиція Ю. У. Нємцевіча (1626 р.)[1]. Уважний аналіз міських актів підтвердив правоту мандрівника початку XIX ст.[2].

3) Зміст блоку №2 свідчить, що впродовж XIX ст. у полі зору дослідників перебували насамперед дідичі Бродів, а власне міщанство було на маргінесі. Ситуація кардинально змінилася після публікації праці Івана Созанського "З минувшини м. Бродів" у Записках НТШ[3]. Фактично, соціоорієнтоване дослідження викладача бродівської гімназії не втратило своєї актуальності й до сьогодні, а все завдяки тому, що саме І. Созанський першим масово використав документи бродівського магістрату в історичних студіях. Стисло погляди та основні досягнення його праці можна подати в таких тезах:

– скепсис щодо реальності самоврядування міщан в умовах приватного міста[4];

– вперше визначено кількісний склад урядників, описано їхні обов'язки[5];

– висвітлено роль поспільства у місті[6];

– здійснено перші спроби підрахунку чисельності української громади Бродів[7];

– вперше описано церковнопарафіяльне життя русинів[8];

– вперше детально описано історію вірменської громади[9].

Після І. Созанського національний склад громади Бродів продовжили досліджувати Раїса Шиян (шотландці)[10] та Ігор Лильо (греки)[11]. Однак найбільше увагу до-

---

wotnego założenia (1586 r.) i obwarowania (1630–35) miasta Brodów // Biuletyn historji sztuki i kultury. Warszawa, 1934. R. II, № 4. S. 252–253 ; Wurm D. Z dziejów żydostwa Brodzkiego za czasów dawnej Rzeczypospolitej Polskiej (do r. 1772). Brody, 1935. S. 3, 17–23, 103–107 ; Szczygieł R. Lokacje miast w Polsce XVI wieku. Lublin, 1989. S. 270; Куцмані Б. Броди. С. 38–39.

[1] Niemcewicz J. U. Podróże. S. 457.

[2] Турега Ю. До питання про дату переходу міста Броди у власність Станіслава Конецпольського // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2021. Випуск 12. С. 23–26.

[3] Записки Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1910–1911. Т. XCVII. С. 5–25 ; Т. XCVIII. С. 10–30; Т. CII. С. 88–115.

[4] Созанський І. З минувшини. С. 3, 10.

[5] Там само. С. 4, 6–7, 20.

[6] Там само. С. 3, 6–8.

[7] Там само. С. 12, 19–21.

[8] Там само. С. 55–61.

[9] Там само. С. 35–42.

[10] Шиян Р. Купці-шотландці в містах Руського воєводства у XVI–XVII століттях // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1998. Випуск 33. С. 50–55.

[11] Лильо І. Греки на території Руського воєводства у XV–XVIII ст. Львів, 2019. С. 214–222.

слідників привертала єврейська нація, провідним історіописцем якої був Давид Вюрм. Його студію поєднувала із роботою І. Созанського міцна джерельна база, а відтак автор заповнив прогалину з історії громади, яка була властива історіографії XIX ст.[1]. Аргументував погляд на євреїв як на "тубільних мешканців", що поряд з християнами взяли активну участь у розбудові міста[2]. Праця Вюрма вперше висвітлила структуру кагалу, описала історію його найвизначніших родин[3], вона стала цінною підвалиною для пізніших дослідників[4].

Відповідь на питання про чисельність населення Бродів запропонував Ярослав Кісь у 1960-х рр. За його припущенням у XVII ст. в місті проживало 3,5–5 тис. осіб.[5]

Духовне і культурне життя міщанства Бродів історіографією подається насамперед через призму історії культових споруд міста[6]. Водночас Володимир Александрович локалізував у місті малярський осередок[7]. Побіжно увага дослідників зупинялася і на освітній сфері[8].

4) Четвертий тематичний блок історіографії Бродів висвітлює економічне життя міста. Перші нотатки про бродівське ремесло належать дослідникам XIX ст.[9], працю яких продовжив Іван Созанський. Історик вперше продемонстрував читачам професійний склад ремесла і його цехову структуру[10]. Під впливом вагомого внеску Созанського в історіографії утвердилася думка, що найрозвинутішим ремеслом у

---

[1] Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 746 ; Jaworski F. Brody // Tydzień. 1903. R. XI, 15 lutego. № 7. S. 51–54.
[2] Wurm D. Z dziejów. S. 3–4, 7.
[3] Ibid. S. 16–49.
[4] Хонигсман Я. Евреи. С. 13–45 ; Кравець Г. Просторова локалізація та повсякденне життя єврейської громади Бродів у першій пол. XVIII ст. // Польські студії. Варшава ; Київ, 2019. Т. XI–XII. С. 30–59.
[5] Кісь Я. Броди. С. 117.
[6] Barącz S. Wolne miasto. S. 29 ; Площанській В. Галицко-русскій. С. 273–279 ; Z. Bóżnica żydowska w Brodach // Kłosy. Warszawa, 1874. Tom XIX, № 486. S.260, 265 ; Rozwadowski B. Brody. S. 372 ; Sokalśki B. Rys. S. 234 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 745 ; Созанський І. З минувшини. С. 53–54 ; Щурат В. Церкви греко-католицької парохії в Бродах // Сьвіт: літературно-наукова часопись. 1907. Рік II, Ч. 5. С. 78–80; Czołowski A., Janusz B. Przeszłość i zabytki województwa Tarnopolskiego. Tarnopol, 1926. S. 144, 156–157 ; Kunzek T. Przewodnik po województwie Tarnopolskim. Tarnopol, 1936. S. 107–108 ; Вуйцик В. та ін. Українські церкви Бродівського району. Львів, 2000. Книга 1. С. 39–40 ; Александрович В. Церква св. Юрія у Бродах // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи. Броди, 2014. С. 547 ; Корчак А. Бродівські синагоги. Давні єврейські божниці кінця XVI – поч. XVIII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2008. Випуск 1. С. 39 ; Левицька М. Іконостас та вівтарі XVIII ст. церкви святого Юрія у Бродах // Там само. Випуск 12. С. 27–33.
[7] Александрович В. Малярський осередок у Бродах // Дзвін. 1990. № 3. С. 113–118.
[8] Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 745 ; Созанський І. З минувшини. С. 56–57; Кісь Я. Броди. С. 119.
[9] Barącz S. Wolne miasto. S. 49 ; Sprawozdania z posiedzeń komisyi historyi sztuki (1892–1893) // Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce. Kraków, 1896. Tom V. S. CXIII, LXIII.
[10] Созанський І. З минувшини. С. 24–25, 30–45, 48.

місті було шапкарство[1]. Питання єврейського ремесла вивчав Давид Вюрм[2]. Ремесло в економічних студіях Созанського доповнене такими галузями як торгівля, промисли та рільництво. У праці викладача бродівської гімназії було вперше опубліковано список промислів, якими займалися міщани[3]. Дотримуючись скептичного погляду на роль торгівлі у житті бродівських християн[4] автор висловив думку про те, що їх головним заняттям було хліборобство. Торгові розвідки Созанського на прикладі єврейських купців були доповнені Д. Вюрмом[5], шотландських — Р. Шиян[6]. Інші аспекти торгового життя у більшій чи меншій мірі також були висвітлені дослідниками, які працювали впродовж останніх двохсот років[7].

5) Мережа вулиць, укріплення Бродів[8] та місцева фортеця як складові п'ятого тематичного блоку історіографії Бродів формують уявлення про простір міста[9]. Фактично першопрохідною у його вивченні є знову ж таки праця Івана Созанського, у якій встановлено перелік вулиць XVII ст. з визначенням "національної приналежності" їх мешканців та розглянуто явище "нового міста"[10]. Його робота продовжується сучасним дослідником минувшини Бродів — Василем Стрільчуком[11]. Напрацювання 1930–1960-х рр.[12] підтвердили факт того, що вулична сітка середмістя є результатом реалізації проекту "ідеального міста".

---

[1] Кісь Я. Броди. С. 117; Іванюха Г. Економічна історія міста Броди XVII–XVIII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 42.
[2] Wurm D. Z dziejów. S. 31.
[3] Созанський І. З минувшини. С. 24.
[4] Там само. С. 21–22, 30–31.
[5] Wurm D. Z dziejów. S. 23–25, 28.
[6] Шиян Р. Купці-шотландці. С. 52–54.
[7] A. C. Kilka słów. S. 391–392 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 49 ; Sokalśki B. Rys. S. 236 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 744 ; Jaworski F. Brody. S. 51–54 ; Кісь Я. Броди. С. 117–118 ; Szczygieł R. Lokacje. S. 270 ; Кравченко В. Документи з історії торгівлі шотландців із Замостя і Бродів у Києві 40-х рр. XVII ст. // Український археографічний щорічник. Київ ; Нью-Йорк, 2004. Нова серія. Вип. 8/9. С. 487 ; Іванюха Г. Економічна історія. С. 44 ; Куцмані Б. Броди. С. 38–68.
[8] Бойко Х. Місто Броди в іншомовних джерелах та архівних документах XVIII–XIX ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2008. Випуск 1. С. 23 ; Чобіт Д. Фортифікації. С. 8–9, 11 ; Могитич Р. Нові матеріали і дослідження Бродівського замку // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2012. Випуск 5. С. 36–42 ; Чобіт Д. З історії забудови Бродів // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи. Броди, 2014. С. 79.
[9] Barącz S. Wolne miasto. S. 65–67 ; Чобіт Д. Броди : краєзнавчий нарис. Львів, 1984. С. 5 ; Бойко Х. Місто Броди. С. 23 ; Корчак А. Хронологія спорудження окремих громадських та житлових архітектурних пам'яток м. Броди // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 80.
[10] Созанський І. З минувшини. С. 15–18.
[11] Стрільчук В. Вулиця Залізнична в історії Бродів // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2011. Випуск 4. С. 6–11; Його ж. Вулиця Золота в історії Бродів // Йозеф Рот: портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей. Львів, 2019. С. 148–161.
[12] Sosnowski O. Studium. S. 249–252 ; Kalinowski W. Miasta Polskie w XVI i pierwszej połowie XVII wieku // Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. 1963. T. VIII, Z. 3/4. S. 167–225.

Найпопулярнішою підтемою п'ятого блоку є замок Бродів, який привернув до себе увагу набагато більшого числа поціновувачів минулого у порівнянні з простором самого міста[1]. Тому не дивно, що численні напрацювання дали можливість розробити дві періодизації історії бродівського замку[2].

6) Останній тематичний блок історіографії історії Бродів висвітлює подієву історію міста. Найбільшу увагу істориків привертали події осені 1648 р.[3]. Природно, що обійти стороною постать Богдана Хмельницького вони не могли. Поряд з ним свої рефлексії дослідники спрямовували і на особу Івана Мазепи[4], пов'язаного з Бродами однією з кампаній Північної війни[5]. Картину подій історії міста протягом XVIII ст. представив С. Баронч[6]. Таким чином замітки, розвідки, статті та монографії з історії Бродів у 1584–1772 рр., що виходили друком з першої пол. XIX ст.[7] представляють місто у світлі шести великих тем. Зрозуміло, що повнота представлення цих тем різниться від праці до праці. Деякі роботи сконцентровані на одному тематичному блоці, інші ж претендують на звання праць узагальнюючого характеру. У плані розвою історіографії історії міста знаковою є робота Івана Созанського, яка змістила акцент уваги з власників Бродів на власне місто і його мешканців. Такий поворот став можливим завдяки суспільно-політичній атмосфері кінця XIX – поч. XX ст., поступу історичної науки та освіти. Тому виглядає закономірним те, що молодий

---

[1] Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 745–746 ; Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej. Lwów, 1892. S. 5–6 ; Łuszczkiewicz Wł. Reszty zamku Herburta pod Dobromilem. Studyum architektoniczne // Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce. Kraków, 1896. Tom V. S. 145 ; Созанський І. З минувшини. С. 65 ; Czołowski A., Janusz B. Przeszłość. S. 57 ; Кісь Я. Броди. С. 116 ; Чернишова Н. Броди. С. 3 ; Кравцов С. Містобудівельна історія. С. 37–39 ; Кривошеєва Д. та ін. Замок в Бродах Львівської області на основі матеріалів проекту реставрації // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. Львів, 1997. Число 6. С. 88–95 ; Кметь В. Документ бродівських міських актів 1631 р. із згадкою Ґійома Левассера де Боплана // Боплан і Україна. Львів, 1998. С. 78–81; Ульянов В. Іконографічні джерела до будівельної історії Бродівської фортеці // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 74 ; Чобіт Д. Фортифікації. С. 8, 19 ; Оконченко О. Оборонні укріплення замку у Бродах // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2011. Випуск 4. С. 13 ; Лабінський Б. Воєнна історія Брідщини // Там само. С. 64.

[2] Ульянов В. Іконографічні джерела. С. 74 ; Bevz M., Okonchenko O. Zamek w Brodach: fazy rozwojowe fortyfikacji // Budownictwo i Architektura. 2015. Tom 14(4). S. 8–15.

[3] Wolne miasto. S. 282–283 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 37–44 ; Созанський І. З минувшини. С. 62–65 ; Грушевський М. Історія України-Руси. Київ ; Відень, 1922. Т. 8, Ч. 3. С. 81–82 ; Czołowski A., Janusz B. Przeszłość. S. 57–58 ; Чобіт Д. Богдан Хмельницький у народній пам'яті Брідщан // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2013. Випуск 6. С. 67–71.

[4] Чобіт Д. Іван Мазепа у Бродах в контексті плану визволення України та створення незалежного руського князівства // Там само. Випуск 2. С. 47–49.

[5] Таїрова-Яковлєва Т. Іван Мазепа. Харків, 2018. С. 191, 202.

[6] Barącz S. Wolne miasto. S. 78–111.

[7] Тривала традиція дослідження минулого Бродів не могла не породити низки неточностей і помилок у працях дослідників. Див.: Турега Ю. Історіографія історії міста Броди (до 1772 року) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 2017. Спецвипуск. С. 135–138.

І. Созанський, який мав змогу слухати лекції Михайла Грушевського, звернувся до дослідження актів бродівського магістрату та вивів наратив про минуле міста на новий рівень. Автор наступної вельми помітної праці з історії міста (Давид Вюрм) також користувався міськими актами, доповнив їх іншими архівними збірками. Додавши до робіт Созанського і Вюрма працю Садока Баронча[1], ми отримаємо таку-собі фактографічну тріаду історії ранньомодерних Бродів, без використання якої не обходилася жодна робота, що була присвячена цьому періоду й побачила світ у XX і першій чверті XXI ст. (про її значення свідчить характер книжечки Едмунда Бернхаута, який по суті здійснив реферування цієї тріади[2]). Водночас праці Созанського і Вюрма, зважаючи на свої особливості, потребують перегляду та доповнення новими студіями. Вище ми вже показали, що у цьому напрямку рухається не один історик і краєзнавець. Сподіваємося, що і ця дисертація зробить вагомий внесок у цей процес.

1.2. *Джерела до історії Бродів у ранньомодерний час*

І вдруге скажемо, що місту Броди пощастило, адже далеко не для кожного поселення в Україні[3], яке у ранньомодерну добу було приватновласницьким містом, до сьогодні збереглося основне джерело для вивчення його історії — книги міських адміністративно-судових установ[4]. Бродівським міським актам вдалося пережити лихоліття минулого та осісти у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові[5]. Саме вони стали основною джерельною базою нашого дослідження. Варто зауважити, що із шістдесяти п'яти справ двадцять четвертого фонду ("Магістрат м. Броди") п'ять справ повністю виходять за хронологічні рамки нашої роботи і одна частково. Т.ч. понад 90% справ фонду були створені поміж 1587–1772 рр., а це близько 8350 аркушів різного формату (основних форматів два і

[1] Рецензент Губерт Л. назвав працю о. Баронча хронічкою міста Броди, яка далека, як будь-яка хроніка, від критичного погляду на історію, але тим не менше є важливою основою для подальшого вивчення історії міста (Hubert L. Recenzja na: Wolne miasto handlowe Brody. Skreślił ks. Sadok Barącz. Lwów 1865 // Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. Warszawa, 1865. T. IV. S. 196–200).
[2] Bernhaut E. Obrazki z przeszłości Brodów i powiatu Brodzkiego. Brody, 1938. Tomik 1. S. 24–45.
[3] Про незрівнянно гірший стан справ у міських і замкових книгах волинських міст див.: Заяць А. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. Л., 2019. С. 26–30.
[4] Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст. Київ, 2008. С. 27.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1–49, 51–66.

вони близькі до розмірів аркуша з сучасного шкільного зошита та листка А4). Нажаль книги фонду мають кілька хронологічних прогалин (1602–1619, 1624, 1655–1658 і 1701–1702 рр.) та й загалом розподіл кількості записів за роками вкрай неоднорідний. А втім архів у Львові це не єдине місце, де зберігаються книги колишнього бродівського магістрату. Фрагменти бродівських лавничих актів XVII ст. заховані поміж акцесійних рукописів вроцлавського Оссоленіуму[1].

Типологія записів у міських книгах надзвичайно широка. Це записи арештів[2]; міських видатків[3]; декретів (міського, рідше замкового судів)[4]; угод між приватними особами (щодо оренди, навчання ремеслу, укладення шлюбу чи поділу майна)[5]; результатів елекцій (міських урядників і цехмайстрів)[6]; звільнення застави[7]; про передачу бурмистрівства (виключно у 1641 р.)[8]; заповітів[9]; зізнань та свідчень[10]; інквізицій[11]; квитувань[12]; компромісів[13]; контумацій та диліґенцій[14]; купівлі-продажу нерухомості[15]; обміну та дарування нерухомого майна[16]; купівлі-продажу (та обміну) коней[17], товарів[18]; обіцянок[19]; мембрамів[20]; витягів із книг судово-адміністративних ус-

---

[1] Климчук А. Матеріали про Броди і Брідщину в рукописних збірках Оссоленіума у Вроцлаві // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2020. Випуск 11. С. 64.

[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 282; Спр. 4. Арк. 113 зв.; Спр. 7. Арк. 42; Спр. 15. Арк. 65–65 зв.; Спр. 31. Арк. 178.

[3] Там само. Спр. 49. Арк. 7.

[4] Там само. Спр. 5. Арк. 16; Спр. 7. Арк. 209–210; Спр. 14. Арк. 222; Спр. 28. Арк. 101 зв.; Спр. 37. Арк. 186.

[5] Там само. Спр. 4. Арк. 41 зв.–42; Спр. 5. Арк. 8–8 зв., 371 зв.–372; Спр. 10. Арк. 50–50 зв.; Спр. 18. Арк. 117 зв.; Спр. 22. Арк. 172 зв.–173; Спр. 31. Арк. 17, 69 зв.–70 зв.; Спр. 36. Арк. 101–102; Спр. 61. Арк. 15 зв.

[6] Там само. Спр. 13. Арк. 230 зв.; Спр. 31. Арк. 33; Спр. 36. Арк. 88; Спр. 37. Арк. 3; Спр. 38. Арк. 87; Спр. 46. Арк. 102; Спр. 47. Арк. 2, 9.

[7] Там само. Спр. 5. Арк. 134.

[8] Там само. Спр. 31. Арк. 34, 39, 40, 44, 47. Мова про запис, який засвідчував завершення каденції одного райці (яко старшого) та початок каденції наступного.

[9] Там само. Спр. 2. Арк. 441; Спр. 6. Арк. 13 зв.; Спр. 10. Арк. 91–92; Спр. 19. Арк. 78; Спр. 32. Арк. 225; Спр. 54. Арк. 223.

[10] Там само. Спр. 2. Арк. 303; Спр. 5. Арк. 18; Спр. 6. Арк. 83; Спр. 15. Арк. 172; Спр. 31. Арк. 171 зв.; Спр. 37. Арк. 152 зв.–153 зв. У цій групі також можна виокремити зізнання осіб про наявність боргу. Особливо їх багато в актах 1640-х рр. (Там само. Спр. 5, 6, 8, 10). До цієї ж групи відносимо реляції урядників (Там само. Спр. 5. Арк. 227–227 зв.; Спр. 8. Арк. 151 зв.; Спр. 56. Арк. 20.)

[11] Там само. Спр. 4. Арк. 136 зв.; Спр. 11. Арк. 35; Спр. 13. Арк. 23 зв.; Спр. 19. Арк. 209–209 зв.; Спр. 29. Арк. 35; Спр. 31. Арк. 54 зв.

[12] Там само. Спр. 4. Арк. 86; Спр. 10. Арк. 127 зв.; Спр. 19. Арк. 123; Спр. 31. Арк. 72 зв.; Спр. 61. Арк. 141.

[13] Там само. Спр. 4. Арк. 65 зв.; Спр. 7. Арк. 32–33; Спр. 12. Арк. 95; Спр. 33. Арк. 26 зв.; Спр. 38. Арк. 92–92 зв.

[14] Там само. Спр. 4. Арк. 41 зв.; Спр. 8. Арк. 94, 106 зв.; Спр. 15. Арк. 410 зв.; Спр. 36. Арк. 16; Спр. 56. Арк. 34.

[15] Там само. Спр. 6. Арк. 85; Спр. 11. Арк. 22 зв.; Спр. 16. Арк. 55; Спр. 37. Арк. 178–178 зв.; Спр. 42. Арк. 65; Спр. 44. Арк. 12; Спр. 47. Арк. 61 зв.

[16] Там само. Спр. 19. Арк. 145; Спр. 27. Арк. 44 зв.; Спр. 37. Арк. 86 зв.–87; Спр. 39. Арк. 75; Спр. 54. Арк. 117–120.

[17] Там само. Спр. 5. Арк. 375 зв.; Спр. 13. Арк. 230 зв.; Спр. 17. Арк. 22 зв.–23.

[18] Там само. Спр. 31. Арк. 95–95 зв.

[19] Там само. Спр. 5. Арк. 5; Спр. 7. Арк. 18–18 зв.; Спр. 8. Арк. 170 зв.; Спр. 31. Арк. 74.

[20] Там само. Спр. 7. Арк. 77 зв.; Спр. 15. Арк. 365 зв. (мембрами — документи, що засвідчували факт взяття кредиту).

танов Кам'янця-Подільського[1], Кременця[2], Львова[3]; документів адресованих місту органами центральної влади[4]; розпоряджень намісників дідича[5]; привілеїв дідича[6]; листів (у т.ч. приватних)[7]; призначення опікунів[8]; оцінки та опису майна[9]; пленіпотенцій[10]; взяття на поруки[11]; складення присяг[12]; скарг[13]; списків осіб, які прийняли міське право та виконали присягу[14]; списків оподаткованих членів поспільства і цехів[15]; розгляду судових справ (починаючи від скарги і завершуючи судовим рішенням)[16]. Також на сторінках міських книг можна натрапити на писарські нотатки щодо їх ведення[17]. Зауважимо, що з наведеного вище переліку записів принаймні половина робилася як у війтівських, так і раєцьких книгах.

У тематичному розрізі міські акти висвітлюють відносини боржник-кредитор, господарсько-економічну діяльність міщан, їхнє сімейне і побутове життя, діяльність органів міської влади, релігійне життя брідчан, девіантну поведінку. Крім того у бродівських міських актах є сотні згадок про інші населені пункти та їх представників. Приміром, в актах можна знайти записи з історії Тернополя[18].

Дозволимо собі дещо детальніше зупинитися на підтемі міських книг. Відповідно до поділу, який використовували самі урядники книги можна роздвоїти на "вічні" та "поточні". Останні також іменувалися протоколами.

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 467–467 зв.
[2] Там само. Спр. 13. Арк. 286 зв.–287 зв.; Спр. 44. Арк. 14 зв.; Спр. 47. Арк. 77.
[3] Там само. Спр. 14. Арк. 124 зв.
[4] Там само. Спр. 30. Арк. 97 зв.–98 зв.
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 113зв–114.
[6] Там само. Спр. 17. Арк. 59–60; Спр. 36. Арк. 172 зв.; Спр. 42. Арк. 100.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 300, 318; Спр. 3. Арк. 136; Спр. 7. Арк. 31–32.
[8] Там само. Спр. 4. Арк. 71–71 зв.; Спр. 10. Арк. 78-78 зв.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 329; Спр. 5. Арк. 122; Спр. 11. Арк. 109; Спр. 19. Арк. 70 зв.; Спр. 22. Арк. 209 зв.; Спр. 43. Арк. 20–20 зв.
[10] Там само. Спр. 4. Арк. 5 зв.; Спр. 5. Арк. 114 зв.; Спр. 10. Арк. 79–79 зв.; Спр. 15. Арк. 187 зв.; Спр. 19. Арк. 179 зв.; Спр. 31. Арк. 91.
[11] Там само. Спр. 2. Арк. 297; Спр. 4. Арк. 116–116 зв.; Спр. 15. Арк. 282; Спр. 43. Арк. 43 зв.; Спр. 45. Арк. 103 зв.
[12] Там само. Спр. 4. Арк. 101; Спр. 5. Арк. 42 зв.; Спр. 17. Арк. 92.
[13] Там само. Спр. 2. Арк. 328; Спр. 5. Арк. 387 зв.; Спр. 11. Арк. 106; Спр. 17. Арк. 47; Спр. 22. Арк. 125–125 зв.; Спр. 27. Арк. 36 зв.; Спр. 28. Арк. 120; Спр. 45. Арк. 78 зв.; Спр. 56. Арк. 10–10 зв. Не рідко разом із скаргою записували огляд наслідків від побиття, слова свідків або ж зустрічну скаргу протилежної сторони (Там само. Спр. 18. Арк. 5; Спр. 22. Арк. 1; Спр. 37. Арк. 183 зв.). У травні 1649 і 1650 рр. позивач двічі реновував свою протестацію (Там само. Спр. 31. Арк. 99, 108.)
[14] Це кілька записів сукупно за 13 років з різних десятиліть XVIII ст.: Там само. Спр. 42. Арк. 169, 170, 171; Спр. 44. Арк. 115; Спр. 45. Арк. 58, 67 зв.; Спр. 53. Арк. 12, 19а, 20, 30 зв., 43 зв., 58.
[15] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 36; Спр. 45. Арк. 58 зв.–60 зв.
[16] Там само. Спр. 10. Арк. 105–106; Спр. 15. Арк. 262; Спр. 20. Арк. 36.
[17] Там само. Спр. 10. Арк. 109 зв.
[18] Там само. Спр. 19. Арк. 83 зв.; Спр. 46. Арк. 6.

Характерним свідченням про зміст вічних книг є висловлювання війта Пленардовича 1640 і 1642 рр. Він стверджував, що до вічних книг потрібно записувати тільки "ґрунтові справи", а також заповіти. Поточним справам там не місце. Наприклад, запис до вічних книг умов замирення сторін "де і слова латиною не записано", на думку війта, був зайвим, а ще зневагою самих актів. Війту опонував колишній міський писар Коцєльський, який посилаючись на Андрія Ліпського, аргументував, що до вічних книг можна записувати відносно широке коло справ[1].

Протягом XVII–XVIII ст. до вічних актів записували угоди купівлі-продажу нерухомості[2], тому не дивно, що у 1765 р. заголовок книги пояснював, що вона для запису "самих ґрунтів міських бродівських", а в одному з записів 1769 р. було згадано про декрет у книзі ґрунтів[3]. Проте, скрупульозно позиції, висловленої війтом Пленардовичем, ніхто не дотримувався[4]. Крім змісту книг про це свідчать й їх титульні аркуші, наприклад: "Книга записів вічистих уряду війтівського різних справ, декретів, донацій та різних міських міста Бродів порядків й вписів" (1739 р.)[5].

Крім "проникнення" записів з поточних книг до вічистих спостерігався й зворотній процес, коли донації та заповіти писалися у поточних книгах[6]. Серед причин чому так ставалося джерела зберегли доволі банальне пояснення — відсутність паперу[7].

Також ведення вічних книг не було прерогативою котрогось одного з урядів. Збережений матеріал свідчить, що вони були як у ради, так і у війта[8]. Запис кінця 1761 р. згадує про вічисті акти об'єднаного уряду раєцького і війтівсько-лавничого[9].

Друга група міських книг — поточні (протоколи). Чи не перша згадка про їх ведення датована 17 червня 1597 р.[10]. Поділ книг на вічні та протоколи підтверджуєть-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 173 зв., 310 зв., 311, 391 зв.–392. Очевидно експисар мав на увазі єпископа Андрія Ліпського (Czapliński Wł. Lipski Andrzej (1572–1631) // Polski Słownik Biograficzny. 1972. T. XVII. S. 415–417).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 307–307 зв.; Спр. 4. Арк. 57; Спр. 44. Арк. 42, 47, 95 зв.
[3] Там само. Спр. 30. Арк. 67; Спр. 54. Арк. 1.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 118; Спр. 25. Арк. 29. Однак збережена книга з періоду війтівства Мартина Пленардовича зразково відображає дотримання позиції війта щодо змісту вічних книг: Там само. Спр. 3.
[5] Там само. Спр. 28. Арк. 1. Подібні широкі назви, які засвідчують тематичний простір записів у XVIII ст. можна побачити як мінімум ще у трьох книгах: Там само. Спр. 43. Арк. 1; Спр. 47. Арк. 1; Спр. 61. Арк. 1.
[6] Там само. Спр. 8. Арк. 10–10 зв.; Спр. 10. Арк. 91; Спр. 14. Арк. 342.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 162зв, 183–183 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 392; Спр. 28. Арк. 1; Спр. 33. Арк. 100; Спр. 44. Арк. 95 зв.
[9] Там само. Спр. 48. Арк. 38 зв.
[10] Там само. Спр. 1. Арк. 80.

ся описом вмісту війтівської скрині 1662 р. і раєцької 1665 р.[1]. Писарі 1670–1690-х рр., оформлюючи титульні заголовки протоколів, вказували уряд (війтівський або раєцький), а також порядковий номер за принципом, що новий протокол розпочинався кожного року з цифри "1". У цей період за збереженими актами можна прослідкувати, що впродовж року писарі списували від двох до чотирьох протоколів[2]. Протокольні книги велися до 1772 р. включно[3].

Тричі, у 1688, 1758 і 1771 рр. у записах згадано про "чорні книги". Зміст згадок дозволяє припустити, що так називали ті ж поточні книги[4]. До двадцять четвертого фонду увійшли як вічисті так і поточні книги, саме тому низка справ збереглася у двох екземплярах[5].

Третім видом книг з фонду "Магістрат міста Броди" є фінансові. У них, у вигляді близькому до таблиць, робилися записи прибутків і видатків міста, податкових списків[6].

Якщо вище описані види книг, хоч і в неповному складі[7], але дійшли до нас, то поряд з ними можна виокремити четвертий вид документів — ті, які до сьогодні не збереглися. Так, у актах 1678–1679 і 1690-х рр. згадується альбом, до якого записували осіб прийнятих до міщанства[8]. Крім нього наприкінці XVI ст. згаданий ринковий реєстр, у котрому були записані поля і сіножаті[9], а у липні 1678 р. було занотовано, що земля, яка належала місту визначалася у "інвентарі та циркулії" (inventarz y circulia)[10]. До групи втрачених (частково) документів можна віднести ті, які зберігалися при уряді та до книг не записувалися, наприклад, у раєцькій скрині у 1665 р. було вісім привілеїв від королів та Станіслава Конєцпольського[11]. Також при уряді накопичувалося багато інших паперів. Відомо, що заповіт міщанки 1769 р. збері-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 5 зв.; Спр. 33. Арк. 100. У війтівській скрині писар занотував також terminatarze писарів.
[2] Там само. Спр. 18. Арк. 159; Спр. 20. Арк. 26; Спр. 21. Арк. 40, 74; Спр. 22. Арк. 156, 192; Спр. 24. Арк. 46; Спр. 36. Арк. 18, 42, 54, 87, 122–123, 135; Спр. 37. Арк. 1, 32, 58, 101, 139.
[3] Там само. Спр. 29. Арк. 8; Спр. 46. Арк. 10; Спр. 61. Арк. 20 зв.
[4] Там само. Спр. 37. Арк. 131 зв.; Спр. 51. Арк. 33 зв.; Спр. 61. Арк. 14.
[5] Прикладом є запис від 12 травня 1684 р. У Спр. 19 він у формі індукти, а у Спр. 22 у вигляді поточному (чорновому / протокольному) (Там само. Спр. 19. Арк. 212 зв.; Спр. 22. Арк. 91–91 зв.).
[6] Там само. Спр. 49, 51, 52, 53.
[7] Маємо згадку про вічисті книги 1604 і 1620 рр., яких у Ф. 24 нема. Там само. Спр. 33. Арк. 100.
[8] Там само. Спр. 36. Арк. 105, 152 зв.; Спр. 38. Арк. 46 зв.; Спр. 39. Арк. 2 зв.
[9] Там само. Спр. 1. Арк. 75–75 зв., 100, 109.
[10] Там само. Спр. 36. Арк. 113 зв.
[11] Там само. Спр. 33. Арк. 100 зв.

гався у зав'язаному пакеті при урядових книгах[1]. Очевидно, що лишень невеличка частина з цих окремих документів була вкладена поміж аркуші книг і таким чином опинилася у двадцять четвертому фонді[2].

Паралельно із поділом книг на вічні та поточні існує диференціація на війтівські та раєцькі. Обидва уряди вели і вічні, і поточні книги. З 1750-х рр. фіксуємо також книги спільного уряду.

Насамкінець варто зауважити, що на стан збереження бродівських книг наклалися також реалії функціонування магістрату, а тому не все, що він розглядав знаходило своє відображення в книгах[3].

Крім того акти є доволі суб'єктивним джерелом, на зміст якого могли впливати самі урядники. Про махінації останніх свідчили їхні ж колеги. У 1640 р. війт М. Пленардович пригадав про дуже велику зневагу місту, екстракти і книги якого замковий суд піддав сумніву, адже було виявлено, що в одній із справ зміст запису у книзі, у витязі з неї та в апеляції різнилися[4]. У 1651 р. у махінаціях звинуватили вже самого Пленардовича. Йому закидали запис неправдивого квиту, який він, як сторона справи, свого часу мав подати до раєцьких, а не війтівських актів[5]. Про подібні проблеми, але вже у вірменських книгах є згадка з 1648 р., щоправда в тому випадку особа не погодилася вчинити запис "заднім числом", адже розуміла гріховність такого діяння[6].

Щіпка записів з книг бродівського магістрату була опублікована. Два документи з історії торгівлі у 1990 р.[7], у 1998 р. документ із згадкою про Г. Л. де Боплана[8], опис майна людвисара Іллі Дублянського у 2001 р.[9] та інквізиція обставин смерті бродівського купця Рубіна Йозефовича у 2021 р.[10].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 14.
[2] Там само. Спр. 18. Арк. 5 зв.–8; Спр. 22. Арк. 131а–133в., 186а, 200; Спр. 60. Арк. 1.
[3] Там само. Спр. 13. Арк. 290; Спр. 19. Арк. 180; Спр. 22. Арк. 108 зв.; Спр. 32. Арк. 150. Спр. 36. Арк. 47 зв.–48; Спр. 46. Арк. 146.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 173 зв.
[5] Там само. Спр. 10. Арк. 117 зв.–118.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 97–97 зв.
[7] Торгівля на Україні, XIV – сер. XVII ст. Київ, 1990. С. 315–317, 321–322.
[8] Кметь В. Документ. С. 78–81.
[9] Керик М. Інвентар та акт оцінення майна бродівського ливарника XVIII століття Іллі Дублянського // Україна Модерна. 2001. №6. URL: http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um6/Dokumenty/2-KERYK%20Myroslava.htm.
[10] Tureha Ju. Biecz – Brody – Bila Cerkva: trade contacts against the backdrop of the everyday life in the seventeenth century // Studia Historyczne. 2018. R. LXI, z. 4 (244). P. 78–84.

Після міських актів друга найважливіша група джерел місцевого походження з категорії "книги адміністративно-судових установ" це книги замкової адміністрації. На відміну від архіву міського магістрату і за винятком однієї справи їх доля нам невідома[1]. Щодо збереженої справи, то мова йде про збірку рукописного матеріалу, яку Василь Щурат у 1896 р. отримав від пароха с. Сухостав о. Ілярия Сїменовича[2]. У 1907 р. чотири документи з тієї збірки він опублікував[3]. Зауважимо, що копії опублікованих ним документів (I, II, IV) збережені також і у міських книгах[4]. На сьогодні збірка про яку у 1907 р. писав В. Щурат зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника[5]. Попередником Щурата, який мав змогу працювати із документами, місце знаходження яких на сьогодні невідоме[6] був архівіст Шимон Важинський, котрий до своєї рукописної монографії з історії Бродів (1844) включив промовисті на його погляд документи[7].

Здається, що безповоротно втрачено ще одне важливе джерело з історії міста — книги кагалу[8]. Вперше вони згадані у вересні 1672 р.[9]. З міських книг відомо, що до них записувалися судові справи та вироки, акти купівлі-продажу нерухомості, накази замкової адміністрації[10]. Про долю вірменських бродівських книг ми також не володіємо жодною інформацією.

Інформація з бродівських книг може бути доповнена даними з міських книг інших міст, наприклад, Луцька[11], Львова, Ярослава[12].

---

[1] Ще у 1770 р. порядок губернатора Кахлемберґа мав бути записаний "до його економічних книг" (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 77, 78 зв.).

[2] Щурат В. Увільненє злочинця дівчиною в Бродах 1727 р. // Записки Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1907. Т. LXXV. С. 98.

[3] Там само. С. 99–103.

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 167–168; Спр. 43. Арк. 33 зв.–34 зв.; Спр. 44. Арк. 14.

[5] ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 5. Спр. 6279/II. Цей поклик наводимо за працею: Кравець Г. Просторова локалізація. С. 53.

[6] Тим не менш маємо підстави припускати, що принаймні частина замкового архіву у свій час перебралася до Варшави (Woźniak-Wieczorek A. Hrabia Franciszek Potocki (1788–1853) // Studia Wilanowskie. Warszawa, 2017. XXIV. S. 161–172).

[7] Працею Важинського користувалися Садок Баронч і Вітольд Кєшковський (автор історичної довідки про місто Броди для статті Оскара Сосновського).

[8] Маєр Балабан у передмові до книги Д. Вюрма (1935 р.) запропонував поділ архівів з історії міста на три види: міський, магнатських родин колишніх власників Бродів, бродівського кагалу, а також побіжно окреслив стан їхнього збереження (Wurm D. Z dziejów. S. V).

[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 48. Одна з останніх згадок у "доавстрійський час" датована 1771 р. (Там само. Спр. 61. Арк. 5 зв.)

[10] Там само. Спр. 18. Арк. 62 зв.; Спр. 19. Арк. 204 зв.; Спр. 30. Арк. 77, 78 зв.; Спр. 35. Арк. 48; Спр. 42. Арк. 133.

[11] Торгівля на Україні. С. 311–312.

[12] Про це свідчать самі бродівські акти: ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 198. (1647) .

Наступна категорія джерел походить з канцелярій державних судово-адміністративних установ Речі Посполитої та повітових установ (ґродств і земств)[1]. Щодо останніх, то записи до них робилися у таких центрах як Буськ, Львів, Кременець[2], Перемишль, Сянок, Галич. До перших трьох жителі Бродів зверталися найчастіше. Про це відомо як з міських актів, так і з локалізованих документів. Серед останніх: привілеї Владислава IV (11.III.1633)[3], Станіслава Конецпольського (8.IV.1629)[4], Сигізмунда III (20.III.1597)[5], Лукаша Жолкевського (3.II.1614)[6], Станіслава Жолкевського (13.VIII.1586)[7]; запис 3.II.1610 р. про наслідки пожежі для міста та замку[8]; лібертація міста коронним підскарбієм Яном-Миколаєм Даниловичем (20.IV.1638)[9]; розмежування між королівськими і приватними маєтками на землях сучасної брідщини (1591–1592)[10]; запис пожертви 2 тис. злотих (надалі вживатимемо скорочення "зл.") Андрієм Конєцпольським братству св. Рожанця при бродівському костелі (1647)[11].

Джерелом до історії Бродів є також ґродські акти волинських міст, насамперед Володимира[12]. Один запис з володимирського ґроду був опублікований[13]. Опубліковано (повністю або у вигляді стислого опису змісту) також численну групу записів з ґродських і земських книг Львова, Перемишля, Сянока, Галича[14]. Їх значна частина це документація шляхетських сеймиків, які найчастіше згадували про Броди, коли йшлося про заборгованість міст із сплати податків. Бродам також присвячена конституція коронаційного вального сейму 1633 р.[15].

---

[1] Білоус Н. Київ. С. 28.
[2] ЦДІАУ м. Київ. Ф. 21. Оп. 1. Спр. 157. Арк. 101–101 зв. Наведено за: Національно-визвольна війна в Україні, 1648–1657. Збірник за документами актових книг. Київ, 2008. С. 340–341.
[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1090–1096.
[4] Там само. Спр. 384. Арк. 1099–1102.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 353–357.
[6] Там само. Арк. 357–359.
[7] Там само. Арк. 384–387.
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 365. Арк. 181.
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 391. Арк. 776–777.
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 70. Арк. 1453–1483.
[11] Там само. Спр. 76. Арк. 423–428.
[12] ЦДІАУ м. Київ. Ф. 28. Оп. 1. Спр. 69. Арк. 211–212. Записано скаргу бродівського купця Томаша Нівіна.
[13] Торгівля на Україні. С. 308–309.
[14] Жерела до історії України-Руси. Львів, 1901. Т.V. С. 175–176, 179, 247–249; Akta grodzkie i ziemskie (AGZ). Lwów, 1884. T.X. S. 152, 163–164, 201, 222, 228, 245, 258, 433; Ibid. T.XX. S. 331, 340, 395, 399, 403; Ibid. T.XXI. S. 76; Ibid. T.XXII. S. 39, 66, 86–87, 175, 178–179, 190–191, 329, 367, 459, 585, 592, 660; Ibid. T.XXIII. S. 507–508, 576, 606. Ibid. T.XXV. S. 444, 500.
[15] Volumina legum. Petersburg, 1859. T. III. S. 387.

Документація до історії Бродів актового характеру публікувалася Францішком Волянським[1], Садоком Барончем[2], Давидом Вюрмом (переважно з архіву м. Броди)[3], Станіславом Пжиленцьким[4].

Щодо плодів діяльності канцелярій державних судово-адміністративних установ, то вони також є джерелом до вивчення історії Бродів. Це, наприклад, демонструє публікація Володимиром Кравченком документів із Руської Метрики[5]. Привілей Бродам (Любичу) на магдебурзьке право 1584 р. зберігся у книзі Коронної Метрики у фондах Головного архіву давніх актів у Варшаві[6]. Про потенціал фондів останнього у пошуках інформації з минувшини Бродів свідчить також публікація Володимиром Александровичем інвентаря бродівського замку 1689 р.[7].

З-поміж наративних джерела до історії Бродів найвідомішими є два описи міста, замку та околиць француза Франсуа Далейрака[8] і фрисландця Ульріха фон Вердума[9]. Детальний опис подій з історії міста восени 1648 р. залишив Йоахим Пасторій[10]. Його дані дещо доповнює щоденник Станіслава Освєнціма[11], з інформацією якого перегукується реляція папського нунція де Торреса[12]. На спорадичні згадки про місто й замок можна натрапити у хронічці Йоахима Єрлича[13], літописах Самійла Величка і Грабянки[14].

Поряд з наративними джерелами до тієї ж групи джерел відносять й епістолярні. Насамперед маємо на увазі листування власників Бродів, наприклад, Александра

---

[1] Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. Wypis z ksiąg grodu lwowskiego, obejmujący przywilej, ktorym Stanisław Koniecpolski miastu wszystkie od pierwszego założyciela nadane prawa potwierdza // Dodatek tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. Nr. 50–51. 12, 19 Grudnia 1857. S. 206, 210.

[2] Barącz S. Wolne miasto. S. 176–197. Серед додатків С.Б. представив публікацію привілею Владислава IV 1633 р. (S. 186–190).

[3] Wurm D. Z dziejów S. 102–112.

[4] Pamiętniki o Koniecpolskich. Przyczynek do dziejów polskich XVII wieku. Lwów, 1842. S. 288–291.

[5] Кравченко В. Документи. С. 482–503.

[6] AGAD w Warszawie. Zespół 4. Seria 1. Sygn. 129. K. 486v–488v.

[7] Александрович В. Опис замку у Бродах 1689 р. // Український археографічний щорічник. Київ ; Нью-Йорк 2004. Вип. 8/9. С. 549–564.

[8] Полономовний переклад описів Ф.Д. подає Barącz S. Wolne miasto. S. 65–67. Український, але не повний переклад зроблено Анжелою Кам'янець (Куцмані Б. Броди. С. 37 (прим. 68)).

[9] Ulryk Werdum, 1670–1672 // Cudzoziemcy w Polsce. Lwów, 1876. S. 165–166 ; Український переклад: фон Вердум У. Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672… через королівство Польське // Жовтень. 1983. №10. С. 98.

[10] Pastorii J. Historiae Polonae. Gedani, 1680. Pars I. P. 162–168.

[11] Scriptores rerum polonicarum. Cracoviae, 1907. T. XIX. S. 126–127, 331, 344, 350, 361, 366.

[12] Донесення Джьованні де Торрес № 223 від 8.VII.1651 // Жерела до історії України. Львів, 1924. Т. XVI. С. 127.

[13] Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza. Warszawa, 1853. T. I. S. 49, 71 ; T. II. S. 96, 113.

[14] Збірник козацьких літописів. Київ, 2006. С. 216–217, 251, 399, 565, 894, 949.

Конецпольського[1]. Різноманітні листи, а також конфесати, уривки із щоденників, з яких можна почерпнути інформацію про яку міські акти як правило мовчать були опубліковані у кількох томах археографічних видань протягом останнього десятиліття[2]. І остання група джерел з історії Бродів у ранній Новий час це описово-статистичні матеріали[3]. Невелика їх частина була опублікована[4].

Таким чином, основним джерелом для написання цієї дисертації стали міські акти, характер змісту яких, у порівнянні з іншими вищеописаними типами джерел, якнайкраще підходить для досягнення мети і завдань нашої роботи.

1.3. *Методологія*

Висловивши свої міркування щодо стану досліджень та джерельної бази історії Бродів раннього Нового часу, можемо перейти до третьої традиційної складової вступних розділів дисертаційних робіт, а саме до огляду методології[5]. Наявний стан речей в історіографії та природа джерел підштовхнули нас до користування групою з понад десятка методів, у центрі якої опинилися інструменти роботи із спадщиною діяльності магістрату міста Броди. Завдяки досягненням науково-технічного прогресу нам вдалося довести доступність архівних справ до максимально можливого рівня, що забезпечило можливість тотального опрацювання усіх збережених записів за період ста вісімдесяти шести років. Кількарічне ретельне студіювання основної джерельної бази дало змогу накопичити масив інформації з усіх сфер соціального життя міста. Проте виявилося, що зібраний та упорядкований матеріал в рази перевищує[6]

---

[1] AGAD w Warszawie. Zespół 358. Sygn. 450. 128 s.

[2] Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу. Київ, 2012–2015. Т. 1. С. 95, 97, 173, 175, 268, 346–347, 602 ; Т. 2. С. 139, 187, 201, 242, 255, 277, 279, 446, 563, 564, 566, 576, 578, 584–585 ; Т. 3. С. 248, 261, 314 ; Т. 4. С. 441 ; Архів ранньомодерної Української держави. Київ, 2019–2020. Т. 3. С. 58, 101, 209, 224, 220, 316–317 ; Т. 4. С. 75, 211, 225, 284.

[3] AGAD w Warszawie. Zespół 7. Seria 3. Sygn. 17. 677 k. ; Sygn. 71. 913 k. ; Sygn. 134. 39 k.

[4] Źródła dziejowe. Warszawa, 1902. T. XVIII, Cz. 1. S. 61, 77, 152, 157 ; Жерела. 1901. Т. V. С. XIV (1-а пагінація).

[5] На перший погляд огляд методів дослідження у сфері гуманітаристики, зокрема в роботах з історії, може здатися анахронізмом XIX – першої пол. XX ст., коли історична наука перебувала під враженням від ідей Леопольда фон Ранке. Позитивістський підхід неодноразово зазнавав критики (Генріх Ріккерт та ін.). Проте теоретичний компонент є обов'язковим для будь-якої наукової оповіді, більше того він закріплений у нормативно-правовій базі української науки, тому як би цього часом не хотілося без опису методологічної бази не може обійтися жодна дисертаційна робота. Як влучно зазначив Єжи Топольський усі історики мусять бути ознайомлені з найновішими методами навіть, якщо вони самі їх не використовують. Без цієї загальної обізнаності поступ історії в її статусі неможливий (Methodology of history. Dordrecht ; Boston, 1976. P. 3, 607).

[6] Співвідношення максимальних нормативних обсягів та упорядкованого матеріалу у відсотковому відношенні можна виразити як 13,3% до 86,7% (за основу підрахунку бралися друковані знаки з проміжками). Тобто обсяг упорядкованого матеріалу на 86,7 % перевищив максимально дозволений обсяг дисертації (9 автор. арк. = 360 тис. знаків).

максимально можливі обсяги затверджені для текстів дисертацій, тому в підсумку стрижнем роботи стала лиш одна (проте у багатьох сенсах ключова) сфера соціального життя — владна[1].

Перш ніж перейти до огляду основних методів дослідження акцентуємо на думці Леоніда Зашкільняка про те, що для оповіді ідеальною є "зрозуміла і проста мова, яка полегшує дохідливість думок дослідника"[2]. Запам'ятавши цю тезу, ми вирішили відкинути класифікації методів поширені у вітчизняній літературі[3], а натомість опертися на надзвичайно просту і зрозумілу схему. Її утворюють два блоки складені із методів, які застосовуються на двох послідовних етапах будь-якого наукового дослідження. Перший етап це збір інформації. Другий — її опрацювання (аналіз)[4], що плавно переходить у написання тексту (конструювання історичної оповіді є фіналом історичного пізнання, невіддільним від процесу аналізу нагромадженої інформації)[5].

У першому методичному блоці нашим основним інструментом дослідження стало опосередковане спостереження, оскільки у всіх емпіричних дисциплінах, до яких також належить історія, знання про факт досягається саме завдяки прямому або опосередкованому спостереженню[6]. Зважаючи на те, що жоден історик поки що не має можливості проводити пряме спостереження[7], то нашим містком у минуле стало дослідження бродівських магістратських книг[8]. Наголосимо, що подібно до процесу прямого спостереження, результати якого залежать як від стану об'єкта, так і суб'єкта; так і на вивчення джерел потрібно дивитися як на повторюваний процес, результати якого напряму залежать від настрою, підходу, досвіду суб'єкта дослідження, а

---

[1] Звуження предметних рамок дало змогу зберегти хронологічні межі й т.ч. дослідити окремі явища за допомогою історичного методу, який розкриває рух і зміну об'єкта в часі (Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів, 1996. С. 69).

[2] Зашкільняк Л. Вступ. С. 67.

[3] Там само. С. 68. Автор пропонує поділ методів на 4 групи (філософські, загальнонаукові, спеціально-наукові, конкретно-наукові). Схожий поділ, але на 3 групи (загальнонаукові, конкретно-наукові, спеціальні) можна знайти в Ольги Крушельницької (Методологія та організація наукових досліджень. Київ, 2006. С. 79, 81). Ще один різновид групування методів також з виділенням трьох груп (методи емпіричного дослідження, методи теоретичного дослідження; методи придатні як для емпіричного, так і для теоретичного рівнів) подає Галина Цехмістрова (Основи наукових досліджень. Київ, 2004. С. 82).

[4] Brause R. Writing your doctoral dissertation. London, 1999. P. 90.

[5] Зашкільняк Л. Вступ. С. 66.

[6] Topolski J. Methodology. P. 457.

[7] Пишучи цю тезу ми не враховували дослідників історії сучасності (Maier C. Contemporary History // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. URL: https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02639-5).

[8] Незважаючи на всю критику позитивізму в XX ст. ми вважаємо, що позиція Леопольда фон Ранке про те, що "історія має ґрунтуватися на першоджерелах й чіткій методології" має право на життя й сьогодні (Furay C. The methods and skills of history. Chichester, 2015. P. 258).

тому повторне прочитання здатне відкрити нові, не зауважені до того аспекти[1]. Тому у світлі сказаного архіважливим є забезпечення безперешкодного доступу до оцифрування локалізованих матеріалів. На жаль, в українських реаліях така можливість далеко не завжди доступна[2].

Під час процесу збору інформації (на першому етапі дослідження) поряд із спостереженням використовувався лексичний метод (у значенні методу декодування та інтерпретації письмових джерел[3]), а також вряди-годи критичний метод, тобто проводилася зовнішня і внутрішня критика джерел для визначення їх автентичності та значення й достовірності змісту[4]. І хоча значній частині записів із війтівських і раєцьких книг властивий певний рівень суб'єктивності (насамперед судовим справам), проте їх взаємозв'язок із фактами, що встановлювалися з їхньою допомогою найчастіше можна охарактеризувати словами Артура Марвіка: "...першоджерело найбільш цінне, коли ціль, для якої воно було створене лежить якнайдалі від мети історика"[5].

Ще один момент, на якому варто наголосити полягає в тому, що опосередковане спостереження за соціальним життям Бродів базувалося на вкрай деталізованому підході до джерел, який Андрієм Заяцем окреслений як метод "подокументного опрацювання актових книг"[6]. При всіх результативних перевагах останнього скажемо, що його застосування також пов'язане із значними витратами дослідником часу та енергії. Крім того необхідною підставою для його успішної імплементації є вільний доступ історика до цифрових копій джерел.

На другому етапі дослідження застосовувалися методи спрямовані на реалізацію таких взаємопов'язаних стадій цього етапу як опрацювання (аналіз) зібраної інформації та створення тексту (оповіді). Відповідно сукупність цих методів творить дру-

---

[1] Складність та багатогранність такого здавалося б простого процесу як читання демонструють дослідження у сфері психології (Boer M., Jong P. The relation of visual attention span with serial and discrete rapid automatized naming and reading // Journal of Experimental Child Psychology. 2021. Vol. 207. URL: https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105093). А також літературознавчі дослідження (McCormick K., Waller G. Text, reader, ideology. The interactive nature of the reading situation // Poetics. 1987. Vol. 16. Issue 2. P. 193–208). В останьому автори визначили читання як завжди множиннообумовлене — сформоване вкрай великою кількістю чинників, які взаємодіють у різних комбінаціях, а тому продокують "різні читання".

[2] Порівняйте двозначність / суперечливість нормативно-правової бази на основі статей 20 і 35 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи", а також статті 11 Закону України "Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років".

[3] Topolski J. Methodology. P. 467.

[4] Furay C. The methods. P. 174.

[5] Цитата за: Furay C. The methods. P. 177.

[6] Заяць А. Міське суспільство. С. 38.

гий методичний блок цього дослідження. Знову ж таки, відзначимо, що стан історіографії та джерельної бази сприяв тому, що основним інструментом нашої роботи на другому етапі став прямий метод встановлення фактів, що закономірно, адже опис подій минулого на основі таких джерел, що містять пряму інформацію про ті події є процедурою, яка найчастіше використовується істориками[1]. Проте на деякі питання, що формулювалися в ході дослідження прямих відповідей джерела не давали. Відповідно ми намагалися застосовувати непрямі методи встановлення фактів: філологічний, генеалогічний та ретрогресивний. Наприклад, перший з них використовувався при опрацюванні назв урядів членів замкової та міської влади і при аналізі локаційного документа Станіслава Жолкевського (1586 р.). Завдяки цьому було встановлено хибність поширеного в історіографії гідроніму, посеред якого нібито був закладений замок Любич[2].

Генеалогічний метод імплементувався для вивчення картини персонального складу бродівських урядників, адже жодне першоджерело прямої відповіді на це питання за увесь час перебування Бродів у складі Речі Посполитої не дає. В результаті були створені детальні таблиці й списки міських й замкових офіціалів[3].

Що ж до ретрогресивного методу, то ми його застосовували, але у деформованому вигляді, описуючи хронологічну тяглість певних явищ з допомогою припущень, які базувалися на основі двох крайніх хронологічних точок та здогадки про те, що факт їхньої фіксації свідчить про існування явища протягом усього періоду окресленого цими точками. Такий інструмент частково передбачає звернення до такого двозначного непрямого методу виведення фактів як припущення на основі браку інформації (argumentum ex silentio)[4]. Повторимося, що у нашому випадку йшлося про брак індикаторів певного явища у середині часового відтинка сформованого двома згадками.

Чималий об'єм джерельного матеріалу з яким доводилося працювати на другому етапі дослідження також диктував застосування адекватного інструментарію. Насамперед це методи класифікації, прямого аналізу та типологізації.

---

[1] Topolski J. Methodology. P. 462.
[2] Турега Ю. Історіографія. С. 135–136.
[3] Дивіться додатки № 1–5.
[4] Topolski J. Methodology. P. 475–477.

Перший з них використовувався фактично на межі етапів збору та аналізу інформації. З його допомогою масиви записів були розкинуті у механічні кількісні групи[1]. Критерієм входу до групи було домінування в джерелі інформації про певну сторону соціального життя, яку мала ілюструвати та чи інша група. Водночас рух серед джерельної маси визначався дотриманням хронологічного принципу упорядкування фактографії. В підсумку ми отримали десятки файлів, які спочатку за кожний рік (починаючи з 1580-х рр.), а згодом за кожні п'ять років (з 1665 р.) сконцентрували у собі масиви інформації з таких сфер соціального життя як управлінська, економічна, культурна.

Метод прямого (емпіричного) аналізу був застосований на наступній стадії роботи, а саме для аналізу згрупованого матеріалу з метою виокремлення конкретніших тематичних блоків у середині кожної групи. Завершення цього процесу показало, що для того, щоб зберегти такі необхідні та достатні властивості історичного тексту як описовість та апеляція до точного (датованого) часу[2], затиснуті в рамках вимог щодо обсягу дисертаційного дослідження, потрібно звузити предметне поле та сконцентруватися на такій важливій сфері соціального життя як владна (управління + самоврядування).

Отже, звузивши предмет дослідження[3], ми перейшли до фінальної стадії (конструювання наративу), під час якої використали метод типологізації, інструменти з позаджерельної галузі знань, історичний метод, частково математичний метод, метод синтезу й частково метод порівняння.

Типологічний метод[4] був ужитий для того, щоб дати раду із неймовірною кількістю записів, які так чи інакше висвітлюють функціональну сторону життя міських урядників, а також членів панської адміністрації. Завдяки цьому методу ми, наприклад, отримали чітку картину обов'язків раєцької колегії, котрі були згруповані за критерієм об'єктності функцій. Це дало змогу побачити, що об'єктом урядових активностей бродівських радників був власник міста, місто як спільний дім для усіх його жителів, та окремо взятий міщанин / житель Бродів.

---

[1] Зашкільняк Л. Вступ. С. 72.
[2] Topolski J. Methodology. P. 607.
[3] До слова, це відбулося вже після того як промайнули чотири роки навчання в аспірантурі.
[4] Зашкільняк Л. Вступ. С. 71.

Поряд з типологічним методом ми зверталися до методу синтезу, який дав нам змогу перейтися по владній системі Бродів "знизу вверх"[1] для того, щоб маючи ґрунтовне опертя на джерела (= фактаж) отримати цілісне бачення владної сфери міста.

Історичний метод застосовувався, щоб продемонструвати факт того, що владна сфера у житті міста не була закостенілою структурою, але від початку свого існування і до 1772 р. піддавалася трансформаціям, які однак не зачіпали стрижневий принцип організації влади у Бродах, що був детермінований приватновласницьким статусом міста.

У дослідженні час від часу застосовувався один з прийомів математичного інструментарію, а саме перетворення числових джерельних даних з допомогою нескладних арифметичних дій у відсотки задля кращої ілюстрації співвідношення певних явищ. Наприклад, так було продемонстровано можливу суттєву різницю між ринковими та урядовими цінами, коли йшлося про реалізацію оціненого урядом майна[2].

Також тільки до певної міри був використаний метод порівняння. Відомо, що йому властиві свої "підводні камені"[3], а тому щоб навести фокус на нашу позицію зазначимо, що частковість застосування цього методу пояснюється тим, що його складовою є припущення за аналогією. Використання лиш цієї складової не дозволяє говорити про те, що у повній мірі був застосований метод порівняння[4], а ми власне й обмежилися пошуками певних аналогій для кількох явищ владної сфери бродівського соціального життя. При цьому ми розуміли, що найкращим об'єктом для порівняння з Бродами є місто також приватне, з приблизно однаковою кількістю населення та наділене такими ж або подібними привілеями. Звідси стає очевидним, що для повноцінного порівняння потрібно проводити окреме мінідослідження, що при наявності доступної та обширної джерельної бази для власне бродівських студій на цьому етапі було визнано недоцільним[5].

---

[1] Крушельницька О. Методологія. С. 92.

[2] Відзначимо, що бродівські акти мають великий потенціал для застосування квантитативного методу. Про погляд на кількісні результати див.: Topolski J. Methodology. P. 484.

[3] Postan M. Fact and relevance. Essays on historical method. Cambridge, 1971. P. 20.

[4] Topolski J. Methodology. P. 471–472.

[5] Здається, що коронний гетьман Стн. Конєцпольський мав намір перетворити Броди на друге Замостя, принаймні так можна трактувати прохання шляхти 1632 р. до сейму про зрівняння Бродів у прерогативах з іншими містами, а саме з Замостям (AGZ. 1909. T. XX. S. 340). У цьому ключі також можна дивитися на заснування у місті академічної колонії (Pamiętniki o Koniecpolskich. S. 285–286).

Нарешті власне конструювання історичної оповіді вимагало залучення інструментів із категорії позаджерельних знань, а саме історичної уяви й концептів класифікації та упорядкування[1]. Звернення до першої було необхідне для бачення цілісної картини тексту в процесі його написання. Без другого ж було б неможливо побудувати більш-менш чіткий та структурований виклад у цьому дисертаційному дослідженні. Для підведення підсумків нашої роботи було використано висновки індуктивного типу, котрі дали нам змогу провести обережну генералізацію спостережених тверджень[2].

Таким чином методиці нашого дослідження не характерне превалювання новаторських підходів. Звернення до останніх було значно обмежене зародковим станом вивчення проблематики соціального життя міста Броди у ранній Новий час. Тому доцільним, при бажанні охопити суттєвий хронологічний відтинок, стало використання класичного інструментарію історика з надією на те, що у майбутньому подальші студії над минувшиною Бродів не згаснуть, що дасть можливість застосувати нові підходи та методи для дослідження різних сторін соціального життя міста.

[1] Topolski J. Methodology. P. 614, 618.
[2] Цехмістрова Г. Основи. С. 91–92 ; Topolski J. Methodology. P. 456, 458.

Розділ 2
Дідич: абсолютний володар, захисник і бенефеціар міста

Мислителі, міркуючи над писемною історією, зауважили характерну для людських спільнот рису — тяжіння до впорядкування свого життя через створення й діяльність владних структур[1]. Безумовно, що така риса не могла не виробитися з поступовим збільшенням людської популяції, з ускладненням взаємовідносин між різними групами людей. Поява міст стала одним з продуктів комплікації цих відносин, рівень яких унеможливлював життя міста без існування певної владної структури, тому виходячи з визначення соціального життя, а також завдань, які постають перед дослідниками історії українських земель ранньомодерного часу та базуючись на можливостях, які надає фонд бродівського магістрату, детальне вивчення і представлення владних структур міста Броди є цілком природнім та закономірним. Оскільки місто, назва якого присутня в об'єкті нашого дослідження, було приватновласницьким, то на вершечку його владної вертикалі перебувала особа шляхетського роду, яка володіла спадковим правом власності на Броди та його околиці (дідич)[2]. Зважаючи на це, логічно розпочати розгляд владних структур Бродів саме з неї.

2.1. *Сфери владних повноважень*

Земля, як матеріальна основа існування людини доіндустріальної епохи була для неї неабиякою цінністю. Тому закономірно, що власники Бродів хоч і делегували у земельній сфері частину своєї влади представникам замкової адміністрації, проте завжди залишали за собою право на остаточне слово. Пам’ятаючи про це, міські урядники у травні 1759 р. наголосили, що землі Бродів є дідичними, а їх універсальним власником є дідич і його спадкоємці[3].

---

[1] Із міркувань Девіда Г'юма, який доводив, що основним завданням влади є підтримка правосуддя, без якого нормальне (мирне і впорядковане) існування суспільства є неможливим (Влада і свобода // Консерватизм: Антологія. Київ, 2008. С. 641) можна зробити висновок, що без влади соціум перебував би у хаотичному стані, що унеможливив би його поступ. Відтак владу в суспільстві розуміють як засіб організації відносин між соціальними групами, знаряддя і спосіб управління реальністю інших людей, що присутній всюди, де існують їх стабільні об'єднання (Бандурка О., Греченко В. Влада в Україні. Харків, 2000. С. 5).

[2] Протягом 1584–1772 рр. м. Броди перебувало у власності чотирьох великих шляхетських родів Речі Посполитої. Детально їх історія представлена у: Barącz S. Wolne miasto. S. 6–112. Водночас не можна сказати, що праця отця Баронча закриває цю тему для подальших досліджень. Наприклад, нам вдалося переглянути традиційну дату переходу міста у власність Станіслава Конєцпольського (1629 р.) (Турега Ю. До питання. С. 23–26).

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 19 зв.

Володар Бродів, користуючись своїм правом власності на землю, визначав ділянки для спорудження житла[1], надавав на них привілеї[2], дарував будинки своїм шляхетним слугам за їх заслуги[3]. Усе це він робив як особисто так і через своїх представників. Наприклад, у 1637 р. інженер за наказом дідича виділив для шляхтича ділянку за валом під винницю[4]. В окремих випадках пан Бродів не обмежувався наданням нерухомості й обдаровував звільненням від податків. Привілей такого змісту 26 липня 1660 р. отримав підстароста міста С. Сенковський[5]. Станіслав Конєцпольський (гетьман) у порівнянні з своїми наступниками, які часто обмежувалися фінальним призволенням тих чи інших земельних надань[6], не цурався особисто займатися земельними питаннями. Коли троє міщан подали супліку про втрату ними городів, то дідич разом з інженером виїхав у поле, де наказав відміряти прохачам до конюшківського гостинця, а згодом видав їм письмовий дозвіл на нову власність[7]. Інші прохачі, у яких забрали їхні поля на міські городи отримали дозвіл копати й засівати бір[8]. Свою політику в земельній сфері "пан краківський" узгоджував із стратегією спрямованою на залюднення Бродів[9]. Саме тому в 1641 р. він не дозволив, щоб землю біля церкви викупили під цвинтар, адже бажав, щоб на ній будувалися люди[10]. Через понад як століття міські урядовці згадували про давнє право видане С. Конєцпольським, яке забороняло будь-кому з підданих дарувати дідичні землі до костелів і церков, бо таким чином пан міста легко б позбувся своєї власності[11]. Очевидно через це кагал перш ніж позичити гроші на свою громаду в підкамінецьких домініканців звернувся за дозволом до пана міста, адже у заставу планував надати значну кількість нерухомості[12]. Аналогічну процедуру в той же період пройшла й християнська гро-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 43 зв. ; Спр. 31. Арк. 35 зв. (1640–1641).
[2] Там само. Спр. 34. Арк. 83 зв.–84 (1671).
[3] Там само. Спр. 12. Арк. 135 ; Спр. 15. Арк. 319 зв.–320 (1661, 1667).
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 87.
[5] Там само. Спр. 42. Арк. 100–101. Подібний привілей Конєцпольського від 4 грудня 1673 р. також дозволяв певному шляхтичу побудуватися в Бродах і в майбутньому не сплачувати податки (Там само. Спр. 18. Арк. 42 зв.–43).
[6] Там само. Спр. 17. Арк. 116 зв.–117 зв. (1674).
[7] Там само. Спр. 11. Арк. 85 зв.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 145. Про це нам відомо із спогадів міщан, які не вказували точної дати події.
[9] Його спадкоємці також пильнували можливостей, щоб "затягти до міста чужих людей" (Там само. Спр. 43. Арк. 15 (1718)). "*Паном краківським*" у джерелах іменували Станіслава Конєцпольського, який був краківським каштеляном із 1633 р. (Czapliński W. Koniecpolski Stanisław // Polski Słownik Biograficzny. 1968. T. XIII. S. 523).
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 254 зв.
[11] Там само. Спр. 47. Арк. 19 зв. (1759).
[12] Там само. Спр. 35. Арк. 35 зв. (1672).

мада міста[1]. Траплялося, що рішення власника Бродів у земельній сфері йшли в розріз із рішеннями його адміністраторів. Так, у 1640-х рр. дідич наполіг на поверненні городу лоґошовому пахолку, незважаючи на те, що він перегороджував загальну дорогу визначену плануванням 1630-х рр. і підтверджену економом, підстаростою та державцем[2]. Протилежна ситуація зафіксована в актах 1679 р. Тоді воля пана Бродів не стала вирішальним фактором, адже райці присудили город первісному покупцеві, хоч претендент й мав на нього згоду ("консент") від дідича[3]. Тут же зауважимо, що збережених даних про такі прецеденти вкрай мало.

Соціальна палітра отримувачів надань від власників Бродів була строкатою. Окрім шляхти, так чи інакше наближеної до особи дідича та слуг його двору[4], міські акти зберегли свідчення й про інші категорії населення. У 1640 р. луцький єпископ Атанасій отримав від С. Конєцпольського усний дозвіл на придбання у місті дому[5]. У тому ж десятилітті згадано, що право власності аптекаря Томаша на дім підтверджували два панські привілеї (пергаментний і паперовий)[6]. Подібний документ від дідича свого часу отримав також замковий пушкар[7]. Поряд з ним шевський цех виклопотав у С. Конєцполького (молодшого) ділянку під ятки[8]. Крім цехів надання отримували й окремі ремісники. Панським наказом 1595 р. Станіслав Столяр був наділений домом і всім, що до нього належало[9]. Наприкінці 1670-х рр. дідич надав позументнику документ на дім і часткове звільнення від податків[10]. Представник цього ж фаху бродівчанин Марко Єршович, який водночас був слугою Яна III, отримав з Поморян від короля наказ до адміністраторів й бурмистрів про виділення йому ринкової ділянки[11].

Надання Марку, як представнику єврейської громади Бродів, було одним із свідчень демографічного росту кагалу. У XVIII ст. кількість подібних розпоряджень ді-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 51–51 зв. (1671).
[2] Там само. Спр. 10. Арк. 18.
[3] Там само. Спр. 36. Арк. 158 зв.
[4] Там само. Спр. 28. Арк. 20.
[5] Там само. Спр. 3. Арк. 138.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 140.
[7] Там само. Спр. 19. Арк. 142 зв. (1679).
[8] Там само. Спр. 37. Арк. 74 зв.
[9] Там само. Спр. 1. Арк. 56.
[10] Там само. Спр. 36. Арк. 172 зв.–173.
[11] Там само. Спр. 38. Арк. 29–29 зв.

дичів тільки зросла[1]. Тоді ж у записах купівлі-продажу чи обміну нерухомістю одним із обов'язкових атрибутів стала згадка про те, що угода між євреєм і християнином була укладена з дозволу дідича чи представника замкової зверхності[2] або була ними схвалена (апробована) постфактум[3]. При цьому нерідко вказувалися причини надання дозволу. Наприклад, щоб юдей покинув обійстя в районі фарного цвинтаря[4]. Схвалення вимагали не тільки угоди між християнами і євреями. Про це свідчить згода Юзефа Потоцького (березень 1764 р.) на купівлю шляхтичем хатки у вдови-міщанки[5]. Поряд з "дозвільною діяльністю" власники міста заохочували його жителів до підтримки на певному рівні зовнішнього вигляду Бродів. У 1630 р. було записано, що дідич наказав ремонтувати й відновлювати старі та занепалі будинки[6]. Міським урядовцям у 1641 р. було добре відомо прагнення С. Конєцпольського "мати оздобу свого міста Бродів"[7].

Земельні володіння власників Бродів та околиць були помережені водними площами, які також перебували під їхньою верховною юрисдикцією. Остання передбачала надання прав і привілеїв на млини[8]. Наприклад, родина Кішок у першій половині XVII ст. турбувалася про отримання права на берлинський млин, а згодом його підтвердження від Александра (1646 р.) та Станіслава (1668 р.) Конєцпольських[9].

Власники Бродів, надаючи місту права і привілеї, визначали цим вагому частину функціонування його самоуправління та й загалом життя його мешканців. Недарма урядники інколи іменували дідичів законодавцями[10], від імені яких видавала свої постанови й замкова адміністрація[11]. Погляд на володаря Бродів як на джерело права й справедливості прослідковується у записі з раєцької книги 1659 р. У ньому було вказано, що судовий дім — це місце його милості нашого добродія, а суддя його раме-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 143–144 ; Спр. 61. Арк. 12.
[2] Там само. Спр. 45. Арк. 107 ; Спр. 47. Арк. 65–65 зв. ; Спр. 54. Арк. 129. (1760, 1763, 1767).
[3] Там само. Спр. 45. Арк. 96, 106 ; Спр. 54. Арк. 87. (1763, 1766).
[4] Там само. Спр. 47. Арк. 65–65 зв. (1760).
[5] Там само. Спр. 30. Арк. 110–110 зв.
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 264 зв. (1630).
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 35.
[8] Там само. Спр. 11. Арк. 181. Тут мова йшла про лагодівський млин.
[9] Там само. Спр. 18. Арк. 99.
[10] Там само. Спр. 51. Арк. 55. (1763).
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 71.

но[1]. Проте остаточний вплив правотворчої діяльності дідичів залежав від якості виконання їх волі, а вона далеко не завжди була на найвищому рівні. Про це свідчить звинувачення бурґрабія Петра, висловлене супроти війта, нібито останній в листопаді 1640 р. наказав сховати підписаний рукою пана плебісцитум (вількір): "Його не дотримуючись, ні маючи бажання дотримуватися"[2]. Окрім щойно згаданого плебісцитуму у міських книгах збереглися й інші назви документів, які видавали володарі Бродів, а саме: декларація[3], едикт[4], інтерциза[5], конституція дідича[6], міські порядки і устави, устав, постанова[7], наказ[8], панське право[9]. Всі вони регулювали певні сфери життя міщанства: вибори[10], виробничі відносини і торгівлю[11], діяльність міської влади і найманих слуг[12], землекористування[13], корпоративне життя (апробація старих і надання нових привілеїв цехам)[14], кредитно-боргові справи[15], податки, повинності та мита[16], пожежну безпеку[17], публічний порядок[18], церковнопарафіяльні відносини[19].

Власники міста не тільки були для нього праводавцями, а й виконували функції вищої судової інстанції, котра вершила справедливість як особисто[20], так і делегуючи свої повноваження. У середині XVII ст. Конєцпольські намагалися зайвий раз не втручатися в судовий процес, наголошуючи, що судівництво повинне бути справедливе, безстороннє та відповідати праву[21]. Проте повністю відмовитися від суддівських функцій вони не планували й так само як їхні попередники (й наступники)

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 58 зв.–59.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 392 зв.
[3] Там само. Спр. 33. Арк. 108–108 зв. ; Спр. 43. Арк. 29.
[4] Там само. Спр. 31. Арк. 7а–7б. (1640).
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 334, 489 зв. ; Спр. 6. Арк. 124 зв.
[6] Там само. Спр. 30. Арк. 59 ; Спр. 31. Арк. 7а–7б. (1640, 1767).
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 7а–7б, 71 ; Спр. 33. Арк. 93 зв. (1640, 43, 64).
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 91 зв. (1645).
[9] Там само. Спр. 18. Арк. 99 ; Спр. 30. Арк. 73.
[10] Там само. Спр. 51. Арк. 55. (1763).
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 71, 91 зв. ; Спр. 33. Арк. 108–108 зв.
[12] Там само. Спр. 33. Арк. 93 зв.
[13] Там само. Спр. 12. Арк. 124 ; Спр. 43. Арк. 29 ; Спр. 47. Арк. 19 зв. (1661, 1723, 1759).
[14] Там само. Спр. 6. Арк. 67 ; Спр. 7. Арк. 95 ; Спр. 31. Арк. 67 зв., 78.
[15] Там само. Спр. 5. Арк. 51 зв., 334, 489 зв. ; Спр. 6. Арк. 124 зв.
[16] ЦДІАУ м. Львів. Ф.10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 358–359, 385 ; Там само. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 73 ; Спр. 38. Арк. 89 зв.–90 ; Спр. 43. Арк. 31 зв.–32 ; Спр. 61. Арк. 16 ; Szczygieł R. Lokacje. S. 270.
[17] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 204–204 зв. (1641).
[18] Там само. Спр. 31. Арк. 7а–7б. З 1640 р. відомо, що коронний гетьман суворо заборонив нічні галаси (Созанський І. З минувшини. С. 9).
[19] Площанськiй В. Галицко-русскiй. С. 277–279.
[20] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 67 ; Спр. 5. Арк. 96 зв. ; Спр. 31. Арк. 25 зв.
[21] Там само. Спр. 5. Арк. 393 зв. ; Спр. 6. Арк. 32 зв.

зберегли за собою роль апеляційної інстанції щодо рішень замкового суду[1]. Результати розгляду апеляцій видавалися дідичами не тільки у Бродах, а й в інших місцях їхнього перебування, наприклад, Микулинцях, Підгірцях, Буську[2].

У дідича брідчани шукали справедливості, подаючи йому супліки на своїх кривдників, на міську владу[3] або ж прохаючи дозволу на певний правочин[4]. Владці зверталися до дідича з метою вирішення різноманітних проблем міста, полегшення податкового навантаження на громаду[5]. Суплікували до володаря Бродів і ремісничі спільноти бажаючи унормувати питання своєї діяльності в міському соціумі[6].

Дідич далеко не завжди особисто розглядав судові справи з Бродів. Через брак часу та інші причини він надавав судові повноваження шляхті, яка розглядала звернення міщан від його імені[7]. Уповноважені власниками міста особи іменувалися панами-комісарами й розглядали широке коло питань: від боргових та земельних справ до скарг на панських управлінців[8]. Особливо багато згадок в актових книгах залишилося про діяльність бродівської генеральної комісії сформованої з волі дідича у 1756 р[9]. Факт діяльності комісарів можна розглядати як форму делегації власниками міста своїх повноважень з метою реалізації їхнього права на загальне управління міською спільнотою. Наприклад, реагуючи на наслідки епідемії 1651 р. Александр Конєцпольський доручив Самуелю Нейланду опікуватися майном міщан, які померли під час пошесті[10].

Володіння Бродами накладало на шляхетні роди власників обов'язок дбати про їх захист. Наріжним каменем в реалізації цього обов'язку був бродівський замок, впер-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 59.
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 18, 56–56 зв., 108–108 зв.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 263 ; Спр. 6. Арк. 11, 50 ; Спр. 10. Арк. 69 зв. ; Спр. 11. Арк. 85 зв. ; Спр. 16. Арк. 50 ; Спр. 17. Арк. 63 зв. ; Спр. 31. Арк. 15 зв. ; Спр. 36. Арк. 61 зв. У 1640 р. лавники попередньої каденції пережили стрес очікуючи покарання від Конєцпольського через те, що їхній огляд побиття міщанина відрізнявся від огляду новообраних лавників (Там само. Спр. 5. Арк. 86).
[4] Там само. Спр. 46. Арк. 60.
[5] Там само. Спр. 38. Арк. 89 зв. ; Спр. 61. Арк. 16.
[6] Там само. Спр. 30. Арк. 73.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 96 зв.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 332 ; Спр. 10. Арк. 65 зв. ; Спр. 16. Арк. 49 ; Спр. 18. Арк. 176 ; Спр. 20. Арк. 66 зв. ; Спр. 31. Арк. 99 зв. ; Спр. 38. Арк. 18 ; Спр. 42. Арк. 147 ; Спр. 43. Арк. 5 зв., 39 зв.–40 ; Спр. 44. Арк. 11 ; Спр. 46. Арк. 84–84 зв.
[9] Там само. Спр. 46. Арк. 85 зв., 87, 90, 93 зв., 113, 117, 142 зв., 146 ; Спр. 47. Арк. 86 зв., 91.
[10] Там само. Спр. 31. Арк. 138–138 зв., 146 зв. У листі С. Нейланда до А. Конєцпольського (VII.1654) можемо прочитати, що він був слугою дідича Бродів (AGAD w Warszawie. Zespół 358. Seria —. Sygn. 450. K. 101).

ше споруджений перед 1588 р.[1] з метою захисту маєтків Станіслава Жолкевського від татарських нападів[2]. Наприкінці першого десятиліття XVII ст. він постраждав від чималої пожежі[3] й здається, що так і не був відновлений. Друге будівництво було здійснене у 1630-х рр.[4] коронним гетьманом, а його спадкоємці зайнялися підтримкою та удосконаленням твердині. Наприклад, Александр Конєцпольський, відчуваючи відповідальність за рівень її обороноздатності, приїхавши з-під Збаража у 1649 р., наказав позносити з валів замку буди, зведені там через облогу осені 1648 р., оборону від якої, до слова, дідич не наважився очолити особисто[5]. Син Александра у 1682 р., прописуючи умови продажу Бродів Собєським неодноразово наголосив, що ті мають подбати про ґрунтовну реставрацію фортеці та її підтримку в належному стані[6]. Опіка дідичів питаннями захисту міста створювала в його жителів відчуття хоч і нетривкої, але все ж таки безпеки, котра дозволяла в ряди годи не остерігатися жодних "пагубних причин на своє здоров'я"[7]. Заради справедливості варто зауважити, що далеко не завжди власникам Бродів вдавалося гарантувати безпеку його жителям, наприклад, у XVIII ст. місто неодноразово опинялося в театрі бойових дій, що розгорталися внаслідок реалізації експансіоністських планів московських правителів[8]. Ефективно протистояти останнім дідичі Бродів не могли. Те саме можна сказати й про "невидимих ворогів" (хвороби), поширення яких негативно впливало на кількість підданих власників міста, а тому вони намагалися запобігти спалахам епідемій. Наприклад, за спогадами бродівчанки, записаними у 1629 р., її покійного брата через певну хворобу було вигнано з міста і багато його речей за наказом Лукаша Жолкевського піддано вогню[9].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 зв.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф.10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 384 ; Wurm D. Z dziejów. S. 3. Цю функцію замок виконував, наприклад, у 1666 і 1696 рр. (Barącz S. Wolne miasto. S. 48, 71).
[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф.9. Оп. 1. Спр. 365. Арк. 181.
[4] Niemcewicz J. U. Podróże. S. 457 ; Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska. S. 745. У порівнянні з цими двома працями помилкові твердження щодо спорудження фортеці наведені у Rozwadowski B. Brody. S. 372, 374.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 83. І. Созанський помилково відносить наказ дідича про знесення буд до кінця вересня 1648 р. (З минувшини. С. 65). *Детал. у*: Турега Ю. "Особливо в той час нещасливий…": місто Броди в середині XVII століття // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30(69), № 2. С. 74.
[6] Barącz S. Wolne miasto. S. 58, 60.
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 67 зв. (1677).
[8] Таїрова-Яковлєва Т. Іван Мазепа. С. 189, 191 ; Potocki J. List do Seweryna Rzewuskiego... z Leżajska 24 Czerwca 1734 // Kronika Podhorecka, 1706–1779. Kraków, 1860. S. 134–135.
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 218 зв.

Власникам Бродів доводилося обороняти місто не тільки від зовнішнього ворога, а й застосовувати свої ресурси і вплив для створення місту максимально вигідної позиції в реаліях устрою Речі Посполитої. Перебуваючи на позиціях станової солідарності, та виходячи з прагматичних міркувань, дідичі не ставили собі за мету зміну системи. Вони радше використовували її особливості таким чином, щоб місто могло отримати максимально сприятливі умови для існування й розвитку. Так, "уфортифікування" міста С. Конєцпольським[1] дало змогу здобути для бродівчан відчутні дивіденди у сферах податків й торгівлі, які були проявом "вдячності" центральної влади за ініціативу коронного гетьмана у справі зміцнення обороноздатності Речі Посполитої. На певний час (принаймні у 1630-х рр.) Броди були звільнені від державних податків[2]. Звільнення від "публічних контрибуцій" на чотири роки було надане місту й на січневій коронації 1649 р., за яке бурмистер і райці дякували Александру Конєцпольському[3]. І хоча у другій пол. XVII ст. податкові пільги були втрачені, але, наприклад, королевич Якуб-Людвик, реагуючи на звернення від влади міста, адресував із Жовкви "їх милостям фіскальним" лист з проханням, щоб "те прикордонне місто мали в особливій увазі в податках до скарбу"[4].

На думку бродівського купця Якуба Пірумовича (1639 р.) сприяння дідичів розвитку торгівлі викликало заздрість у деяких торгових конкурентів, які із "злим серцем" дивилися на протекцію Конєцпольського[5], результатом якої було те, що жодного бродівчанина "ніде не зупиняли і не затримували чи то у волоській землі, чи у польській"[6]. Захист дідича у др. чверті XVII ст. був тим магнітом, який притягував купців до Бродів, переконував їх ставати міщанами, купувати тут нерухомість[7]. Однак, політика володарів Бродів щодо купецького люду не була виключно позитивною, окрім протекторських заходів[8] відомі також накази кардинально протилеж-

[1] Volumina legum. Petersburg, 1859. T. III. S. 387.
[2] AGZ. 1909. T. XX. S. 399. Шляхта на сеймику 1636 р. записала в інструкції послам, щоб ті просили аби містам звільнення від податків не давали, але Броди мали залишатися при лібертації.
[3] AGAD w Warszawie. Zespół 358. Seria —. Sygn. 449. K. 134.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 89 зв. (1694).
[5] Кісь Я. Броди. С. 117 ; Кравченко В. Документи. С. 487 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 21.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 150–150 зв.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 127.
[8] Там само. Спр. 7. Арк. 190–190 зв.

ного змісту, що суперечили інтересам місцевих купців[1]. Проте очевидно, що заохочувальні кроки все ж переважали, особливо у часи коронного гетьмана, діяльність якого забезпечила надання місту королем у 1633 р. права складу[2]. Через кілька років після смерті Конєцпольського старшого шляхтич (гість на ярмарку в Бродах[3]) дозволив собі так висловитися: "Вже вам хлопи та курка вмерла, що вам по два яйця несла"[4]. Тут ми можемо тільки припускати, що у завуальованій формі він мав на увазі Станіслава Конєцпольського, але і його син Александр у 1647 р. турбувався про підтвердження привілеїв і вольностей міста Броди[5]. Згодом на коронації Яна-Казимира права, які "стосуються й необхідні стану купецькому" були підтверджені, а відтак бродівський підстароста закликав різних купців селитися у місті[6]. Варто додати, що цьому підтвердженню посприяв фінансовий ресурс задіяний громадою міста, для підйому якого райці були вимушені "затягнути борги"[7].

Надання / підтвердження прав і привілеїв було працею власників міста, що йшла на користь статусу Бродів. Суттєвою була різниця між містом Станіслава Жолкевського і Станіслава Конєцпольського. Останній облаштував у Бродах одну із своїх резиденцій, де вів справи як місцевого[8], так і міжнародного рівня. Доказом цього був візит до міста у 1640 р. цісарського посла[9]. У 1646 р. у місті зупинялися татарські посли[10]. До того ж Броди були зручно розташовані на шляху до Варшави, тому в другій пол. XVII ст. у місті неодноразово можна було зустріти козацьких послів.

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 181 зв.–182 ; Спр. 8. Арк. 62 зв. Бродівський купець Ганс Оцман у 1646 р. отримав наказ від А. Конєцпольського припинити судові суперечки, спровоковані збитками, яких Ганс зазнав від найнятого ним Фольтина Райса.

[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1094 ; Barącz S. Wolne miasto. S. 189.

[3] У XVII ст. ярмарки у Бродах відбувалися тричі на рік (Турега Ю. Місто Броди як торговий центр наприкінці XVI – середині XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита. 2018. № 1–2 (17–18). С. 58; Його ж. Торгівля в м. Броди наприкінці XVI – середині XVII ст. // XII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 25–26 жовтня 2018 р. Київ, 2018. С. 33). У XVIII ст. частота проведення ярмарків зменшилася до двох на рік (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 45 ; Спр. 46. Арк. 120–120 зв.; Спр. 51. Арк. 11 зв., 14 зв.).

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 184 зв.–185.

[5] Архів ранньомодерної Української держави. 2019. Т. 3. С. 58. Це до певної міри спростовує тезу Д. Вюрма про те, що коронний хорунжий цілком був зайнятий загальнодержавними справами, а містом не цікавився й воно втратило "турботливу опіку" й почало занепадати (Z dziejów S. 6, 17).

[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 113 зв.

[7] Там само. Спр. 31. Арк. 120 зв., 123 зв.

[8] Там само. Спр. 5. Арк. 51 зв.

[9] Там само. Спр. 5. Арк. 85.

[10] Там само. Спр. 7. Арк. 62 зв.–63. Трохи більш як через століття великий коронний гетьман Юзеф Потоцький приймав у місті посла Високої Порти (Sokalśki B. Rys. S. 238).

Серед засад опіки Конєцпольського Бродами, за словами райців, було прагнення мати в місті "найпристойніший порядок" і для його досягнення він орієнтувався на перші міста корони[1]. На думку колишнього писаря дідич з своєї милостивої ласки зрівняв Броди у правах з такими центрами як Краків, Торунь, Люблін і Львів[2]. Досягнення пристойного порядку проявилося в наведенні чистоти й укріпленні мурів[3], упорядкуванні цехової організації, підтвердженні й наданні цехових привілеїв[4], а також у запрошенні до міста людей різних "благородних націй". Серед останніх були вірмени та греки, німці й шотландці[5]. Загальновідомим є лист 1638 р., яким гетьман запрошував до свого дідичного міста купців та ремісників різних народів[6]. Цікаво, що Мануель Корфінський, переконуючи у Царгороді майстра Георгія Грека приїхати працювати до Бродів, говорив, що Конєцпольський потребує саме такого ремісника як Георгій[7]. Подібні погляди більш як століття по тому приписувалися й Вінцентію Потоцькому, який прагнув, щоб у Бродах було "багатство в гандлях й ужиточність у мешканцях"[8]. До слова, залучення до міста купців і ремісників чужоземців мало не тільки позитивні, а й негативні наслідки. Іноземці отримували більшу увагу й опіку з боку пана і його адміністрації[9], що в окремих з них формувало уявлення власної вищості, котра давала підстави легковажно трактувати міську владу. Так, у 1644 р. поводився Каспер Вельцер, якого райці хоч і назвали бунтівником, але на більше не наважилися, зваживши на його статус чужоземця, й відіслали справу на розгляд до дідича[10]. Загалом, якщо підсумувати політику Станіслава Конєцпольського, то за словами міщанина Петра Коцєльського (1642 р.) дідич прагнув, щоб у місті всі

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 26 зв.

[2] Там само. Спр. 5. Арк. 392 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 2. Із конституції ухваленої на вальному сеймі 1633 р.: "...місто Броди у вольностях іншим містам наданих прирівнюємо і такі ж їм вольності, згідно їхнього привілею, надаємо." (Volumina legum. 1859. T. III. S. 387).

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 35.

[4] Там само. Спр. 31. Арк. 89–89 зв.

[5] Останніх Раїса Шиян нарахувала 73 особи (Купці-шотландці. С. 51) ; Mańkowski T. Sztuka islamu w Polsce w XVII i XVIII wieku. Kraków, 1935. S. 33.

[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 136 ; Созанський І. З минувшини. С. 36.

[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 454 ; Лильо І. Греки. С. 217 ; Mańkowski T. Sztuka islamu. S. 40–44. Георгій у записі від 13.03.1643 р. названий złotociągnikiem (*буквал.* "золототягачем"), тобто майстром, який виготовляє (витягає) золоту нитку технікою волочіння (протяганням заготовки крізь отвір, діаметр якого менший від діаметра заготовки (Словник української мови. 1970. Т. 1. С. 734)). Тож український відповідник професії Георгія: "волочи́льник" ("златоволочильник").

[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 162 зв.–163.

[9] Там само. Спр. 7. Арк. 8 зв.

[10] Там само. Спр. 31. Арк. 89.

були "мудрі та вчені"[1]. Тому й не дивно, що того ж року із панської скарбниці був куплений дім для органіста Андрія, який кілька років перед тим втратив житло під час пожежі[2]. У цьому ж руслі слід дивитися на заснування гетьманом т.зв. "академічної колонії"[3].

Дослідники історії Бродів ранньомодерного періоду, пишучи про власників міста, дуже мало уваги приділяли їх дружинам, які відповідно до своїх спроможностей і можливостей, які давала їм епоха також залишили слід в історії міста. Говорячи про можливості епохи, маємо на увазі, що XVII–XVIII ст. були добою домінування чоловіків, тому жінки здебільшого могли проявити себе лиш у тих сферах, де сильна стать не розцінювала їх діяльність як конкурентну або загрозу своїй позиції. Однією з таких сфер була опіка над знедоленими і хворими. Христина Конєцпольська у 1630–1640-хх рр. була опікункою католицького шпиталю[4]. Для нього у 1642 р. вона ініціювала (за дозволом свого чоловіка) заснування пребенди в бродівському шпитальному костелі, а наступного року виділила суму, за користування якою один з бродівських купців обіцяв принаймні рік забезпечувати цей костел вином для богослужінь[5].

Історії Бродів також відомі періоди, коли дружини дідичів за певних обставин значно розширювали коло своїх повноважень. Наприклад, Анна, вдова Миколая Жолкевського у 1590-х рр. керувала містом на правах повноцінної володарки, розпоряджалася його землями, звершувала судівництво[6]. Вона ж надала дім для бакалавра прагнучи зростання кількості статечних людей, які б могли добре справлятися із самоуправлінням[7]. У такому ж статусі як Анна, але значно пізніше (у 1760 р.) опинилася Гелена, вдова Станіслава Потоцького. Саме від її імені у травні губернатор

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 393.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 339 зв.
[3] Pamiętniki o Koniecpolskich. S. 285–286.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 112–112 зв. ; Спр. 4. Арк. 35 зв.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 472 зв. ; Спр. 31. Арк. 93–93 зв. Щодо церкви східного обряду, то на думку І. Созанського її представники були мало шановані владою (З минувшини. С. 57). Проте Потоцькі стали коляторами бродівської міської церкви (Дух О. Брідське намісництво у світлі генеральної візитації 1783 року // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2010. Випуск 3. С. 105), а їх адміністратори видавали сприятливі для церкви накази (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 67, 68).
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 62 зв.–63, 84–84 зв.
[7] Там само. Арк. 84–84 зв.

видав обмеження, що стосувалося торгової сфери життя міста[1], а міські урядники не називали її інакше як дідичкою міста[2].

2.2. *Броди як джерело доходів і послуг*

Зрозуміло, що піклування власниками Бродів про місто і його статус не було для них самоціллю, радше навпаки, воно мало на меті забезпечити сталу життєдіяльність міста, яке за сприятливих умов поряд з іншими численними маєтностями було джерелом поповнення панського скарбу[3]. Нечисленні та розпорошені у міських актах свідчення дозволяють надходження з Бродів умовно поділити на дві великі групи: регулярні та нерегулярні.

До першої групи входили податок із міських сільськогосподарських площ (чинш), який міщани сплачували орендарям скарбу дідича[4], податок з об'єктів нерухомості в самому місті, податок, який сплачували комірники[5], стягнення торгового[6], оподаткування шинків[7] та процесу виробництва алкоголю[8]. У другій групі були оплати до скарбу за надання осідку для будівництва житла. У 1750-60-х рр. такі оплати коливалися в розмірі 1–3 червоних зл. і сума не залежала від стану ділянок, які часто були заболочені й зарослі лепехою[9]. До категорії нерегулярних стягнень також відносимо покриття містом видатків на військові потреби, наприклад, у 1663 р. пан стягав з бродівчан гроші на оправу белюарду замку[10], а у 1672 р. в "небезпечний час наступу коронного неприятеля" місто заплатило за олово і взяло в борг горілку для замку з волі панів намісників дідича[11].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 46.
[2] Дивіться додаток № 6. Ще одна ініціатива Гелени Потоцької описана у підрозділі 4.2 [перейти].
[3] Про те, що грошей у скарбі не завжди вистачало свідчить лист адресований А. Конєцпольському (1648 р.). У ньому слуга дідича Ян Подседковський поскаржився, що не знає звідки має взяти гроші, тому запропонував своєму добродію заставити Сестрятин (≈16 км на Пн-Сх від Бродів) (AGAD w Warszawie. Zespół 358. Seria —. Sygn. 449. K. 4).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 29 ; Спр. 14. Арк. 414 ; Спр. 31. Арк. 144 зв. ; Спр. 36. Арк. 113 зв. ; Спр. 42. Арк. 130 ; Спр. 45. Арк. 10 зв.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф.10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 386.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 199.
[7] Там само. Спр. 42. Арк. 115.
[8] Турега Ю. Оподаткування виробництва алкогольних напоїв у м. Броди в XVII ст. // XIII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". Київ, 2019. С. 16–17.
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 15–16, 62 ; Спр. 47. Арк. 5 зв. ; Спр. 61. Арк. 13–13 зв.
[10] Там само. Спр. 33. Арк. 44.
[11] Там само. Спр. 35. Арк. 38 зв.

Поряд з грошовими надходженнями власники міста отримували також подарунки від міщан. Приводом для їхнього вручення були привітання пана з поверненням до Бродів після елекції короля[1] або "з чужої землі"[2], вітання з великодніми святами[3]. З допомогою "гонораріумів" міська влада підкріплювала супліки, які подавала дідичу, звертаючись до нього з поклоном[4]. Подарунки від міщан були доволі простими (у 1740–1760-х рр. в актах зафіксовано згадки про телят, помаранчі, цитрини, каву, цукор та інші "святкові спеції"), але водночас далеко не кожен бродівчанин міг собі дозволити їх вживання на щодень[5]. В певних випадках "подарунки" дідичам робилися вимушено. Наприклад, багаторічний шафар міста Стефан Баранович станом на початок листопада 1671 р. так і не отримав оплати за вино, яке у нього було взяте до панського столу[6]. До своєрідного роду подарунків також можна зарахувати оплати містом послуг для дідичів, наприклад, теслям за виготовлення лав до замку[7] чи фінансування з міського бюджету зарплатні сторожам замку, дворика губернатора, лагодівського ставу[8].

Судові штрафи були ще одним джерелом поповнення скарбу. З позицій індивіда на них можна дивитися як на епізодичні платежі, але беручи до уваги безперервність судового процесу доцільніше їх розглядати у регулярній групі надходжень[9]. Сплата до панського скарбу була як формою покарання, так і мотиватором до вчинення дій. Станіслав Жолкевський у 1586 р. визначив, що до замку мають належати: "Штрафи злодійські, ґвалтовні й вогневі"[10]. Останні у 1629 р. власник міста з цього переліку прибрав, передавши їх райцям для потреб оправи міста[11]. Визначена урядово або ж у приватному порядку сума повинна була виплачуватися на користь дідича у разі не-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 123–123 зв. (1651).
[2] Там само. Спр. 33. Арк. 40 зв., 42. (1663).
[3] Там само. Спр. 51. Арк. 19 зв.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 125 зв.–126 ; Спр. 49. Арк. 44.
[5] Там само. Спр. 49. Арк. 47 ; Спр. 51. Арк. 2 зв., 19 зв., 46 ; Спр. 53. Арк. 7 зв., 17 зв., 61.
[6] Там само. Спр. 34. Арк. 70.
[7] Там само. Спр. 53. Арк. 61. (1770).
[8] Там само. Спр. 45. Арк. 62, 66 ; Спр. 51. Арк. 29 зв. ; Спр. 53. Арк. 5 зв., 17, 25, 36 зв., 27 зв., 29, 33, 36, 61, 62 ; Спр. 59. Арк. 6. Піднесення дарів було явищем відомим не тільки у Бродах, а й загалом у багатьох європейських містах ранньомодерної доби як частина відносин "дай і візьми" між містами та іншими складовими тогочасної політичної системи (Friedrichs C. The early modern city, 1450–1750. London ; New York, 1995. P. 43–44).
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 127 ; Спр. 5. Арк. 280–280 зв. ; Спр. 31. Арк. 49 зв. 55 зв., 71 зв.
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385.
[11] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1101.

виконання обіцянки на користь міста[1], недотримання особою постанови міської влади[2] чи приватних домовленостей. Щодо останніх, то у 1640-х рр. сума пені могла становити 10, 14–15, 20, 50, а то й 300 гривен[3]. У випадку, якщо засуджений не міг сплатити грошову кару, то у XVIII ст. він відпрацьовував свою провину в замку з тачкою в руках[4]. Також відомі випадки поповнення панської скарбниці грошима виручениими за продаж конфіскованого у вигнаного з міста злочинця житла[5].

У ранній Новий час рівень економічного розвитку передбачав необхідність ведення власного господарства, яке було ще одним джерелом доходу дідичів. На жаль, кількадесят згадок в міських актах формують про нього лиш загальне уявлення. Насамперед варто зазначити, що частина земель навколо міста використовувалася безпосередньо для потреб володаря, наприклад, під сінокіс[6]. Інша частина була рільничою і з таких ланів орендарі давали "скопщизну"[7]. Дохід дідича поповнювався й з оренди ставів навколо Бродів[8]. Власникам міста належали фільварки і житлові будинки[9]. Навіть те, що було сховане у товщах землі також вважалося власністю дідичів[10]. Земельні ресурси брідщини використовувалися і для ведення тваринництва. У 1640-х рр. згадані панський вівчар і кошара, панський сир[11], стадо волів[12]. Додатковою складовою господарства було бджолярство. Найняті працівники доглядали пасіки (одна з них під Дранчею[13]). Виручка за проданий мед йшла до скарбу дідича[14]. Йому ж належала частина бортей у навколишніх лісах[15]. Відомо, що на початку 1680-х рр. ними опікувалося п'ять бортників, підданих села Конюшків[16].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 3 зв.
[2] Там само. Спр. 7. Арк. 210.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 304зв–305 ; Спр. 9. Арк. 39 ; Спр. 8. Арк. 123 ; Спр. 10. Арк. 50 зв. ; Спр. 31. Арк. 81 зв., 84.
[4] Там само. Спр. 43. Арк. 34 зв.
[5] Там само. Спр. 21. Арк. 34.
[6] Там само. Спр. 13. Арк. 143 ; Спр. 46. Арк. 171.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 289–289 зв. ; Спр. 14. Арк. 314. Скопщизна / скопчизна — десятина, данина, яка сплачувалася пану чи церкві снопами (Kleszczowa K. et al. Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Katowice, 1996. S. 186).
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 55 зв. ; Спр. 8. Арк. 187 зв. ; Спр. 32. Арк. 200 зв.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 272 зв. ; Спр. 3. Арк. 141 ; Спр. 11. Арк. 104 ; Спр. 32. Арк. 218.
[10] Там само. Спр. 32. Арк. 263 зв.
[11] Там само. Спр. 5. Арк. 365 зв. ; Спр. 7. Арк. 12 зв.
[12] Там само. Спр. 6. Арк. 58 ; Спр. 7. Арк. 107 зв. ; Спр. 10. Арк. 70 зв.
[13] Зараз село Дружба (50.03642221235504, 25.331477740934954) ≈14 км на схід від Бродів.
[14] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 290 зв., 374 зв. ; Спр. 6. Арк. 95 зв. ; Спр. 7. Арк. 11 ; Спр. 8. Арк. 168 зв. ; Спр. 10. Арк. 141 зв. ; Спр. 14. Арк. 452 ; Спр. 18. Арк. 47 ; Спр. 19. Арк. 182 зв. ; Спр. 28. Арк. 38 зв.–39 ; Спр. 37. Арк. 169 зв.
[15] Там само. Спр. 10. Арк. 146 ; Спр. 31. Арк. 166.
[16] Там само. Спр. 19. Арк. 184.

Броди з околичними селами для їх власників були не тільки джерелом доходу, а й спільнотою підданих, які надавали дідичам послуги із забезпечення мобільності та дозвілля. Чи не найбільше згадок у міських актах залишилося саме про транспортні послуги, які бродівчани надавали власникам міста. На їх господарські та побутові потреби жителі міста надавали тяглову силу для панських возів[1], а також власні транспортні засоби. Про пункти призначення поїздок джерела як правило мовчать. Винятком є згадки про подорожі до Бару, Залізців, Збаражу, Кременця, Лежайська, Львова, Ожигівців, Устя[2]. Незважаючи на те, що Конєцпольські у 1640-х рр. оплачували міщанам дорогу вони без великого ентузіазму ставилися до підводної повинності[3]. В окремих випадках намагалися сховати своїх коней[4]. Деяким бродівчанам більш-менш успішно вдавалося уникати цієї повинності. Наприклад, шевцю Павлу нібито протягом аж 20 років[5]. Одним із факторів, які формували негативне ставлення до підводної повинності був її негативний вплив на фізичний стан коней. Тварини терпіли від екстранавантаження, а відтак швидше втрачали свій робочий потенціал. Наприклад у 1666 р. Іван Міклущик бідкався, що його кінь, повернувшись з дороги: "Одна шкіра й кості"[6].

У XVIII ст. ставлення міщан до транспортних послуг дідичу не покращилося, а потреба в них зберігалася. Водночас зменшилася чисельність бродівських християн, тому панська адміністрація ініціювала впровадження змін у цій сфері. Так, у 1725 р. комісари від імені Ю. Потоцького встановили стягнення із фірманів-гостей міста. За зібрані кошти мали утримувати коней та віз для поштово-транспортних потреб дідича. Таким чином християни Бродів звільнялися від повинності підвод, але тільки частково, адже, якщо потреби пана були більші ніж міг задовольнити один віз, то повинність тимчасово відновлювалася[7]. Через 14 років реформа продовжилася. З диспозиції губернатора до служби було введено четверо поштових бояр (двоє з міс-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 477–477 зв. ; Спр. 7. Арк. 140–140 зв. ; Спр. 32. Арк. 64 зв.
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 57 зв. ; Спр. 36. Арк. 12 ; Спр. 45. Арк. 35, 64 зв. ; Спр. 49. Арк. 33, 37.
[3] Там само. Спр. 7. Арк. 140–140 зв. ; Спр. 31. Арк. 55 зв.–56. Про оплати подорожей у другій пол. XVII ст. акти мовчать, але у 1750-х рр. місто виділяло кошти із свого бюджету на поїздки за панськими пасіками, на посланців і підводи у справах пана (Там само. Спр. 51. Арк. 17–18, 22 зв.–23 зв., 35, 40 зв., 44 зв., 46).
[4] Там само. Спр. 7. Арк. 140–140 зв.
[5] Там само. Спр. 33. Арк. 111 зв. (1665)
[6] Там само. Спр. 15. Арк. 211 зв.
[7] Там само. Спр. 43. Арк. 31 зв.–32.

та, один з Великих Фільварків і один із Смільна). Їх грошове і натуральне забезпечення покладалося на місто з околицями, а Якуб Добовський[1], один з міських бояр, був визначений старшим. Він з відома замку мав отримувати для поштових бояр гроші та фураж. Серед вимог, які висувалися до бояр була цілодобова готовність до будь-якої експедиції, яка вимагала дотримання тверезого способу життя[2]. Згадки про панського бродівського поштаря Миколая Упирчука, поштаря Романа, а також записи з фінансових книг доводять, що розпорядження губернатора виконувалося і панська транспортно-поштова служба функціонувала впродовж 1740–1760-х рр.[3].

Друга послуга міщан їхньому володареві була пов'язана з розвагами, а саме з полюванням. Важко судити про те наскільки регулярно протягом XVII–XVIII ст. дідичі розважалися мисливством[4]. У 1630-х рр. підготовкою до полювання займалися місцеві побережники[5]. У 1740–1750-х рр. маємо згадки про панську псарню за за́мком[6], а з 1753 р. про оплату містом підвод для сітей і мисливців[7]. Виглядає, що роль бродівчан у полюванні була допоміжною (транспортування сітей) і у своїх діях вони керувалися вказівками замкової адміністрації[8].

Поповнення містом скарбниці дідичів, виконання повинностей на їхню користь можна охарактеризувати як лукративний (корисливий) фактор володіння Бродами, який не був одно-, але двонапрямленим, тобто користь від його існування отримували як володарі, так і саме місто, що в часи лихоліть могло сподіватися на підтримку з боку своїх добродіїв[9].

Зважаючи на те, що власник міста перебував на вершині владної ієрархії Бродів, яка відповідно до уявлень і практики раннього Нового часу мала вертикальну струк-

---

[1] За рік до диспозиції 1739 р. Добовський в актах названий боярським ротмістром, а згодом — поштарем гетьмана (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 53 зв. ; Спр. 46. Арк. 108 зв.).

[2] Там само. Спр. 29. Арк. 14 зв.–15.

[3] Там само. Спр. 30. Арк. 111 зв. ; Спр. 45. Арк. 63 зв., 73 ; Спр. 46. Арк. 57 ; Спр. 49. Арк. 47 ; Спр. 53. Арк. 17, 18 зв., 27 зв., 34 зв., 50, 63 зв. Варто додати, що слово "поштар" не було неологізмом XVIII ст., адже у записі від 20 січня 1666 р. побіжно згаданий "безіменний" міський поштар (Там само. Спр. 15. Арк. 4 зв.).

[4] Наприклад, баварський електор Макс Емануель до такої міри був закоханий у ловецтво, що протягом десяти років (1715–1725) вполював понад 39000 голів дикого звіра (Knoll M. Hunting in the Eighteenth Century. An Environmental History Perspective // Historical Social Research / Historische Sozialforschung. 2004. Vol. 29, no 3 (109). P. 36).

[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 275 зв.–276.

[6] Там само. Спр. 29. Арк. 47 зв. ; Спр. 46. Арк. 126.

[7] Там само. Спр. 51. Арк. 2 зв., 3, 4. За інвентарем 1689 р. у замку зберігалися сіті на вовків, сарн, зайців (Александрович В. Опис замку. С. 564–565).

[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 275 зв. ; Спр. 27. Арк. 4 зв.

[9] Власне так і сталося у 1742 і 1748 рр., коли місто постраждало від двох пожеж і на відбудову отримало гроші від Ю. Потоцького (Wurm D. Z dziejów. S. 27).

туру, закономірно, що зміст висловлювань про дідича у міських книгах (офіційному діловодстві) має апологетичний, вірнопідданський характер[1]. Наприклад, пишучи про майбутній приїзд дідича до Бродів, писар бажав, щоб він був щасливим[2], а райці, відсилаючи судову справу до пана, зазначали, що роблять це з "доземним поклоном"[3]. Свої рішення у майнових справах урядники обґрунтовували потребою збереження рівня доходів дідича та міста[4]. У нотатках з XVIII ст. про відхід дідича у засвіти писарі бажали вічного спокою та відпочинку його душі[5]. Визнаючи зверхність дідича над собою, бродівчани називали його своїм милостивим паном й добродієм, а себе його вірними підданими, які всі перебувають під крилами дідича[6]. Саме тому швець Матиаш у 1661 р. відповів грабарю Самуйлу, який назвав себе панським ремісником, що вони всі панські ремісники[7], а коваль Василь майже два десятки років до того нібито повчав свого сина, щоб нікого тут не боявся, крім Бога і дідича[8]. Одна з міщанок у своєму зверненні до Потоцького 1755 р. практично плазувала, пишучи: "…з найглибшим ніг панських уцілуванням, з глибокою повагою якнайпокірніше жебраю панської ласки…"[9]. Коли йшлося про інтерес пана міста допустимим вважалося відкласти виконання рішення міського уряду[10]. Навіть цілком справедливі, з погляду сучасності, заходи особи, яка захищала себе супроти свавілля панських драгунів оцінювалися як повстання проти панського жовніра, легковажність й дії супроти протекції дідича[11]. Через відсутність документів персонального походження важко судити наскільки вірнопідданські настрої були всезагальними та щирими, проте зерно критичного ставлення до пана у брідчан все ж таки можна прослідкувати. Наприклад, у 1672 р. у сварці двох євреїв між собою прозвучало: "... ти є пансь-

---

[1] Чи не найяскравіше він проявляється в численних означеннях власника Бродів, у яких домінантними є вислови "ясновельможний", "його милість", "пан і добродій" та інші в поєднанні з назвами земських або центральних урядів, які обіймав той чи інший володар міста.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 137 ; Спр. 31. Арк. 9 зв.
[3] Там само. Спр. 31. Арк. 15.
[4] Там само. Спр. 4. Арк. 39 зв. ; Спр. 5. Арк. 69 зв.
[5] Там само. Спр. 29. Арк. 71 ; Спр. 45. Арк. 31 ; Спр. 47. Арк. 34. Близьким за формою до таких нотаток є й запис про триденні відвідини Бродів цісарем Йосифом у 1773 р. (Там само. Спр. 61. Арк. 65).
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 311, 393 зв. ; Спр. 7. Арк. 61 ; Спр. 8. Арк. 62 зв. (1642, 1646).
[7] Там само. Спр. 12. Арк. 115 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 436 зв.
[9] Там само. Спр. 46. Арк. 60.
[10] Там само. Спр. 32. Арк. 63 зв.
[11] Там само. Спр. 36. Арк. 93–94 зв. (1678).

ким ябедником, все що й.м.д. накаже складати, то все через тебе діється"[1], а на кілька десятиліть раніше шевський цехмайстер Кийкович грозив саф'янику, що перед ним його ніхто не оборонить і не заступить (навіть Конєцпольський)[2]. Про те наскільки важливою фігурою в історії міста був його власник свідчить і те, що у низці записів середини XVII ст. жителі Бродів, пригадуючи ті чи інші події з власного життя, визначали їх на часовій шкалі, прив'язуючи до таких публічних дій дідича як виїзд з міста чи повернення пана з того чи іншого населеного пункту[3].

Спосіб життя магнатерії, до числа якої входили й власники Бродів, вибудовував таку структуру, в центрі якої перебував можний пан, а навколо нього, немов планети на своїх орбітах навколо сонця, оберталися численні слуги з дрібної шляхти та простолюду. Ступінь наближеності до центру не завжди відображав реальні щоденні зусилля суб'єкта спрямовані на забезпечення сталого функціонування усієї структури. Наприклад, орбіта слуг, які забезпечували побутові потреби дідича (кухарі[4], надвірні пекарі бродівського замку[5], надвірний замковий цукерник[6], креденцер[7], прачки[8]) була віддаленою від особи дідича в плані делегування ним владних повноважень. Водночас у вимірі забезпечення щоденних потреб пана вона пролягала чи не найближче до його особи. Те ж саме можна сказати про слуг, які забезпечували реалізацію транспортних потреб (конюші[9], коновали[10], візники[11], машталіри[12], кучері[13]), а також про ремісників, які працювали безпосередньо на дідича чи на замок. Їхній перелік складений на основі згадок в міських актах такий: золотарі[14], ковалі[15],

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 51 зв. й.м.д. — його милість добродій.
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 102.
[3] Там само. Спр. 6. Арк. 108 зв. ; Спр. 10. Арк. 123 зв.
[4] Там само. Спр. 1. Арк. 63 зв. ; Спр. 10. Арк. 65 зв., 70 зв. ; Спр. 11. Арк. 165 зв. ; Спр. 12. Арк. 60зв–61 ; Спр. 19. Арк. 197 ; Спр. 28. Арк. 35–35 зв. ; Спр. 54. Арк. 77.
[5] Там само. Спр. 11. Арк. 118 ; Спр. 18. Арк. 40 зв. ; Спр. 54. Арк. 84, 102.
[6] Там само. Спр. 54. Арк. 91.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 85 ; Спр. 18. Арк. 140 зв. (1640, 76).
[8] Там само. Спр. 10. Арк. 55 зв., 74.
[9] Там само. Спр. 4. Арк. 66 ; Спр. 30. Арк. 32 зв.
[10] Там само. Спр. 15. Арк. 312 зв. ; Спр. 22. Арк. 10.
[11] Там само. Спр. 1. Арк. 50 зв. ; Спр. 4. Арк. 66 ; Спр. 18. Арк. 8 зв.
[12] Там само. Спр. 1. Арк. 47–47зв, 62 ; Спр. 8. Арк. 32 ; Спр. 9. Арк. 2, 48 зв. ; Спр. 15. Арк. 311 зв. ; Спр. 19. Арк. 169 зв., 174 ; Спр. 20. Арк. 39 ; Спр. 34. Арк. 131 зв.
[13] Там само. Спр. 19. Арк. 79 ; Спр. 28. Арк. 20.
[14] Там само. Спр. 18. Арк. 141 зв. ; Спр. 21. Арк. 68 ; Спр. 31. Арк. 66 зв.
[15] Там само. Спр. 22. Арк. 123 зв., 204 зв. ; Спр. 24. Арк. 35, 59 ; Спр. 25. Арк. 3 зв., 39 ; Спр. 26. Арк. 19, 21 зв. ; Спр. 28. Арк. 101 зв.

кравці[1], мулярі[2], обрусник[3] і позументник[4], порохівники[5], склярі[6], слюсарі[7], столярі[8], теслі[9]. До них можна додати й Миколая Фонтанера, який зафіксований на службі Александру Конєцпольському у 1650 р.[10]. Ще один суб'єкт з оточення власника міста рухався навколо нього "естетичною" орбітою. У 1646 р. при Александру Конєцпольському зафіксовані маляр Вестервел (1646)[11], а у 1648 р. військові музики[12]. Наступники Александра в останній чверті XVII ст. і у 1760-х рр. були покровителями музичних капел, у складі яких вдалося розгледіти скрипалів і трубачів[13]. У міських актах також є численні згадки шляхетних слуг дідичів[14], активність яких виходила далеко поза межі Бродів, а тому потребує окремої уваги і дослідження. Варто лиш зазначити, що слуги пана міста працювали у військовій та управлінській сферах, користувалися його захистом, який надавав їм певний статус, тому не дивно, що зухвалий вчинок кравця Миколая (1639 р.), щодо одного із слуг Конєцпольського викликав у міщан чимале здивування[15].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 28 зв. ; Спр. 9. Арк. 5 зв. ; Спр. 42. Арк. 86 ; Спр. 43. Арк. 13.
[2] Там само. Спр. 3. Арк. 187 ; Спр. 28. Арк. 111 зв. ; Спр. 42. Арк. 88, 162.
[3] Там само. Спр. 19. Арк. 107 зв.
[4] Там само. Спр. 36. Арк. 172 зв.
[5] Там само. Спр. 23. Арк. 60 зв.
[6] Там само. Спр. 13. Арк. 115 зв. ; Спр. 18. Арк. 147.
[7] Там само. Спр. 7. Арк. 162 зв.–164 зв. ; Спр. 9. Арк. 54 зв.
[8] Там само. Спр. 8. Арк. 141 зв. ; Спр. 13. Арк. 115 зв. ; Спр. 54. Арк. 255.
[9] Там само. Спр. 31. Арк. 151 ; Спр. 54. Арк. 223.
[10] Там само. Спр. 10. Арк. 102 ; Спр. 31. Арк. 117 зв.–118.
[11] Там само. Спр. 7. Арк. 166 зв. ; Спр. 8. Арк. 54 ; Александрович В. Малярський осередок. С. 114–115.
[12] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 18 зв.
[13] Там само. Спр. 18. Арк. 29 зв. ; Спр. 19. Арк. 34, 201 ; Спр. 22. Арк. 13 зв., 164 ; Спр. 54. Арк. 13 зв., 45.
[14] Там само. Спр. 5. Арк. 330 ; Спр. 6. Арк. 114.
[15] Там само. Спр. 4. Арк. 148.

Розділ 3
Замкова адміністрація

У владній структурі Бродів на наступному після власників міста щаблі перебувала замкова адміністрація або висловлюючись мовою актів "замкова зверхність"[1], що була першим і безпосереднім виразником влади дідича в місті, виконавцем його наказів[2]. Її верхівку формувало кілька посад, назви яких (економ, підстароста, губернатор) змінювалися протягом десятиліть, але суть (репрезентація влади дідича) залишалася непорушною. Зважаючи на це, дослідження структури і повноважень замкової зверхності є продовженням вивчення влади власника над містом.

3.1. *Економ*

Урядом з якого слід розпочинати розгляд теми замкової адміністрації є економ дібр дідича[3], влада якого функціонально і територіально не обмежувалася виключно простором Бродів[4]. До сфери відповідальності економа належало управління землями дідича, тому охочі отримати осідок, крамничну ділянку, город чи поле звертались саме до нього, а він якщо не особисто, то через міських урядників задовольняв (або ні) їхні прохання[5]. З 1740-х рр. відомо, що за такі надання прохачі сплачували невеликі суми до панського скарбу[6]. Окрім надань за зверненнями, практикувалися надання-винагороди (ремісникам, які працювали на замок[7]) та надання-компенсації, наприклад, за конфісковану ділянку[8]. Економ також підтверджував право шляхти на володіння спадковою нерухомістю в Бродах[9], надавав дозволи на запис до книг

---

[1] Надалі словосполучення "замкова адміністрація" / "замкова зверхність", опираючись на Словник української мови (Т. 1–12), використовуватимемо в якості синонімів. URL: https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=34732&page=1106.

[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 330 ; Спр. 7. Арк. 207 ; Спр. 25. Арк. 48 ; Спр. 31. Арк. 75 ; Спр. 36. Арк. 145 зв. ; Спр. 37. Арк. 95 ; Спр. 38. Арк. 89 зв. ; Спр. 39. Арк. 92 ; Спр. 53. Арк. 67 зв. Акти описують економа, підстаросту й губернатора як намісників дідичів, котрі наділили їх владою та зробили виконавцями своєї волі. Саме тому в одному із записів про губернатора сказано, що він: "Ma w mocy omni modum facultatem miasto y fortece Brodz.". В іншому ж він сам вказав, що є у Бродах господарем.

[3] У джерелах ця посада також має дві інші назви: адміністратор [маєтків] та генеральний комісар.

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 85 ; Спр. 45. Арк. 14 зв.–15 зв.

[5] Там само. Спр. 3. Арк. 93 ; Спр. 5. Арк. 458–458 зв. ; Спр. 32. Арк. 98 зв., 129 зв.

[6] Там само. Спр. 28. Арк. 33 зв. ; Спр. 44. Арк. 97 зв.

[7] Там само. Спр. 40. Арк. 15 зв.

[8] Там само. Спр. 45. Арк. 17. Замкова влада очевидно, що не могла без відшкодування забрати землю, якою користувався міщанин, адже у 1629 р. дідич пообіцяв, що його намісник не буде чинити бродівчанам жодних перешкод стосовно земель, якими ті здавна користувалися (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100).

[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 109.

актів купівлі-продажу, обміну нерухомого майна або на його перехід у користування кредитору[1]. У другій чверті XVIII ст. християни, які хотіли обмінятися нерухомістю з євреями або продати її повідомляли про це економа[2]. Піклуючись про дохід власників міста, у 1743 р. у Бродах була публічно оголошена воля генерального комісара, який пригрозив конфіскацією усім власникам пустих осідків, якщо ті не зголосяться до уряду і не признаються чи будуть будуватися на них до кінця року[3].

Адміністратор дібр дідича керував простором міста і околиць. Саме він між 1639 і 1643 рр. підтвердив право фільварчан на користування дорогою, що проходила між їхніми городами[4]. У самих Бродах, зваживши на недостатню кількість проїздів між старим і новим містом, генеральний комісар у 1742 р. на землі Якуба Богдановича відкрив нову вулицю, заборонивши її забудовувати[5]. Через десятиліття генеральний комісар Галецький видав заборону для Ізраїля Марковича на загороджування осідку, яке б створило його сусідам перешкоду в пересуванні[6]. Влада дозволяла економу пригрозити купцям знесенням їх склепів, якщо вони наважаться порушити його заборону і вимурують їх надто близько до замку[7]. Здається, що повноваження економа не похитнулися й після приходу до міста австрійської влади. Третього серпня 1774 р. він, "запобігаючи всякому в місті нехлюйству", видав наказ, який стосувався кожного жителя й зобов'язував його щочетверга і щоп'ятниці працювати над чистотою на вулицях біля свого житла[8].

Оскільки влада економа не обмежувалася простором Бродів, тому саме до нього зверталися за дозволом про перехід на проживання з села до міста (в рамках маєтків дідича)[9], а особа, яка присягала на міщанство робила це з його відома[10]. Як свідчить

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 426 ; Спр. 16. Арк. 36 ; Спр. 28. Арк. 51 ; Спр. 42. Арк. 64 ; Спр. 44. Арк. 97 ; Спр. 45. Арк. 47–47 зв. ; Спр. 46. Арк. 32–33 ; Спр. 47. Арк. 6 ; Спр. 48. Арк. 39–40.
[2] Там само. Спр. 28. Арк. 129 ; Спр. 44. Арк. 95 ; Спр. 45. Арк. 5.
[3] Там само. Спр. 28. Арк. 53 зв.
[4] Там само. Спр. 9. Арк. 12 зв.
[5] Там само. Спр. 28. Арк. 43.
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 120.
[7] Там само. Спр. 44. Арк. 75 зв.
[8] Там само. Спр. 61. Арк. 93.
[9] Там само. Спр. 3. Арк. 126 зв. (1641). Подібні дозволи були явищем розповсюдженим (Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст. Київ ; Львів, 2012. С. 101).
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 105. (1678).

запис 1772 р. владні повноваження дозволили йому звільнити купця Ласкєвича від підпорядковування міській владі[1].

До обов'язків генерального комісара також входив загальний контроль за скарбом його "милостивого добродія" і забезпечення надходжень до нього[2], тому він контролював сферу податків і стягнень. Відомо, що у 1662 р. Ян-Францішек Подсендковський був присутній на обговоренні міщанами питань оподаткування у Бродах і тогорічний шос вибирався відповідно до його устави[3]. У 1743 р. генеральний комісар видав порядок щодо надходжень з міського провенту, розподілу витрат і контролю за ними. Його розпорядження виконувалося принаймні протягом двох наступних десятиліть[4]. У 1762 р. генеральний комісар постановив, щоб усі доходи і витрати міста записувалися в одному реєстрі[5]. Також у компетенції економа було питання повного / часткового звільнення міщан від податків, наприклад від шарваркового збору. Такі випадки зафіксовані у 1765 р. (шарваркове знижено на 68,75%) і у 1751 р., коли його скасували повністю з метою надати місту більше ресурсів для робіт з упорядкування простору Бродів[6]. Приймаючи описані рішення, економ опирався на важелі впливу на міську владу, наприклад, у 1762 р. він грозив, що конфіскує увесь дохід міста, якщо мости і палі (на валі) не будуть у якнайкращому спорядженні[7]. Міська влада звітувала генеральному комісару про витрати міста і він мав право підпису її звітів[8]. Окрім податків і зборів економ був уповноважений видавати розпорядження і щодо повинностей. Відповідно до наказу 1766 р. на фільварчан накладався обов'язок вивозити до своїх дільниць дерево на палі (для міського валу), а ті хто не мав тяглової сили мусили працювати над їх встановленням[9]. Функції спрямовані на збереження і примноження скарбу дідича простежуються також у таких заходах адміністратора

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 61. Арк. 162 зв.–163.
[2] Там само. Спр. 43. Арк. 13.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 252 зв., 272. Цей факт можна розглядати як похідний від права дідичів на встановлення норм оподаткування у місті, що ми можемо побачити у привілеях 1586, 1614, 1629 років. (Там само. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1101 ; Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 357, 386).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 6–7. Зміст порядку не був абсолютною новацією для міщан. Так, гроші на платню сторожу замку за наказом губернатора закладалися у міській касі ще у 1714 р.: Там само. Спр. 49. Арк. 19.
[5] Там само. Спр. 45. Арк. 73.
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 7 зв. ; Спр. 53. Арк. 10.
[7] Там само. Спр. 45. Арк. 73. У міських актах слово "міст" вживалося у значенні помосту.
[8] Там само. Спр. 45. Арк. 73 ; Спр. 53. Арк. 9 зв.
[9] Там само. Спр. 53. Арк. 10.

як продаж дому злочинця, що був вигнаний з міста[1] чи наказ про оцінку коней пробоща, які були затримані в панському лісі під час нелегальної рубки дубини[2]. Ще одну групу повноважень генерального комісара зафіксовано у сферах ремесла[3] і торгівлі. Наприклад, у 1757 р. ним остаточно було схвалено збільшення мір бродівської колоди[4].

Не менш важливими були повноваження і у сфері судівництва[5]. В рамках розгляду боргових справ економ видавав дозволи кредиторам, з якими ті зверталися до міського уряду задля оцінки нерухомості боржників[6]. В інших випадках він передавав цю нерухомість позикодавцям у користування[7]. У низці судових справ маємо згадки, що вони розглядалися війтом або райцями з відома економа дідича[8]. Адміністратор дібр дідича мав владу над особистою волею людей, видаючи накази про ув'язнення чи звільнення з в'язниці[9]. Судові повноваження економа ілюструє завдання, яке після 1648 р. отримав Подсендковський. Дідич наказав йому розібратися у Станіславові з вістками про людей, які грабували костели й школи та "інші ексцеси чинили"[10]. Високий владний статус генеральних комісарів також сприяв тому, що їх запрошували до підпису приватних угод для їх "кращого зміцнення"[11].

Надзвичайно мало згадок у міських актах збереглося про ще одного функціонера дідичної адміністрації, який опікувався видатками і доходами панського бюджету (каси) — підскарбія[12]. Він очевидно у своїй діяльності був підзвітний економу.

3.2. *Підстароста*

До середини XVII ст. акти кілька разів (особливо у 1620-х рр.) згадують бродівського державця, який, мабуть, був наділений владою аналогічною старостинській[1],

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 138 зв. (1678).
[2] Там само. Спр. 61. Арк. 40.
[3] Там само. Спр. 27. Арк. 40 зв. 1737 р. економ дозволив позументнику, якщо той дотримуватиметься визначених ним умов, взяти спільника до своєї роботи.
[4] Там само. Спр. 46. Арк. 146.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 100 ; Спр. 5. Арк. 133.
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 495 ; Спр. 20. Арк. 34 зв. ; Спр. 36. Арк. 114 ; Спр. 42. Арк. 35.
[7] Там само. Спр. 15. Арк. 431 зв.
[8] Там само. Спр. 19. Арк. 101 зв. ; Спр. 20. Арк. 33 зв. ; Спр. 36. Арк. 119 ; Спр. 46. Арк. 64 зв.
[9] Там само. Спр. 33. Арк. 120 зв.
[10] Там само. Спр. 14. Арк. 332 зв.
[11] Там само. Спр. 36. Арк. 102.
[12] Там само. Спр. 3. Арк. 196 зв. ; Спр. 30. Арк. 28 ; Спр. 47. Арк. 65.

зокрема відомо, що він володів повноваженнями у судовій сфері[2]. Що ж до самого старости / підстарости[3], як представника володаря Бродів й голови замкового уряду[4], то насамперед він виконував його розпорядження та інформував про них міську владу. Їй же від імені дідича видавав накази[5]. Як репрезентант пана, підстароста був адресатом для кореспонденції, що приходила до Бродів з інших міст і від шляхти[6]. Він піклувався про громадський спокій у місті. Саме тому, коли у 1660 р. міщани зібралися перед домом, де вадили жовніри староста наказав бурмистру розігнати їх збіговище[7].

Окрім, магістрату у підпорядкуванні підстарості перебували представники замкової адміністрації (бурґрабій[8]) і військовий гарнізон. Так, у 1639 р. міський суд, щоб допитати гайдука просив на це дозволу в підстарости[9]. Також до нього зверталися особи, щоб отримати жовнірів для допомоги у пошуках вкрадених у них речей, зокрема для відвідин житла підозрюваних ними персон[10]. Підстароста опікувався забезпеченням рядового й офіцерського складу гарнізону[11], циркулюванням розвідданих[12], розміщенням гостьових військових відділів у місті[13]. З цього ж питання до нього звернувся шляхтич, який у 1667 р. перечікував у Бродах неспокійні часи[14]. Не тільки жовніри, а й їхні сім'ї перебували під опікою підстарости[15]. Характерним у зв'язку з куруванням підстаростою військових питань є епізод записаний в актах

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 46 зв., 55, 143 ; Спр. 9. Арк. 12 зв. ; Спр. 10. Арк. 73–74. До такого припущення підштовхує речення 1627 р.: "Будемо теж просити й.м.п. Сєровського яко державця і намісника й.м.п. і добродія нашого" (Там само. Спр. 2. Арк. 143 зв.). Про термін "державець" див.: Гуржій О. Держáвець // Енциклопедія історії України. Київ, 2004. Т. 2. С. 348. До слова, у Статуті 1529 р. цей термін зустрічається понад три десятки разів, а з контексту деяких статей можна зробити висновок, що його "попередником" був термін "тивун" (Статути Великого князівства Литовського. Одеса, 2002. Т. 1. С. 197–282).

[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 214 зв.–215.

[3] Нам здається, що ці два терміни швидше за все були синонімами, а не означеннями двох різних посад. Наприклад, Александр Вноровський протягом короткого хронологічного відтинку в актах чотири рази названий старостою і двічі підстаростою: Там само. Спр. 2. Арк. 165, 168зв, 169, 169зв, 170зв, 179, 203 зв.

[4] Там само. Спр. 2. Арк. 241.

[5] Там само. Спр. 5. Арк. 261 зв. ; Спр. 31. Арк. 71, 35–35 зв., 147.

[6] Там само. Спр. 13. Арк. 50 зв. ; Спр. 31. Арк. 104.

[7] Там само. Спр. 32. Арк. 92 зв.

[8] Там само. Спр. 19. Арк. 32 ; Спр. 31. Арк. 104, 115 зв.

[9] Там само. Спр. 4. Арк. 136 зв.

[10] Там само. Спр. 13. Арк. 226.

[11] Там само. Спр. 3. Арк. 196 зв. ; Спр. 32. Арк. 217 зв.

[12] Бродівський підстароста у липні 1648 р. слідкував за наближенням ворога до Бродів (Турега Ю. "Особливо в той час нещасливий…" С. 74), а в час берестецької кампанії 1651 р. за повідомленням С. Освєнціма (Scriptores. S. 331) він передав інформацію, отриману від шпигунів, про об'єднання козацьких й татарських сил.

[13] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 275 зв.

[14] Там само. Спр. 33. Арк. 176 зв.–177.

[15] Там само. Спр. 32. Арк. 102.

1659 р. Йшлося про те, що колись у селі Голосковичах жовніри наробили шкоди й підстароста наказав шляхтичу Кжемєнському скласти опис збитків. Заслухавши результат, він залишився ним незадоволеним, тому наказав переписати, нагадавши, що і сам Кжемєнський колись був жовніром[1].

Як і економ підстароста також володів владою у сфері земельних відносин. Він надавав ділянки, звертався до міської влади з проханнями / наказами про виділення землі для того чи іншого бродівчанина[2]. Щоправда не завжди старостинські надання були вдалими, наприклад, згідно із записом з 1660 р. через своє незнання можновладець надав город, що мав законних спадкоємців[3]. До підстарости зверталися за підтвердженням купівлі-продажу нерухомості[4], він схвалював надання райцями осідків для будівництва[5], видавав міщанам дозволи на продаж житла шляхті[6]. Владні повноваження дозволяли підстарості перерозподіляти земельну власність. Наприклад, у 1661 р. він відібрав від грека-золотаря вітцівський осідок та надав його шляхтичу, щоправда втрата ремісника була компенсована. Райці виділили йому іншу земельну ділянку[7].

У поле зору бродівського підстарости потрапляла й господарська сфера, складовою якої було панське господарство. У 1639 р. підстароста Млоховський викликав лавників для оцінки шкоди завданій робочій панській кобилі[8]. У 1647 р. за наказом підстарости були записані свідчення у справі крадіжки риби із берлинського ставу[9]. Підстароста брав участь у процесах щодо права володіння лагодівським (1648 р.) і берлинським (1664 р.) млинами[10]. У 1653 р. після звернення від лісничого підстароста Воїнський наказав райцям провести інквізицію щодо порушення виключних прав дідича в межах лісових масивів[11]. Задовго до цього попередник Воїнського на-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 62 зв.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 365 зв. ; Спр. 31. Арк. 113зв–114 ; Спр. 32. Арк. 119, 148, 150, 203. Серед підстав для такого надання, якщо одержувач був ремісником, була його праця на замок (Там само. Спр. 32. Арк. 113 зв.).
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 104.
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 138 ; Спр. 12. Арк. 25 зв. ; Спр. 33. Арк. 81.
[5] Там само. Спр. 32. Арк. 172 зв.–173. (1661).
[6] Там само. Спр. 15. Арк. 289 ; Спр. 17. Арк. 91–91 зв. (1667, 1674).
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 191 зв.
[8] Там само. Спр. 4. Арк. 126 зв.
[9] Там само. Спр. 8. Арк. 187 зв.
[10] Там само. Спр. 10. Арк. 27 зв. ; Спр. 33. Арк. 62 зв.
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 166.

голосив на забороні полювати на сарн, що була прописана у привілеї дідича, і про яку було добре відомо міському уряду[1].

Опікувався підстароста й ремісниками. За його наказом лавники у 1643 р. оцінили майно панського золотаря Яна, який потонув під Буськом[2]. Підстароста активно цікавився справою іноземця волочильника золотої нитки Георгія, що мав певні неприємності з ремеслом через свого товариша[3]. За наказом дідича підстароста Ґрабінський допомагав забезпечити будівельним матеріалом зведення кам'яниці на ринку, яке вів слюсар Ганс[4]. На Миколая 1650 р. той же Ян Ґрабінський подарував мулярчикам (челяді архітектора Спінети) бочку пива[5]. У полі зору підстарости перебували також купці, яких він запрошував селитися у Бродах. Зокрема, універсалом 1650 р., обіцяв їм сприяння і захист[6]. І дійсно, коли 1661 р. у Луцьку був ув'язнений бродівський міщанин, то підстароста Сенковський клопотався про його звільнення та відправлення до Бродів[7]. Уряд підстарости вряди-годи опікувався й питаннями фінансових надходжень до скарбу дідича. Щоправда у меншій мірі ніж економ[8].

У діяльності підстарост можна вловити присутність поглядів, які з певною долею умовності можна назвати патерналістськими. Так, Ґрабінський в час голоду, який наступив після Берестецької битви похвалив шерегових пахолків, які зжалилися над дівчиною сиротою і не забрали від неї корову (спадщину покійної тітки), хоч мали на це дозвіл[9]. В іншому випадку в справі суперечки за право володіння млином підстароста заявив, що вдові-сиротині свою волю нав’язувати не буде, тому претендент на млин має із нею порозумітися[10]. Відомі також випадки взяття майна покійних в опіку[11].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 275 зв.–276.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 446 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 454 зв. (1643) ; Лильо І. Греки. С. 218.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 160–160 зв. (до 1653).
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 117 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 113 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 37.
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 206 зв.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 28 зв. ; Спр. 33. Арк. 62 зв. ; Спр. 36. Арк. 66.
[9] Там само. Спр. 32. Арк. 217 зв.–218.
[10] Там само. Спр. 33. Арк. 62 зв. (1664).
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 112.

Остання функція підстаростинського уряду, про яку слід сказати це судова[1]. Очільник замку мав право переглядати вироки міських судів[2]. У 1660 р. райці, не змігши ухвалити рішення, відправили справу на розгляд до підстарости[3]. Відомо, що у сфері судової юрисдикції підстарости перебували також Лешнів[4] і Конюшків[5] й очевидно, що й інші поселення т.зв. "бродівського ключа". Це функціонально споріднювало уряди підстарости й економа. Спільним для них було і те, що у їхньому підпорядкуванні була замкова в'язниця[6]. Якість судочинства значно залежала від особи, яка в той чи інший період була старостою / підстаростою. Наприклад, в одній із справ 1642 р. міщанин звинувачував підстаросту Млоховського у поведінці негідній для судді, вкрай ворожому ставленні, недотриманні права, взятті дарів та примушенні до замирення із позивачем[7].

3.3. *Архітектор дідича*

У 1630–1650-х рр. частиною системи замкової адміністрації був також інженер або архітектор дідича. До Бродів він приїхав у зв'язку з реалізацією Станіславом Конєцпольським планів з удосконалення обороноздатності міста. Вже у 1633 р. інженер працював біля міських валів та скаржився на орендаря Іцка, що той затримує гроші "до валової роботи"[8]. Остання супроводжувалася "ламанням / знесенням городів", під час якого люди, виконуючи розпорядження інженера, викопували і розбирали огорожі[9]. Особам, які втрачали свою землю інженер вимірював і надавав нові городи, встановлював між ними дороги[10]. Для того, щоб землі на городи вистачило усім від деяких міщан відібрали частину їхніх полів, а натомість дали дозвіл на окультурення бору, що прилягав, до їх ріллі[11]. Т.зв. "деменсія міста", до якої особисто

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 313 ; Спр. 3. Арк. 101 зв. ; Спр. 4. Арк. 140–140 зв., 161 зв. ; Спр. 5. Арк. 18 зв., 252, 325 зв. ; Спр. 8. Арк. 101 зв., 232 зв. ; Спр. 16. Арк. 39.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 330.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 150 зв.
[4] Там само. Спр. 7. Арк. 116. (1646). Містечко Лешнів із 1641 р. перебувало у власності роду Конєцпольських (Заяць А. Заснування містечка Лешнів // Студії і матеріали з історії Волині. Кременець, 2009. С. 91).
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 144 зв.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 118 зв., 160 зв. ; Спр. 5. Арк. 454 зв. ; Спр. 7. Арк. 182 зв.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 394 зв.–396.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 408 зв., 416.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 441 зв.–442 ; Спр. 4. Арк. 54 зв. ; Спр. 5. Арк. 70 зв.
[10] Там само. Спр. 4. Арк. 35 зв. ; Спр. 5. Арк. 222–222 зв. ; Спр. 9. Арк. 12 зв. ; Спр. 32. Арк. 106, 108.
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 145.

долучався й сам пан краківський[1] не була одномоментним процесом. Навіть у 1639 р. бродівчан не полишали думки про імовірне її продовження[2]. У записах з наступного року вдова-бродівчанка розповіла про нюанси перепланування. Жінка, втративши один город, отримала від пана інженера два, а "для легшого отримання" занесла йому два талери, два орти, каплунів і гусей. Через це її покійний чоловік переживав, боячись можливого тілесного покарання від архітектора Андреа дель Акви за те, що таким чином випросили у нього другий город[3].

За межу міських валів пан інженер також вирішив перенести алковиробничі заклади. Витрати на цей процес лягали на плечі їх власників, які платили архітектору по талеру за ділянку й грабарям, які підсипали за розпорядженням інженера низину, куди мали переноситися винниці. Дель Аква зустрівся із спротивом бродівчан, тому особливо затятих йому довелося ув'язнити. Станом на 1646 р. процес все ще тривав, але вже під наглядом Собестияна Адерса[4]. За валами ще залишалися вільні ділянки, а деякі заклади так і продовжували працювати у місті.

Не тільки околиці Бродів, а й усе місто входило до планів дель Акви. Старші міщани у 1659–1660 рр. у своїх спогадах описували діяльність "архітекта" лаконічно, одним словосполученням: "ламав місто"[5]. В результаті були ліквідовані комори на ринку, а їх власники набували нові ділянки від інженера[6], очевидно, що відповідно до нової схеми планування ринку. Ламання міста також передбачало знесення житла міщан[7]. Зокрема, було ліквідовано халупки, що тулилися до замку. Двоє власників таких об'єктів випередили наказ дідича про знесення й самі розібрали й продали своє житло[8]. Події з перепланування міста настільки закарбувалися в пам'яті міщан, що у 1642 р. і навіть у 1663 р. в угодах купівлі-продажу будинків були прописані пункти про можливе знесення житла з наказу дідича чи його намісника[9].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 85 зв.
[2] Там само. Спр. 4. Арк. 62.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 50–50 зв., 71.
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 87, 146 зв. ; Спр. 7. Арк. 104 зв.–105.
[5] Там само. Спр. 32. Арк. 5 зв., 110.
[6] Там само. Спр. 3. Арк. 159 ; Спр. 5. Арк. 113.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 352 зв. ; Спр. 56. Арк. 52 зв.
[8] Там само. Спр. 3. Арк. 178 зв. ; Спр. 8. Арк. 66.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 425 зв. ; Спр. 13. Арк. 295 ; Спр. 56. Арк. 57 зв.

До функцій інженера також належав загальний нагляд над роботою цегельні дідича[1]. Очевидно, що після нещасть, які місто пережило восени 1648 р. остання запрацювала з новою силою, принаймні у грудні 1650 р. архітектор Дзяни Спінета в актах зафіксований в компанії своєї мулярської челяді з кільканадцяти осіб[2]. Ймовірно, що саме вони працювали над відбудовою окремих споруд у місті, зокрема Львівської брами[3].

Очевидно, що для того, щоб справитися із запланованим об'ємом робіт архітектор дідича мусив делегувати певні завдання помічникам. Можливо серед останніх був Францішек Островський. Він у 1636–1639 рр. згаданий як володар городових земель і нових плаців у місті, який дозволяв власникам полів їх собі обгороджувати, але водночас забороняв ділити поля на городи й надавати стороннім особам[4]. Також Францішка названо диспонатором земель, до якого свого часу звернувся міщанин, щоб той вказав "де [є] його город". Островський, "оскільки мав те в дорученні" вийшов з ним в поле, щоб задовольнити його прохання[5]. За спогадами теслі Яцка свій город він отримав саме від мірничого Францішка[6].

У зв'язку з питанням про інженерів дідича не можна не згадати про постать Гійома Левассера де Боплана[7]. Відома в бродівській історіографії згадка про нього була опублікована Василем Кметем[8], але як виявилося вона у міських актах не єдина. Удруге про капітана Боплана згадано у березневому записі 1642 р. Згідно з ним капітан через барського міщанина передав 170,12 зл.[9], як оплату, яку заслужив Мартин Малиновський[10].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 79.
[2] Там само. Спр. 10. Арк. 102, 103 ; Спр. 31. Арк. 117 зв.–118.
[3] Турега Ю. Українська національна революція XVII ст. очима населення міста Броди // Історичні пам’ятки Галичини. Львів, 2020. С. 91–92.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 68–68 зв.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 81 зв.
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 375.
[7] Созанський І. З минувшини. С. 65.
[8] Кметь В. Документ. С. 80.
[9] Подаючи запис грошової суми у формі десяткового дробу *наголосимо*, що число праворуч від коми вказує на суму грошів. Так, 170**,12** зл. це 170 зл. + 12 грошів, а не 170 цілих 12 сотих.
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 324 (у рекогніції прізвище француза записане у формі "Boplam"). Про те, чому саме Боплана вважають автором проекту бродівської фортеці див.: Кравцов С. Містобудівельна історія. С. 37–38.

3.4. *Губернатор*

Чи не вперше термін "губернатор" зустрічається у бродівських актах наприкінці XVI ст., коли його вжили щодо Христофора Прухницького, який також відомий як фактор бродівських дібр та адміністратор Анни Жолкевської[1]. Та справді масовим використання терміну стає у другій пол. XVII ст. У той час посади губернатора бродівської фортеці й підстарости ще існували паралельно[2], але у XVIII ст. слово "підстароста" з актів зникло повністю. Натомість губернатор до назви своєї посади отримав доповнення у вигляді іменника "комендант"[3]. Як і у випадку з економом та підстаростою до компетенції губернатора входило питання управління земельними ресурсами власників Бродів, а саме видача різноманітних дозволів на правочини пов'язані з землею (на запис до книг угод купівлі-продажу нерухомості[4], на будівництво крамниць[5], на зведення винниць, шинкових іздебок[6], на купівлю-продаж та обмін нерухомості незалежно від того чи покупцями (або продавцями) виступали шляхтичі[7] чи євреї[8], а чи угода відбувалася суто між християнами[9]). Важливість таких та подібних до них дозволів пояснювалася тим, що, якщо, наприклад, шляхтич купував міський ґрунт, а з боку замкової зверхності були певні заперечення, то угода скасовувалася, а сума поверталася покупцеві[10]. Заперечення могли виникнути тому, що відповідно до декларації дідича від 21 січня 1694 р. губернатор мав слідкувати, щоб домівки міщан не віддавалися шляхетним кредиторам (через занепад міських податків). Натомість губернатор мав зважити чи існувала "інша дорога до справедливості кожному"[11]. Відповідно до записів 1730–1740-хх рр. існувала виразна воля дідича, щоб євреї не користувалися християнськими ділянками. Говорилося навіть про зви-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 80зв, 101.
[2] Там само. Спр. 35. Арк. 10. (1672).
[3] Там само. Спр. 27. Арк. 3 зв. ; Спр. 39. Арк. 60, 67, 73 зв., 80 зв., 107.
[4] Там само. Спр. 15. Арк. 426 ; Спр. 54. Арк. 9.
[5] Там само. Спр. 37. Арк. 7 зв. ; Спр. 44. Арк. 4 зв.
[6] Там само. Спр. 18. Арк. 107 ; Спр. 42. Арк. 115.
[7] Там само. Спр. 17. Арк. 91–91 зв. ; Спр. 28. Арк. 100 зв.–101 ; Спр. 39. Арк. 95 зв. Шляхта також отримувала дозволи від губернатора на інтромісію до нерухомості своїх боржників (Там само. Спр. 38. Арк. 1 зв. ; Спр. 39. Арк. 117 зв. ; Спр. 42. Арк. 32). В одному із актів 1700 р. такий дозвіл видав не губернатор, а поручник замку (Там само. Спр. 39. Арк. 140). Пояснення слова "інтромісія" див. на С. 113 у прим. №1 [перейти].
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 22 ; Спр. 42. Арк. 68, 79, 149 ; Спр. 45. Арк. 88 зв., 107 зв. ; Спр. 46. Арк. 36 зв., 75 ; Спр. 54. Арк. 96, 98–99.
[9] Там само. Спр. 28. Арк. 85, 103 зв.–104 ; Спр. 42. Арк. 145 ; Спр. 46. Арк. 119 ; Спр. 48. Арк. 16 зв.–17.
[10] Там само. Спр. 37. Арк. 137–137 зв.
[11] Там само. Спр. 38. Арк. 90.

чай, який забороняв продаж християнських плаців євреям, хоча обмінюватися осідками було дозволено[1]. Попри формальні заборони[2] угоди купівлі-продажу нерухомості між юдеями і християнами все ж таки відбувалися і ,здається, знайти для них обґрунтування було лиш справою досвіду. Підставами для перегляду "звичаю" були:

- потреби ремісників, які працювали на замок[3];
- відсутність зацікавлення до купівлі майна з боку християн[4];
- потреба збереження доходів до скарбу дідича, особливо, якщо осідком володів жовнір[5];
- факт того, що ділянка колись вже була у власності членів кагалу[6];
- володіння продавцем додатковою нерухомістю, яка давала йому можливість зберегти свою присутність у місті[7].

Як бачимо, коло підстав було доволі широке, але навіть якщо конкретний випадок виходив за його межі, то не існувало великих перепон для їх розширення. Наприклад, у 1775 р. за́мок дозволив продаж землі, щоб через будівництво на порожніх ділянках "множилася краса міста"[8]. В іншому випадку (1751 р.) він санкціонував продаж єврею будиночку з осідком, який лежав "в болоті між жидами", де християнин проживати не міг: продавець там завжди нездужав, і діти його повмирали, а сам він не те, що до жодного маєтку не доробився, а й взагалі усе втратив[9]. З вище описаного стає зрозумілим, що підозра луцького єпископа Кобєльського і його прибічників у тому, що вони могли бути ініціаторами впровадження заборони на продаж "християнської нерухомості" євреям є невиправданою[10].

Окрім видачі дозволів губернатор здійснював прямі надання ділянок. Із їх записів, як правило, можна дізнатися мотиваційну складову дій влади. Зокрема, у актах

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 51 ; Спр. 44. Арк. 34.
[2] Скептичний погляд на правову силу цих заборон також висловив І. Созанський (З минувшини. С. 21).
[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 15 зв.
[4] Там само. Спр. 29. Арк. 83–83 зв. ; Спр. 30. Арк. 108 зв.
[5] Там само. Спр. 29. Арк. 92 зв. Наприкінці 1771 р. губернатор, даючи дозвіл на продаж крамниці християнином єврею зазначив, що не бачить шкоди панському скарбу у тому, що "жид від католика склеп чи крамницю набуде вічним правом, адже у них католики жодних гандлів не вживають, лиш жиди у них наймають і по кілька років тримають" (Там само. Спр. 61. Арк. 18).
[6] Там само. Спр. 46. Арк. 60 зв.
[7] Там само. Спр. 48. Арк. 42.
[8] Там само. Спр. 61. Арк. 154 зв.
[9] Там само. Спр. 29. Арк. 90 зв.
[10] Wurm D. Z dziejów. S. 41–42.

1715–1727 рр. занотовано про волю дідича (донесену губернаторові) надавати пусті осідки для будування "так жидам, як і християнам", людям будь-якого стану дозволяти вільне проживання в Бродах із піврічним[1] звільненням від чиншу до замку. Відомо, що Юзеф Потоцький мав бажання аби у Бродах була належна осілість, яка в свою чергу сприяла б більшій цілісності його скарбу[2]. Поряд із практичними мотивами в актах межували й абстрактні. Наприклад, у 1712 р. губернатор мав бажання, щоб християни осідали на ділянках своїх предків для збільшення Божої слави[3].

Замкова адміністрація (в особі губернатора), отримавши прохання про виділення осідку, вказувала міському уряду, де треба виміряти ділянку або ж розпоряджалася, щоб уряд самостійно підшукав вільний простір[4]. Водночас представник дідича уточнював, що за отриману чи узаконену землю потрібно сплатити підскарбію, а не йому, адже він "панську землю не продає"[5]. Після набуття міщанином осідку у власність губернатор міг письмово рекомендувати бурмистру вписати до книг право на землю[6].

Окрім надання повноцінних ділянок, замок видавав дозволи на збільшення меж обійсть[7]. А у 1736 р. губернатор й міські урядовці вийшли на місце, де власник порушив старі межі, самовільно зайнявши частину вулиці. На майбутнє для таких порушників вони встановили вину в розмірі 50 гривен[8]. Нагляд за міським простором простежується і у губернаторському дорученні війту 1760 р., згідно з яким той мав організувати людей, які проживали біля храму Різдва Діви Марії для ремонту ринштоку навпроти церкви, щоб вода не заливала Божого дому[9].

Аналіз записів у міських книгах свідчить, що з 1670-х рр. губернатор бродівської фортеці став тією фігурою, без відома котрої не здійснювалися практично жодні важливі правочини в місті. Бродівчани повідомляли губернатору про запис до міських

---

[1] В одному із записів 1729 р. податкове звільнення було розраховане на два роки (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 3).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 111, 140, 172 ; Спр. 58. Арк. 14 зв. Саме з таких мотивів губернатор цікавився ділянкою, яка пустувала й дідичу доходу не приносила (Там само. Спр. 28. Арк. 48 зв.).
[3] Там само. Спр. 43. Арк. 28 зв.
[4] Там само. Спр. 43. Арк. 41 зв. ; Спр. 46. Арк. 50, 115.
[5] Там само. Спр. 46. Арк. 28. (1754).
[6] Там само. Спр. 45. Арк. 45.
[7] Там само. Спр. 44. Арк. 10 зв.
[8] Там само. Спр. 44. Арк. 42.
[9] Там само. Спр. 47. Арк. 67, 68.

книг важливих для них документів[1], про бажання провести оцінку майна боржника чи арештувати його[2], про намір занести скаргу до міського уряду на протиправні дії (такі скарги часто були повторними, адже вперше оголошувалися в замку)[3]. Як ми вже згадували вище купівля-продаж нерухомості також здійснювалася після повідомлення про це замковій зверхності[4]. Отримавши картку від останньої, міщанин приходив до книг, щоб записати правочин[5], який згодом ще подавався на апробацію до губернатора "для більшої певності"[6]. Апробація здійснювалася і в інших сферах, наприклад, на угоді замирення між купцями стояла печатка і підпис губернатора[7]. Останньому також повідомляли про надзвичайні та кримінальні події[8].

Губернатор фортеці був уповноважений наглядати за містом, а відтак і за його гістьми. Наприклад, відповідно до декларації дідича від 21 січня 1694 р. він мав слідкувати, щоб козаки не дозволяли собі більше ніж "каже звичай" й місто з своєї доброї волі надасть[9]. До губернатора з різних питань також зверталися біженці з Тернополя, які проживали у Бродах під "протекцією дідича" приблизно з листопада 1675 р. і до березня 1677 р[10].

Ще одна сфера відповідальності губернатора — це замок і його гарнізон, а також військові гості міста. Восени 1648 р. губернатор командував обороною фортеці в період просування сил Б. Хмельницького на Львів[11]. У мирний час він залагоджував конфлікти між жовнірами й цивільним населенням[12]. На прохання останнього надавав йому військовиків у допомогу. Наприклад, у 1687 р. коваль Андрій попросив у губернатора пахолків, щоб забрати із господи свого челядника, який надміру розгулявся й роботу занехаяв[13]. Губернатор опікувався постоєм військовиків, що гостюва-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 159 зв.
[2] Там само. Спр. 18. Арк. 75 зв., 149, 185 зв. ; Спр. 38. Арк. 53 зв., 149 зв. ; Спр. 39. Арк. 30 зв.
[3] Там само. Спр. 19. Арк. 32 зв., 207 ; Спр. 21. Арк. 68 ; Спр. 22. Арк. 47, 93 зв., 116 зв. ; Спр. 29. Арк. 14 ; Спр. 38. Арк. 147.
[4] Там само. Спр. 26. Арк. 17 ; Спр. 28. Арк. 46 зв., 130 ; Спр. 37. Арк. 44, 125 ; Спр. 42. Арк. 30 ; Спр. 43. Арк. 30 зв. ; Спр. 44. Арк. 79 ; Спр. 46. Арк. 53.
[5] Там само. Спр. 42. Арк. 29.
[6] Там само. Спр. 30. Арк. 104 зв., 107 ; Спр. 45. Арк. 82, 94 зв. ; Спр. 46. Арк. 80 зв., 146 зв. ; Спр. 48. Арк. 16, 44 ; Спр. 54. Арк. 108, 125, 246, 251–252.
[7] Там само. Спр. 42. Арк. 60.
[8] Там само. Спр. 23. Арк. 77.
[9] Там само. Спр. 38. Арк. 89 зв.
[10] Там само. Спр. 18. Арк. 53–53 зв., 89, 96, 106 ; Спр. 19. Арк. 84.
[11] Там само. Спр. 10. Арк. 58 зв.
[12] Там само. Спр. 35. Арк. 83.
[13] Там само. Спр. 37. Арк. 89 зв.

ли у місті[1]. З його наказу місто у 1713 р. подарувало 2 зл. поручнику, який через Броди повертався з неволі[2]. На початку вересня 1768 р. губернатор супроводжував московського капітана, який люстрував вали замку[3].

Сфера повноважень губернатора охоплювала також ремесло і торгівлю Бродів. Своєю владою губернатор закріплював домовленості й практики ремісничих спільнот, наприклад, у 1741 р. він затвердив виробничий розподіл між чоботарями і черевичниками, закріпивши монополію кожної з професій на виготовлення свого типу взуття[4]. Губернатори своїми наказами намагалися регулювати торгівлю в місті та пов'язані з нею моменти[5]. Щоправда, це не завжди вдавалося. Зокрема, у 1745 р. був виданий наказ, який обмежував шкідливі для крамарів й купців практики в торгівлі[6]. Цього наказу не дотримувалися, тому у 1770 р. губернатор Кахлемберґ видав "Диспозицію доброго порядку для бродівських купців...", у якій, на відміну від 1745 р., були прописані конкретні покарання для її порушників[7]. У 1760 р. губернатор Ґолковський іменем пані Потоцької встановив обмеження на торгівлю під час свята Зіслання Св. Духа. Тому, хто б наважився гандлювати перед четвертою годиною (після полудня) грозив суворою карою [8]. Також відповідно до права, яке дідич надав різникам, замок мав слідкувати за імпортом лою до міста та повністю його конфіскувати[9]. Представники адміністрації пана Бродів з особливою увагою ставилися до репрезентантів купецького стану. Наприклад, один з бродівських купців був упривілейований одразу трьома юрисдикціями (економа, губернатора, райців)[10]. Окрім купців адміністрація дідича прагнула бачити у місті й здібних ремісників. Людвисар Яцентій Дублянський отримав лібертацію (у 1710-тих рр.) саме з рук губернатора Швейковського[11].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 9.
[2] Там само. Спр. 49. Арк. 11.
[3] Там само. Спр. 53. Арк. 37.
[4] Там само. Спр. 28. Арк. 25 зв.–26.
[5] У 1707 р. намісник губернатора підтвердив перевірку міської ваги, яка була проведена через наклеп, що вага у місті неточна (фальшива) (Там само. Спр. 25. Арк. 18).
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 28.
[7] Там само. Спр. 30. Арк. 76 зв.–78 зв.
[8] Там само. Спр. 47. Арк. 46.
[9] Там само. Спр. 30. Арк. 73. (1770).
[10] Там само. Спр. 42. Арк. 58. (1716).
[11] Там само. Спр. 42. Арк. 106.

До компетенцій губернатора входив контроль за міськими доходами і їх витратами[1]. Про те, що такий контроль був потрібний свідчить бодай запис 1719 р. Тоді місто визначило відповідальних за формування списку кухарок для стягнення побору на велику міську потребу. Окремі суб'єкти оподаткування підкупили укладачів списку, щоб до нього не потрапити. В підсумку зловживання були викриті, а на корупціонерів накладено штрафи та усунено з урядів[2]. У фіскальній сфері губернатор міг звільняти (доти допоки буде на те "панська воля"[3]) від сплати податків. У випадку, коли міщанин купував занепалий дім, то отримував звільнення від міських податків на рік і 6 місяців[4]. У 1676 р. сам продавець опустілого дому просив губернатора про надання однорічного податкового звільнення покупцеві його власності[5]. У 1725 р. саме губернатор від імені міста поскаржився в акти львівського замку на представника панцирної роти смоленського воєводи, який привласнив поголовне, зібране у Бродах, Старих Бродах і Малій Пониковиці[6].

Нагляд за міськими фінансами пояснювався завданням забезпечення надходжень з міста, яке власник ставив перед замковою адміністрацією[7]. Водночас рівень його виконання залежав і від попередження шкідливих для міста явищ, тому губернатор здійснював заходи у сфері пожежної безпеки. У 1745 р. губернатор Волянський видав наказ, пункти якого мали запобігти виникненню пожеж у місті чи принаймні мінімізувати їх наслідки[8]. Через вісім років після його оголошення в одній з крамниць було завчасно виявлено місце займання. Після його вдалої ліквідації наступник Волянського виступив обвинувачем і одночасно суддею легковажної власниці крамниці[9]. Варто додати, що саме судова функція губернатора є однією з найпомітніших в

[1] Губернатор Кахлемберк апробував міську фінансову книгу за 1767–1770 рр. (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 67 зв.).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 90.
[3] Там само. Спр. 47. Арк. 35. (1759).
[4] Там само. Спр. 37. Арк. 107 зв.
[5] Там само. Спр. 18. Арк. 107.
[6] Там само. Спр. 59. Арк. 4–4 зв.
[7] У 1673 р. губернатор видав розпорядження міській владі допитати свідків у справах завдання шкоди фінансово-майновим інтересам дідича (Там само. Спр. 17. Арк. 76 ; Спр. 35. Арк. 114–114 зв.).
[8] Там само. Спр. 29. Арк. 27 зв.
[9] Там само. Спр. 29. Арк. 120.

актах[1]. На поч. 1758 р. губернатор Ґолковський, перебуваючи в статусі вищої судової інстанції, закликав війта і увесь уряд до справедливо судочинства[2].

На жаль, через невідому нам долю замкових актів детально проаналізувати забезпечення представників вищої адміністрації дідича ми не можемо, однак міські акти проливають певне світло і на це питання. З них ми бачимо, що за гроші з міського бюджету для губернатора чи інших урядників купувалися невеликі подарунки на свята[3], а у 1753 р. для замкової зверхності проводилися щомісячні виплати "на гонораріум"[4]. Не зовсім совісні владці мали змогу збагатитися ще й корупційним шляхом. Згадки про це не раз і не двічі трапляються в актах[5]. Відчутна частка компенсації за працю на дідича надходила з маєтків. У різний час губернатори були посесорами Пониковиці, Сухої Волі, Новиків (під Збаражем)[6]. Розпоряджалися вони також губернією або губернаторським фільварком на підзамчу[7]. Доходи вищих адміністраторів дозволяли їм утримувати при собі невеликий штат слуг, наприклад, при губернатору Пільховському у 1752 р. згадані пахолок Ян і кучер його двору Якуб Оліховський[8].

3.5. *Інші замкові урядники*

У міських актах, окрім інформації про найвищих панських урядовців (економ, підстароста, губернатор) з 1640-х рр. збереглися дані про контакти бродівської громади із референдарієм або маршалком двору дідича[9]. Згадки про активність цього урядника спорадичні та малочисельні. Вони свідчать про його участь у судових процесах[10]. Також його можна побачити як посередника між дідичем і міською владою, який повідомляв їй розпорядження пана, передавав супліки до володаря Бродів[11]. У записах 1645 і 1649 рр. зафіксовано накази маршалка міським урядникам про введе-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 58–58 зв., 64, 66, 75 ; Спр. 19. Арк. 157.
[2] Там само. Спр. 30. Арк. 120.
[3] Там само. Спр. 49. Арк. 8.
[4] Там само. Спр. 51. Арк. 3 зв.–8. Одне із значень слова honorarium, –i *n*: винагорода, подарунок.
[5] Там само. Спр. 61. Арк. 3 зв.–4.
[6] Там само. Спр. 27. Арк. 3 зв. ; Спр. 30. Арк. 53 зв. ; Спр. 44. Арк. 108.
[7] Там само. Спр. 46. Арк. 150 ; Спр. 47. Арк. 3 зв. ; Спр. 54. Арк. 77.
[8] Там само. Спр. 29. Арк. 105 ; Спр. 45. Арк. 37 зв.
[9] На основі згадок про Павла Кохана з обережністю можемо припустити, що слова "референдарій" та "маршалок" в контексті двору С. Конєцпольського були синонімами (Там само. Спр. 5. Арк. 340 зв. ; Спр. 31. Арк. 25 зв., 37 зв.).
[10] Там само. Арк. 209 зв., 340 зв.–341 ; Спр. 56. Арк. 67.
[11] Там само. Спр. 5. Арк. 264 зв. ; Спр. 6. Арк. 32 зв. ; Спр. 31. Арк. 25 зв.

ння кредитора в право володіння домом боржника та про спільну із старшими оцінку майна євреїв, які померли у замку в час облоги 1648 р.[1].

Із зниженням щаблями ієрархії замкових владців загострюється кут відображення у міських актах їхніх функціональних обов'язків. Це стосується панського лісничого, провентового писаря, а також бурґрабія. Уряд останнього ми бачимо відповідальним за господарську сторону життя замку. Саме він розраховувався з ремісниками, які працювали на замок (ремонти панських кар, вікон і т.п.)[2], а також відповідав за збереження панського (і не тільки) майна, що перебувало у фортеці; в разі потреби займався його поверненням[3]. Бурґрабія можемо побачити у суді (наприкінці 1646 р. скаржився від імені підстарости), а його підпис на приватних угодах[4]. Замкова адміністрація відсилала його, яко представника "юрисдикції панської", до заслуховування присяги, корпоральної конфесати[5].

Поряд з бурґрабієм до урядників "господарників" зараховуємо й панського лісничого, який мав стерегти, щоб ніхто не рубав панських буків з бджолами, не спустошував гаї і не стріляв звіра в пущі дідича[6]. Міщани, які хотіли вивезти дерево з лісу для власних потреб, або й ціле місто, яке заготовляло матеріал на бруси під мости мусили робити це за квитами від лісничого[7]. Він же видавав квити з дозволом брати лежаче дерево на "куріння вугілля". З такими записками ковалі зверталися до вуглярів для виготовлення вугілля[8]. Зрозуміло, що не всі дотримувалися установлених порядків. Певна когорта людей намагалася обійти контроль лісничих. Саме тому існували побережники (лісові сторожі), які допомагали лісничому виконувати його обов'язки. Виглядає, що суто лісовими масивами вони не обмежувалися, адже сторож берлинського ставу у 1647 р. повідомив про несанкціонований вилов риби саме побережнику[9].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 72 зв. ; Спр. 31. Арк. 100.
[2] Там само. Спр. 4. Арк. 34 ; Спр. 5. Арк. 36зв–37, 408 зв. ; Спр. 8. Арк. 175 зв.
[3] Там само. Спр. 10. Арк. 71 зв.–72 ; Спр. 31. Арк. 115 зв., 141.
[4] Там само. Спр. 7. Арк. 207 ; Спр. 10. Арк. 27 зв.
[5] Там само. Спр. 28. Арк. 114 ; Спр. 29. Арк. 64. (1747, 1750).
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 166.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 216 ; Спр. 6. Арк. 131 ; Спр. 53. Арк. 7. 1765 р. занотовано про виплату 3 зл. "pniowego od lasu" (Там само. Спр. 53. Арк. 5 зв.). Пньове — оплата за право вирубки дерев у лісі (Słownik polszczyzny XVI wieku. T. 24. S. 458).
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 376 зв. ; Спр. 6. Арк. 90 зв.–91.
[9] Там само. Спр. 8. Арк. 187 зв.

Буквально крихти інформації збереглися у міських актах про уряд провентового писаря. Окрім того, що він інколи займався правовими заходами спрямованими на погашення боргів до скарбу дідича[1], у 1630 р. його можна побачити ще й як посередника, яким війту було передано наказ із замку[2]. Роком раніше згадано про квит, який ткач Амброзій отримав від провентового писаря, сплативши [податок] за солод[3]. Колегою по перу для провентового писаря серед дворян С. Конєцпольського у 1640–1643 рр. був турецький писар Константи[4].

Останнім, кого ми розглянемо в цій частині роботи буде уряд присяжного возного. На думку декого з міщан возний був їхнім слугою[5]. Очевидно, що до такого висновку підводили не тільки перелік обов'язків, а й спосіб життя, який не виокремлював возного з-поміж бродівського простолюду. Наприклад, возного Василя на сторінках міських актів ми бачимо і з теслярським інструментом, і з чепігами плуга в руках. У 1640-х рр. він будує хату в Клекотові та шинкує горілкою[6]. Що ж до урядових обов'язків возного, то він, зокрема, оглядав тіла побитих і замордованих людей в рамках судового провадження[7]. Він свідчив про правочини, наприклад, арешт; супроводжував шляхетних гостей міста, які записували в уряді той же арешт[8]. Через возного міг підтримуватися зв'язок між замком і магістратом (передання підстаростою судової справи на розгляд міському уряду, взяття копії з міських книг до замку)[9]; він же викрикував публічні оголошення у Бродах[10], а у 1688 р., супроводжуючи містом до замкового секвестру вбивцю, возний тричі оголошував кого веде[11].

***

Перш ніж перейти до розгляду питань пов'язаних з власне міською владою спробуємо поміркувати про відносини замкової адміністрації та магістрату. На основі мі-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 374 зв. ; Спр. 6. Арк. 44 зв., 95 зв. (1633, 1645).
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 294.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 216 зв.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 472.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 62, 63 зв. ; Спр. 31. Арк. 74 зв. ; Спр. 56. Арк. 82.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 52 ; Спр. 5. Арк. 199–200 ; Спр. 6. Арк. 113.
[7] Там само. Спр. 10. Арк. 88 зв. ; Спр. 37. Арк. 106 зв.
[8] Там само. Спр. 4. Арк. 21 зв. ; Спр. 30. Арк. 84 ; Спр. 31. Арк. 74 зв.
[9] Там само. Спр. 10. Арк. 72 зв. ; Спр. 30. Арк. 73 зв.–74. У записі 1640 р. в актах один єдиний раз згаданий *генерал бродівської волості*, якого бродівські райці вислали до луцького уряду з пакетом документів у приватній справі їхнього писаря (Там само. Спр. 5. Арк. 140).
[10] Там само. Спр. 19. Арк. 166 ; Спр. 22. Арк. 206 зв.
[11] Там само. Спр. 37. Арк. 106 зв., 108 зв.

ських актів можемо побачити існування вертикалі владних відносин, на вершечку якої перебували функціонери бродівського замку, а міський уряд щодо них розташовувався в нижчій, підпорядкованій позиції. Саме тому Іван Созанський доволі песимістично оцінював самоврядну спроможність Бродів[1].

Стан підпорядкування проглядається у різних сферах, в яких відбувалися контакти між урядниками, але однією з таких, де його видно особливо чітко, зважаючи на зміст джерел, є судовий процес. З одного боку замкова зверхність просила уряд розглядати справи справедливо й ухвалювати рішення відповідно до доказів[2]. З іншого — широко практикувалося втручання в суд магістрату[3]. Підстави такого втручання були різними й потребують детального аналізу з залученням додаткових джерел, але ось кілька прикладів. У 1645 р. розгляд справи був пролонгований на прохання панського інженера, оскільки відповідач у той час мав пильну роботу в цегельні дідича[4]. У двох інших справах з 1648 і 1677 рр. підстароста заборонив ув'язнювати боржника і його поручителя[5], а економ попросив звільнити від покарання панських підданих, бо вони, бачте, мали поручителів[6]. Також замкова зверхність своїми вказівками корегувала рішення міського суду, спонукаючи його, наприклад, до швидшого розгляду питань[7]. З цього можна дійти до висновку, що панська адміністрація не до кінця дотримувалася пункту локаційного документа 1586 р., згідно з якими "уряд замковий або двірський" не мав втручатися до судів, які міщани матимуть у війта, райців і лавників відповідно до норм магдебурзького права[8]. У привілеї 1629 р. цей пункт був підтверджений, але з уточненням про право апелювати до замку на рішення міського уряду[9].

Ділове спілкування між урядами було двостороннім. Війт і райці зверталися до представників володаря Бродів за порадою у випадку, якщо вони заходили в судо-

---

[1] Созанський І. З минувшини. С. 3.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 37.
[3] У локаційному привілеї 1584 р. обіцялася незалежність судівництва, яке мало здійснюватися відповідно до норм магдебурзького права (AGAD w Warszawie. Zespół 4. Seria 1. Sygn. 129. K. 487v.).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 79.
[5] Там само. Спр. 10. Арк. 49 зв.
[6] Там само. Спр. 36. Арк. 75а.
[7] Там само. Спр. 9. Арк. 40 зв., 44 ; Спр. 42. Арк. 104–105.
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385.
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 206.

вий глухий кут[1]. Однак, найчастіше міський уряд виступав реципієнтом наказів і розпоряджень, які видавалися йому із замку. Вони стосувалися розгляду боргових справ, у рамках яких уряду наказували записати арешт, оцінити майно, передати його кредитору і т.п.[2].; справ про крадіжки (запис свідчень, організація присяги)[3], насильство (огляд постраждалих) і т.д.[4]. Адресатами вказівок замкової адміністрації були війт, райці, міський писар[5]. В окремих важливих постановах представники дідича визначали міський уряд (а також кагальний) відповідальними за їх дотримання[6]. Непоодинокими є записи, де можна прослідкувати формулу, що міська влада діяла на прохання особи й за наказом підстарости[7], який, очевидно, не завжди відчував потребу в чіткому поясненні своєї волі, а тому обходився абстрактними висловами на кшталт: "...бо це потрібна річ, зважаючи на певні респекти"[8].

Зрозуміло, що при вертикальних владних відносинах, коли замок міг сказати своє слово в будь-якій справі міста, формувалася неоднозначна атмосфера контактів між міськими урядовцями й очільником панської адміністрації. Ця атмосфера багато в чому залежала від особистісних якостей намісників дідича[9]. Варто пам'ятати, що вони були представниками шляхетського стану, що також накладало відбиток на спілкування з міщанами. Наприклад, коли старості Кацькому зауважили, що в суді потрібно вислухати обидві сторони справи він відповів: "Маю я лікоть, яким міряється"[10]. Один з його наступників у 1642 р. пішов ще далі й під час суду грозив, ображав міщанина, чинив тиск на лавників і схиляв урядовців до своєї позиції. При цьому жоден райця і слова не сказав супроти "фурії підстарости"[11]. Можна припустити, що рядовим бродівчанам не вельми подобалося те, що райці не могли

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 110–110 зв. У цьому випадку судова порада губернатора посприяла втечі злочинця з-під сторожі (1676).
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 72 зв. ; Спр. 9. Арк. 31. ; Спр. 10. Арк. 46 ; Спр. 11. Арк. 154 зв.–155 ; Спр. 13. Арк. 256 ; Спр. 31. Арк. 119 ; Спр. 32. Арк. 155 зв.–156 ; Спр. 43. Арк. 29 зв.
[3] Там само. Спр. 8. Арк. 187 зв. ; Спр. 48. Арк. 3.
[4] Там само. Спр. 8. Арк. 183 ; Спр. 43. Арк. 33.
[5] Там само. Спр. 22. Арк. 186 а. У 1686 р. губернатор попросив писаря прийняти запис купівлі-продажу нерухомості.
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 28.
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 200 зв.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 110.
[9] Подібне спостереження див. у Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. Wrocław, 1986. S. 325.
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 332. (1631).
[11] Там само. Спр. 56. Арк. 38–38 зв., 74.

протистояти тиску з боку замку[1]. Та чи був би результативним їх спротив в умовах Речі Посполитої? Наприклад, під час Північної війни саксонці, які перебували у місті, ув'язнили бурмистрів і війта, щоб пришвидшити видачу грошей на постій[2]. Поведінка з позиції сили не була єдиним чи домінантним підходом замку у відносинах із магістратом. Насправді, у письмових зверненнях до ради часто натрапляємо на дружні формулювання як-от: "мої ласкаві", "зичу добра від Господа Бога"[3]. Війт у власному заповіті 1679 р. назвав губернатора Сенковського своїм великим добродієм і просив заопікуватися його нащадками[4]. Дружні відносини між замком та магістратом трактувалися окремим міщанами критично. Грудневої ночі 1662 р. дехто з бродівчан мав змогу почути дуже голосне нарікання про те, що бурмистер і райці — хлопи, які через своє підлабузництво не мають рота, щоб говорити про місто до вищої панської адміністрації[5].

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 245 зв.–246. Міщанина у 1662 р. обурювало, що жоден не заперечив вимозі підстарости заплатити жовнірам з міської скриньки. Він міркував, що таким чином оберігалися села, які тримав сам підстароста.

[2] Там само. Спр. 49. Арк. 24. В контексті Північної війни Бродам явно не поталанило з новим дідичем (Wurm D. Z dziejów. S. 21).

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 26 ; Спр. 32. Арк. 155 зв.

[4] Там само. Спр. 19. Арк. 141.

[5] Там само. Спр. 33. Арк. 27.

Розділ 4
Міська влада та поспільство

4.1. *Урядовий простір і вибори в місті*

Друга велика складова, без якої важко уявити структуру влади у Бродах, це урядовий апарат, поява якого стала наслідком надання місту у 1584 р. магдебурзького права. Й хоча бродівські міські владці не могли похвалитися таким рівнем владних повноважень, як скажімо львівські, ґданські чи вроцлавські[1] однак певний рівень самоуправління вони все ж таки підтримували. Його розгляд розпочнемо з питань виборності та урядового простору (місця праці магістрату).

У актах писарі переважно спеціально не вказували на місце засідань міських органів влади, але серед масиву записів інформація про це все ж таки відклалася. Так, згадуються судовий дім, у якому засідали війт і лава[2]; судова ізба війта[3]; судовий дім пана бурмистра[4]. Близькими до цих згадок є також словосполучення "урядовий дім"[5], "звичне судове місце"[6]. Джерела свідчать, що такі доми були де-факто приватними помешканнями тих чи інших урядовців. Так, у другій половині XVII ст. райці почергово сходилися на суд у житла один до одного, залежно від того, хто з них був бурмистром[7]. Приміщення, де проходив суд, де радилися судді і де велися записи в актах названо "ізбою". На час наради сторони процесу покидали ізбу та йшли до сіней, очікуючи рішення "на уступі"[8]. Окрім як на судові зібрання, до пана бурмистра сходилися електи і старші зборові для обговорення фінансових проблем Бродів[9] та й загалом дім райці в час його бурмистрівської каденції завжди мав бути відкритим, бо і в ночі до нього "без угаву мусили ходити"[10]. Якщо райці приходили до бурмист-

---

[1] На думку Тома Скотта Вроцлав, якщо не брати до уваги міст Ганзи, був чи не єдиним містом Центрально-Східної Європи, яке хоч і не утвердило свій державний статус, але принаймні рухалося до створення міста-держави (The city-state in Europe, 1000–1600 : hinterland, territory, region. Oxford, 2012. P. 146).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 84 зв. ; Спр. 5. Арк. 393 ; Спр. 7. Арк. 77 ; Спр. 10. Арк. 119 зв.
[3] Там само. Спр. 46. Арк. 128.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 40.
[5] Там само. Спр. 32. Арк. 49 зв.
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 298.
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 58 зв., 136.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 320 зв. ; Спр. 14. Арк. 170 зв. ; Спр. 56. Арк. 51. Аналогічні процедури відбувалися і у війтівському домі.
[9] Там само. Спр. 36. Арк. 69.
[10] Там само. Спр. 18. Арк. 44.

ра, то лавники (і писар) сходилися до дому війта[1]. Також відомий один випадок (1687), коли райці сиділи у господі лавника і там заслуховували реляцію[2]. Будинки війтів і бурмистрів акти також називають резиденціями[3]. Такий же іменник використовували для опису помешкання губернатора чи пробоща, куди міські урядовці також приходили, виконуючи те, про що присягали під час виборів[4]. Дуже мало відомостей зустрічаємо в актах про місця праці урядників єврейської громади. За записом 1672 р. Йозеф ходив шукати справедливості у дім до "...рабина або доктора нашого жидівського"[5].

Таким чином попередньо можна підсумувати, що міська влада простір урядування тісно переплітала з простором особистого життя, однак таке твердження справедливе далеко не для всього часового проміжку історії міста ранньомодерної доби. У другій чверті XVII ст. і з другого десятиліття XVIII ст. урядовці мали у своєму розпорядженні будівлю ратуші, куди сходилися як війт з лавниками, так і райці (до судової ізби), щоправда це не означало, що лавники в ці періоди не могли збиратися в домі війта[6], а були зобов'язані працювати лиш у ратуші[7]. Місцями судочинства і праці адміністраторів дідича був замок[8] і двір, до яких час від часу навідувалися й міські урядники[9].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 106, 391 ; Спр. 7. Арк. 29 ; Спр. 12. Арк. 3 ; Спр. 21. Арк. 67 ; Спр. 31. Арк. 37.

[2] Там само. Спр. 37. Арк. 84 зв.

[3] Там само. Спр. 3. Арк. 148 ; Спр. 36. Арк. 60, 63–63 зв. ; Спр. 37. Арк. 110 зв.

[4] Там само. Спр. 13. Арк. 306 зв. ; Спр. 35. Арк. 10.

[5] Там само. Спр. 35. Арк. 50а.

[6] У Горохові, містечку з ратушею, в 1616 р. судове засідання було проведено у домі війта (Заяць А. Міське суспільство. С. 29).

[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 399 зв.–400 ; Спр. 10. Арк. 44 зв. ; Спр. 26. Арк. 14 ; Спр. 27. Арк. 23 ; Спр. 28. Арк. 7 ; Спр. 46. Арк. 66, 82 ; Спр. 47. Арк. 3 зв. ; Спр. 53. Арк. 18 зв. Міські акти дають змогу підрахувати сукупний час існування ратуші в Бродах. Для цього потрібно додати різницю крайніх згадок про ратушу: (1772–1719)+(1648–1629) = 72 р. Якщо ж ми візьмемо практично увесь період дослідження (1772–1586=186) й віднімемо від нього 72 р., то отримаємо 114 р. Приблизно стільки часу місто жило без ратуші. Також зауважимо, що два "ратушні" періоди можуть бути потенційним свідченням кращого економічного становища громади в порівнянні з "безратушними" епохами.

[8] Там само. Спр. 3. Арк. 194 зв. ; Спр. 5. Арк. 351 ; Спр. 7. Арк. 209 ; Спр. 10. Арк. 72–72 зв. Спр. 31. Арк. 106 зв.

[9] Там само. Спр. 6. Арк. 47 ; Спр. 30. Арк. 29, 31 зв. ; Спр. 31. Арк. 87–87 зв. ; Спр. 44. Арк. 81 ; Спр. 46. Арк. 86. У актах в різний час вжиті різні окреслення: "бродівський двір" (1640-ві), "praetorium Brodensum" (1740–50-ті), "бродівська губернія" (1760-ті).

***

Право самоврядування Бродів передбачало існування, обмеженої втручанням панської адміністрації, виборності урядовців[1]. На основі аналізу записів про вибори з першої чверті XVIII ст. мовою джерел можна сказати, що цей інститут існував для підтримки порядку в місті, збереження в ньому пожитку, утримання поспільства, дотримання прав і культивування святої справедливості, без якої будь-які міста приходять до руїни[2]. Відповідно, щоб цього не трапилося громада збиралася на вибори у призначене (звичайне) для цього місце[3]. У 1590 р. ним був замок[4]. У 1713 і 1715 рр. — двір пана Крушельницького[5]. Протягом 1750–1760-хх рр. місцем виборів була ратуша. Для їх проведення місто закуповувало свічки і дрова, а саму ратушу прибирало від павутини, снігу на сходах, ґанку і сінях[6]. Принаймні двічі впродовж означеного періоду (1761, 1762) вибори переносилися з ратуші до панського двору, очевидно через розквартирування у ній московських солдат[7].

Час проведення виборів визначався, як зазвичай занотовували писарі першої чверті XVIII ст., "магдебурзьким правом наданим від дідичів цілому місту Броди" та припадав на період після свята Трьох Королів[8]. Відповідно до локаційного документу 1586 р. цим днем мало бути сьоме січня[9]. Про те ж свідчить елекційний запис 1728 р., у якому було уточнено, що вибори проведені "на другий день" після свята[10]. І дійсно тим же днем січня датовані вибори 1716 і 1761 рр.[11]. Однак інші згадки в актах свідчать, що неухильно припису про "наступний день" не дотримувалися. Днями виборів зафіксовані 8, 9, 10, 12, 19, 20 і 22 січня, а також перший день лютого[12].

---

[1] Виборність є однією з трьох рис, які були спільними для владної структури міст усієї ранньомодерної Європи (Friedrichs C. The early modern city. P. 46–47). Іншими двома були колективність та моногендерність.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 5, 62, 110, 141.
[3] Там само. Спр. 42. Арк. 50, 62, 124.
[4] Там само. Спр. 1. Арк. 24 зв.
[5] Там само. Спр. 42. Арк. 5, 41.
[6] Там само. Спр. 47. Арк. 2, 9, 39 ; Спр. 51. Арк. 16, 27, 37 ; Спр. 53. Арк. 11, 19–19 а.
[7] Там само. Спр. 45. Арк. 57, 67.
[8] Такий же час виборів встановлював привілей 11.05.1627 р. на заснування містечка Лешнів (≈20 км на північ від Бродів) (Заяць А. Заснування містечка Лешнів. С. 87, 90).
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385–386 ; Созанський І. З минувшини. С. 3 ; Кісь Я. Броди. С. 118. Ярослав Кісь помилився, коли написав, що у Бродах райці щороку у січні з-поміж себе обирали бургомістрів, адже за привілеєм 1629 р., який підтвердив положення локаційного документу урядників обирало поспільство (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 210).
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 37. Під словосполученням "другий день" розуміємо наступний день.
[11] Там само. Спр. 42. Арк. 50 ; Спр. 51. Арк. 48 зв.
[12] Там само. Спр. 36. Арк. 88 ; Спр. 42. Арк. 41, 62, 97, 124, 141, 148, 159 ; Спр. 46. Арк. 102–102 зв. ; Спр. 53. Арк. 43.

Думка про те, що вибори все ж таки відбувалися 7 січня, але записи про них датувалися пізнішим днем не підтверджується джерелами. Наприклад, урядова елекція першого лютого 1768 р. завершилася в полудень понеділка, а це цілком співпадає з календарем високосного 1768 р., у якому сьомий день січня припадав на четвер[1]. У записах 1758–1759 рр. вибори проводилися на саме свято Трьох Королів (Богоявлення)[2], а у 1590 р. — дев'ятого лютого[3]. 1679 р., через смерть війта довибори його наступника були проведені у середині лютого [4]. Таким чином, бачимо, що вибори у Бродах проводилися з січня місяця до лютого включно, але і це узагальнення не є остаточним. Наприклад між 18 і 23 березня 1700 р. відбулася повна зміна складу міської ради, що опосередковано може свідчити про проведення у цей час елекції[5].

Як вже згадувалося вище, інститут виборів був передбачений привілеями Бродів, які прописували необхідність санкції дідича для їх проведення[6]. Саме тому вибори відвідував представник власника міста і своїм підписом затверджував обраних урядовців[7]. Тому не дарма в актах можна прочитати такі рядки: "Бродівський уряд з волі Бога Всевишнього і ласки замкової зверхності є на уряді"[8]. Поряд з найвищими представниками адміністрації замку свідками виборчого процесу були поручник Захариаш Бухт (1719–1724)[9], провентовий писар (1726)[10], комісар і ревізор з королівської комори (1768)[11], представники шляхетського стану, які запрошувалися "до оздоби і ради"[12]. До програми виборів входила св. елекціональна меса або відправа (wotywa) до Св. Духа[13], тому за елекцією спостерігало й католицьке духовенство[14]. Мі-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 30.
[2] Там само. Спр. 47. Арк. 2, 9.
[3] Там само. Спр. 1. Арк. 24–24 зв.
[4] Там само. Спр. 21. Арк. 44–46.
[5] Там само. Спр. 39. Арк. 124–125, 127–128, 140.
[6] Там само. Спр. 42. Арк. 5, 110, 124 ; Спр. 43. Арк. 37. Дозволи замість дідича надавали і його управлінці. У деяких записах вказано, що вони призначали: "...щоб сталося обрання уряду". У документі фундатора міста наголошувалося, що без замкового уряду "жоден уряд міський не має обиратися" (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385–386).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 271 зв. ; Спр. 31. Арк. 33 ; Спр. 36. Арк. 88, 136 ; Спр. 38. Арк. 25, 106 ; Спр. 42. Арк. 141, 148, 159 ; Спр. 45. Арк. 67 ; Спр. 46. Арк. 102 ; Спр. 47. Арк. 2, 9, 39 ; Спр. 51. Арк. 55 ; Спр. 53. Арк. 30.
[8] Там само. Спр. 54. Арк. 225.
[9] Там само. Спр. 42. Арк. 87, 97, 124, 134.
[10] Там само. Спр. 42. Арк. 148.
[11] Там само. Спр. 53. Арк. 30.
[12] Там само. Спр. 42. Арк. 5, 74.
[13] Там само. Спр. 51. Арк. 21 зв., 27, 37, 47, 50 зв., 54 ; Спр. 53. Арк. 9, 19, 29 зв., 50, 57 ; Созанський І. З минувшини. С. 3.
[14] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 141, 148 ; Спр. 46. Арк. 102.

ські акти доволі часто згадують про високих гостей на виборах, а от про представників інших груп, окрім поспільства й цехів, дані фактично відсутні. Лиш у 1713 р. було записано про "немале згромадження обивателів міста християнської і нації вірменської, і з синагоги кагалу тутейшого"[1]. Останнє ілюструє дотримання права кагалу на долучення до виборів магістрату, яке було закріплене у привілеї Я. Собєського 1699 р.[2]. Ще більш промовистими є унікальні записи про обраних бурмистрів у 1766–1768 рр.[3]. У них після нотатки про замкового бурмистра (першого) другий бурмистер записаний з приставкою "кагальний". Третій і четвертий названі бурмистрами міста. Оскільки перший бурмистер отримав своє означення через те, що обирався представником дідича (замком), то за аналогією припускаємо, що приставка "кагальний" свідчить про те, що другий бурмистер обирався (або ж його кандидатура висувалася чи схвалювалася) єврейською громадою.

Кількість виборних урядів протягом XVII–XVIII ст. коливалася за рахунок лавників[4]. Інші ж уряди (райці, війт, лентвійт) у цьому плані демонстрували відносну стабільність. Щоправда, уряд війта декілька років перебував за рамками виборчого процесу, про що скажемо згодом.

Право голосу на виборах було надане представнику володаря міста (підстарості / губернатору), який обирав першого райцю. Саме через це останній отримав до своєї посади приставку "замковий"[5]. Другим виборцем була громада міста, яка обирала всіх інших урядників, як це часто занотовувалося за спільною згодою, вільними голосами і однодушно. Де-факто це відповідало пункту міських привілеїв про те, що поспільство має обирати міський уряд[6]. За описами в актах ми не бачимо персоналій виборців з міської громади, а лиш те, що вона складалася з двох частин (поспільства та цехів), які обирали без примусу, але йшли за Божим Провидінням і водночас не

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 5.
[2] Wurm D. Z dziejów. S. 105.
[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 11, 19а, 30.
[4] Детальніше дивіться додаток № 7.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 33 ; Спр. 36. Арк. 88 ; Спр. 39. Арк. 25 зв. ; Спр. 41. Арк. 1б. ; Спр. 42. Арк. 62, 134 ; Спр. 43. Арк. 37 зв. ; Спр. 46. Арк. 102 ; Спр. 47. Арк. 2, 39 ; Спр. 53. Арк. 43. Ця приставка зустрічається у джерелах другої чверті XVII ст., а також протягом XVIII ст.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385 ; ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 210.

забували озиратися на вподобання замкової адміністрації[1]. Варто зауважити, що описана вище система склалася поступово. Про це свідчать відмінності між виборами 1589, 1590 і 1760-х рр. Так, у 1590 р. другого райцю обирав війт, третього лентвійт і лавники, а четвертого громада[2]. У 1580-х, 1600–1601 і 1650-х рр. троє війтів названі в міських актах дідичними, однак закріпити цей статус ніхто із них так і не зміг[3].

Відповідно до записів 1760-х рр. війт, бурмистри, писар, лентвійт, шафар і урядова лавиця обиралися вільними голосами[4]. У 1768–1770 рр. цей список доповнюється трьома записами про вибори п'яти осіб на десятництво[5]. Збережений до наших днів матеріал практично не дає уявлення про перебіг виборів, передвиборчу конкуренцію. Серед кількох винятків елекція 1768 р. У книзі було занотовано про суперечки під час обрання війта, через які "рада пішла на за́січки". В підсумку між трьома кандидатами голоси розділилися так: 107, 25 і 17 засічок. За Матеуша Лянґу було зроблено найбільше засічок, тому він і став війтом. Елекційний запис наступного року про повторення подібної практики вже не згадує[6]. Конфліктним був перебіг виборів у 1589 і 1590 рр. Першого року частина поспільства виступила проти кандидатури нового райці, обраного війтом Желіском. Оскільки останній на жодні компроміси не хотів іти, то незадоволені покинули вибори[7]. Наступного року ситуація повторилася, але цього разу незгідні аргументували свою позицію тим, що райцею був обраний не русин[8].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 33 ; Спр. 36. Арк. 121, 136 ; Спр. 38. Арк. 25, 106 ; Спр. 39. Арк. 25 зв. ; Спр. 40. Арк. 1а. ; Спр. 42. Арк. 5, 41, 50, 74, 87, 97, 110, 134, 159 ; Спр. 43. Арк. 37 ; Спр. 46. Арк. 102 ; Спр. 47. Арк. 2, 9, 39 ; Спр. 51. Арк. 48 зв., 55. Промовистою у цьому плані є кар'єра Марціна Пленардовича. Прибувши у 1627 р. до міста на послуги Конєцпольським, у 1628 р. він був обраний лентвійтом і того ж року, з вересня місяця, Марцін стає війтом, і з перервами обіймає цей уряд протягом наступних двох десятиліть (Там само. Спр. 2. Арк. 54, 107 зв. ; Спр. 10. Арк. 117).

[2] Там само. Спр. 1. Арк. 15–15 зв., 24–24 зв.

[3] Там само. Спр. 1. Арк. 8зв, 16 зв., 112 зв., 113 ; Спр. 20. Арк. 52 зв. Йшлося про Григорія Желіска, Станіслава Пжибиславського і Григорія Бобовського. Г. Желіско був також осадником Любича (Бродів) у 1580-х рр. і першим очільником замкової адміністрації. (Там само. Спр. 1. Арк. 19 зв., 29–29 зв. ; Турега Ю. "In oppido novolocato Liubice": простір і соціум // Йозеф Рот: портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 134.).

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 57–57 зв. ; Спр. 51. Арк. 48 зв., 55 ; Спр. 53. Арк. 1 а.

[5] Там само. Спр. 53. Арк. 30, 43, 58.

[6] Там само. Спр. 53. Арк. 30, 43. Сумарна кількість виборців війта становила 149 осіб.

[7] Там само. Спр. 1. Арк. 15–15 зв.

[8] Там само. Спр. 1. Арк. 24 зв.

Дещо заплутаною виглядає ситуація з виборами лавників. Ми вже згадували вище, що у 1760-х рр. лаву обирали вільними голосами, але хто? З одного боку у 1687 р. було занотовано, що лавника насамперед обирали за покликанням від Бога, а потім елекцією поспільства[1]. З другого ж боку у 1665 р. міщанин, який не був задоволений лавниками дорікнув їм, що громада їх не обирала[2]. І справді записи 1690–1720-х рр. говорять нам про те, що лавників обирали спільно райці і війт на наступний день після того як вони самі були обрані й склали присягу[3]. Характерною рисою виборчої системи, яка існувала в місті був принцип квот. Він стосувався райців й проявлявся у електоральному й конфесійному вимірах. Суть першого виміру зводилася до того, що кожна група виборців (замок, війт з лавою (1580–1590-ті), поспільство, кагал (1760-ті)) обирала одного члена ради. Що ж до конфесійного виміру, то він проявлявся у тому, що у раді засідали представники як латинської, так і грецької гілок християнства. Наприклад, у 1640 р. двоє райців представляли "католицьку віру", а один був "з рутенського обряду"[4]. Однак такого розподілу не завжди дотримувалися. Так, у 1765 р. усі четверо бурмистрів представляли парафії унійної церкви[5]. Ще одне питання пов'язане з виборами звучить так: Чим керувалися виборці обираючи кандидатів? Чітку відповідь на нього дати важко й міські акти тут небагатослівні. У них описують обраних на уряд лаконічно: "Гідні мужі"[6]. У 1590 р. частина міщан так пояснила свій вибір: "Всемогутній Господь Бог зволив показати гідного і нам потрібного чоловіка"[7]. Бродівчанин, згадуючи про багаторічного райцю Станіслава Кусенецького назвав його грізним[8]. Також час від часу між міщанами розпочиналися розмови про те, що та чи інша особа "напрошувалася й накуповувалася" на раєцький уряд[9]. Очевидно, що повна картина минулого з цього питання для нас так і

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 83.
[2] Там само. Спр. 14. Арк. 290.
[3] Там само. Спр. 38. Арк. 106 ; Спр. 39. Арк. 50, 125 зв. ; Спр. 40. Арк. 1а ; Спр. 42. Арк. 6, 74, 110, 141. У 1721 р. серед виборців лавників вказаний також лентвійт. У інших містах лаву часто обирала саме міська рада (райці) (Bogucka M. Dzieje miast. S. 457).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 33.
[5] Там само. Спр. 46. Арк. 118 ; Спр. 47. Арк. 25 ; Спр. 53. Арк. 1 а.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 33 ; Спр. 42. Арк. 6.
[7] Там само. Спр. 1. Арк. 24 зв.
[8] Там само. Спр. 6. Арк. 93–93 зв.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 65 зв.–66, 70. Спр. 32. Арк. 250 зв. Навіть поверхневий погляд на акти показує, що райцями ставали заможні представники бродівської громади.

залишиться затьмареною, однак у суто теоретичному розрізі можемо керуватися вимогами, які були прописані до кандидатів в раду Бартоломеєм Ґроїцьким[1].

Обов'язковим елементом фінальної стадії виборчого процесу була присяга. Її складали війт, райці, писар, лавники, шафар. Урядники обіцяли бути вірними брідській республіці, примножувати, а не зменшувати скарб, справуватися на своєму уряді та ні в чому права, звичаїв, "святої справедливості не ламати" і взагалі старатися про якнайліпший порядок[2]. Зауважимо, що присяга урядників у вірності брідській республіці або брідській / міській речі посполитій свідчить про досягнення міщанами певного рівня усвідомлення власної відповідальності за організацію співжиття у своїй громаді, усвідомлення власної єдності та спільності інтересів. У цьому приватні Броди не були унікальними. Аналогічні погляди були властиві також громадам таких королівських міст як Луцьк і Володимир[3].

До програми дня виборів також входила процедура звітування про витрати з міського скарбу[4]. На практиці вона існувала вже з перших років після локації міста[5] й додатково була закріплена у привілеї С. Конєцпольського 1629 р[6]. Під час неї колишні райці "чинили лічбу" перед поспільством, яке у випадку відсутності претензій до членів ради дякувало їм за добре врядування й видавало квит[7]. У випадку ж виникнення питань, про що нам відомо із запису від 20 червня 1629 р., громада наказувала колишнім райцям віддати вказану нею суму до міського скарбу[8].

Завершальною і найцікавішою частиною виборчого процесу для певного відсотку брідської громади була святкова, настрій для якої допомагав створювати елекціональний трунок. У 1743 р. генеральний комісар Галецький навіть закріпив частину

---

[1] Groicki B. Porządek sądów miejskich. Kraków, 1559. List VII, b III.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 341 зв. ; Спр. 5. Арк. 224 зв. ; Спр. 10. Арк. 76 зв. ; Спр. 28. Арк. 27 зв. ; Спр. 32. Арк. 68 ; Спр. 42. Арк. 5–6, 62.
[3] Заяць А. Міське суспільство. С. 176, 211, 214–215, 217, 219, 222. Загалом термін "міська річ посполита" був досить поширеним серед міст, які користувалися правом самоврядування (Kaczała S. Polityka Polaków względem Rusi. Lwów, 1879. S. 32).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 123–123 зв.
[5] Там само. Спр. 1. Арк. 1.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 і 1633. S. 210. Про необхідність щорічного звітування райців перед представниками поспільства зазначав і Б. Ґроїцький (Porządek. List VIII verso).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 144 зв.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 219.

прибутків з міського провенту як постійну витрату на забезпечення консоляції (потіхи) для цехів і поспільства під час виборів[1].

Наприкінці варто сказати, що обрання на уряд не гарантувало того, що особа буде обіймати його протягом усього визначеного терміну. Її статус могло змінити, наприклад, судове рішення. У 1646 р. внаслідок судової тяганини тестя з зятем останній був усунутий з лентвійтівства[2]. До цього у 1620-х рр. райці скинули з уряду свого колегу через непідтверджену чутку, що він нібито колись вбив власну дружину[3]. Інший член ради (А. Ґабриельович) був усунутий з уряду через жорстоке ставлення до комірниці[4]. У списку вибраних урядників на 1757 р. один з лавників був викреслений з поясненням, що не дотримався присяги, а відтак жодної ваги не повинен мати у будь-яких справах уряду[5].

4.2. *Райці*

Одним з двох найголовніших органів самоврядування міста Броди була рада, у якій засідало четверо радників (радних / райців), кожен з яких почергово виконував роль старшого радника (проконсула, бурмистра). Саме тому рада (вона ж "уряд панів райців"[6]) в актах XVII ст. часто іменувалася урядом бурмистрівським та раєцьким[7]. Водночас поступово з другої половини XVII ст.[8]. й остаточно у наступному столітті назва "бурмистри" ("бродівський бурмистрівський уряд") поширилася на усіх членів ради, а попередня з актових книг зникла[9]. У 1750-х рр. бурмистрами іменували також урядників Великих і Малих Фільварків[10]. У 1740-х рр. фіксуємо появу нової назви для посади бурмистра: "Президент"[11], яка до того у бродівському конте-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 66 ; Спр. 49. Арк. 16 ; Спр. 51. Арк. 54 зв. ; Спр. 52. Арк. 2 зв. ; Спр. 53. Арк. 5 зв., 16 зв., 25, 29 зв., 32 зв., 50 ; Спр. 59. Арк. 6. У цьому питанні Броди уподібнювалися багатьом іншим містам Речі Посполитої (Bogucka M. Dzieje miast. S. 456–457).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 15 зв., 20 зв.–21.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 73, 75 зв.
[4] Там само. Спр. 42. Арк. 20. (1714)
[5] Там само. Спр. 46. Арк. 102 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 40 зв. ; Спр. 37. Арк. 32 зв.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 140 ; Спр. 7. Арк. 215 зв. ; Спр. 36. Арк. 154 ; Спр. 37. Арк. 28 ; Спр. 38. Арк. 98 зв.
[8] На одному і тому ж аркуші датованому 1666 р. паралельно вживалися словосполучення "пани райці" та "пани бурмистри" (Там само. Спр. 15. Арк. 21 зв.).
[9] Там само. Спр. 28. Арк. 114 зв. ; Спр. 32. Арк. 155 зв. ; Спр. 33. Арк. 39 зв., 52 зв. ; Спр. 42. Арк. 5 ; Созанський І. З минувшини. С. 7.
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 104 зв. ; Спр. 51. Арк. 15, 39.
[11] Там само. Спр. 44. Арк. 100 ; Спр. 45. Арк. 11.

ксті вживалася щодо пріора місцевого конвенту[1]. І ще одним окресленням, яке використовувалося для позначення ради було словосполучення: "Уряд права польського"[2].

Початково слово "бурмистер" вживалося для означення старшого серед райців, але поступово з другої пол. XVII ст. бурмистрами починають називати усіх членів ради, тому для виокремлення з-поміж них старшого до іменника "бурмистер" додають прикметник "квартальний"[3], що підкреслював часову обмеженість старшинства. Кожного року після проведення виборів функції старшого (квартального) бурмистра починав виконувати радний обраний адміністрацією дідича. Через це його називали замковим бурмистром. Саме він розпочинав першу каденцію, яка тривала дещо менше місяця або ж один квартал (бродівчани ототожнювали ці два слова)[4]. Після її завершення старшинство переходило до другого, далі до третього й нарешті до четвертого райці/бурмистра[5]. Зважаючи на кількість тижнів у році троє бурмистрів по три рази на рік були старшими, а замковий бурмистер згідно із записом від 6 лютого 1758 р., тримав "чотири квартали або місяці"[6]. Проте різноманітні обставини могли стати на перешкоді урядуванню і тоді на плечі одного з бурмистрів лягала додаткова каденція[7]. Подією, яка в середині XVII ст. супроводжувала завершення однієї та початок іншої каденції була передача скриньки з привілеями. Її бурмистер на час свого головування у раді зберігав у себе вдома[8].

Обрання до уряду ради міста Броди не було привілеєм лиш для певної категорії міщан. Дорога до нього була відкрита широкому колу осіб, які працювали у двох го-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 135 ; Спр. 21. Арк. 26 зв. Варто додати, що теоретично під час виборів до міської ради перевага мала надаватися людям не багатим і не бідним, але із середнім достатком (Groicki B. Porządek. List VII).

[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 96 зв.

[3] Там само. Спр. 37. Арк. 47 зв.

[4] В основі слова "квартал" бачимо чисельник "чотири" (лат. quattuor), а як відомо місяць складається з ≈4 тижнів, тому не дивно, що у міських книгах Бродів під "кварталом" розуміли період часу в 4 тижні (≈ 1 місяць).

[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 34, 39, 40, 44, 47.

[6] Там само. Спр. 52. Арк. 1 зв. Рік = 365 днів = 52 тижні = 4 каденції для замкового бурмистра (1 каденція = 4 тижні = 1 квартал) + по 3 каденції для 2–4 бурмистрів. Звідси стає зрозуміло, що І. Созанський дав помилкову оцінку "порядковим номерам" райців, пов'язавши їх з почерговим урядуванням у I–IV кварталах року (З минувшини. С. 7). Насправді бачимо, що "порядкові номери" вказували на порядок зміни каденцій й загалом у році замковий бурмистер був старшим протягом 16 тижнів (чотири квартали), а його колеги кожен протягом 12 тижнів (по три квартали).

[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 34, 39, 40, 44, 47 ; Спр. 32. Арк. 60 ; Спр. 49. Арк. 1а, 12, 23.

[8] Там само. Спр. 32. Арк. 60, 136. Принаймні так було у 1659–60 рр., коли місто не мало ратуші.

ловних на той час сферах економіки. Тому серед радників були як крамарі та купці[1], так і ремісники, які представляли різні ремесла. Від шевського і ковальського до зброярського і золотарського[2]. Особи, що обиралися райцями були власниками закладів з виготовлення алкоголю та орендодавцями приміщень, у яких відбувалося шинкування[3]. Райця Кондратевич у 1670-х рр. тримав спілку з Іцком Таубиним в оренді акцизи[4]. А один із його колег був орендарем лагодівського ставу[5]. Активність в економічному житті була індикатором того, що особа може себе проявити в різних публічних сферах. Тому не дивно, що колишні та чинні бурмистри були туторами бродівських церков[6].

Міські акти окрім економічної активності райців також дають нам змогу поглянути на їхній майновий стан[7]. Райці були власниками сільськогосподарських угідь, у т.ч. пасік і пасовиськ[8]. Бурмистри Еліаш Дублянський і Ян Карченко у 1730–1740-х рр. суттєво збільшили кількість городів у своєму володінні[9]. Члени ради інвестували також у міську нерухомість, зокрема у крамниці[10]. Накопичений капітал давав змогу райцям ставати позикодавцями[11], хоча і роль боржників не була для них незнайомою[12]. Також свідченням пристойного майнового рівня радників був найм слуг для допомоги в домашньому господарстві[13].

Урядування у бродівській раді не передбачало закріпленої в міській касі грошової винагороди за витрачені на користь громади час і зусилля. На початку 1662 р. серед міщан ширилися розмови про те, що підстароста, нібито наказав, щоб місто платило райцям. В контексті цього один з бродівчан обурювався, що місту потрібно таких

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 279 зв. ; Спр. 32. Арк. 138 зв. ; Спр. 38. Арк. 101 зв. ; Спр. 45. Арк. 11 зв. ; Спр. 56. Арк. 25 зв.

[2] Там само. Спр. 6. Арк. 1 ; Спр. 9. Арк. 64 ; Спр. 22. Арк. 104 зв. ; Спр. 28. Арк. 127 зв. ; Спр. 30. Арк. 4 ; Спр. 32. Арк. 16 ; Спр. 36. Арк. 61 ; Спр. 38. Арк. 66 зв. ; Спр. 45. Арк. 56 зв.

[3] Там само. Спр. 17. Арк. 84 зв. Спр. 18. Арк. 47 зв., 113 зв. ; Спр. 34. Арк. 111 ; Спр. 37. Арк. 127 зв. ; Спр. 36. Арк. 60.

[4] Там само. Спр. 36. Арк. 60 зв.

[5] Там само. Спр. 38. Арк. 62. (перед 1693).

[6] Там само. Спр. 16. Арк. 64 ; Спр. 18. Арк. 70 зв., 208 ; Спр. 33. Арк. 39 ; Спр. 37. Арк. 76 зв. ; Спр. 38. Арк. 80.

[7] Загальна практика міст Речі Посполитої була такою, що членами ради як правило ставали представники найзаможніших родин (Bogucka M. Dzieje miast. S. 455).

[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 274 зв. ; Спр. 56. Арк. 31.

[9] Там само. Спр. 28. Арк. 91 ; Спр. 44. Арк. 53 ; Спр. 45. Арк. 3 зв., 4, 23.

[10] Там само. Спр. 28. Арк. 55 зв., 95 зв. ; Спр. 44. Арк. 100 зв. ; Спр. 47. Арк. 28.

[11] Там само. Спр. 6. Арк. 1 ; Спр. 7. Арк. 192 зв. ; Спр. 8. Арк. 116 ; Спр. 19. Арк. 2 зв. ; Спр. 31. Арк. 5–5 зв. ; Спр. 33. Арк. 186 ; Спр. 42. Арк. 151.

[12] Там само. Спр. 31. Арк. 5–5 зв.

[13] Там само. Спр. 4. Арк. 1 ; Спр. 56. Арк. 25 зв.

райців, які плати не потребуватимуть[1]. Та все ж таки у 1750–1760-х рр. шафар видавав по 14–16 зл. святкового на Пасху і Різдво "за давнім звичаєм", але не тільки для ради, а й для війта і писаря[2]. Також з міського скарбу могли виплачуватися певні винагороди. Наприклад, радний, що у 1688 р. їздив до короля заощадив частину суми, яка йому була видана на подорож і поклін. В подяку за свою працю він отримав чверть від заощадженого[3]. Відсутність повноцінної оплати праці компенсувалася певними пільгами, наприклад у 1760-х рр. бурмистри не платили податок на місто, що відповідало нормам міських привілеїв 1586 і 1629 рр.[4].

Поле обов'язків ради було чималим, тому для зручності його розгляду варто застосувати розподіл на групи. Оскільки суттю функцій радників було служіння спрямоване на певний об'єкт, то внаслідок поділу ми отримали такі групи.

А) вірнопідданська (обов'язки спрямовані на дідича).

Б) загальноміська (обов'язки спрямовані на місто в цілому):

1) зовнішньобезпекові;

2) внутрішньобезпекові;

3) судові та пенітенціарні;

4) нагляду за економікою міста;

5) управління публічними фінансами;

6) комунікаційні;

7) опіки простором міста.

В) адміністративних послуг (обов'язки спрямовані на кожного міщанина):

8) прийняття до міщан;

9) адміністрування землями;

10) оцінки майна;

11) зберігання майна.

Г) соціальна (обов'язки спрямовані на найменш захищені верстви населення).

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 245 зв.–246.

[2] Там само. Спр. 45. Арк. 61 зв., 65 зв. ; Спр. 51. Арк. 17–39, 47, 52, 54, 57 ; Спр. 53. Арк. 6 зв., 9, 16 зв., 18 зв., 25 зв., 29, 33, 41 зв.; Bogucka M. Dzieje miast. S. 458.

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 117–117 зв.

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100–1101 ; Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385–386 ; Ф. 24. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 60, 70 ; Спр. 53. Арк. 45 зв. Водночас від панських податків та від робіт на оборонних міських спорудах війт і райці не звільнялися. До слова лавники також були звільнені від міських податків, а у мирний час і від сторожі й шарварків (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 16 зв. (1589)).

Зрозуміло, що такий поділ є штучним конструктом і у ранній Новий час радні у своїй діяльності про нього, очевидно, і не задумувалися, але незважаючи на це відображення їхньої діяльності у міських актах дає підстави саме для такої диференціації.

А) Вірнопідданська група. Статус Бродів визначав, що серед обов'язків ради міста було виконання волі дідича та його адміністрації. Бурмистер з допомогою урядового слуги організовував серед міщан підводи для потреб дідича і дідички[1]. Якщо виїзд не був терміновим, то міщан попереджали заздалегідь і ті мали час, щоб підготуватися. Наприклад, у 1646 р. раєцький слуга повідомив бродівчанину про дорогу за день до виїзду і дав завдаток, щоб він швидше готувався і був певним[2]. У випадку, якщо замок терміново присилав підводу, наприклад, під посла, то райці невідкладно веліли починати пошук коня серед міщан[3]. Така діяльність членів ради не додавала їм популярності серед брідчан. У жовтні 1659 р. один з райців скаржився про наклеп (згодом спростований у суді). Суть його була в тому, що він нібито приймав від людей гроші за те, щоб не брати їх коней на підводи[4]. З плином часу урядники отримали змогу завдяки особистому досвіду зрозуміти негативне ставлення міщан до підводної повинності. Зокрема, у 1760 р. сам війт Пєнковський отримав наказ від пані Потоцької рушати в дорогу із шкірами до Залізців[5].

Рада служила власникам міста й в інших питаннях. Наприклад, 1659 р. під час похорону Александра Конєцпольського бурмистер із слугами забрав від знайомого єврея обруси і стіл до замку[6]. Виконання радою наказів панської адміністрації також можна розцінювати як прояв служіння дідичу. Наприклад, у 1644 р. за повелінням маршалка уряд описав речі підозрюваних у розбійництві осіб[7], а у 1659 р. виконав наказ підстарости про конфіскацію майна людей, які поживши трохи у Бродах покинули місто[8]. У такому ж світлі можна дивитися на одну єдину згадку із 1671 р., від-

---

[1] У 1667 р. райці наказали міщанину відвезти музик дідича до Підкаменя (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 396).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 140 ; Спр. 31. Арк. 55 зв. ; Спр. 32. Арк. 64 зв.
[3] Там само. Спр. 15. Арк. 61 зв. ; Спр. 32. Арк. 73 зв., 132 зв.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 71, 73 зв. Серед названих сум були два орти.
[5] Там само. Спр. 51. Арк. 42 зв.
[6] Там само. Спр. 11. Арк. 105 зв.
[7] Там само. Спр. 56. Арк. 67.
[8] Там само. Спр. 32. Арк. 15.

повідно до якої райці приймали присяги від дітковецьких і старобродівських селян, які були обрані своїми громадами на присяжних[1].

Б) Загальноміська група.

1) *Зовнішньобезпекові*. До обов'язків бурмистра входило піклування про безпеку міста. Під час тривог 1633 р. він скерував ткачів до міських брам на сторожу[2], а в час облоги 1648 р., коли відбувався один із наступів виганяв людей із замкових склепів на вал[3]. Міщанам було добре відомо, що під час якої-небудь тривоги чи пожежі бурмистер має "чинити повід" у громаді міста[4]. Як провіднику міщанства бурмистру також повідомляли про надзвичайні події, наприклад, виявлення в місті (чи на околицях) тіла мертвої людини[5].

2) *Внутрішньобезпекові*. Щоб бурмистру не доводилося очолювати місто під час пожеж, бродівська рада, не без труднощів і зневаг, з допомогою міської сторожі "стерегла вогонь і п'янство в години незвичайні та заказані"[6]. У 1640-х рр. діяв урядовий наказ, який забороняв уночі розпалювати вогонь і пекти в п'єцу. На його порушників чекав штраф, що сплачувався до ратуші[7]. У той же час зібраному поспільству було оголошено, щоб кожен з вогнем акуратно поводився і коноплі сушити в дома не смів під страхом штрафу. Увага ради до пожежної безпеки пояснюється також і наказом дідича 1642 р., який зробив її відповідальною за цю сферу[8]. Очевидно, що ця відповідальність зберігалася й впродовж наступних десятиліть. У 1767–1770 рр. місто наймало коминяра, якому платило за роботу 100 зл. на рік[9]. Окрім пожежної безпеки до сфери раєцької компетенції входила також епідеміологічна. У 1642 р., отримавши атестацію з Берестечка про зараженого купця, рада наказала йому покинути Броди[10]. Такий же наказ у 1651 р. отримала міщанка через підозру на присутність в її домі інфекції. За покинутим житлом бурмистер повелів організувати

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 18–19.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 415, 439 зв.
[3] Там само. Спр. 10. Арк. 135.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 22 зв.
[5] Там само. Спр. 15. Арк. 292 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 8.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 136, 204–204 зв. ; Спр. 7. Арк. 134–134 зв. У 1646 р. райці позивали жінку до суду через необережне поводження з вогнем.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 387 зв.
[9] Там само. Спр. 53. Арк. 24, 26, 32–33 зв., 35 зв., 38, 41 зв., 50, 62, 63 зв., 65 зв., 66 зв.
[10] Там само. Спр. 5. Арк. 406–406 зв. ; Спр. 56. Арк. 79 ; Торгівля на Україні. С. 321.

нагляд[1]. Антиепідеміологічні заходи не завжди були ефективними й радним доводилося працювати з наслідками "заразного повітря". Наприклад, у 1620-х рр. райці за позичені гроші ще на початку зачу́млення профінансували роботу двох гробарів, придбали їм провізію, оплатили виготовлення штикових лопат[2].

Як вже було зазначено, інструментом ради у контролі за нічною пожежною безпекою була міська сторожа, яка безпосередньо підпорядковувалася раді й зневага до сторожі прирівнювалася зневазі до радних[3]. До бурмистра, як зверхника сторожі[4] зверталися з різних питань. Наприклад, у 1666 р. костельний господар і пробощ просили надати варту для костелу на час ярмарку[5]. У 1678 р. ображений нічною вартою чоловік поскаржився про це бурмистру Маґєровському, але замість розуміння отримав удар кулаком[6]. Можливо, скаржник в очах бурмистра був черговим гультяєм, що заслужив на таке ставлення від варти, адже рада мала дбати і про те, щоб у місті не було "жодних галасів"[7]. Частково цьому мала сприяти видана у 1648 р. заборона своєвільно стріляти[8]. Бурмистер у збереженні громадського спокою співпрацював із підстаростою[9]. Члени уряду ради намагалися піклувалися про те, щоб у місті панував спокій, а тому превенція нецнотливого життя бродівчан і покарання за тілесні вчинки також перебували у сфері їхньої компетенції[10]. Ідеальну картину життя міста мала також доповнювати відсутність злочинності, зокрема крадіжок. Саме тому, за спогадами кравця Зінька, райці наказували міщанам краденого у себе вдома не приймати[11]. Міські акти свідчать, що виконанню такого наказу було вкрай далеко до зразковості, але все ж прецеденти були[12]. У 1739 р. едикт подібного змісту

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 132 зв. ; Турега Ю. Невідома сторінка історії міста Броди: пошесть 1651 р. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "ІІІ Таврійські історичні наукові читання". Київ, 2019. С. 35.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 133 зв.
[3] Там само. Спр. 31. Арк. 7а, 8., 56 ; Спр. 33. Арк. 56 ; Спр. 36. Арк. 127 зв.
[4] У 1662 р. бурмистер довірив сторожам міських бродівських комор ключ від тюрми (Там само. Спр. 13. Арк. 42–43). Зауважимо, що правом видавати накази сторожі володів і війт. У записі 1629 р. йшлося про те, що війт вислав сторожу до цехмайстра шапкарів, щоб та повідомила йому певний наказ (Там само. Спр. 2. Арк. 233 зв.).
[5] Там само. Спр. 15. Арк. 87 зв.–88.
[6] Там само. Спр. 21. Арк. 14 зв.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 225. (1641).
[8] Там само. Спр. 9. Арк. 66.
[9] Детальніше про це ми вже писали у розділі 3 [перейти].
[10] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 134–134 зв. ; Спр. 45. Арк. 42 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 7.
[11] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 4 зв. (1644).
[12] Там само. Спр. 17. Арк. 13–13 зв. (1673).

виголошувався у місті та синагозі кільканадцять разів[1]. Противники права й порушники посполитого спокою перманентно перебували в полі зору ради[2] і для того, щоб тримати таких у певних рамках бродівський магістрат працевлаштовував у місті катів. Ілюстративною у цьому плані є постанова магістрату з новоприйнятим катом від 1 серпня 1754 р., у якій були виписані умови забезпечення, права і обов'язки майстра справедливості[3].

3) *Судові та пенітенціарні*. Архіважливою функцією ради була судова[4]. Райці виступали кураторами права й оборонцями спокою[5]. Саме до них подавалися апеляції на рішення війта і лави, однак, через зайнятість справами республіки рада не завжди мала час на судові засідання[6]. Оскільки бродівські райці були оборонцями спокою, то у сфері їхньої відповідальності перебували питання пов'язані з ув'язненням[7]. У 1639 р. лавники кілька разів розпитувалися у райців про спосіб ув'язнення особи і те, де вона має сидіти (у верхній чи нижній в'язниці)[8]. Якщо ж ув'язнені втікали, то райці змушували їхніх сторожів до пошуків. У 1630 р. для допомоги воротному у такій справі бурмистер надав сторожа[9]. В іншому випадку вартовий опинився на місці в'язня-втікача, хоча циркулювали чутки, що не тільки його підкупили горілкою, а й самих урядників дзвінкими талерами[10]. Поряд з радою повноваженнями для ув'язнення підозрюваних володів і війтівський уряд[11].

4) *Функції нагляду за економікою міста*. Економічне життя міста було ще однією гілкою на "дереві повноважень" ради, гілочки якої проростали в галузі виробництва алкогольних напоїв, торгівлі та ремесла. Так, у 1643 р. райці за наказом підстарости визначили двох лавників для посилення контролю у пивоварінні та торгівлі[12]. Дещо раніше, але того ж таки року були затримані двоє сасівчан, за те, що продавали у

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 8 зв., 9 зв., 10 зв.
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 41 зв. ; Спр. 7. Арк. 215–215 зв.
[3] Там само. Спр. 46. Арк. 160–161.
[4] Відповідно до локаційного документу 1586 р. (підтверджений у 1629 р.) жителі Бродів мали право судитися за нормами магдебурзького права у війта, райців і присяжних (ЦДІАУ м. Львів. Ф.10. Оп.1. Спр.55. Арк. 385 ; Там само. Ф.9. Оп.1. Спр.384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 206).
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 27, 36 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 61. (1642)
[7] У 1666 р. бурмистер забезпечив в'язницю новим висячим замком (колодкою) (Там само. Спр. 15. Арк. 224 зв.).
[8] Там само. Спр. 4. Арк. 119.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 274 зв.
[10] Там само. Спр. 10. Арк. 95, 96. (1650).
[11] Там само. Спр. 4. Арк. 119.
[12] Там само. Спр. 31. Арк. 71.

Бродах полотно нетоварного вигляду "по кутах" без урядового відома[1]. Про їхній проступок райці написали листа спільному уряду м. Сасова, щоб разом з його представниками розібратися у цій справі. Особлива увага в торгівлі надавалася цінам. Так, у 1628 р. радні питалися у шевців чи вони зберегли побожність і не завищують цін на свою продукцію[2]. Про роль раєцького уряду в організації простору для ведення торгівлі свідчить запис 1661 р. У ньому вказано, що райці на прохання різників (і за наказом підстарости) надали їм сусідні з їхніми ятками ділянки для збереження простору та доброї вентиляції, необхідної для торгівлі м'ясом[3]. Ремесло, зважаючи на зміст цехових привілеїв, також було під пильним оком раєцького уряду[4]. Наприклад, у кравецькому привілеї було вказано, що нові майстри, які осідали у місті мали повідомляти про себе уряду[5]. Рада володіла повноваженнями з тлумачення й редагування змісту цехових привілеїв. У 1644 р. вона підтвердила фундаційний документ ткацького цеху[6], а у 1648 р. скорегувала зміст шевського привілею, збільшивши штраф на майстрів, які ігнорували цехові збори[7]. У середині-другій пол. XVII ст. цехи після виборів цехмайстрів приходили до райців, перед якими новообрані складали присягу[8]. Недаремно у записі 1646 р. було підсумовано, що райцям всі цехи присягають і радяться щодо своїх привілеїв, і якщо не можуть дати ради з яким-небудь братом, то звертаються саме до райців[9]. Здається, що рада, крім ремесла, опікувалася також окремими питаннями сільського господарства. Принаймні з 1660 і 1662 рр. маємо єдині записи, відповідно до яких радні найняли пастухів та домовилися про умови їхньої праці, щоб ті випасали стадо панів-міщан. Зроблено це було згідно зі звичайним порядком для міського пожитку[10], що дозволяє припустити, що і в попередні десятиліття райці подібним чином наймали пастухів.

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 431.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 83 зв.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 200 зв.–201.
[4] У цьому Броди не відрізнялися від багатьох інших міст Речі Посполитої (Bogucka M. Dzieje miast. S. 460).
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 78. (1644).
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 89 зв. Такими ж повноваженнями володіла рада м. Львова (Львівські історичні пам'ятки. Т. IV. 2013. С. 105, 108).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 96.
[8] Там само. Спр. 36. Арк. 2 зв., 76 зв.–77 ; Спр. 37. Арк. 3.
[9] Там само. Спр. 7. Арк. 104–104 зв.
[10] Там само. Спр. 32. Арк. 96 зв., 264 зв.

5) *Управління публічними фінансами*. Бродівські райці дбали за наповнення міської скарбниці та несли відповідальність за бюджетні витрати. Акти першої половини XVII ст. свідчать, що радні управляли міськими доходами ("шафували провентами"). Цей процес вимагав ведення підрахунків і списків. На цьому ґрунті між райцями 1629 р. сталося чимале непорозуміння, яке розглядалося у війтівському суді[1]. Зміст справи засвідчив, що гроші з провентів, за які відповідали райці йшли до міської раєцької скриньки, яка зберігалася окремо від ключа до неї (в руках у різних радників). Серед статей формування міських доходів були надходження від воскобійні, ваги, помірного, мостового і дьогтьового. Відповідно до практики того часу ці джерела прибутку здавалися в оренду. У 1630–1640-хх рр. така оренда іменувалася "орендою ратуші". У другій половині століття — міською орендою (орендою міського провенту). Про те кому її надати рада кожного року вирішувала спільно із війтом і лавою, виборними мужами (електами), цехами. Райці домовлялися з орендарями про умови оренди, а також видавали орендарю вагу та все необхідне до неї[2]. У випадку затримки із вибором орендарів радні призначали осіб, яким на певний період давали право вибирати міський провент[3].

Щоб поповнити міський скарб райці вдавалися і до операцій з нерухомістю. У 1630-х рр. вони купили мурований склеп недалеко від ратуші між крамницями[4]. На початку наступного десятиліття рада конфіскувала крамницю втікача-боржника, а також скасувала акт купівлі-продажу сусідньої крамниці (з поверненням грошей покупцеві). Ця нерухомість переводилася у власність громади і чинш від її оренди скеровувався на міські витрати[5]. Очевидно, що за таким же принципом прибуток приносили ратушні городи[6]. У випадку "пильної потреби" нерухомість у власності міста завжди можна було продати[7].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 267–267 зв.
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 11, 19 зв. ; Спр. 32. Арк. 220, 243 ; Спр. 33. Арк. 157.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 243. (1662).
[4] Там само. Спр. 31. Арк. 28 зв.
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 40 зв.–42. Згадку про ринкову раєцьку комору знаходимо і у 1660 р. (Там само. Спр. 11. Арк. 161 зв.).
[6] Там само. Спр. 14. Арк. 172 зв. ; Спр. 28. Арк. 79. (1664, 1745). Привілей С. Конєцпольського 1629 р. звільняв город, який дідич планував надати ратуші від сплати чиншу (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1101 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 210).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 258 зв.

Забезпечення надходжень до міського бюджету змушувало бродівську раду пильнувати за всіма можливими джерелами доходів у тому числі за випадковими. Наприклад, коли на користь міста передавали кредити, то про їх повернення мусили подбати райці[1]. Вони ж, у 1642 р. доручили міському шафарю взяти участь у суді, щоб гарантувати сплату саф'яником Андрієм пені до міського скарбу за втечу із в'язниці[2]. У справах міських фінансів райці співпрацювали з електами, яких запрошували на зібрання для заслуховування звіту шафаря про міські доходи і для розподілу видатків[3]. Одна з їх спільних нарад (січень 1673 р.) зобов'язала шафаря кожного місяця звітувати про виплати на підводи. Відзначимо, що заплановані райцями наради з електами не завжди відбувалися. Так, у травні 1660 р. райці двічі скликали нараду, щоб обговорити потреби республіки, і двічі їхні заклики були проігноровані, тому радники записала скаргу, щоб поспільство згодом на них не нарікало[4]. У XVIII ст. у фінансових нарадах брали участь кагальні старші[5]. Невідомо наскільки часто, але факт, що різноманітні нагальні фінансові потреби міста призводили до появи негативного балансу між видатками і доходами міської каси. У таких випадках бурмистри покривали різницю з власної кишені як, наприклад, під час неспокійних літ Північної війни[6].

Якщо одні урядники покривали кредитове сальдо з особистих доходів, то інші, маючи доступ до публічних коштів, не могли протистояти спокусі покращення своєї фінансової ситуації за рахунок громади. Дуже важко судити про масштаб зловживань, але наявна в актах інформація при її порівнянні з сучасними можновладцями у світлі журналістських розслідувань робить його ледь не карликовими. Наприклад, 1659 р. члени ради скаржилися про привласнення 6 зл. їхнім колегою[7]. Згодом, у 1676 р. Мошко Барський жалівся, що колишній бурмистер і його брат (міський писар) змушували його, яко збирача податків, а також його товаришів купувати їм

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 58.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 340.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 92 ; Спр. 35. Арк. 80.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 125–125 зв.
[5] Там само. Спр. 49. Арк. 45. В актах ця традиція відображена і у другій пол. XVII ст., а привілей 1699 р. закріпив її остаточно (Wurm D. Z dziejów. S. 105). Відтак бачимо, що постійні вказівки на давність тих чи інших положень привілею 1699 р. не є надуманими, але дійсно наголошують на правах, якими користувався кагал у XVII ст.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 5, 21.
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 68.

страви та випивку за рахунок публічних грошей. Мошко проводив й інші виплати, і всі без квитів[1].

Поряд з провентами податки були другим значним джерелом доходів міста, тому рада відповідала і за цю сферу. І ця відповідальність проявлялася на всіх етапах податкового процесу: від ухвалення і керівництва процесом збору, до документування та освоєння коштів[2]. Ухвалення рішень про збір податків райці у другій половині XVII ст. приймали спільно з громадою міста. Знаючи про потреби і обов'язки Бродів, рада скликала панів електів, представників від поспільства та цехів, єврейських старших. На зібраннях райці розповідали про видатки міста. Обговорювалися й встановлювалися принципи та розміри стягнень, їхня періодичність, визначалися збирачі та їхні писарі[3]. У випадку, якщо у міста не вистачало повноважень для реалізації певних задумів у податковій сфері, то райці зверталися до дідича. Наприклад, у 1666 р. вони випросили привілей, який зобов'язував усіх бродівчан, у т.ч. тих, які проживали у шляхетських двориках, платити шос, що був ухвалений у справі Лагодівського ставу[4]. Коли доходило до реалізації прийнятих рішень, то члени ради роздавали накази поборцям і квитували їх, нагадували шафарям про необхідність зібрати гроші з міста[5]. У 1651 р. за ухвалою виборних мужів і поспільства сам бурмистер (той, під час каденції якого будуть збирати) був визначений одним із чотирьох збирачів королівського побору[6]. Подібне рішення було прийняте і у 1665 р. Тоді райця, як поборець чопового мав зберігати у себе скриньку, щоправда без ключа, за який відповідала інша особа[7]. На початку 1715 р. бурмистер із жовніром їздив до гаїв, де наказав місцевим жителям складати гроші на подимне[8]. У 1725 р. війт і замковий бурмистер, відповідно до постанови комісарів дідича, були визначені відповідальни-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 61 зв.–62, 65зв–66 зв.
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 73.
[3] Там само. Спр. 12. Арк. 144 зв. ; Спр. 15. Арк. 13 ; Спр. 31. Арк. 123–125, 140 ; Спр. 32. Арк. 160 зв., 272–272 зв. ; Спр. 33. Арк. 174 ; Спр. 34. Арк. 58–58 зв., 94 зв. ; Спр. 35. Арк. 80 ; Спр. 36. Арк. 32 зв.–33 ; Созанський І. З минувшини. С. 7.
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 159.
[5] Там само. Спр. 15. Арк. 159 зв. ; Спр. 20. Арк. 11 зв.–12 ; Спр. 31. Арк. 73 ; Спр. 32. Арк. 64 зв. ; Спр. 37. Арк. 166–166 зв. В одному з актів було занотовано, що "поборці [є] на послузі в панів райців". В іншому можна прочитати, що "райці та електи заслухали рахунок міського побору та подимного від поборців й прибраних писарів, і квитували".
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 124 зв.–125.
[7] Там само. Спр. 33. Арк. 108 зв.
[8] Там само. Спр. 49. Арк. 24.

ми за призначення присяжного, який мав робити стягнення з візників-гостей міста[1]. Рада Бродів не тільки брала участь у призначенні податків, вона могла від них і звільняти як, наприклад, фільварчан у 1651 р.[2]. У сфері фінансової відповідальності ради лежало також питання виплати старих боргів[3] та затягнення нових на потреби міста[4]. Як і у випадку з ухваленням податків при взятті кредитів райці радилися з панами електами[5], однак у термінових випадках один чи двоє членів ради брали відповідальність на себе й позичали від імені усього органу[6].

6) *Комунікаційні*. Виходячи з фінансових потреб міста та специфіки розгляду судових справ, рада підтримувала з допомогою листування[7] та посланців[8] контакти з магістратами інших міст і королівською владою. Неодноразово самі райці їздили до Варшави чи Львова. Наприклад, у 1743 р. бурмистри відвідали "столицю" Руського воєводства для виконання присяги щодо масштабної пожежі в місті[9].

7) *Функції опіки простором міста*. Раєцький нагляд за простором міста не обмежувався рамками відносин землеволодіння. У документах можемо побачити уявлення про райцю, як про господаря міста[10]. А як відомо добрий господар дбає про чистоту свого господарства, тож і радники трудилися відповідно до цього уявлення. У 1682 р. міщани, виконуючи урядовий наказ, працювали біля мостів під керівництвом райці Маґеровського, який також не цурався роботи і лопатою відгортав болото[11]. Невідомо чи наступники Маґеровського також працювали, засукавши рукави, але протягом наступного століття з міської каси постійно платилося людям за чищення міста. Також виділялися кошти на ремонти мостів, міських брам, ратуші, обваху (гауптвахти)[12]. Бурмистри і кагальні були

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 31 зв.–32.
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 123 зв. Фактором, який вплинув на рішення ради була обіцянка фільварчан виконувати суспільно-корисну роботу.
[3] Там само. Спр. 31. Арк. 120 зв., 128 зв.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 154 зв.
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 132 ; Спр. 33. Арк. 40 зв. ; Спр. 34. Арк. 51–51 зв.
[6] Там само. Спр. 38. Арк. 88 зв. ; Спр. 49. Арк. 22.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 37, 431.
[8] Там само. Спр. 32. Арк. 68.
[9] Там само. Спр. 7. Арк. 192 зв. ; Спр. 37. Арк. 117–117 зв. ; Спр. 49. Арк. 21, 46.
[10] Там само. Спр. 18. Арк. 65 зв.
[11] Там само. Спр. 22. Арк. 36а.
[12] Там само. Спр. 49. Арк. 34–37, 46–47.

відповідальними за чищення мостів й вивезення з них гною за місто[1]. А відповідно до наказу ради, виданого з волі дідички й генеральної диспозиції губернатора, жителі Бродів мали спорядити ринштоки по усіх вулицях для чистоти й належних переїздів та проходів, яко в торговому місті[2]. До сфери господарської опіки бурмистрів входив вал і паркан навколо міста. У 1675 р. рада з лавниками за наказом губернатора оглядала паркан на валі жидівської вулиці, через те, що жовніри розібрали у ньому 5 прясел[3]. 22 лютого 1720 р. в одній із справ суд призначив сплату штрафу "для репарації парканів"[4]. Через 20 років уряд, оглянувши вал біля Лешнівської брами, прийняв програму дій щодо його збереження, адже худоба юридичан бродівської плебанії значно його поруйнувала[5]. Ще через два десятиліття райці постановили, щоб були відремонтовані "дуже зруйновані навколо міста паркани або палісади"[6]. Гроші на ремонт валу місто виділяло і у 1769–1770 рр.[7]. На опіку ради оборонними спорудами можна дивитися через призму питання забезпечення обороноздатності Бродів. Його складовими також була відповідальність за міські мушкети й накопичення пороху. Примітно, що про цей аспект діяльності райців збереглися свідчення лиш в актах 1620-х рр.[8].

В) Група адміністративних послуг.

8) *Прийняття до міщан*. Кандидати, які бажали стати міщанами Бродів ("стати під протекцію міста" / "бути прийнятими до спільноти прав і привілеїв") зверталися до раєцького уряду, який дозволяв скласти присягу "на міське", а опісля надавав їм право лібертації (вільність)[9]. Відповідно до запису з 1727 р. замкова адміністрація прислала до ради Максима Ґарбаря, щоб він виконав "звичайну присягу на міське"[10]. Здається, що у XVII ст. кандидати не зверталися до замку під час проходження цієї процедури, проте панські управлінці й тоді мали вплив. У 1641 р. підстароста Мло-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 59. Арк. 6 зв.
[2] Там само. Спр. 52. Арк. 9 зв. (1760).
[3] Там само. Спр. 36. Арк. 34 зв.
[4] Там само. Спр. 43. Арк. 19.
[5] Там само. Спр. 44. Арк. 65 зв.–66.
[6] Там само. Спр. 52. Арк. 9 зв.
[7] Там само. Спр. 53. Арк. 51, 61.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 16, 47–47 зв., 103 зв.
[9] Там само. Спр. 4. Арк. 125 ; Спр. 31. Арк. 52 зв., 58, 62 ; Спр. 32. Арк. 182 зв. ; Спр. 37. Арк. 188. У 1640 р. один з міщан зберігав "лібертацію міста Бродів" у скрині з речами (Там само. Спр. 5. Арк. 81 зв.).
[10] Там само. Спр. 43. Арк. 35.

ховський не дозволив надати "міську вільність" Касперу Чалмеру[1]. Новоспечених міщан записували в альбом[2]. До охочих стати міщанами висувалися певні вимоги, насамперед вимогу осілості. І хоча у записі від 15 червня 1640 р. було занотовано, що "неосілому пани райці не дають вольності" цього не завжди дотримувалися. Про це свідчить історія з Мусієм, який не мав дому в місті, лишень осідок, але, заплативши 3 зл. райцям, отримав вільність, а коли проти цього виступили двоє бродівчан, резюмуючи, що Мусій де-факто комірник, то своє право йому вдалося зберегти доплативши раді 5 зл[3]. Низка записів показує, що у XVII ст. для кандидатів у міщани існувала можливість вказати урядникам на осідок, на якому вони б хотіли побудуватися в рамках набуття громадянства. Останнє у ряді випадків надавалося авансом за умови виконання в майбутньому певних вимог, серед яких зведення дому. Природно, що контроль за дотриманням таких обіцянок також покладався на райців[4], які бажали, щоб місто множилося купецькими людьми[5], а тому ставилися до них з розумінням і приймали їх до міщан, беручи з них обіцянки про конкретні терміни виконання умов обговорених перед складанням присяги[6]. Невдовзі після нещасливого для Бродів 1648 р. рада запросила бродівських купців (шотландців і німців) з'їхатися до міста для відбудови їхніх домів спалених коронним ворогом. Відповідь купецтва райцям була позитивною. Також пообіцяли, що кожного року наприкінці лютого будуть з'являтися у місті для того, щоб презентуватися "магістратові їхньої юрисдикції", тобто райцям[7]. Притягнення до відповідальності порушників присяги міщанина також входило до обов'язків ради[8].

9) *Адміністрування землями*. Ще один комплекс питань, який перебував у віданні радників стосувався земельних справ. Райці відповідали за дотримання порядку в місті, щоб ніхто не порушував давні межі ("давній циркул") і цим не стискав вулиць[9]. Саме тому вони здійснювали вимірювання ділянок на ринку під крамниці чи

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 36.
[2] Там само. Спр. 38. Арк. 46 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 87 зв.
[4] Там само. Спр. 31. Арк. 52 зв., 87.
[5] Там само. Спр. 36. Арк. 105.
[6] Там само. Спр. 32. Арк. 182 зв. ; Спр. 36. Арк. 105.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 120 зв.–121 ; Созанський І. З минувшини. С. 35.
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 140–142 ; Спр. 14. Арк. 321–321 зв.
[9] Там само. Спр. 37. Арк. 176 ; Спр. 42. Арк. 165–166.

на вулицях для зведення житла[1]. Робили це з допомогою шнура та кілків[2]. Якщо власникам достеменно не було відомо, якими є межі їхньої землі, чи якщо їх треба було встановити[3] або ж розширити[4], то тоді зверталися до членів ради, повноваження яких дозволяли їм працювати як у місті, так і на сільськогосподарських околицях[5]. Вимірювання осідків та інших ділянок здійснювалося саме членами ради ще й тому, що найчастіше саме радники надавали прохачам земельні ділянки. Для 1620–1660-х рр. відомо, що райці за невеликі суми продавали ґрунти для будівництва[6]. У подальшому відомостей про такі оплати ми не зустрічаємо, натомість численні згадки з XVIII ст. свідчать про сплати до скарбу дідича. Для того аби стати власником осідку одного лиш бажання "мати осілість", як це подають деякі акти[7], було замало. Наприклад, у 1661 р. 5 осіб, які отримали землю пообіцяли звести на ній житло протягом року й 6 тижнів[8]. Рада, надаючи осідок, персонально виходила і показувала надання, при цьому керувалася мотивами збільшення населення міста, його розростання й повнокровності[9]. Окрім виділення землі новим посідачам, райці підтверджували права спадкових власників[10]. Дії ради у цій сфері визначалися також волею замку[11]. І коли економ чи підстароста наказували надати міщанину, шереговому пахолку чи комусь іще землю для зведення житла чи рільництва, то райці виконували їх волю[12]. У деяких актах можемо прочитати, що рада не надавала землю для будівництва, а дозволяла[13]. І хоча в цьому контексті ці слова входять до синонімічного ряду, але варто додати, що дозвільна діяльність бурмистрів у земельних справах не обмежувалася суто виділенням землі. У 1630–1640-х рр. райці надавали (або ні) дозволи на купівлю-продаж нерухомості[14], до якої також виходили для подання

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 150 ; Спр. 15. Арк. 394 ; Спр. 31. Арк. 40 зв. ; Спр. 43. Арк. 41 зв.–42.
[2] Там само. Спр. 32. Арк. 272 зв. ; Спр. 37. Арк. 176.
[3] Там само. Спр. 37. Арк. 121 зв. ; Спр. 39. Арк. 67–67 зв.
[4] Там само. Спр. 38. Арк. 119.
[5] Там само. Спр. 36. Арк. 113 зв.
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 349 зв. ; Спр. 9. Арк. 33 зв. ; Спр. 13. Арк. 300. Мова про 3-4 злоті.
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 191.
[8] Там само. Спр. 32. Арк. 172 зв.–173.
[9] Там само. Спр. 37. Арк. 188–188 зв. ; Спр. 39. Арк. 60 зв.
[10] Там само. Спр. 32. Арк. 61а зв., 123 зв. Очевидно, що такі заходи не були поодинокі після спалення міста восени 1648 р.
[11] Там само. Спр. 34. Арк. 83 зв. У грудні 1671 р. райці вийшли на ринок, щоб виділити й показати місце, вказане у привілеї дідича, на осідок будівничому Себестиану.
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 458–458 зв. ; Спр. 32. Арк. 113 зв., 129 зв., 203.
[13] Там само. Спр. 32. Арк. 200 зв.
[14] Там само. Спр. 3. Арк. 149 зв. ; Спр. 4. Арк. 117 зв.

інтромісії[1]. Дім, виставлений на продаж, перевірявся у раєцьких актах на предмет застави чи арешту[2]. Маючи намір розширити межі своєї ділянки, звести будинок чи винницю, розібрати загороду, яка виходила на спільну дорогу брідчани зверталися за дозволами до райців[3]. Однак не всі слідували букві закону, тому в джерелах знаходимо звістки про самовільні забудови і порушення раєцьких заборон[4].

10) *Функція оцінки майна*. Рада оцінювала як речі рухомі[5], так і нерухоме майно[6]. Найчастіше робила це в рамках боргових справ[7], рідше спадкових[8]. Оцінювала за безпосереднім зверненням сторін або за наказом підстарости[9]. У XVII ст. радники були апеляційною інстанцією, до якої зверталися незадоволені задешевою або ж занадто дорогою першою оцінкою у війта і лавників[10]. Наприклад, в одному із записів жовтня 1662 р. різниця між повторною раєцькою оцінкою та первинною війтівсько-лавничою становила 17%[11]. Однак така функція ради у сфері оцінки не відмежовувала її від війта і лавників, наприклад, у серпні 1688 р. лавник допоміг радним провести оцінку[12].

11) *Зберігання майна*. Рада міста Броди виконувала роль тимчасового зберігача майна, а також посередника у його передачі між сторонами. Підставою для зберігання / передачі була наявність претензій на майно чи екстраординарних ситуацій (несподівана смерть власника). Взяті до уряду речі описувалися, вимірювалися, за потреби опечатувалися[13]. Наприклад, сторона, яка була готова сплатити борг в очікуванні на кредитора клала гроші на уряді, щоб більше не нараховувалися відсотки[14]. У 1661 р. єврей Якоб впізнав у Бродах свого колись вкраденого коня й арештував його

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 147 ; Спр. 37. Арк. 82 зв. Інтромісія — введення у володіння (Польсько-український словник. Київ, 1958. Т. 1. С. 352).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 153 зв.
[3] Там само. Спр. 9. Арк. 12 зв. ; Спр. 28. Арк. 129 зв. ; Спр. 32. Арк. 156, 181.
[4] Там само. Спр. 31. Арк. 157.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 9зв–10 ; Спр. 5. Арк. 256–256 зв. ; Спр. 13. Арк. 134.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 111.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 117 ; Спр. 34. Арк. 50.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 102–102 зв.
[9] Там само. Спр. 31. Арк. 62 зв., 119–119 зв.
[10] Там само. Спр. 4. Арк. 27, 43 зв., 73 ; Спр. 5. Арк. 185 зв., 210 зв., 249 зв. ; Спр. 6. Арк. 106 зв. ; Спр. 8. Арк. 97, 154 зв.–156 ; Спр. 10. Арк. 2 зв.–3 ; Спр. 36. Арк. 53 зв.
[11] Там само. Спр. 33. Арк. 19.
[12] Там само. Спр. 37. Арк. 135.
[13] Там само. Спр. 5. Арк. 300 зв. ; Спр. 30. Арк. 84 ; Спр. 32. Арк. 194. Для потреби вимірювання сипучих речовин місто у 1743 р. витратилося на раєцьку бляшану кварту (Там само. Спр. 49. Арк. 47).
[14] Там само. Спр. 61. Арк. 72. (1773).

та передав у дім до бурмистра до судового розгляду[1]. Також райці брали на зберігання речі неповнолітніх осіб, які втратили батьків. Таке майно видавалося опікунам або ж у випадку з дівчатами їхнім чоловікам після шлюбу[2]. У 1760-х рр. райця Сіцінський користувався сумою грошей, яка була передана уряду і за це виплачував певний відсоток власникам[3]. За таким же принципом, але більш як на століття раніше райці, які поклали до урядової скриньки 20 зл., подарованих на руський шпиталь, мали визначити особу, яка б ними користувалася й платила для убогих відсотки[4]. В іншому випадку радники взяли на місто збіжжя у сироти і його опікуна та обіцяли давати щорічну провізію (10 зл.)[5].

Г) Група соціальних функцій ради.

Діяльність ради не оминула й соціальну сферу, а саме опіку особливо вразливими категоріями населення. Зміст цієї групи обов'язків наводить на думку, що підставою для її існування було християнське розуміння діл милосердя (Матея 25:35-46). З актів кінця XVI ст., а також 1628 р. відомо, що члени ради допомагали контролювати фінансову сторону діяльності католицького шпиталю[6]. У записі 1651 р. райці були іменовані "туторами та опікунами сиріт"[7], обов'язком яких було призначення сиротинам опікунів, які мали дбати про виховання й збереження майна своїх підопічних[8]. Як правило опікунами дітей ставали особи з їхньої родини, але райці могли призначати також додаткових співопікунів[9]. Якщо опікун відходив у засвіти, то рада повторно призначала нового[10]. Існувала й інша форма долучення до опікунства. Відповідно до запису 1729 р. за згодою замку була продана халупка, яка належала покійній жінці. Виручена сума була передана бурмистру для виплати щорічної провізії дітям небіжчиці[11]. Традиційно поряд з дітьми до категорій, які потребували опіки відносили й жінок, а особливо вдів. Турбуючись, щоб дім вдови (в аварійному стані)

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 189 зв. (1661).
[2] Там само. Спр. 32. Арк. 29 зв. ; Спр. 45. Арк. 20.
[3] Там само. Спр. 30. Арк. 17 зв.–18.
[4] Там само. Спр. 6. Арк. 93. Цього так і не зробили.
[5] Там само. Спр. 36. Арк. 86. (1677).
[6] Там само. Спр. 1. Арк. 67 ; Спр. 2. Арк. 88 зв.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 128.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 79–80.
[9] Там само. Спр. 4. Арк. 108 зв. ; Спр. 31. Арк. 104–104 зв., 175.
[10] Там само. Спр. 31. Арк. 128.
[11] Там само. Спр. 27. Арк. 12 зв.

не впав їй на голову райці у 1632 р. продали його[1]. У заповіті складеному два роки по тому заповідач просив раду попіклуватися про дружину, недопускаючи аби їй чинили кривду[2]. 1633 р. райці визначили опікунів для грошей померлої міщанки та зобов'язали їх потурбуватися про чин похорону[3]. У 1643 р. міщанка звернулася до радників, просячи стати опікунами її заповіту, принаймні на час до приїзду її синів[4]. Під час судових перипетій райці могли надавати жінкам приятелів для допомоги у веденні справи[5].

Жебраки, хворі та інші обездолені люди також підпадали під певний рівень опіки з боку уряду. 13 лютого 1673 р. райці постановили, щоб жоден із старців не тримав при собі каліку чи темного (незрячого), які б для нього просили милостиню. Натомість кожен мав просити персонально для себе. В іншому ж випадку мав покинути Броди й свої до́бра[6]. Допомога хворим, які в середині XVIII ст. шукали прихистку в шпиталі чи під мурами здійснювалася провізією[7]. У 1769–1770 рр. бродівський замок був місцем тимчасового ув'язнення конфедератів, тому місто посилало вікт (харчі) для їх заражених дружин і челяді. Також з міської каси були здійснені оплати за ремонт житла бродівчан, у якому були облаштовані лазарети; за солому; жінці, яка служила в лазареті арештантам; сторожі[8]. У 1770 р. у Бродах захворів гість-купець, якому уряд надав сторожів, щоб у недузі його пильнували[9]. Допомога харчами, інколи одягом надавалася також новонародженим дітям, яких покинули батьки, тому місто платило їх годувальницям ("мамкам", "мамкам найдовим")[10]. Ув'язнені конфедерати також отримували допомогу стравою (хліб, сіль, борщ і капуста), яку готували бродівчанки за міські кошти. Для арештантів були закуплені й сорочки. Кількість "поляків конфедератів" упродовж 1770 р. постійно коливалася, а у вересні досягла

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 24.
[2] Там само. Спр. 3. Арк. 45 зв.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 439.
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 157 зв. Окрім раєць до опікунства над виконанням заповіту запрошувалися й лавники (Там само. Спр. 8. Арк. 108). Залучення міських урядників до контролю за виконанням заповітів практикувалося і у волинських містах (Білоус Н. За крок до Вічності. Мешканці міст Волині у світлі тестаментів. Київ, 2021. С. 109–110).
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 30 ; Спр. 7. Арк. 98 зв., 111 зв. (1640, 1646).
[6] Там само. Спр. 35. Арк. 101. Таке рішення було прийнято після смерті сліпця Грицька, якого темний дід Захариаш відправив до села Голосковичі жебрати напередодні храмового празника на Водохреще.
[7] Там само. Спр. 51. Арк. 10–11, 15.
[8] Там само. Спр. 53. Арк. 51–51 зв., 55 зв., 61–62 зв., 65.
[9] Там само. Спр. 30. Арк. 95, 96.
[10] Там само. Спр. 49. Арк. 47 ; Спр. 51. Арк. 30 зв. ; Спр. 53. Арк. 6 зв., 18, 19, 26 зв., 66.

свого максимуму (122 осіб)[1]. Така діяльність міської влади не була спричинена наявністю особливого сентименту до конфедерації. Аналогічні заходи здійснювалися і в попередні два десятиліття, щодо різних в'язнів, серед яких були засуджені цигани та жінка осуджена за дітовбивство[2]. А також щодо гайдамаків. На початку серпня 1768 р. у Бродах їх було 151 чол., яким уряд купив хліба на 8 зл[3]. Особливим було ставлення до гайдамака Павла, якому у Бродах відтяли руку і ногу. Місто оплатило для нього їжу, фельдшера, солому, 10 фір дров, виготовлення милиць з липи та віконця для приміщення де він лежав. Утримання Павла і його слуги, який доглядав хворого гайдамаку коштувало касі 21 гріш на кожні два дні (30 вересня – 6 грудня 1768 р.). Одягнений містом в час холодів у сорочку й кожушину слуга, а також придбані ліки не змогли допомогти Павлу і він помер на католицького Миколая. Місто заплатило за його похорон[4]. Знову ж таки фінансування містом останньої дороги гайдамака не було чимось екстраординарним. Протягом XVIII ст. з міської скарбниці шафар постійно витрачав гроші на похорони убогих, які помирали в шпиталю, а також тіла яких знаходили біля шпиталю, під муром кляштору, біля міських брам. Загалом місто хоронило усіх, хто не мав родини, яка б провела їх у засвіти. До цієї групи входили убогі шляхтичі, міські пахолки, сироти, жовніри, в'язні, подорожні бідаки[5].

Завершуючи підрозділ про райців зазначимо, що перебування міщан у ролі членів ради надавало їм корисний досвід, завдяки якому вони продовжували виконувати важливі функції навіть після своєї "відставки". Наприклад, сторони запрошували ексрадних для участі у процесі замирення (поєднання сторін)[6]. Вони ж у ролі помічників запрошувалися чинними урядовцями на оцінку майна або на судові засідання[7].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 53. Арк. 61–66.
[2] Там само. Спр. 51. Арк. 24 зв. ; Спр. 52. Арк. 7 зв. ; Спр. 53. Арк. 7 зв., 55–55 зв.
[3] Там само. Спр. 53. Арк. 36.
[4] Там само. Спр. 53. Арк. 39, 40–40 зв.
[5] Там само. Спр. 49. Арк. 19, 20, 47 ; Спр. 51. Арк. 2 зв.–4 зв., 16–22 зв., 38, 42, 57 зв. ; Спр. 53. Арк. 5, 6 зв., 7 зв.–8 зв., 16 зв., 17 зв., 26, 28 зв., 36, 40 зв., 50 зв., 61 зв.–62, 65.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 144 зв.
[7] Там само. Спр. 17. Арк. 102 ; Турега Ю. Релігійне життя міста Броди (Любич) наприкінці XVI – у першій третині XVII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2020. С. 20.

4.3. *Війт і лентвійт*

Поряд із радою другим важливим урядом міста був війтівський. Колишній міський писар у 1642 р. назвав війта "оборонцем привілеїв і керівником суду"[1]. З 1750-хх рр. акти інформують про існування цього уряду також у Великих і Малих Фільварках[2]. Персони, які обіймали війтівство у Бродах на хліб свій щоденний заробляли працюючи як у торгівлі, так і в ремеслі. Наприклад, купцями були Мартин Пленардович[3], Войцех Кулецький[4], Якоб Богданович[5], Ян Качоровський[6]. Андрій Кусенецький не цурався шинкування[7]. Із середовища ремісників були обрані Вавжинець Яжкєвич (ткач)[8], Єжи Кропський (годинникар)[9], Мартин Качоровський (мечник)[10]. Окрім виконання урядових функцій війти були активними і в інших сферах. Обіймаючи війтівство, Єжи та Михайло Бобовські паралельно були старшими братства церкви Різдва Діви Марії[11]. Війт Томаш Аптекар у 1643 р. взяв на себе зобов'язання принаймні один рік забезпечувати шпитальний костел вином (за користування 200 зл. дідички)[12]. Також міщани, перебуваючи на смертному ложі, час від часу просили саме війтів стати опікунами їх заповітів[13]. Щодо останнього, то така ж практика зафіксована Н. Білоус в містах сусідньої з Бродами Волині[14].

Зміст актових міських книг дозволяє нам побачити не тільки професійне тло війтів, а й дуже приблизно зрозуміти рівень їхнього майнового стану. А те, що війти входили до кола заможних міщан є беззаперечним. В протилежному випадку ми б не побачили їх в якості позикодавців[15] чи поручителів бродівських купців[16]. До слова. Оскільки війт не отримував щорічної платні, то високі статки були просто необ-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 392 зв. Такий опис є близьким до пояснень, які надає Б. Ґроїцький (Porządek. List IX verso).
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 21 ; Спр. 51. Арк. 30 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 102 зв. ; Спр. 8. Арк. 100 ; Спр. 31. Арк. 63 зв.–64, 89 зв.
[4] Там само. Спр. 7. Арк. 85 зв. ; Спр. 8. Арк. 133 зв.
[5] Там само. Спр. 44. Арк. 81.
[6] Там само. Спр. 28. Арк. 121.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 331.
[8] Там само. Спр. 39. Арк. 43.
[9] Там само. Спр. 44. Арк. 92 зв.
[10] Там само. Спр. 48. Арк. 6 зв.
[11] Там само. Спр. 31. Арк. 167 зв. ; Спр. 46. Арк. 54 зв.
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 472 зв.
[13] Там само. Спр. 23. Арк. 49 зв., 61 зв.
[14] За крок до Вічності. Мешканці міст Волині у світлі тестаментів. Київ, 2021. С. 109–110.
[15] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 311 зв. ; Спр. 3. Арк. 76 зв. ; Спр. 4. Арк. 2, 145 зв. ; Спр. 5. Арк. 131 зв., 197, 201 зв., 312 зв., 356, 412 зв. ; Спр. 6. Арк. 48, 56, 75 ; Спр. 42. Арк. 24.
[16] Там само. Спр. 5. Арк. 425.

хідні для здійснення його обов'язків[1]. Наприклад, міській касі у 1765–1766 і 1768–1770 рр. забракувало 734 зл. Нестачу із своєї кишені покрив війт[2]. Торгівля та кредитування сприяли формуванню контактів, тому не дивно, що двоє купців-іноземців довірили свої будинки під управління війта М. Пленардовича, що було для нього потенційним додатковим джерелом доходу[3]. Більш як через століття по тому таких практик вже не спостерігаємо. Навпаки, війт у 1768 р. приймав на стацію у власній домівці московських офіцерів і кур'єрів[4]. Війти були володарями нерухомості як у місті[5], так і на його околицях[6], а війт Павло Лашкєвич до своєї смерті на поч. 1679 р. тримав у дочасному користуванні село Старі Броди[7]. Час від часу війтів як у ролі продавців, так і у ролі покупців можна зустріти в актах купівлі-продажу будинків[8], винниць[9], гаїв[10], городів[11], крамниць[12], пасовиськ[13]. Демонстративним щодо рівня заможності війта є поділ спадщини Я. Богдановича. Серед його речей писар у 1752 р. занотував золотий перстень з власним гербом[14].

Схема групування обов'язків радників частково може бути застосована і до уряду війта, в активності якого виокремлюємо дві групи:

А) загальноміська:

1) судові;

2) управління публічними фінансами.

Б) адміністративних послуг:

3) ведення актів;

4) керівництва лавниками;

---

[1] Відсутність зарплати не означала, що урядова діяльність не приносила жодних бонусів. Наприклад, у 1696 р. жінка з Малої Пониковиці, заставши війта у господі при пиві, купила йому ще й кварту меду просячи розглянути її боргову справу (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 157).

[2] Там само. Спр. 53. Арк. 9, 19, 41 зв., 57, 67.

[3] Там само. Спр. 4. Арк. 142 зв. ; Спр. 5. Арк. 209.

[4] Там само. Спр. 53. Арк. 34, 35 зв.

[5] Там само. Спр. 14. Арк. 8 ; Спр. 38. Арк. 152 зв.

[6] Там само. Спр. 29. Арк. 32 ; Спр. 46. Арк. 143 зв.

[7] Там само. Спр. 19. Арк. 140 зв.

[8] Там само. Спр. 3. Арк. 43, 57 зв., 86, 99, 104, 119 ; Спр. 8. Арк. 116зв–117 ; Спр. 44. Арк. 91.

[9] Там само. Спр. 3. Арк. 118 зв. ; Спр. 6. Арк. 122.

[10] Там само. Спр. 3. Арк. 41–41 зв. ; Спр. 44. Арк. 23 зв.

[11] Там само. Спр. 3. Арк. 53 зв. ; Спр. 5. Арк. 329 ; Спр. 8. Арк. 78 ; Спр. 11. Арк. 22 зв. ; Спр. 14. Арк. 152 зв. ; Спр. 44. Арк. 56 зв. ; Спр. 46. Арк. 128.

[12] Там само. Спр. 3. Арк. 145 зв. ; Спр. 18. Арк. 155 зв. ; Спр. 27. Арк. 37 зв. ; Спр. 54. Арк. 97.

[13] Там само. Спр. 44. Арк. 58, 63, 73.

[14] Там само. Спр. 29. Арк. 100 зв.–102 зв.

5) зберігання майна.

А) Загальноміська група функцій.

1) *Судові*. Серед найважливіших урядових справ війта було судочинство, тому невипадково на сторінках міських актів війтів інколи іменували суддями[1]. За зверненням позивача війт наказував закликати відповідача до суду[2]. Війт разом з лавниками проводив інквізиції (найчастіше за наказом підстарости[3], зрідка за проханням магістратів інших міст[4]), заслуховував зізнання на тортурах[5] і присяги, декретовані райцями до виконання у війтівському уряді[6]. Колегіальність війтівського суду сприяла тому, що в деяких питаннях позиції війта і лавників могли розходитися[7]. На думку міщан рівень війтівського судівництва залежав від особи війта[8], який міг підходити до своїх обов'язків як відповідально, так і недбало. Наприклад, у березні 1665 р. колишній війт потурбувався про те, щоб письмово повідомити про рішення свого суду щодо справи, розгляд якої відновився під час каденції його наступника[9].

2) *Управління публічними фінансами*. Друга група війтівських обов'язків лежала у фінансовій площині. У 1750–1760-хх рр. саме до рук війта надходив міський провент[10]. Під його контролем і за посередництвом шафаря здійснювалося освоєння цих коштів і у випадку, якщо у шафаря наприкінці року залишалися гроші, то війт наступного року передавав їх новообраному шафареві[11]. Також на початку кожного нового року списки витрат (до гроша) війта і шафаря зачитувалися раді, лентвійту, писарю, цехмайстрам, представникам поспільства з метою підведення підсумків та виявлення заборгованості війта перед містом. Описана практика свідчить про зміни, яких зазнавали повноваження війта і ради у фінансовому секторі протягом XVII–XVIII століть[12].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 27. Арк. 44 зв. ; Спр. 28. Арк. 115 зв.; Спр. 29. Арк. 35 (1739, 1746–1747).
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 123.
[3] Там само. Спр. 8. Арк. 183 ; Спр. 9. Арк. 18 зв. ; Спр. 10. Арк. 107–108, 133.
[4] Там само. Спр. 12. Арк. 30 зв. Прохання прийшло у листі від магістрату Щурович у 1661 р.
[5] Там само. Спр. 29. Арк. 64.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 162. (1653).
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 179 зв.
[8] Там само. Спр. 8. Арк. 103.
[9] Там само. Спр. 33. Арк. 116 зв.
[10] Там само. Спр. 45. Арк. 66 ; Спр. 51. Арк. 54 зв. ; Спр. 52. Арк. 9 ; Спр. 53. Арк. 4 зв., 9, 16, 24, 32 зв.
[11] Там само. Спр. 51. Арк. 37 зв.
[12] Там само. Спр. 53. Арк. 9–9 зв., 19 зв., 42, 57–57 зв.

Б) Група адміністративних послуг.

3) *Ведення актів*. Війтівська влада забезпечувала ведення актів, куди, зокрема, записували арешти на осіб з метою їхнього затримання у місті[1] та арешти на власність в рамках боргових претензій[2]. Відповідно до опису війтівської скрині 1662 р. у ній зберігалося понад десяток міських книг, найдавніша з яких була датована 1587 р.[3]. Контроль над актами міг перерости у зловживання війтом наданою йому владою. Наприклад, відповідно до акту 1631 р. боднар Адам свого часу не зміг записати скаргу через те, що війт (родич оскарженого) "не допустив йому писаря"[4].

4) *Функція керівництва лавниками*. Війт був безпосереднім керівником лави. Саме тому прохачі зверталися насамперед до війта, який, зрозумівши суть питання, давав наказ на проведення лавниками оцінки, огляду побитих, заслуховування заповіту, свідків і т.д.[5]. Варто зазначити, що розпорядження такого ж плану[6] лавникам могли видавати і райці, особливо, якщо один з них з якихось причин замінював війта[7]. У присязі лавників 1717 р. було вказано, що вони згідно із "Саксоном" повинні слухатися райців у тому, що стосується міських справ[8]. Війт не обмежувався реагуванням на звернення, а міг діяти із власної ініціативи, а також спільно з лавниками. У 1665 р. один з кушнірів був засуджений до ув'язнення і жоден з цехових братів не міг взяти його на поруки через заборону цехмайстра, тому війт, змилосердившись, послав двох лавників, які взяли кушніра на поруки і так визволили його з тюрми[9]. У 1639 р. війт і лавники спільно ходили слухати заповіт[10]. Коли ж лавників не було в уряді, то війт діяв самостійно. Персонально оглядав побитих[11], слухав заповіти[12] або свідчення. Наприклад, у 1653 р. коли війт Бобовський перебував у господі до нього

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 136.
[2] Там само. Спр. 4. Арк. 140–140 зв.
[3] Там само. Спр. 13. Арк. 5 зв.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 333 зв.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 315 ; Спр. 3. Арк. 73 ; Спр. 5. Арк. 77 зв., 359 ; Спр. 6. Арк. 95.
[6] Там само. Спр. 34. Арк. 106–106 зв. ; Спр. 36. Арк. 78 зв. ; Спр. 37. Арк. 84 зв. ; Спр. 38. Арк. 54 ; Спр. 42. Арк. 54.
[7] Там само. Спр. 9. Арк. 53 ; Спр. 14. Арк. 351 зв. ; Спр. 31. Арк. 74 зв. В актах зафіксовані також дзеркальні випадки, коли війт замінював бурмистрів через їх відсутність. Так, наприклад, сталося 21.09–16.11.1716 р. (Там само. Спр. 49. Арк. 30, 32).
[8] Там само. Спр. 42. Арк. 62. Міське право веліло, щоб не тільки лавники, а загалом усі міщани слухалися членів міської ради (Szczerbic P. Ius municipale. Kraków, 2011. S. 99–101).
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 150.
[10] Там само. Спр. 3. Арк. 102.
[11] Там само. Спр. 2. Арк. 415 зв. ; Спр. 48. Арк. 38.
[12] Там само. Спр. 19. Арк. 185 зв.

привели стрільця пана Цетнера (сусіда А. Конєцпольського), щоб той розповів про побачену ним шкоду в пущі володаря Бродів. Вислухавши оповідь, війт "для пам'яті на стіні записав"[1]. Оскільки у Бродах діяло німецьке право, яке забороняло самим собі творити справедливість, то до війта також зверталися за дозволами на вчинення дій пов'язаних із переміщенням майна, яке перебувало у чужій власності, але щодо якого висловлювалися претензії[2].

5) *Зберігання майна*. Війтівський уряд виконував роль зберігача майна чотирьох категорій: знайденого[3], спадкового[4], спірного[5], гостьового. Перша і друга категорії не потребують спеціального пояснення. Їх суть зрозуміла з самого означення. Що ж до третьої категорії, то мова йде насамперед про майно, яке стало предметом (або частиною) судових суперечок. Так, у листопаді 1640 р. позивач був згідний взяти речі від відповідача, але виключно перед лицем уряду[6]. Туди ж впродовж трьох днів потрібно було доставити полотно, яке з порушенням арешту виробник видав замовниці у 1648 р.[7]. Із зафіксованих випадків відомо про значні терміни зберігання майна в урядовому секвестрі (3–8 років)[8]. Зауважимо, що коли речі видавалися урядом їх власникам, то ті обіцяли заступити його у разі появи претензій від третіх сторін. Четверта категорія (майно гостей) формувалася різними шляхами. Наприклад, засуджений у 1663 р. до в'язниці гість міста свої гроші передав на зберігання уряду, а після свого звільнення отримав їх назад[9]. У 1770 р. хворий гість купець 10 липня передав війту свої гроші та товар на зберігання. Вони після опису війтом витрат на догляд за гостем були передані губернатору. Наступного року власність покійного була видана його представнику, який приїхав до Бродів[10]. Як бачимо крім майна війт зберігав також грошові суми. Для цього він використовував свою скриньку[11]. Термін

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 166.
[2] Там само. Спр. 4. Арк. 143 ; Спр. 10. Арк. 60 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 486 зв.
[4] Там само. Спр. 27. Арк. 46. У 1739 р. уряд викупив речі спадкоємців у кредиторів їхнього покійного родителя та поскладав під війтівською печаткою на 8 років.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 128, 164 зв. ; Спр. 6. Арк. 3 ; Спр. 7. Арк. 156 зв.–157.
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 171 зв. Того ж року, але в іншій справі після її тривалого розгляду в суді речі були передані одній із сторін в присутності лавників (Там само. Спр. 5. Арк. 188 зв.).
[7] Там само. Спр. 10. Арк. 45 зв.
[8] Там само. Спр. 6. Арк. 7 зв. ; Спр. 27. Арк. 46.
[9] Там само. Спр. 14. Арк. 55 зв.–56.
[10] Там само. Спр. 30. Арк. 95 зв., 96 зв., 102.
[11] Там само. Спр. 5. Арк. 313 зв. ; Спр. 8. Арк. 206 зв.

такого зберігання міг бути досить тривалим та й ще з певними умовами, наприклад, не передавати покладену на уряді суму без присутності конкретної особи[1]. Серед причин, через які гроші приносили до уряду був арешт суми кредитно-боргової угоди чи угоди купівлі-продажу між двома сторонами, який накладала третя зацікавлена сторона[2]. Також наявність суперечок між спадкоємцями[3], учасниками торгових домовленостей[4]. Проте, видається, що насамперед сторони використовували уряд в якості посередника для засвідчення факту сплати боргу[5], оплати за придбану нерухомість[6]. Після майна і готівки третім типом предметів на зберіганні були документи. Так, у 1660 р. продавець житла подав свій привілей на дім до війтівської скриньки, звідки він мав бути виданий покупцеві після виплати усіх частин, на які була поділена сума купівлі-продажу[7]. У війтівській скриньці документи такого типу могли лежати поряд з паперами із судової та сфери публічних фінансів[8].

Коло повноважень і обов'язків війта не було сталим і могло збільшуватися залежно від ситуації у конкретному історичному періоді, який накладав на війта нові або ж скасовував чи видозмінював старі обов'язки. Причини росту кола повноважень були як позитивні так і негативні. Наприклад, у серпні 1646 р. уряд був зайнятий підготовкою до можливого приїзду короля[9]. Зрозуміло, що такі турботи не назвеш щоденними. Невідомо чи Владислав IV відвідав місто, але через кілька років сталися події під полярно протилежним знаком. Спочатку, восени 1648 р., місто було спалене[10], а згодом зазнало удару від епідемії морового повітря, яке скосило життя багатьом бродівчанам. В результаті цього вивільнилася певна кількість землі й тодішній війт Бобовський[11] отримав повноваження надавати в користування вільні городи[12].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 120.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 110 ; Спр. 12. Арк. 29 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 169 ; Спр. 6. Арк. 32, 79 зв.
[4] Там само. Спр. 15. Арк. 63. У 1666 р. покупець, який заплатив завдаток, але так і не дочекався обраного ним товару позвав продавця до суду, куди приніс залишок оплати, щоб показати, що він дотримується угоди.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 218, 296, 357 ; Спр. 8. Арк. 66 зв., 152 зв., 206 зв. ; Спр. 9. Арк. 4. Особа, яка хотіла погасити свій борг речами, подібно до тих, які сплачували готівкою, також клала їх на уряді.
[6] Там само. Спр. 47. Арк. 56.
[7] Там само. Спр. 11. Арк. 131.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 267 зв. ; Спр. 5. Арк. 19.
[9] Там само. Спр. 7. Арк. 173.
[10] Scriptores. S. 366.
[11] Він, а також райця Струпєшовський стали помічниками Самуеля Нейланда, якого дідич призначив завідувачем маєтків померлих осіб (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 108 зв.).
[12] Там само. Спр. 32. Арк. 106, 107 зв., 119.

Таке право ще десять років до того виглядало б втручанням війта до компетенції райців, але в ситуації демографічного падіння дотримання поділу сфер управління відходило на другий план. Крім того право управління землею для уряду війта не було первино́ю. У 1590-х і на поч. 1600-х рр. воно було саме його, а не раєцькою прерогативою[1], яку він реалізовував з допомогою лавників[2]. Також у березні 1667 р. війт і лава, а не райці оглянули осідок та визнали, що його межі були порушені й не відповідали старим стандартам, які належали "святій церкві"[3].

Як ми вже згадували вище судова функція для війтівсько-лавничого уряду була на чільному місці, але непоодинокими були випадки, коли війт не міг очолювати колегію суддів через свою відсутність у місті[4] або ж коли виступав стороною справи[5] (конфлікт інтересів). У таких випадках його заміняв лентвійт. Ця посада була виборною, але з численних переліків урядовців в актах можемо побачити, що далеко не завжди писар, перераховуючи лавників, виокремлював серед них лентвійта, що у свою чергу, зважаючи на невелику кількість збережених елекційних записів, стало перешкодою на шляху до формування переліку осіб, що були обрані лентвійтами у Бродах, адже не рідко писарі в один і той самий рік називали лентвійтами двох, а то й трьох лавників[6]. Іван Созанський помилково писав про лентвійта як про старшого за віком лавника[7]. Можливо в оману його ввело окреслення "старший лавник" (scabinus senior)[8] вжите щодо особи, яка у 1631 р. була лентвійтом. Лентвійт, який перебував "на війтівському місці" мав право віддавати всі ті самі накази лавникам й урядовим слугам, що й війт (про оцінку, огляд шкоди і т.д.)[9]. У випадку відсутності колег на уряді, як наприклад, на початку серпня 1629 р. лентвійт особисто виходив для опису майна, яке проводив з допомогою писаря[10]. А ще ми його можемо побачити в

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 8 зв., 29 зв., 30 зв., 84–84 зв., 103, 107 зв.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 250 зв.
[3] Там само. Спр. 15. Арк. 330 зв.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 346 ; Спр. 9. Арк. 64 ; Спр. 15. Арк. 297.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 311 зв., 331 ; Спр. 5. Арк. 102 зв.
[6] Дивіться додаток № 1.
[7] З минувшини. С. 6.
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 334 зв. (1631). Прикметник "старший" також знаходимо у Б. Ґроїцького (Groicki B. Porządek. List IX, C III)
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 192 зв., 258 ; Спр. 3. Арк. 99 зв. ; Спр. 4. Арк. 43 зв. ; Спр. 29. Арк. 13 зв. ; Спр. 56. Арк. 28 зв.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 236.

ролі подорожнього, що виконував поїздки в інтересах дідича, а також міста, везучи листи та нагальні універсали[1].

4.4. *Лавники*

Лавники були складовою війтівсько-лавничої колегії. В актах окрім щойно вжитого[2] вони мають й кілька інших окреслень: офіціалісти, офіціалісти війтівського уряду[3], присяжні[4], присяжні бродівські лавники[5], присяжні війтівського уряду[6]. Відповідно до ідеалізованого опису бродівського писаря всі вони були "мужами честі і віри гідної"[7]. Останнє є співзвучним із тими вимогами, які до присяжних висувало право[8].

Якщо побіжно подивитися на професійне тло представників колегії присяжних, то у ньому знайдеться місце як для купців[9], так і для ремісників[10]. Щодо останніх, то у лаві були представники бондарського[11], гончарського[12], золотарського[13], ковальського[14], коновальського[15], кравецького[16], кушнірського[17], слюсарського[18], столярського[19], ткацького[20] і шевського[21] ремесел. Міські фінансові книги свідчать, що для лавників не була передбачена виплата регулярного грошового забезпечення. Водночас Павло Щербич у своїй праці пояснював, що особа, яка служить на уряді суспільному благу має право на вигоду, яка належить тому уряду і що жоден своїм коштом слу-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 445 ; Спр. 12. Арк. 82.
[2] Там само. Спр. 3. Арк. 76 зв.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 149 зв. ; Спр. 18. Арк. 46.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 309 зв. ; Спр. 25. Арк. 41 зв.
[5] Там само. Спр. 22. Арк. 12, 95 зв.
[6] Там само. Спр. 23. Арк. 74 ; Спр. 37. Арк. 194.
[7] Там само. Спр. 47. Арк. 53 зв. (1761).
[8] Szczerbic P. Ius municipale. Kraków, 2011. S. 74.
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 405 ; Спр. 6. Арк. 107 ; Спр. 8. Арк. 209 зв. ; Спр. 15. Арк. 215 ; Спр. 31. Арк. 52 зв. ; Спр. 32. Арк. 223 зв.
[10] Теза І. Созанського про те, що лавниками були "все майже міщани-ремісники" не до кінця підтверджується джерелами (З минувшини. С. 6).
[11] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 106 ; Спр. 14. Арк. 105 ; Спр. 22. Арк. 58, 230 ; Спр. 44. Арк. 80 зв.
[12] Там само. Спр. 56. Арк. 82 зв.
[13] Там само. Спр. 39. Арк. 73 зв.
[14] Там само. Спр. 7. Арк. 14 ; Спр. 29. Арк. 11 зв., 38, 53.
[15] Там само. Спр. 8. Арк. 233 зв. ; Спр. 9. Арк. 11.
[16] Там само. Спр. 11. Арк. 114 ; Спр. 19. Арк. 107 зв. ; Спр. 39. Арк. 99.
[17] Там само. Спр. 12. Арк. 101.
[18] Там само. Спр. 37. Арк. 194.
[19] Там само. Спр. 45. Арк. 29.
[20] Там само. Спр. 5. Арк. 180 ; Спр. 22. Арк. 97 ; Спр. 31. Арк. 28 ; Спр. 39. Арк. 72 зв.
[21] Там само. Спр. 2. Арк. 409 зв. ; Спр. 19. Арк. 175 зв.

жити не повинний[1]. І справді, якщо подивимося на зміст локаційного документу 1586 р. та привілею 1629 р., то натрапимо на пункт про те, що розмір пам'ятного[2] та ортелового[3] мав відповідати нормам магдебурзького права[4]. А це означає, що міський уряд мав право здійснювати стягнення за виконання адміністративних, судових й нотаріальних функцій[5]. Підтвердження того, що це право реалізовувалося на практиці можемо знайти в міських книгах, у яких пам'ятне й ортелове об'єднані словосполученням "правні виклади". За зафіксованими згадками можемо сказати, що їх розмір коливався в залежності від кількох факторів. Наприклад, у 1662 р. позивачка заплатила уряду три гроші[6], а кредитор у записі з 1631 р. вказав, що впродовж трьох років витратив на уряд шість злотих[7]. Інколи оплата праці урядовців здійснювалася у натуральній формі. Так, у 1677 р. за опис майна урядники отримали його частку (п'ять подушок й перину)[8]. Дуже рідко у записах конкретно вказувався як розмір "судового збору", так і конкретна причина його стягнення. У двох актах із 1641–1642 рр. читаємо, що бурмистрівський декрет обійшовся позивачу в 5 грошів, а за апеляцію до райців на рішення цехового суду було заплачено 6 грошів[9].

Рівень відображення урядових обов'язків лавників у актах дозволяє нам представити їх за допомогою тієї ж схеми, яка використовувалася для розгляду функцій ради, але з поправкою на відсутність групи Г). Отже, групи активностей "панів офіціалістів" схематично виглядають так:

А) вірнопідданська.

Б) загальноміська:

1) виконавчі;

2) процесуальні.

---

[1] Szczerbic P. Ius municipale. S. 72–73.

[2] Пам'ятне — оплата за видачу ухвал, рішень, а також за обіцянку пам'ятати про них (за запис до книг) та в разі потреби за офіційне підтвердження цієї "пам'яті" (Ibid. S. 76).

[3] Ортелове (від слова Das Urteil) — вирок, судове рішення (Linde. Słownik. T. 2. S. 545). Аналог сучасного судового збору.

[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 10. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 385 ; ЦДІАУ м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 384. Арк. 1100 ; Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. S. 210. У П. Щербича розмір стягнень дорівнював шелягу, але також він згадує пенязь і білий пенязь (Ius municipale. S. 101, 105–106, 213, 222, 247).

[5] Bogucka M. Dzieje miast. S. 458.

[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 14.

[7] Там само. Спр. 2. Арк. 338.

[8] Там само. Спр. 19. Арк. 79 зв.

[9] Там само. Спр. 31. Арк. 50 зв., 54.

В) адміністративних послуг:

3) заслуховування заповітів, скарг, визнань;

4) опис і опечатування майна;

5) оцінка;

6) праводії пов'язані з нерухомістю.

А) Вірнопідданська група. Інформації про дії лави, спрямовані на особу власника Бродів небагато. Відомо, що офіціалісти допомагали збирати людей для організації полювання дідича[1]. Вони ж їздили в дорогу, виконуючи побутові доручення для володаря міста[2].

Б) Загальноміська група.

1) *Виконавчі функції.* Лавники були інструментом, з допомогою якого війт і рада реалізовували деякі з своїх повноважень, зокрема у сфері економіки міста, податків, підтримки зв'язку між різними органами влади. У 1643 р. райці за наказом підстарости визначили двох лавників для посилення контролю за торгівлею та виробництвом алкоголю. До їх обов'язків входив нагляд за вагою хліба, мірками перекупнів та ліктями, якими користувалися на ринку, квартами і гарцями у шинкарок. Усі міри мали бути справедливі. Ці ж лавники мали слідкувати за цінами, зокрема на збіжжя, щоб не було дорожнечі й щоб побожно продавали, а відтак вони мали право на встановлення верхньої межі цін. На порушників могли накласти десятигривневу вину. Перед початком виконання своїх нових функцій лавники "контролери" склали присягу[3]. Вочевидь у наступні роки описаний порядок не закріпився, адже міські акти мовчать про його дотримання. Єдина дотична згадка походить із 1677 р., коли уряд наклав вину на осіб, які не повідомили йому про купівлю, а придбані речі виявилися краденими[4].

У середині XVII ст. лавників обирали до числа збирачів королівського побору, чопового[5]. У 1749 р. Василь Загоровський був обраний на уряди і лавника, і шафаря[6].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 3.
[2] Там само. Спр. 51. Арк. 16 зв., 23, 29 зв., 45–45 зв. ; Спр. 52. Арк. 4.
[3] Там само. Спр. 31. Арк. 71–71 зв. Б. Ґроїцький, перераховуючи обов'язки ради, згадував, що вона має дбати про те, щоб ціни на харчі та напої не були надмірними (Porządek. List VII verso).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 82.
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 124 зв., 149.
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 46 зв.

Окрім залучення до податкової сфери, лавники отримували для виконання невеликі урядові доручення. Так, наприкінці 1661 р. уряд наказав лавнику супроводжувати писарів, вибраних жителями грецького обряду, для складання повного списку вірних, щоб згодом поділити їх на три парафії[1]. У 1758 р. лавник наглядав за людьми, які ремонтували вуличне мощення[2]. Члени лави були однією із ланок, за допомогою якої здійснювався обмін документами між війтом і радою, між замковою адміністрацією і міським магістратом. На практиці це означало, що лавники подавали до раєцьких книг декрети підстарости, йому ж носили апеляції на рішення війтівського суду або ж рішення прийняті у справах, котрі розглядалися за дорученням замку (за ним залишалося право апробації (одобрення рішення))[3]. Коли війту необхідно було порадитися з бурмистром, взяти дозвіл у ради чи перевірити їхні книги, то усе це, щоб не покидати свою резиденцію, він міг зробити через лавників[4]. Із запису 1630 р. відомо, що двоє офіціалістів передали до міської раєцької скриньки 56,20 зл. (борг одного з колишніх членів ради)[5]. У 1758 р. лавників використали, щоб рознести квити на дерево до мощення вулиць[6].

2) *Процесуальні*. Детально висвітленою в міських книгах є процесуальна функція лавників, суть якої зводилася до перевірки та урядового засвідчення предмету скарги чи позову. Перевірка відбувалася через збір аудіальновізуальної інформації, речових доказів, проведення експериментів. Ціль перевірки полягала у встановленні фактів та формуванні достатньої доказовості, яка була необхідною для позивача задля уникнення звинувачення у тому, що він доводить "голими словами". Нива праці лавників у цій сфері була широкою та охоплювала справи про крадіжки, насильство, нанесення шкоди власності або ж шкоди у рамках господарських взаємовідносин. Інструменти, якими користувалися лавники були простими і завжди доступними. Це були їхні зір та слух.

Одним із перших кроків осіб, які ставали жертвами злодіїв було звернення до війта, який наказував лавникам оглянути місце злочину. Присяжні приглядалися до

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 237 зв.
[2] Там само. Спр. 52. Арк. 4.
[3] Там само. Спр. 10. Арк. 111 ; Спр. 31. Арк. 24 зв. ; Спр. 32. Арк. 172 зв.
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 112–112 зв., 149 зв., 153 зв. (1640–1643).
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 267.
[6] Там само. Спр. 51. Арк. 34.

стану стін (наявність підкопу), замків; описували сліди проникнення[1]. Особливо уважні звертали увагу на сліди. Наприклад, за записом від 22 березня 1677 р. офіціалісти порівнювали чобіт підозрюваного із слідами виявленими у пограбованій коморі[2]. Якщо позивач заздалегідь встановлював місце знаходження речей, які на його думку у нього поцупили, то лавники проводили їх детальний огляд, щоб мати змогу зробити порівняння із словами сторін і свідків[3]. Подібна процедура відбувалася, коли позивач у суді відстоював свою честь через наклеп злих язиків[4]. Так, позивачі, які зверталися до суду, щоб захистити своє ім'я від несправедливих звинувачень у злодійстві запрошували лавників оглянути їхню домівку на предмет наявності краденого[5]. У 1663 р. стурбований господар, щоб уникнути підозр запросив урядників до свого хлівчика, адже знайшов там чужу розбиту скриньку[6]. Відповідно до іншого запису боржник, маючи певні підозри на свого кредитора, попросив лавників глянути на пивницю, щодо якої мав великі сумніви, що у ній згоріла його застава[7].

У справах про насильство лавники оглядали місце бійки, засвідчували наявність кривавих слідів[8] та насамперед фіксували шкоду, якої зазнали тіла жертв агресії. Останні, якщо були у змозі, то приходили закривавлені до уряду, де їх оглядав один або двоє лавників[9]. Якщо ж їх самопочуття було надто кепським, то двоє, а то й троє лавників приходили до їхнього дому, а у випадку з гостями міста до господи, де лежав постраждалий[10]. До процесу огляду урядники могли запросити й приятеля постраждалої сторони[11]. Практика виконання лавницьких обов'язків свідчить і про те, що крім людей присяжні запрошувалися на огляд худоби, коней, наприклад, коли коваль надміру загвоздив підкову[12]. Урядовий огляд побиття слугував додатковим

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 88 ; Спр. 16. Арк. 30 зв. ; Спр. 18. Арк. 33, 65–65 зв. ; Спр. 41. Арк. 4.
[2] Там само. Спр. 36. Арк. 85.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 327 зв. ; Спр. 5. Арк. 116, 428 ; Спр. 7. Арк. 113 ; Спр. 14. Арк. 186.
[4] Там само. Спр. 31. Арк. 74 зв.
[5] Там само. Спр. 7. Арк. 162 зв. ; Спр. 13. Арк. 240.
[6] Там само. Спр. 14. Арк. 28.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 98 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 57–57 зв. ; Спр. 11. Арк. 130 зв.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 315, 362 ; Спр. 4. Арк. 110 ; Спр. 5. Арк. 227–227 зв. ; Спр. 6. Арк. 5, 54, 85 ; Спр. 8. Арк.14 зв., 17, 70 зв., 155 зв., 255 ; Спр. 9. Арк. 64 ; Спр. 10. Арк. 93 зв. ; Спр. 11. Арк. 21 ; Спр. 15. Арк. 29–29 зв. ; Спр. 18. Арк. 19 зв. ; Спр. 22. Арк. 37 зв., 121 ; Спр. 25. Арк. 16 ; Спр. 29. Арк. 20 зв. ; Спр. 48. Арк. 10 ; Спр. 56. Арк. 21 зв., 28, 34 зв., 49.
[10] Там само. Спр. 8. Арк. 169 зв. ; Спр. 9. Арк. 57 ; Спр. 10. Арк. 108 ; Спр. 11. Арк. 69 зв. ; Спр. 12. Арк. 84 зв. ; Спр.13. Арк. 223 зв. ; Спр. 36. Арк. 34 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 6.
[11] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 32 зв., 33 зв.
[12] Там само. Спр. 6. Арк. 1, 25 зв. ; Спр. 10. Арк. 44–44 зв. ; Спр. 56. Арк. 68.

аргументом у процесі судового розгляду, тому навіть якщо конфлікт ставався між гостями Бродів, то одна з сторін однаково зверталася до війта і лави, щоб згодом мати "правову справу в компетентному суді"[1]. В описі побиттів лавники вказували, які частини тіла і як саме постраждали[2]. Для унаочнення зверталися до порівнянь, приміром, "...трошки почервоніло, як бобове зерно"[3]. Щоб означити розмір синця чи гематоми використовували порівняння з монетами, тобто писали, що удар більший як талер або на талер широкий, чи синій і широкий як орт / шостак[4]. У серйозніших випадках писали, що площа гематоми як долоня чи навіть більша від неї. Розміри ударів порівнювали між собою, щоб підкреслити найбільш постраждалу частину тіла[5]. Довжину й глибину різаних й колотих ран порівнювали з пальцями руки і їх частинами[6]. Якщо на огляді побитого був присутній цирульник, то він допомагав присяжним. Показував їм рани, розповідав про їх глибину, а якщо ще цього не знав, то у їх присутності пускав у рану паличку[7]. В одному із записів 1757 р. цирульника замінили військові фельдшері[8]. Також медик міг поділитися з урядниками своєю професійною думкою щодо впливу поранень на фізичний стан постраждалого. У трьох зафіксованих випадках прогнози були песимістичні та зводилися до словосполучення "буде калікувати"[9]. Щоправда були і такі лавники, які могли заявити цирульнику, що вони компетентніші, а тому "краще розуміються". Саме так у випадку, коли йшлося про перелом зробив Ян Страхоцький[10]. Якщо ж ставалося непоправне, то цирульників запрошували для свідчення про причину смерті[11]. При огляді жертв агресії лавники далеко не завжди описували абсолютно всю завдану людині шкоду. Якщо навіть деяким чоловікам "вроджений встид" не дозволяв показати усі свої синці "для свого і урядового пошанування"[12], то що вже говорити про представниць

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 163–163 зв.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 488 зв.
[3] Там само. Спр. 56. Арк. 28.
[4] Там само. Спр. 11. Арк. 98 зв., 150 зв. ; Спр. 13. Арк. 276 зв., 306–306 зв.
[5] Там само. Спр. 11. Арк. 106 ; Спр. 15. Арк. 197 ; Спр. 18. Арк. 99 зв.–100.
[6] Там само. Спр. 6. Арк. 54 ; Спр. 13. Арк. 59 зв., 315 ; Спр. 15. Арк. 283 зв. ; Спр. 19. Арк. 125.
[7] Там само. Спр. 8. Арк. 26 зв., 45, 80 ; Спр. 11. Арк. 64, 82 ; Спр. 13. Арк. 60 ; Спр. 18. Арк. 25 зв. ; Спр. 21. Арк. 8 зв.
[8] Там само. Спр. 46. Арк. 111.
[9] Там само. Спр. 12. Арк. 25 ; Спр. 13. Арк. 19 зв. ; Спр. 22. Арк. 97 зв. (1660, 1662, 1684).
[10] Там само. Спр. 5. Арк. 86–86 зв.
[11] Там само. Спр. 36. Арк. 70 зв.
[12] Там само. Спр. 18. Арк. 8, 128 зв.

протилежної статі, які також відчували сором[1] та й самі лавники могли почуватися некомфортно. В акті з 1770 р. було записано, що жінка так всюди побита, що аж встид на те і дивитися, і писати[2]. Вирішенням проблеми було звернення жінок до жінок, а саме до цирульничок[3]. Також були й такі вольові жінки, які натерпівшись болю очевидно, що мали єдине прагнення (притягнення кривдників до відповідальності), а тому вже і не зважали на сором'язливість[4]. Серед маси актів, які оповідають нам про щойно описаний обов'язок присяжних лави виділяється запис з кінця січня 1675 р. Тоді лавники виходили описувати стан цілої сім'ї, в отруєнні якої підозрювався їхній знайомий[5]. Закономірно, що у суворих реаліях раннього Нового часу частина конфліктів завершувалася летально. У таких випадках роль лави зводилася до огляду тіл небіжчиків, нотування слідів насильства[6]. Як свідчить запис від 6 липня 1768 р. до цього процесу міг долучатися увесь уряд й проводити його на публічному місці (плац перед ратушею)[7]. Раптова смерть та звучання звинувачень звідусіль також були причиною запрошення лавників на огляд тіла покійника[8].

Якщо особа зверталася до уряду із скаргою про нанесення їй матеріальної шкоди, то присяжні оглядали пошкоджений об'єкт. Ним могло бути як нерухоме[9], так і рухоме майно[10]; засоби чи результати господарської діяльності у сферах виробництва алкоголю[11], ремесла[12], рільництва[13]. Щодо останнього, то описувалися порушення меж і плотів, шкоду посівам, травам[14], а у 1660 р. господар запросив лавників на розтин коня, у смерті якого звинувачував свого сусіда[15]. У сфері торгівлі присяжни-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 293 ; Спр. 6. Арк. 124 ; Спр. 12. Арк. 24 зв. ; Спр. 13. Арк. 274 зв. ; Спр. 15. Арк. 376 зв. ; Спр. 18. Арк. 47 зв.
[2] Там само. Спр. 30. Арк. 86 зв.
[3] Там само. Спр. 14. Арк. 381 зв.
[4] Там само. Спр. 15. Арк. 404–404 зв.
[5] Там само. Спр. 18. Арк. 14 зв.–15.
[6] Там само. Спр. 17. Арк. 56 ; Спр. 19. Арк. 186 зв., 207 зв. ; Спр. 21. Арк. 92 зв.–93.
[7] Там само. Спр. 30. Арк. 56.
[8] Там само. Спр. 25. Арк. 42–42 зв.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 281–281 зв., 388 зв., 396 зв. ; Спр. 12. Арк. 142 зв. ; Спр. 13. Арк. 180, 187 ; Спр. 14. Арк. 102 ; Спр. 22. Арк. 8 зв., 184.
[10] Там само. Спр. 14. Арк. 21.
[11] Там само. Спр. 2. Арк. 296 ; Спр. 14. Арк. 137 ; Спр. 15. Арк. 55 зв.
[12] Там само. Спр. 10. Арк. 90 зв.–91.
[13] Там само. Спр. 4. Арк. 35 зв. ; Спр. 11. Арк. 26, 59 зв. ; Спр. 13. Арк. 163 зв., 331 зв. ; Спр. 14. Арк. 172 зв., 414 ; Спр. 15. Арк. 205 зв. ; Спр. 27. Арк. 29 ; Спр. 41. Арк. 17.
[14] Там само. Спр. 2. Арк. 259 зв., 338 ; Спр. 4. Арк. 43 зв., 62–62 зв. ; Спр. 5. Арк. 79 ; Спр. 6. Арк. 83 ; Спр. 7. Арк. 194 зв. ; Спр. 8. Арк. 43, 182.
[15] Там само. Спр. 11. Арк. 189 зв.–190.

ми як правило засвідчували якість бочкових товарів (мед, риба) через незадоволення покупців її низьким рівнем[1]. Офіціалісти звертали увагу на наявність сторонніх предметів у меді, ножем перевіряли його густину[2]. Складніше було працювати з рибою, яка могла викликати відверту відразу внаслідок процесів гниття[3]. Під час огляду кінця лютого 1699 р. лавники, навіть зауваживши неприємний запах із бочки, все ж таки витягнули одного щупака й спробували його приготувати в уряді, але у горлянку він не ліз жодним способом: ні з оцтом, ні з хроном[4]. Окрім перевірки якості лава могла перевіряти й кількість придбаного товару, наприклад, користуючись раєцькою квартою для перемірювання рідин[5]. У сфері відносин замовник ↔ ремісник присяжні оглядали збитки завдані через неякісну роботу ремісника або підтверджували факт повільного виконання роботи[6]. У цивільних відносинах лавники особисто перевіряли заяви однієї з сторін про її витрати на весілля через огляд придбаного[7]. В іншій справі після скарги чоловіка на дружину, що та у домі порядку не тримає вони виходили подивитися чи дійсно це так[8].

Лавники застосовували метод порівняння. Так, нібито вкрадену городину порівнювали з вирощеною на ділянці позивача "для кращої верифікації"[9]. Такий же метод використовували у справах 1647 і 1660 рр. про крадіжку замші та сіна[10]. Якщо компетенції лави не було досить, то зверталися до експертів, наприклад, у 1641 р. присяжні, відібравши проби горілки, принесли її до уряду, де шинкарі дегустували, щоб визначити "ґлянц і смак"[11]. В іншій справі лавники продемонстрували старим жінкам сорочку з дівочим знаком і ті підтвердили його правдивість[12].

Близьким за своєю суттю до огляду й порівняння є метод експерименту, який також інколи застосовувався лавою. Так, щоб перевірити слова відповідача про кіль-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 64 зв. ; Спр. 11. Арк. 31, 147 ; Спр. 13. Арк. 293–293 зв. ; Спр. 15. Арк. 166 зв. ; Спр. 21. Арк. 52–52 зв. ; Спр. 38. Арк. 119–119 зв.
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 82 ; Спр. 8. Арк. 15.
[3] Там само. Спр. 6. Арк. 124 зв. ; Спр. 22. Арк. 68 зв.
[4] Там само. Спр. 39. Арк. 96 зв.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 102 зв. ; Спр. 18. Арк. 172.
[6] Там само. Спр. 8. Арк. 227 ; Спр. 56. Арк. 37 зв.
[7] Там само. Спр. 11. Арк. 137 зв.–138.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 306 зв.
[9] Там само. Спр. 7. Арк. 153 зв. ; Спр. 14. Арк. 189 зв.–190.
[10] Там само. Спр. 8. Арк. 139 зв.–140 ; Спр. 12. Арк. 26 зв.
[11] Там само. Спр. 5. Арк. 199–200 зв.
[12] Там само. Спр. 26. Арк. 6. (1714).

кість збіжжя, яке він використав для виготовлення солоду лавники провели власні виміри зерна[1]. Яскравим прикладом експерименту є суперечка 1660р. між бродівчанином і жителем Почаєва, щодо права власності на коня. Войцех заявляв, що гість з Почаєва приїхав до Бродів на коні, якого у нього колись вкрали. Опинившись у знайомому місці тварина на рівні рефлексу віднайшла дорогу до свого господаря й "постукала" у його двері. Урядники вирішили повторно випустити коня та прослідкувати за нею чи дійсно вона повернеться до нібито свого господаря[2].

Перевірка звинувачень викладених позивачем здійснювалася також через розпитування згаданих ним осіб[3]. В ході розмови свідку могли продемонструвати речі зі справи з метою дізнатися чи він їх впізнає[4]. Якщо мова йшла про крадіжку, то щоб зробити демонстрацію речей свідку можливою потрібно було їх спершу відшукати. У цьому завданні лавники виконували роль свідків-помічників, які, супроводжуючи бродівчан і гостей міста у пошуках вкрадених речей, надавали пошукам офіційного статусу. Жертва крадіжки зверталася до війта з проханням надати їй такого помічника для розшуку або ж перевірки місця ("для трусу"), де на її думку могли переховувати об'єкт пошуків[5]. Якщо ж постраждалий знаходив крадене самостійно, то лавників він кликав уже на місце знахідки, яку на прохання міщанина вони переносили до уряду[6]. Лавників залучали до взяття майна і у галузі господарських відносин. Наприклад, у 1646 р. власник солодівні й винниці попросив лавника, щоб при ньому відібрати збіжжя від винника, з яким мав намір припинити співпрацю[7].

Повертаючись до збору лавниками аудіальної інформації, слід наголосити, що у їх присягах (1713, 1717 рр.) було вказано, що вони мають дуже уважно слухати свідків і свідчення та переповідати почуте уряду чи міському писарю[8]. Такий акцент у присязі робився тому, що лавники слухали інквізиції від свідків[9], а також самі були свідками тортур, під час яких проводили допит. Перед тим як кат мав приступити до

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 357 зв.
[2] Там само. Спр. 32. Арк. 127 зв.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 285 зв.
[4] Там само. Спр. 56. Арк. 42.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 150 зв. ; Спр. 5. Арк. 238 ; Спр. 33. Арк. 180 ; Спр. 36. Арк. 29 зв. ; Спр. 56. Арк. 9.
[6] Там само. Спр. 7. Арк. 122 зв. ; Спр. 18. Арк. 20.
[7] Там само. Спр. 7. Арк. 172–172 зв.
[8] Там само. Спр. 42. Арк. 6, 62.
[9] Там само. Спр. 16. Арк. 10 зв. ; Спр. 29. Арк. 5 зв. ; Спр. 46. Арк. 164.

своєї роботи присяжні питали вперше (добровільно), вдруге під час тортур і втретє після їх завершення[1]. Якщо особа була засуджена до повішення, то лавники перед виконанням вироку ще раз випитувалися у неї щодо правдивості її свідчень[2]. Окрім квестій, лава спостерігала жорстокі моменти судочинства також у випадку декрету про виконання тілесного покарання в їхньому уряді[3].

Акти XVII ст. чітко показують, що лавники слухали свідчення й визнання як в уряді, так і поза ним. Щодо останнього, то серед найпоширеніших причин виходу членів лави до свідка була його хвороба[4], а крім того можна нарахувати ще кілька категорій, які набагато рідше приходили до уряду і лавники розмовляли з ними поза судом. Це жінки[5], молодь[6], гості міста ("нетутешні")[7], євреї[8], секвестровані особи[9], представники шляхетського стану і їх слуги[10], військові[11], особи духовного сану[12]. Приналежність до цих категорій не забороняла їх репрезентантам особисто з'являтися в уряді й свідчити[13], але вони, принаймні євреї і шляхта, мали змогу, посилаючись на неприналежність до війтівсько-лавничої юрисдикції, відмовитися від персональної появи в суді[14]. За джерелами можна простежити й інші причини відмов. Так, гайдук міг прикритися вартуванням у замку[15], а цивільна особа банальною неспроможністю привести свідка до суду[16]. В окремих випадках вислухати свідків поза урядом було зручніше. Наприклад, у 1660 р. лавники ходили з писарем оглядати побиту жінку і туди ж позивач привів свідків, які перед ними свідчили[17]. Підсумовуючи, можна було б сказати, що всі інші бродівчани (дорослі і здорові міщани чолові-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 89, 113 зв. ; Спр. 11. Арк. 118 зв. ; Спр. 56. Арк. 13 зв.
[2] Там само. Спр. 10. Арк. 89 зв.
[3] Там само. Спр. 43. Арк. 18.
[4] Там само. Спр. 19. Арк. 200 зв.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 165 зв. ; Спр. 7. Арк. 53 зв.–54, 195 зв. ; Спр. 10. Арк. 105 ; Спр. 18. Арк. 166 зв., 197 ; Спр. 19. Арк. 148 зв. ; Спр. 21. Арк. 84 зв.–85.
[6] Там само. Спр. 19. Арк. 25 зв. ; Спр. 21. Арк. 63 зв.
[7] Там само. Спр. 12. Арк. 101 зв. ; Спр. 20. Арк. 43 ; Спр. 56. Арк. 47 зв.
[8] Там само. Спр. 11. Арк. 90 зв. ; Спр. 14. Арк. 64, 237 ; Спр. 18. Арк. 22–22 зв. ; Спр. 19. Арк. 202 ; Спр. 20. Арк. 41 ; Спр. 32. Арк. 217.
[9] Там само. Спр. 8. Арк. 230 ; Спр. 20. Арк. 30 зв. ; Спр. 35. Арк. 32 зв.–33 ; Спр. 37. Арк. 84 зв. ; Спр. 58. Арк. 7.
[10] Там само. Спр. 5. Арк. 77 зв. ; Спр. 9. Арк. 8 зв. ; Спр. 10. Арк. 55 ; Спр. 11. Арк. 43 зв. ; Спр. 32. Арк. 200.
[11] Там само. Спр. 8. Арк. 179 ; Спр. 15. Арк. 57 ; Спр. 20. Арк. 62 зв. ; Спр. 36. Арк. 12 зв.
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 308 зв. ; Спр. 14. Арк. 250 зв. ; Спр. 18. Арк. 125 зв. ; Спр. 19. Арк. 68 зв., 133 зв.–134.
[13] Там само. Спр. 18. Арк. 101–101 зв.
[14] Там само. Спр. 6. Арк. 92 зв., 95 ; Спр. 11. Арк. 162 зв.
[15] Там само. Спр. 8. Арк. 179.
[16] Там само. Спр. 5. Арк. 483.
[17] Там само. Спр. 11. Арк. 144–144 зв.

чої статі) особисто свідчили у суді. У багатьох випадках так і було, але далеко не завжди[1] й універсальної відповіді на питання: "Чому так?" дати не можемо через лаконічність міських актів. Наприклад, наприкінці 1678 р. лавник ходив брати свідчення від майстрів ремісників[2], які відповідно до щойно наведеного узагальнення мали б самі стати до уряду й свідчити, але чомусь цього не зробили[3]. Здається, що у Бродах поступово сформувалося розуміння того, що легше двом лавникам обійти та заслухати свідків, ніж позивачу всіх їх зібрати на певний час до судової ізби. Про інтенсифікацію лавниками своєї праці свідчить один із записів 1684 р. Відповідно до нього офіціалісти мали вислухати чотирьох свідків, тому вирішили не йти разом, а поділити їх між собою 50 на 50[4]. Різноманітні судові справи, які майже протягом двох століть розглядалися бродівськими урядами вимагали від лавників збору свідчень не тільки у місті чи на його околицях. Присяжні, інколи разом із стороною справи[5], ходили і їздили за атестаціями до навколишніх сіл, ближчих і дальших містечок і міст. Дзеркально з такою ж метою Броди відвідували урядники Краснополя[6], Радивилова[7].

Після розгляду матеріалів справи члени лави брали участь у заслуховуванні присяг (якщо вони були присуджені судом). Офіціалісти мали пересвідчитися, що присяга була складена відповідно до формули, яку видав суд[8]. У випадку, якщо до присяги ставав єврей, то один чи двоє представників лави приходили до синагоги, щоб послухати присягу "на родалі" (на сувої Тори)[9].

Ще одна функція лави, пов'язана з підтримкою права у місті, полягала в обмеженні волі підозрюваних і засуджених. За інформацією двох записів із 1639 і 1640 рр. лавники садили "за ключ" засудженого до ув'язнення і переводили особу із нижньої в'язниці до верхньої. В останньому випадку на думку підстарости вони мали переві-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 143 ; Спр. 22. Арк. 24 ; Спр. 41. Арк. 12.
[2] Там само. Спр. 21. Арк. 33.
[3] Коли справа стосувалася цехів, то лавник міг збирати свідчення у компанії столових братів (Там само. Спр. 19. Арк. 73).
[4] Там само. Спр. 22. Арк. 89.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 61 ; Спр. 33. Арк. 28 зв. Відповідно до змісту запису із жовтня 1642 р. поїздка лавників за межі Бродів для взяття свідчень була профінансована позивачем (Там само. Спр. 5. Арк. 400 зв., 403).
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 442 зв.–443. Краснополь — містечко локоване на теренах с. Перенятин поблизу Радивилова (Собчук В. Від коріння до крони. Кременець, 2014. С. 322).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 457 зв.
[8] Там само. Спр. 6. Арк. 111.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 18 зв., 255 зв. ; Спр. 19. Арк. 180 зв.

рити надійність ланцюгів секвестрованого[1]. Невідомо чи в наступні роки лавники продовжували виконувати такі ж обов'язки, адже вони були і у компетенції міських слуг, але у 1676 р. саме лавник привів до ради ув'язненого для дачі показань[2], а у 1730 р. двоє присяжних були зобов'язані перебувати при особі, яку суд покарав почерговим стоянням із запаленим смолоскипом в усіх Божих домах під час недільних відправ[3]. У 1758 р. двом лавникам із свідченнями від бродівського магістрату наказали відправлятися в погоню до Жовкви за звинуваченою в крадіжці служницею[4].

Участь лавників у процесуальному процесі робила їх потенційною ціллю для осіб, які залишалися незадоволеними після виголошення судового рішення. Шукаючи причину свого програшу в суді, вони звинувачували лавників у неправильних реляціях, неточних описах і навіть діях мотивованих підкупом. Такі закиди присяжні не залишали без уваги і скаржилися у книгах на їх образливу суть, натяк на кривоприсягу[5].

В) Група адміністративних послуг.

3) *Заслуховування заповітів, скарг, визнань*. Війт на прохання міщан надсилав лавників для заслуховування заповітів їх родичів[6]. На цю процедуру з групи адміністративних послуг виходило від одного до трьох офіціалістів[7]. Вислухати останню волю було відповідальним завданням, але один із записів засвідчив, що не завжди лавники виконували його як слід[8]. Присяжні виходили також до тяжко постраждалих осіб, щоб послухати їхні скарги на агресорів[9] або зізнання про те, що вони отримали в ході примирення[10]. Лавники на прохання кредиторів приходили у помешкання до хворих боржників, щоб почути визнання наявності боргу[11]. А кредиторка Тавба у

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 119 ; Спр. 5. Арк. 91.
[2] Там само. Спр. 36. Арк. 73 зв.
[3] Там само. Спр. 27. Арк. 16.
[4] Там само. Спр. 30. Арк. 118.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 341 зв. ; Спр. 14. Арк. 290.
[6] Там само. Спр. 1. Арк. 33–33 зв. ; Спр. 4. Арк. 159 зв. ; Спр. 23. Арк. 47 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 6. Така ж практика існувала й у інших містах (Білоус Н. Укладання тестаментів у містах Волинського воєводства XVII ст. // УІЖ. 2021. № 1. С. 34 ; Заяць А. Міське суспільство. С. 170).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 45 ; Спр. 8. Арк. 171, 194 зв. ; Спр. 14. Арк. 84 зв. ; Спр. 18. Арк. 104, 115 зв. ; Спр. 19. Арк. 114.
[8] Там само. Спр. 7. Арк. 77.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 163 ; Спр. 10. Арк. 102 ; Спр. 56. Арк. 16–16 зв.
[10] Там само. Спр. 8. Арк. 187.
[11] Там само. Спр. 4. Арк. 32, 81, 148 зв. ; Спр. 5. Арк. 18, 232 зв., 278 зв. ; Спр. 7. Арк. 14 зв., 99 ; Спр. 9. Арк. 30 зв. ; Спр. 14. Арк. 37.

1639 р. покликала урядника з писарем до своєї хворої колеги, щоб та розповіла про свого боржника, якого вона передавала Тавбі[1]. На прохання покупців нерухомості офіціалісти також відвідували хворих продавців, які перед ними визнавали укладену угоду[2].

4) *Опис і опечатування майна*. Лава на прохання міщан[3], чи виконуючи накази замкової зверхності[4], складала списки майна жителів Бродів. Такі інвентарі описували новонабуте майно[5], власність боржників, втікачів[6], важкохворих[7], покійних[8]. Щодо останніх, то інвентаризація проводилася з метою розподілу майна між спадкоємцями чи для фіксації власності, яка передавалася опікуну. Нерідко останній ставав ініціатором складення такого списку[9]. У випадку, якщо помирав гість, який мав у місті на зберіганні майно, то господар дому, де воно зберігалося також просив про його опис[10]. З проханням про опис об'єкту оренди до лавників у 1640 р. звертався орендар[11]. Райці також зверталися до лавників з подібними проханнями, наприклад, у 1667 р. запросили оглянути тлумáк, що лежав на гостинцю (раді про нього повідомила спостережлива міщанка[12]). Очевидно, що формування списків майна інколи могло бути тривалим процесом, який надоїдав лавникам. Тому цікавим є запис від 16 червня 1660 р., відповідно до якого бродівчанка, яка зберігала в себе чужі речі й мала поїхати з міста, попросила лавників інвентаризувати їх, але офіціалісти, побачивши, що речей дуже багато, натомість наказали закрити кімнату й подбати про спостереження за нею[13].

Урядовий опис майна мав конкретне призначення і міг використовуватися в судових розглядах. Розуміючи його вагу, міщани дивилися на нього як на контраргумент

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 152.
[2] Там само. Спр. 3. Арк. 191 ; Спр. 19. Арк. 130 зв. ; Спр. 38. Арк. 91 зв. Протилежно у 1755 р. вчинила Анастасія Кєндзєровська, яка незважаючи на те, що чулася слабкою у своєму старому здоров'ї персонально прийшла до війта, щоб визнати акт дарування нею городу (Там само. Спр. 46. Арк. 46).
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 335 зв.
[4] Там само. Спр. 10. Арк. 143 зв.–144 ; Спр. 18. Арк. 121 зв.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 211, 229 зв.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 127 ; Спр. 5. Арк. 374 ; Спр. 9. Арк. 24.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 81 ; Спр. 31. Арк. 134.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 129 зв.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 122, 438 зв.–439 ; Спр. 8. Арк. 111.
[10] Там само. Спр. 10. Арк. 63–63 зв.
[11] Там само. Спр. 5. Арк. 241 зв.
[12] Там само. Спр. 33. Арк. 158–158 зв.
[13] Там само. Спр. 11. Арк. 159 зв.–160.

у разі виникнення майнових претензій. Наприклад, у 1675 р. слюсаря Марціна запросили відкрити скриню, до якої не було ключа. Ремісник взявся до роботи, але із собою запросив свідка і лавника. Останній склав список речей і запечатав їх приватною міщанською печаткою[1]. Така діяльність для лавника була звичною, адже на нього і його колег покладалося ще одне завдання — опечатування майна урядовою печаткою після його опису[2]. Воно здійснювалося як у межах розгляду судових справ[3], так і для засвідчення непорушності власності, наприклад, такої, що перебувала на зберіганні у бродівчанина, який, на думку своїх рідних, перебував при смерті, а тому вони прагнули уникнути претензій після його смерті й запросили лавника для опечатування[4]. Логічно, що присяжні також володіли правом зняття урядових печатей[5].

5) *Функція оцінки*. Лава проводила оцінку в рамках кількох типів справ: боргових[6], встановлення права власності[7], розподілу спадщини, наприклад, задля визначення частки кожного із спадкоємців або ж коли опікун приймав майно сиріт у своє підпорядкування[8]. Крім цього лавники "добре подумавши й розмисливши"[9] оцінювали вартість пошкоджених товарів чи тварин[10], майна, яке виставлялося на продаж або ж яким відповідач прагнув компенсувати збитки позивача[11]. Вони ж оцінювали власність втікачів із в'язниці[12]. Також під час оцінки лавники приходили на допомогу бурмистру у разі відсутності в уряді його колег[13]. Кількісно в процесі оцінки могли брати участь як двоє, так і шестеро лавників[14].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 25–25 зв.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 374 зв. ; Спр. 18. Арк. 114.
[3] Там само. Спр. 19. Арк. 63 зв.
[4] Там само. Спр. 28. Арк. 140.
[5] Там само. Спр. 19. Арк. 80 зв.
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 321, 418 зв. ; Спр. 4. Арк. 73 ; Спр. 5. Арк. 110 зв., 246 зв., 417 ; Спр. 6. Арк. 10 ; Спр. 8. Арк. 153 зв. ; Спр. 9. Арк. 55 зв. ; Спр. 10. Арк. 89 зв.–90 зв. ; Спр. 14. Арк. 96 ; Спр. 15. Арк. 14–14 зв. ; Спр. 16. Арк. 37 зв. ; Спр. 19. Арк. 213.
[7] Там само. Спр. 4. Арк. 146 ; Спр. 5. Арк. 150 зв.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 260 зв.–261 зв. ; Спр. 4. Арк. 108 зв. ; Спр. 5. Арк. 398 ; Спр. 7. Арк. 53 ; Спр. 9. Арк. 60 ; Спр. 10. Арк. 23–23 зв. ; Спр. 19. Арк. 203.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 263.
[10] Там само. Спр. 4. Арк. 126 зв. ; Спр. 12. Арк. 67 зв.–68.
[11] Там само. Спр. 3. Арк. 162 ; Спр. 5. Арк. 41 зв.
[12] Там само. Спр. 10. Арк. 127.
[13] Там само. Спр. 31. Арк. 62 зв. (1642).
[14] Там само. Спр. 2. Арк. 167, 175 зв., 178, 183.

Для того щоб оцінка була якомога вірогіднішою і не спиралася виключно на їхній розум і сумління[1] лавники зверталися за допомогою до представників таких двох економічно активних груп населення як ремісники та торговці. Перші залучалися до оцінки, тому що володіли знаннями, які набули під час виготовлення тих чи інших виробів (знання ціни сировини, роботи, стану предмету оцінки). Так, до оцінки елементів захисного спорядження воїнів запрошувався зброяр[2], холодної зброї — мечник[3]. Котлярі та ковалі допомагали оцінювати начиння для виробництва алкоголю[4]. Для правильної оцінки котлів, бань, а також посуду котлярі та ливарники спершу їх зважували[5]. Для цього ж, але вже при оцінці прикрас та інших дорогоцінностей уряд запрошував золотарів, які також визначали пробу срібла[6]. В окремих випадках оцінку проводили одразу троє майстрів[7]. Звернення до ремісників було необхідністю під час оцінки ремісничого інструменту[8]. На оцінці кунтушів, літників, жупанів та іншого одягу спеціалізувалися кравці[9]. Щоправда у червні 1697 р., рукави допомогли оцінити не кравці, а вірменки швачки, які "на тому зналися"[10]. Записи про оцінку одягу також цікаві тим, що ілюструють демографічні зміни в структурі населення міста, якщо у XVII ст. до оцінки запрошували кравців християн, то вже у наступному домінували кравці євреї[11]. Свою думку при оцінці хутра висловлювали кушніри[12], а різники при оцінці худоби[13]. Теслі консультували уряд під час оцінки житла[14]. Ми не аналізували персональний склад ремісників, які запрошувалися для оцінки на предмет того чи існували в урядовців "улюбленці", але у вкладеній до актів карточці від 5 червня 1771 р. було описано урядову оцінку жупана тандитником, який "завжди до

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 41зв, 49, 76 зв.
[2] Там само. Спр. 39. Арк. 5 зв. (1696).
[3] Там само. Спр. 36. Арк. 86.
[4] Там само. Спр. 4. Арк. 2 ; Спр. 14. Арк. 185 ; Спр. 20. Арк. 18 ; Спр. 33. Арк. 70 ; Спр. 36. Арк. 67.
[5] Там само. Спр. 7. Арк. 54 зв. ; Спр. 9. Арк. 6 ; Спр. 38. Арк. 104. За записом від 25 травня 1696 р. мідь для оцінки була зважена на міській вазі (Там само. Спр. 39. Арк. 5 зв.).
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 329 зв., 446 зв. ; Спр. 8. Арк. 170 зв. ; Спр. 11. Арк. 108 зв.–109 ; Спр. 14. Арк. 40 ; Спр. 16. Арк. 37 зв., 62 ; Спр. 19. Арк. 213 зв. ; Спр. 20. Арк. 61 зв. ; Спр. 32. Арк. 169 зв.
[7] Там само. Спр. 19. Арк. 171 зв.
[8] Там само. Спр. 14. Арк. 130.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 323 зв.–324 ; Спр. 9. Арк. 5 зв. ; Спр. 19. Арк. 115 зв., 164 ; Спр. 37. Арк. 131 ; Спр. 38. Арк. 152 ; Спр. 43. Арк. 8.
[10] Там само. Спр. 39. Арк. 35.
[11] Там само. Спр. 29. Арк. 1 зв. ; Спр. 46. Арк. 52.
[12] Там само. Спр. 33. Арк. 49–49 зв.
[13] Там само. Спр. 14. Арк. 425.
[14] Там само. Спр. 38. Арк. 77 зв. ; Спр. 61. Арк. 105.

такси є уживаний"[1]. У давнішому записі (1664) особа, що просила про оцінку висловила бажання залучити до неї тандитника "з її рамена"[2]. Залучення до оцінки майстрів того чи іншого ремесла надавало їй більшої ваги, про що свідчить наказ дідича з червня 1648 р. про повторну оцінку, адже уряд першого разу не закликав ремісників, які добре розумілися на речах, що оцінювалися[3]. Міщани досить часто зверталися до уряду з метою визначення вартості майна, але певна їх частина, яка не потребувала урядової оцінки напряму контактувала з ремісниками, щоб оцінити ті чи інші речі[4]. Як вже зазначалося другою групою, що залучалася до оцінки були купецькі люди, які як правило торгували тим самим товаром, що очікував на оцінку, а тому досконало зналися і розумілися на ньому[5]. При цьому уряд себе не обмежував у питаннях приналежності купців до громади Бродів[6]. Торговий люд запрошувався до оцінки текстилю[7] і коней[8]. Купці вірмени допомагали оцінювати східні речі (турецький кинджал)[9]. В низці записів не деталізувалася професійна приналежність експерта, натомість наголошувалося про його добрі знання предмету оцінки[10] (під час оцінки городу такими експертами могли бути й сусіди)[11]. Місце проведення оцінки залежало від характеристик її об'єкту (величина, кількість). Кредитор без особливих зусиль приносив до уряду невелику заставу[12], але якщо йшлося про речі кількох боржників чи потребу в оцінці волів, то міщани запрошували лавників до себе[13]. У деяких випадках вихід лавників не призводив до очікуваного результату (недопущення до оцінки членами сім'ї)[14] або ж не відбувався взагалі (через відсутність "повної резиденції" лавників)[15]. Варто також наголосити, що урядова оцінка мала рекомендацій-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 247. Вкладка була підписана війтом і ремісником.
[2] Там само. Спр. 14. Арк. 137 зв.
[3] Там само. Спр. 9. Арк. 66 зв.–67.
[4] Там само. Спр. 36. Арк. 118.
[5] До цієї групи входили як купці, так і крамарі. Там само. Спр. 4. Арк. 43 ; Спр. 12. Арк. 68 ; Спр. 19. Арк. 82 зв., 173 ; Спр. 46. Арк. 52 зв. ; Спр. 46. Арк. 168 зв.
[6] Там само. Спр. 45. Арк. 99.
[7] Але наприкінці 1663 р. до оцінки сукна був запрошений цехмайстер кравців (Там само. Спр. 33. Арк. 49).
[8] Там само. Спр. 9. Арк. 67 ; Спр. 15. Арк. 365 ; Спр. 17. Арк. 17 зв. ; Спр. 42. Арк. 119. При оцінці коней також прислухалися до думок візників.
[9] Там само. Спр. 22. Арк. 165.
[10] Там само. Спр. 10. Арк. 47 зв.–48 ; Спр. 41. Арк. 28.
[11] Там само. Спр. 39. Арк. 80 зв.
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 12 зв.
[13] Там само. Спр. 4. Арк. 22 зв. ; Спр. 5. Арк. 41, 495 зв. ; Спр. 8. Арк. 132 зв.
[14] Там само. Спр. 6. Арк. 11.
[15] Там само. Спр. 9. Арк. 37 зв.–38.

ний характер і не виключала можливості збуту за вищою ціною, наприклад, у березневому записі 1667 р. можна побачити, що сума оцінки була на 33% нижчою від суми продажу[1].

б) *Праводії пов'язані з нерухомістю.* Лавники, дотримуючись своїх присяг, в ряди-годи допомагали раді з вимірюванням площі осідків[2]. Також вони проводили введення у володіння нерухомістю (інтромісію). Якщо це відбувалося в рамках боргової справи, то два-три лавники після урядового розгляду справи разом з кредитором приходили до власності боржника, в яку ув'язували позикодавця[3]. Такі ж дії лавники (інколи з війтом) проводили після запису до книг угоди купівлі-продажу нерухомості для її покупців, зазначаючи, що подають її у вічну інтромісію новому власнику[4]. Присяжних також запрошували до передачі нерухомості в рамках угоди оренди і вони засвідчували стан майна[5].

Незважаючи на цілу низку обов'язків, які накладав уряд присяжного, особи, які його обіймали залишалися звичайними людьми, життя яких було тісно переплетене з іншими членами міської спільноти, тому лавників у актах можемо побачити в ролі поручителів боржників, учасників підрахунку між кредитором і боржником[6]. Недужий бродівчанин у 1748 р. довірив лавнику і своїй дружині зробити запис до книг про продаж нерухомості[7]. Лавники також брали участь у житті церковних братств[8].

4.5. *Об'єднаний раєцький і війтівсько-лавничий уряд*

Потреби міського самоуправління та судівництва були причиною того, що під конкретні завдання уряди ради і війта з лавою об'єднувалися для спільного врядування. У джерелах відсутнє єдине окреслення такого об'єднаного уряду, натомість стикаємося з цілою низкою назв. З середини XVII ст. відома назва "уряд міський раєць-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 101 зв. ; Спр. 33. Арк. 160 зв.
[2] Там само. Спр. 3. Арк. 149 ; Спр. 13. Арк. 73 зв. ; Спр. 44. Арк. 3, 22. За одним із записів воно було здійснене на основі свідчень сусідів про межі.
[3] Там само. Спр. 4. Арк. 97 зв. ; Спр. 5. Арк. 405 ; Спр. 7. Арк. 46 зв. ; Спр. 10. Арк. 26–26 зв. ; Спр. 18. Арк. 14 зв. ; Спр. 19. Арк. 79 зв. ; Спр. 38. Арк. 54.
[4] Там само. Спр. 3. Арк. 91 зв.–92 ; Спр. 5. Арк. 325 зв. ; Спр. 6. Арк. 31 ; Спр. 8. Арк. 220 зв. ; Спр. 9. Арк. 53 ; Спр. 15. Арк. 12 зв. ; Спр. 19. Арк. 179 ; Спр. 56. Арк. 45 зв.
[5] Там само. Спр. 56. Арк. 24 зв.
[6] Там само. Спр. 4. Арк. 86 ; Спр. 16. Арк. 35 зв.
[7] Там само. Спр. 28. Арк. 124 зв.
[8] Там само. Спр. 7. Арк. 67 зв.

кий, війтівський бродівський". У такому найменуванні в тих чи інших записах замість слова уряд могло стояти слово суд, а прикметники раєцький і війтівський могли мінятися місцями. Також писар міг додавати до нього словосполучення "і лавничий", прикметник "магдебурзький"[1]. Щодо останнього, то спільнокореневий з ним іменник "магдебургія" ("магдебургія міста Бродів", "уряд магдебургії бродівської") також вживався для позначення об'єднаного уряду[2]. З того ж періоду фіксуємо окреслення, у центрі якого стоїть іменник "магістрат" (м.) ("міський м.", "пани м.", "бродівський м.")[3]. У деяких записах він обростав низкою прикметників, наприклад, повний, війтівський, бурмистрівський, лавничий[4]. Відповідно до наших спостережень одним з найуживаніших означень було словосполучення "обопільний уряд", яке вказувало на його формування з двох частин / половин (рада + війт з лавою). З 1740-х рр. у щойно вказаному словосполученні можна зафіксувати вживання доповнення "гайний"[5]. У актах 1760-х – початку 1770-х рр. зустрічаємо назву "урядова рада" і похідне від неї "урядові радні", до числа яких, крім війта, бурмистрів і лентвійта зараховували також й писаря[6]. У той же період вживалося таке окреслення як "бродівський католицький уряд"[7], а Вінцентій Потоцький у своєму дорученні (30.06.1771) вжив таку оригінальну назву: "Уряд нації русько-польської бродівський"[8]. Таке явище як обопільний уряд потребує подальших досліджень, але варто зауважити, що об'єднання війта і ради не ліквідовувало їх як окремі інституції, що видно з декрету від 23 грудня 1687 р., до якого були притиснуті одразу дві урядові печаті (війтівська і раєцька)[9].

Аналіз актів, у яких фігурує обопільний уряд дещо розчаровує, адже не дає чіткого розуміння причин об'єднання війта і ради. Узагальнення, яке напрошується після першого ж обмірковування гласить про те, що обопільний уряд дублював функції війта і ради, але збирався для розгляду особливо важливих справ, часто за доручен-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 59 ; Спр. 28. Арк. 119 ; Спр. 29. Арк. 12 зв. ; Спр. 36. Арк. 74 ; Спр. 45. Арк. 2 зв., 74 ; Спр. 48. Арк. 28.
[2] Там само. Спр. 45. Арк. 49, 55 зв.
[3] Там само. Спр. 13. Арк. 21 ; Спр. 46. Арк. 17, 109.
[4] Там само. Спр. 28. Арк. 56 зв.
[5] Там само. Спр. 28. Арк. 80 зв., 115 зв. ; Спр. 45. Арк. 5.
[6] Там само. Спр. 54. Арк. 89, 184, 197, 219, 256, 259.
[7] Там само. Спр. 61. Арк. 9.
[8] Там само. Спр. 61. Арк. 12.
[9] Там само. Спр. 37. Арк. 100 зв.

ням із замку. З одного боку колегіальність могла сприяти прийняттю кращого рішення, а з іншого — вона певним чином розсіювала відповідальність на всіх членів магістрату. Перелік справ обопільного уряду підтверджує те, що він по суті повторював функції війта і ради, а відтак до нього можна застосувати ту саму схему групування обов'язків, яка наведена у підрозділі про райців:

А) вірнопідданська група.

Б) загальноміська група.

В) група адміністративних послуг.

А) Вірнопідданська група. Обопільний уряд був причетний до розповсюдження між християнами бочок з скарбовою сіллю. Збирав гроші за неї й передавав скарбу дідича[1]. Нажаль більше інформації про "скарбову сіль" у міських актах не зустрічаємо, тому можемо лишень припустити, що йшлося про обов'язок міщан купувати сіль, яку привозили до Бродів із жуп, що були під контролем дідичів. Відомо, що у XVII ст. Александр Конєцпольський і його син Станіслав були держателями долинського староства[2], на території якого здавна виготовляли сіль[3]. Також і Потоцькі в різний час були старостами на землях сучасного Прикарпаття[4], зокрема у Галичі, де на підконтрольній їм території також виварювали сіль[5].

Б) Загальноміська група. У сфері економіки бродівський магістрат на початку 1757 р. взявся за ринкову колоду. Він визначив поточні міри колоди та встановив еталони чверті, півчверті та козуба. Прописав вину (50 гривен) для пекарів і винників, котрі б наважилися на порушення встановлених величин. Ця реформа була апробована губернатором[6]. У судовій сфері обопільний уряд проводив збір зізнань і свідчень (чинив інквізиції), адресатом яких найчастіше виступав замковий суд[7].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 93 ; Спр. 46. Арк. 158 зв., 169. (1750-ті)

[2] Ciara S. Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku. Wrocław, 1990. S. 155–156.

[3] Грушевський М. Історія України-Руси. Київ, 1995. Т. 6. С. 213–214.

[4] Urzędnicy dawnej rzeczypospolitej XIV–XVIII wieku. Wrocław, 1987. T. 3. Z. 1. S. 69–70.

[5] Маємо на увазі села Маркова, Молодкова і Манява, де у XVI–XVIII ст. сіль випарювали з ропи (Жерела до історії України-Руси. Львів, 1895. Т. І. С. 59 (2-а пагінація) ; AGAD w Warszawie. Zespół 4. Seria 7. Sygn. 62. S. 113, 117, 124, 135a, 136a, 146).

[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 110–110 зв. Право зобов'язувало раду делегувати своїх двох членів для того, щоб принаймні раз на місяць оглядати корці та інші міри (Groicki B. Porządek. List VIII).

[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 118 зв. ; Спр. 10. Арк. 43 зв.–44 ; Спр. 19. Арк. 166 ; Спр. 29. Арк. 5 зв. ; Спр. 35. Арк. 114–114 зв. ; Спр. 44. Арк. 28 зв.

В) Група адміністративних послуг. У сфері земельних відносин обопільний уряд на основі вимірів[1] і свідчень встановлював межі ділянок для нових власників, для спадкоємців чи для осіб, які втратили документи на землю[2]. Також, керуючись волею дідича, обопільний уряд відповідно до актів 1740–1760-хх рр. надавав пусті (та конфісковані) ділянки для будівництва[3], розширював існуючі осідки[4], щоб Броди до "якнайкращої перфекції й осілості, і своєї оздоби приходили і щоб була інтрата до панського скарбу і міської складки"[5]. Обопільний уряд виконував оцінки як на прохання бродівчан[6], так і за наказом представників адміністрації дідича[7]. Для точнішої оцінки залучали "експертів" за такою ж схемою як і лавники, але в деяких випадках виходили за її межі, звертаючись до шляхтичів і колишніх урядників[8]. Також існувала практика спільної оцінки християнським і єврейським урядами[9]. Крім оцінок, обопільний уряд складав інвентарі майна і опечатував його[10], подавав інтромісію (вводив у володіння)[11], приймав до актів міщанські угоди[12], засвідчував факт передачі товарів чи грошей[13].

Як бачимо в більшості випадків функції спільного уряду повторюють функції кожної окремо взятої його частини й джерела не дають ясної відповіді на питання про мету об'єднання війта і ради. Дійсно у значному відсотку справ є вказівки на те, що обопільний уряд діяв з наказу замку у певних важливих справах. Однак паралельно джерела свідчать про розгляд ним буденних справ міщан зовсім неважливих для замку. Хронологія цих свідчень не дає змоги говорити про те, що спочатку (у

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 40. Арк. 1а. У цьому акті 1703 р. шнуром міряв тесля в присутності уряду. В інших актах було деталізовано, що вимір здійснений на ратушний справедливий лікоть (Там само. Спр. 46. Арк. 69, 144).

[2] Там само. Спр. 29. Арк. 87, 96 зв. ; Спр. 41. Арк. 26 ; Спр. 44. Арк. 77 зв. ; Спр. 46. Арк. 17, 45, 61, 138 зв., 145 ; Спр. 47. Арк. 12 зв. ; Спр. 54. Арк. 21, 75.

[3] Там само. Спр. 28. Арк. 24 зв.–25 ; Спр. 30. Арк. 109 ; Спр. 44. Арк. 70 зв. ; Спр. 46. Арк. 15, 16 ; Спр. 48. Арк. 12.

[4] Там само. Спр. 44. Арк. 83 зв.

[5] Там само. Спр. 45. Арк. 97 зв. Слово "інтрата" це латинізм (пов'язане з дієсловом intro, -are "входити").

[6] Там само. Спр. 4. Арк. 121 зв. ; Спр. 5. Арк. 475 зв. ; Спр. 10. Арк. 82 зв. ; Спр. 30. Арк. 104 зв. ; Спр. 36. Арк. 67 ; Спр. 45. Арк. 2 зв.

[7] Там само. Спр. 5. Арк. 47, 261, 352 ; Спр. 9. Арк. 66 зв.–67 ; Спр. 18. Арк. 120 ; Спр. 31. Арк. 35 ; Спр. 44. Арк. 112 зв.

[8] Там само. Спр. 10. Арк. 28 зв.–29 ; Спр. 31. Арк. 99 зв.

[9] Там само. Спр. 31. Арк. 100.

[10] Там само. Спр. 10. Арк. 72 зв.–73 ; Спр. 31. Арк. 178 зв.–179.

[11] Там само. Спр. 5. Арк. 339 зв. ; Спр. 36. Арк. 123 зв.

[12] Там само. Спр. 5. Арк. 7–7 зв.

[13] Там само. Спр. 34. Арк. 130–130 зв. ; Спр. 46. Арк. 118 ; Спр. 61. Арк. 15. За домовленістю 1771 р. особа мала сплатити родичу його частку в праві на дім. Виплата була поділена на три частини, кожну з яких потрібно було продемонструвати на урядовому столі.

XVII ст.) обопільний уряд розглядав лиш важливі справи і тільки з часом у XVIII ст. до поля його інтересів увійшли дрібніші справи.

4.6. *Поспільство у владній структурі міста*

В актовому матеріалі бродівського магістрату увагу історика привертають до себе неодноразові згадки мужів (панів) вибраних, які часто окреслені латинським словосполученням viri electi[1]. У записах 1640 і 1651 рр. вибрані мужі не ототожнюються з поспільством[2], тоді як у 1626 р. згадано панів вибраних з поспільства, а 1689 р. — електів як з цеху, так і з поспільства[3]. На користь думки про певну елітарність електів у середині XVII ст. свідчить аналіз їх складу. В одному із записів серед них можна побачити п'ятьох колишніх членів ради і екславника[4]. Загалом на вибраних мужів можна дивитися, як на контрольний і дорадчий орган. Відомо, що подібні колегії могли існувати (й існували) і у інших містах, наприклад, Кременець володів дозволом на її заснування[5].

На початку 1647 р. було записано, що пани вибрані разом з міським бродівським поспільством слідкували за порядком у всьому та стерегли посполитого добра[6]. Таке завдання реалізовувалося зокрема і через дорадчу функцію, про що говорить вживання щодо електів словосполучення "радні мужі"[7], а Бартош Срока у 1641 р. був названий порадником ("конціліатором") з числа електів міста Броди[8]. У двох записах з 1651 р. було занотовано про панів електів призначених того року до нарад ("консульти") та про міщан і мужів вибраних для наради[9]. Коли у 1626 р. міщани задумали звести ратушу, то місце для будівництва спільно вибирали райці та вибрані мужі[10].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 79 зв. ; Спр. 11. Арк. 119 зв. ; Спр. 31. Арк. 73, 123–123 зв. У записах із 1629–1630 рр. і 23.07.1676 було вжито формулювання "пани громадські" і "міщани річні електи" відповідно (Там само. Спр. 2. Арк. 152 зв., 169 зв., 267 зв. ; Спр. 36. Арк. 63).
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 10 ; Спр. 31. Арк. 124 зв.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 142 зв.–143 ; Спр. 37. Арк. 166 зв. Також у 1713 р. можна прочитати про цехових електів (Там само. Спр. 43. Арк. 4).
[4] Там само. Спр. 11. Арк. 119 зв. (1660).
[5] Заяць А. Міське суспільство. С. 225.
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 79 зв.
[7] Там само. Спр. 35. Арк. 81.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 41 зв., 46 зв.
[9] Там само. Спр. 31. Арк. 123 зв., 132.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 118 зв.

Дорадчі обов'язки панів електів проявлялися насамперед у сфері міських фінансів. Вони спільно з райцями обмірковували питання про те, кому надати в оренду міський провент (оренду ратуші)[1] чи на яку поточну потребу перерозподілити частину з міських податків[2]. Із записів 1660 р. дізнаємося, що електи були записані в каталозі, відповідно до якого райці їх скликали для різних потреб: "Під керівництвом панів раєць про республіку радитися й обмірковувати про кошти"[3]. А це означало спільну участь електів і райців в ухвалення податків. На нарадах вони вирішували розмір стягнень, їх періодичність, призначали поборців. До обмірковувань долучалося поспільство, старші збору жидівського[4]. Нарада у лютому 1665 р. визначила чотирьох електів і двох представників збору для таксації податкового регістру[5]. Потреби і зобов'язання міста були більшими ніж доходи з податків, тому райці радилися з електами також і про позичання грошей. У результаті, наприклад, у 1659 р. вибрані мужі разом з поспільством пообіцяли делегувати поручителів, якщо буде на те потреба[6].

Другою складовою діяльності електів у сфері публічних фінансів була контрольна. Вона реалізовувалася у формі заслуховування щорічних звітів членів ради, які на зборах читали списки витрат[7]. При потребі електами робилися підрахунки[8]. Електи з-поміж себе та від усього поспільства визначали осіб, щоб послухати рахунки шафаря з міських провентів[9]. Також вони разом з райцями слухали й квитували збирачів податків[10].

Міські акти середини XVII ст. свідчать про те, що вибрані мужі вряди-годи входили до судових колегій райців та обопільного уряду, брали участь в інквізиції[11]. Якою була підстава їхнього включення до судівництва нам не зовсім ясно, але у 1640 р. рада доручила порадникам подумати над пом'якшенням декрету, який передбачав

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 11 ; Спр. 32. Арк. 220.
[2] Там само. Спр. 35. Арк. 80.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 92, 125.
[4] Там само. Спр. 12. Арк. 144 зв. ; Спр. 15. Арк. 13 ; Спр. 31. Арк. 123 зв., 124 зв. ; Спр. 32. Арк. 36 зв., 85–85 зв., 252–252 зв. ; Спр. 33. Арк. 44, 174 ; Спр. 34. Арк. 58–58 зв. ; Спр. 35. Арк. 68 зв., 81 ; Спр. 36. Арк. 32 зв.–33, 53 зв., 63–63 зв.
[5] Там само. Спр. 33. Арк. 107 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 132 ; Спр. 32. Арк. 85–85 зв.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 267 зв. ; Спр. 6. Арк. 93 ; Спр. 31. Арк. 73.
[8] Там само. Спр. 33. Арк. 46 зв.
[9] Там само. Спр. 32. Арк. 92.
[10] Там само. Спр. 31. Арк. 73 ; Спр. 35. Арк. 81 ; Спр. 37. Арк. 166–166 зв., 117 ; Спр. 38. Арк. 124 ; Спр. 39. Арк. 14 зв., 27, 30, 41, 87 зв.–88 ; Спр. 43. Арк. 3, 9 зв.
[11] Там само. Спр. 8. Арк. 79 ; Спр. 31. Арк. 16 ; Спр. 32. Арк. 14, 36, 94.

усікновення руки, адже благородні люди просили про його перегляд[1]. Також електи долучалися до судівництва, коли між самими райцями висловлювалися взаємні звинувачення[2].

Джерела, які є у нашому розпорядженні змальовують мирну картину співпраці між радою і вибраними мужами, яку не порушували гучні звинувачення. Водночас здається, що електи не володіли реальними важелями впливу на раду, коли їх позиції не збігалися. Наприклад, порадники міста не підтримали купівлю райцями мурованого склепу у 1630-х рр., однак були змушені погодитися на доплату за це придбання через те, що гроші спрямовувалися до скарбу власника міста[3]. Мабуть, саме відчуттям браку реальної влади можна пояснити кілька згадок із 1660-х рр. про ігнорування електами заклику райців на нараду[4].

Якщо у 1660-х рр. відбувався певний спад зацікавленості до громадських справ, то у першій чверті наступного століття навпаки. Реагуючи на нього уряд писав, що дотепер між тутешніми міщанами не було такого, що так багато осіб, мешкаючи в місті й передмістях, до рад міських цікавилися. Влада міста не була прихильником всеохоплюючої демократії, тому заборонила жителям, які не склали присягу і не були прийняті до міщанства допуск до міських рад під страхом покарання. Наголошувалося, що тільки міщанин повинен бути до ради допущений[5]. Саме на цей період (1713–1715 рр.) припадають останні згадки про панів електів, які до цього постійно фігурували в джерелах із 1626 р.[6]. Натомість у 1695 р. поспільство поставило вимогу про обов'язкову участь представників цехів в ухваленні податків[7]. І у середині XVIII ст. у структурі християнської громади Бродів бачимо лиш цехи і поспільство, а вибрані мужі під час ухвалення міських податків вже не згадуються[8].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 9 зв.
[2] Там само. Спр. 11. Арк. 119 зв.–121 ; Спр. 32. Арк. 60–60 зв.
[3] Там само. Спр. 31. Арк. 28 зв.
[4] Там само. Спр. 32. Арк. 246 зв. ; Спр. 33. Арк. 44, 46 зв., 93 зв.
[5] Там само. Спр. 42. Арк. 169. (22.01.1714).
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 118 зв., 267 зв. ; Спр. 43. Арк. 9 зв.
[7] Там само. Спр. 38. Арк. 106 ; Созанський І. З минувшини. С. 8.
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 8 зв. Бродівських вибраних мужів можна порівняти із "панами ґмінними". Див.: Bogucka M. Dzieje miast. S. 462–463.

Розділ 5
Професійні міські урядники та слуги

5.1. *Писар і шафар; сотник і десятник*

У структурі міської влади важливе місце належало писарям[1]. Вони, творячи міські акти, залишалися у їх напівтіні, тому прослідкувати їхній кар'єрний шлях чи майновий рівень вкрай важко. Відомо, що Андрій Струпєшовський пішов на службу місту за прикладом свого батька, який "кільканадцять років перебував при магістраті"[2]. Служачи місту писар Андрій намагався побудувати винницю, але через зубожіння зазнав невдачі[3]. Його колега Францішек Шульц у майновому плані був більш успішним, окрім винниці він володів домом і пасікою. Свій маєток йому вдалося розширити ще й за рахунок шлюбу з вдовою війта[4]. На противагу Францішку писарі Петро Тимановський і Шимон-Йозеф Флоренський здається, що осілістю в Бродах не володіли. Останній хоч і проживав у найнятому житлі, але накопичив ресурс, з якого у 1746 р. погасив борг свого орендодавця[5].

Одним з джерел формування цього ресурсу були писарські доходи. На жаль, конкретних цифр за XVII ст. нам не вдалося знайти, однак один з брідчан, що був незадоволений писарем у 1665 р. розповів, що міщани йому двічі платять. Уперше "на сухі дні"[6], а вдруге "сам із книг виймає"[7] (очевидно, що тут ідеться про оплату за записи), а крім того оповідач додав, що писар ще й "корупцію бере"[8]. Для XVIII ст. дані більш верифіковані. У 1715–1742 рр. писарі отримували на квартал (4 тижні) по 8,18 зл.[9]. В цю суму входили гроші на десть паперу (24 листки). Порядок генерального комісара Галецького (1743) підняв річну оплату писаря до 130 зл. на рік, які

---

[1] Наголосимо, що міські акти 1640-х рр. свідчать про те, що певна частина урядових наказів видавалася і в усній формі (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 27 зв. ; Спр. 5. Арк. 171 зв. ; Спр. 7. Арк. 50).
[2] Там само. Спр. 7. Арк. 19.
[3] Там само. Спр. 7. Арк. 105–105 зв.
[4] Там само. Спр. 19. Арк. 182 зв. ; Спр. 37. Арк. 60 зв., 161 зв.
[5] Там само. Спр. 15. Арк. 179 ; Спр. 45. Арк. 24.
[6] Сухі дні (ср, пт, сб) випадали 4 рази на рік у певний тиждень (залежно від конкретного року) місяців грудня ; лютого або березня ; травня або червня ; вересня (Rogalski L. Suchedni // Encyklopedia powszechna. Warszawa, 1867. T. 24. S. 281). У трактаті Павла Щербича вказано, що саме на сухі дні лавники, писар й слуга уряду повинні розділяти між собою накопичений за попередній час "судовий збір" (Ius municipale. S. 88).
[7] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 51 ; Спр. 51. Арк. 16 зв.–17. У 1755 р. писар отримав по 39 грошів за переписування вількиру та написання двох суплік до панства [власників міста].
[8] Там само. Спр. 14. Арк. 344 зв.
[9] Там само. Спр. 49. Арк. 26, 32, 34, 41, 44–45.

більш-менш стабільно виплачувалися до 1766 р.[1]. У 1766 р. міські фінансові книги фіксують підвищення платні на 18,75%. 160 зл. на рік писар отримував у 1766–1770 рр.[2]. Окрім, щорічного утримання були й додаткові виплати, наприклад, у 1762 р. на харч під час хвороби[3]. Протягом 1766–1768 рр. з міської каси щороку виплачували 18 зл. власниці житла, у якому мешкав урядовий писар[4]. Вище вже згадувалося, що в міському бюджеті були передбачені кошти на папір для книг. Про купівлю десті паперу, а інколи і двох згадано ще у 1676 р.[5] і ця стаття витрат зберігалася впродовж XVIII ст.[6]. Існувала також й інша практика забезпечення матеріалом для писання. Наприклад, книгу під сучасним номером три за свої власні кошти у 1629 р. придбав війт на ярмарку в Ярославі[7].

11 лютого 1650 р. були записані слова про те, що "діло писаря писати, а не вести право". І хоча суд, який у тій справі надав писаря відповідачу в ролі захисника з цим не погодився й залишив своє рішення в силі[8], але в загальному основне завдання писаря таким і було — робити записи до книг[9]. Інколи без відома війта і лавників[10], але завжди з конкретною метою (для кращої пам'яті, більшої (по)ваги, вічного спокою)[11]. Типологія писарських записів відповідно до їх форми і змісту була доволі широкою. Робилися вони від імені уряду[12] та на прохання міщан[13]. Наприклад, борговий мембрам записували до книг на випадок його згуби чи пожежі[14], а декрет підстарости — щоб пригадати штраф і тримати згоду у подружжі[15]. Різниця між датуванням оригіналів та часом їхнього запису до книг могла становити п'ять днів, чотири

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 66 ; Спр. 51. Арк. 54 зв. ; Спр. 52. Арк. 9 ; Спр. 53. Арк. 5 зв.–8 зв. ; Спр. 59. Арк. 6, 7.

[2] Там само. Спр. 53. Арк. 17–18 зв., 25 зв.–33, 35, 38, 41 зв., 50, 62–66 зв. Виплати по 40 зл. здійснювалися 4 рази в рік й називалися так: "лафа березнева", "святоянська", "святомихайлівська", "груднева". Такий поділ приблизно співпадає із традицією виплат у XVII ст. на сухі дні, про що йшлося у примітці вище. Лафа — *заст*. платня (Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego).

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 51.

[4] Там само. Спр. 53. Арк. 8 зв., 18 зв., 26 зв., 35 зв.

[5] Там само. Спр. 36. Арк. 62.

[6] Там само. Спр. 45. Арк. 63, 65 ; Спр. 49. Арк. 9, 36–37 ; Спр. 51. Арк. 16 зв.–39, 51–54 ; Спр. 53. Арк. 5 зв.–9, 17–18, 25 зв.–41, 51–62 зв.

[7] Там само. Спр. 3. Арк. 1.

[8] Там само. Спр. 10. Арк. 76–76 зв.

[9] Там само. Спр. 5. Арк. 173 зв.

[10] Там само. Спр. 5. Арк. 310 зв.

[11] Там само. Спр. 7. Арк. 32 зв. ; Спр. 31. Арк. 56–56 зв.

[12] Там само. Спр. 6. Арк. 41 зв.

[13] Там само. Спр. 2. Арк. 333 зв., 351 зв.

[14] Там само. Спр. 7. Арк. 77 зв.

[15] Там само. Спр. 7. Арк. 209–210 зв.

місяці, а могла й 29 років[1]. Ведення книг писарем передбачало їх відповідне оформлення. З другої пол. XVII ст. у частині "томів" з'являється зміст, який щоправда орієнтував читача не за сторінками, а за номерами справ, на підставі яких і здійснювався пошук у книзі[2]. Писар не завжди переписував справи до актів. З певних причин деякі картки, які отримував уряд відкладалися і зараз частина з них зберігається у вигляді вкладок поміж аркушами книг. Більшість з таких карток невеликого формату. На них були записані розпорядження магістрату від замкової зверхності, повідомлення про купівлю-продаж нерухомості, складені присяги, приватні повідомлення і т.д.[3].

Якщо вірити словам райці, котрі війт переказав у 1640 р., то впродовж певного відтинку бродівської історії писар ще й зберігав книги[4]. Певну відповідальність за основний масив міських документів ніс також війт. Під час виборів 1713 р. була озвучена скарга про негожий догляд прав через недбальство попереднього війта, тому присутні постановили, щоб і війтівські, і раєцькі книги були в належній консервації, оправі та закритті. Водночас до книг записів цілий уряд мав мати доступ. Писарю доручали бути пильним та записувати і не відкладати "в дальші часи, через що спадкоємцям могла б бути шкода". Колишній писар мав "якнайупорядкованіше" передати новому писарю усі свої індукти, копії та екстракти[5]. Очевидно, що постанови 1713 р. у частині доступу до книг записів дотримувалися. Так, у 1743 р. хворому міщанину, який продав землю під крамницю принесли книгу із записом додому і він у ній власноруч поставив знак св. хреста[6]. У цей період основним місцем зберігання міського архіву була ратуша, але у 1768 р. у час, коли до Бродів увійшло 150 московських піхотинців, то архів звідти перемістили[7].

Оскільки робота писаря пересікалася з інтересами багатьох міщан, то не дивно, що не всі були задоволені його працею. Як свідчить один із записів 1648 р., інколи, щоб внести до книг потрібний запис особа через відсутність писаря мусила двічі від-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 80 ; Спр. 7. Арк. 209–210 зв. ; Спр. 28. Арк. 22.
[2] Там само. Спр. 25. Арк. 1 зв. ; Спр. 26. Арк. 1–4 ; Спр. 28. Арк. 136–137 ; Спр. 34. Арк. 2–4 ; Спр. 35. Арк. 1–2 зв. ; Спр. 61. Арк. 164–167.
[3] Там само. Спр. 5. Арк. 391 зв. ; Спр. 10. Арк. 148 ; Спр. 13. Арк. 139 ; Спр. 18. Арк. 5 зв.–8 ; Спр. 42. Арк. 30а.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 173 зв.
[5] Там само. Спр. 42. Арк. 6.
[6] Там само. Спр. 44. Арк. 102 зв.–103.
[7] Там само. Спр. 53. Арк. 34. Слово "архів" у бродівських актах XVIII ст. зустрічається неодноразово.

відувати уряд[1]. У 1633 р. міщанин скаржився, що писар вихоплював слова із його скарги, тому вона була неповна[2], а у 1661 р. ткач був незадоволений тим, що декрет у його справі так і не був записаний до протоколу[3]. І справді навіть самі писарі визнавали свої помилки, так запис такси від 10 січня 1734 р. був доповнений поясненням, що він помилково через поспіх був записаний "до цієї книги"[4]. Робота писарів, зважаючи на її об'єми, не могла бути безпомилковою, адже окрім ведення книг писарі ще й видавали витяги (екстракти) з тих же книг. Екстракт видавався під урядовою печаткою як міщанам, так і гостям Бродів[5]. У судовій сфері, якщо одна із сторін не була згідна із рішенням суду, то вона зверталася до писаря для виготовлення апеляції[6].

Ще одним писарським обов'язком було видалення записів із книг[7]. Воно могло застосовуватися до різних актів. До заповітів, якщо заповідач вирішив змінити свою волю[8], до погашених боргових записів[9], до розглядів конфліктних справ, особливо, якщо у них був присутній наклеп[10]. Фізично видалення здійснювалося пером через закреслення, часом неодноразове, тексту справи[11]. Деякі записи просто замальовувалися, інші ж зовсім не закреслювалися, але супроводжувалися нотаткою про скасування[12]. Часто креслення та нотатка про скасування застосовувалися в парі[13], хоча 2 жовтня 1642 р. поряд із замазаним записом було зауважено, що не такою має бути касація з актів: "Має бути супроводжена писанням"[14]. На касації перелік писарської праці не вичерпується. Перу писарів довіряли складання звернень до власників міс-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 22 зв.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 380 зв.
[3] Там само. Спр. 12. Арк. 75.
[4] Там само. Спр. 44. Арк. 36.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 72 зв. ; Спр. 13. Арк. 191 зв. ; Спр. 14. Арк. 344 зв. ; Спр. 17. Арк. 44 зв.–45 зв. ; Спр. 18. Арк. 10 ; Спр. 19. Арк. 65 зв.–66, 213 ; Спр. 31. Арк. 84–84 зв. ; Спр. 44. Арк. 69.
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 271 зв. ; Спр. 5. Арк. 173 зв. ; Спр. 6. Арк. 4 зв. ; Спр. 32. Арк. 116 зв.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 419 зв.
[8] Там само. Спр. 8. Арк. 223–223 зв.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 416 зв. ; Спр. 8. Арк. 129 зв., 216.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 393 ; Спр. 13. Арк. 285 зв.
[11] Там само. Спр. 8. Арк. 45 зв. ; Спр. 21. Арк. 23 зв. У скасованій угоді купівлі-продажу (14.08.1760) особливо старанно були викреслені імена сторін угоди (Там само. Спр. 47. Арк. 68 зв.).
[12] Там само. Спр. 11. Арк. 111–112.
[13] Там само. Спр. 8. Арк. 53 зв., 223–223 зв.
[14] Там само. Спр. 5. Арк. 396.

та[1]. Вони слухали і записували заповіти[2] та зізнання на тортурах[3]. Міські писарі вели реєстри міських фінансів[4].

Можливість відпочити від постійної писанини писарю давав обов'язок урядового читання. Присяжний писар зачитував листи адресовані уряду[5], інші документи, що стосувалися суті справи[6]. Необхідність читання пояснює один із записів 1676 р. Відповідно до нього міщанин, дізнавшись, що проти нього "відбувся наступ", пішов до уряду, де попросив, щоб йому зачитали протестацію і реляцію[7]. Також важливим обов'язком було читання формули присяги, щоб особа, яка присягала змогла дослівно її повторити. Писар читав її як в уряді, так і в синагозі[8]. Окрім текстів присяг, писар у судовій ізбі зачитував "як Саксон вчить", а звинувачений за ним повторював форму вибачення за образу[9]. Різний фаховий рівень писарів був причиною того, що у червні 1666 р. не писар, а бакалавр новоміської церкви прочитав угоду написану руською мовою[10].

Друга можливість відпочинку, але на цей раз уже і для очей писаря приходила під час виконання т.зв. зв'язкових обов'язків. У записі 1631 р. занотовано, що війтівський декрет був переданий до панів райців через писаря[11]. У другій пол. XVII ст. писаря за такими заняттями ми уже не бачимо, натомість кілька записів оповідають про його подорожі до інших міст в потребі бродівської республіки[12]. Цікаво, що коли 19 червня 1677 р. писаря відправили до Бузька, то каліграфії записів у книгах це тільки пішло на користь[13].

Невисокий рівень писемності суспільства раннього модерну був причиною того, що праця писаря продовжувалася й поза урядом. Писаря просили до написання бор-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 16 зв.–17.
[2] Там само. Спр. 30. Арк. 72 ; Спр. 35. Арк. 21 зв. ; Спр. 45. Арк. 17.
[3] Там само. Спр. 29. Арк. 64.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 153, 169 зв.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 300.
[6] Там само. Спр. 2. Арк. 284 зв. ; Спр. 14. Арк. 344 зв.
[7] Там само. Спр. 19. Арк. 20 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 33 зв. ; Спр. 14. Арк. 454 зв.–455 ; Спр. 47. Арк. 51–51 зв.
[9] Там само. Спр. 30. Арк. 17.
[10] Там само. Спр. 15. Арк. 120.
[11] Там само. Спр. 2. Арк. 313 зв.
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 140 ; Спр. 31. Арк. 148 зв.
[13] Там само. Спр. 20. Арк. 38 зв.

гових документів, їхнього затвердження підписом[1]. Писарський підпис також можна побачити на різних приватних угодах у т.ч. компромісних[2]. У 1661 р. майбутні тесть із зятем шукали писаря, щоб написати передвесільну домовленість про придане[3], а у 1752 р. чоботарі звернулися до писаря, щоб оформити постанову свого цеху бродівському братству св. Анни[4].

Міські акти свідчать, що час від часу лавники виконували свої обов'язки у супроводі писаря. У середині XVII ст. вони спільно виходили до хворих, щоб почути їхні зізнання і свідчення[5], вислухати заповіти[6]. 1642 р. писар з лавником разом заслухали присягу у божниці[7]. Записи XVII ст. повідомляють, що писар міг приєднуватися до лавників для огляду побитих[8], складання списку майна[9], його оцінки[10]. У 1714 р. лавники з писарем після огляду нерухомості ввели кредитора у володіння нею[11]. Через 27 років було зафіксовано, що двоє лавників з писарем оглянули фальш у купленому товарі[12]. Також відомо, що у 1660 р. бродівчанин на укладення мирової угоди мав запросити двох лавників з писарем[13]. У процесі врядування приходили й такі моменти, що у потрібну хвилю жодного лавника в уряді не було. Тоді війт просив писаря самостійно піти і взяти зізнання / свідчення[14] або послухати заповіт[15]. У 1679 р. для того, щоб взяти атестацію писар без супроводу інших урядників їздив до Са́танова[16].

***

Шафар Бродів відповідно до своєї присяги 1741 р. зобов'язувався управляти грішми з податків і провенту, орієнтуючись на накази двірської зверхності та уряду і на

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 190 зв.–191 зв., 268 зв., 421 зв.–422 ; Спр. 8. Арк. 160 зв.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 485 зв. ; Спр. 31. Арк. 81 ; Спр. 46. Арк. 26.
[3] Там само. Спр. 12. Арк. 134.
[4] Там само. Спр. 46. Арк. 12 зв.
[5] Там само. Спр. 4. Арк. 148 зв., 152 ; Спр. 5. Арк. 18, 278 зв. ; Спр. 7. Арк. 90 ; Спр. 12. Арк. 39.
[6] Там само. Спр. 8. Арк. 171 ; Спр. 15. Арк. 395.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 355 зв.
[8] Там само. Спр. 11. Арк. 144 ; Спр. 12. Арк. 120 зв. ; Спр. 13. Арк. 277 ; Спр. 15. Арк. 197.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 438 зв. ; Спр. 5. Арк. 81 ; Спр. 8. Арк. 111 ; Спр. 35. Арк. 94.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 351 зв.
[11] Там само. Спр. 42. Арк. 25.
[12] Там само. Спр. 44. Арк. 74 зв.
[13] Там само. Спр. 32. Арк. 103.
[14] Там само. Спр. 5. Арк. 189 ; Спр. 11. Арк. 81 зв.
[15] Там само. Спр. 3. Арк. 194 зв.
[16] Там само. Спр. 36. Арк. 143 зв.

їхні потреби[1]. Змістовне ядро цієї присяги про управління грошима було однаковим, як для середини XVIII ст., так і для середини попереднього століття. Про це ми можемо говорити навіть незважаючи на те, що міські книги XVII ст. небагатослівні щодо діяльності шафарів. Останні проводили виплати із міського скарбу посланцям до інших міст[2], людям, які працювали для міста упорядковуючи його простір[3], купцям, у яких бралися подарунки для замкової адміністрації[4] і т.д.[5]. Шафар відповідав за видачу грошей на подимне до Львова і на шарваркове до скарбу дідича[6]. Рух скарбових грошей документувався[7]. Видані суми шафар записував у реєстр, де проводив певні підрахунки[8]. У 1743 р. було встановлено, що рахунки з грошей, які надходили з міського провенту шафар мав вести спільно із своїм єврейським колегою і витрати з того ж провенту для найму підвод, для посланців з різними експедиціями та на підтримку засобів, завдяки яким існував міський провент мали здійснюватися за квитами губернатора[9]. В актах збереглася інформація про те, що у 1767 р. шафар від 4 до 16 травня від щоденний записник про витрати на російських солдат, які стояли у Бродах[10]. У 1750–1760-х рр. кожен бурмистер видавав шафарю квит на сумарні витрати, які були здійснені в час його каденції[11]. У той же період остаточні підрахунки витрат здійснювалися у війта в присутності бурмистрів[12]. Такі рахунки читалися шафарем і урядом для цехів, а у XVII ст. для електів[13].

Шафарі не тільки розпоряджалися міським скарбом, але й брали участь у його наповненні. У 1659 р. шафар був серед поборців[14]. У 1662 р. бродівські купці-шотландці заплатили шафарю ухвалені сеймом купецькі донативи[15]. 1678 р. шафар був визначений одним із збирачів чопового[16]. У 1750–1760-х рр. неодноразово вказувало-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 28. Арк. 27 зв.
[2] Там само. Спр. 32. Арк. 68.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 246 зв. ; Спр. 45. Арк. 63–64 зв. ; Спр. 51. Арк. 7.
[4] Там само. Спр. 51. Арк. 45.
[5] Там само. Спр. 45. Арк. 61–65 зв. ; Спр. 53. Арк. 26.
[6] Там само. Спр. 45. Арк. 64 зв., 65. (1761).
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 73.
[8] Там само. Спр. 32. Арк. 68.
[9] Там само. Спр. 59. Арк. 6.
[10] Там само. Спр. 53. Арк. 26.
[11] Там само. Спр. 51. Арк. 4–4 зв., 11, 12 зв., 16 зв.–21 зв., 57.
[12] Там само. Спр. 51. Арк. 7.
[13] Там само. Спр. 32. Арк. 92 ; Спр. 52. Арк. 8 зв.
[14] Там само. Спр. 32. Арк. 37, 64 зв.
[15] Там само. Спр. 32. Арк. 271 зв.
[16] Там само. Спр. 36. Арк. 112 зв.–113.

ся, що такса (міський податок) спрямовується до рук присяжного шафаря[1]. Праця шафаря з міською касою робила його відповідальним за різні дотичні питання. Наприклад, у 1640-х рр. шафар від імені райців здійснював правові заходи (позов, арешт), які були спрямовані на ліквідацію боргів перед міським скарбом[2]. У 1678 р. шафар Степан Баранович разом із Лейбою Шмуйловичем їздили до Львова, щоб добитися зменшення податкового тиску на місто, яке постраждало "останніми часами від різних кривд"[3].

На відміну від війта чи бурмистрів шафар за свої турботи отримував грошову винагороду. Найвірогідніше, що її встановлення у 1663 р. добився від ради міста Стефан Баранович, який аргументував своє прохання тим, що через служіння бродівській республіці занедбує своє ремесло. Рада вирішила встановити йому річну платню (30 зл.) з наданням чобіт за службу[4]. Шафаря обували за рахунок міських грошей, а також купували йому папір на фінансові реєстри й у наступному столітті[5]. У 1743–1770 рр. річна виплата (пенсія) становила 104 зл. Ця сума виплачувалася із грошей з міського провенту й була закріплена як стала витрата в порядку генерального комісара Галецького (1743)[6].

***

У структурі міської влади сотники і десятники були найближчими до міського загалу і за своїми обов'язками можуть розглядатися як складова виконавчої гілки влади міста. Міські книги всього-на-всього лиш один раз (1672 р.) повідомляють нам про існування в Бродах чотирьох сотень[7]. Тим не менше сотники і десятники набагато частіше з'являються на сторінках урядових книг. У 1663 р. бродівський єврей заявив образливі для сотника і десятника речі, додавши, що вони не ходять за міською потребою, але лиш, щоб десь горілки напитися[8]. Існування такої життєвої стратегії виглядає цілком імовірним, але не можемо сказати, що вона була превалюючою,

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 59 зв., 60 зв. ; Спр. 51. Арк. 2, 8 зв., 41 зв.
[2] Там само. Спр. 5. Арк. 340 ; Спр. 6. Арк. 58, 109–109 зв.
[3] Там само. Спр. 36. Арк. 90 зв.–91, 112 зв.–113. У першій пол. 1680-х рр. місто неодноразово затримувало сплату подимного (AGZ. 1914. T. XXII. S. 175, 178–179).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 33–33 зв. ; Созанський І. З минувшини. С. 20.
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 46 ; Спр. 53. Арк. 61.
[6] Там само. Спр. 45. Арк. 66 ; Спр. 49. Арк. 46 ; Спр. 51. Арк. 54 зв. ; Спр. 52. Арк. 4 зв. ; Спр. 53. Арк. 5 зв., 18, 27 зв., 33, 50, 66 зв. ; Спр. 59. Арк. 6.
[7] Там само. Спр. 34. Арк. 125 зв.
[8] Там само. Спр. 13. Арк. 277.

адже сотник був поставлений з міщан для порядку в місті[1]. Ми не володіємо описом такого поставлення, але відомо, що у 1754 р. новий сотник був "знайдений" десятниками[2]. Що ж до останніх, то у 1760-х рр. їх обирала громада під час щорічних виборів[3].

Загальне окреслення про те, що сотник опікувався порядком у місті доповнюється конкретними згадками про "сотницьку функцію"[4]. Так, сотники частково відповідали за пожежну безпеку міста, опікуючись гаками від вогню[5]. Вони ж разом з десятниками брали участь у ремонті мостів[6]. Десятники у 1750-х рр. допомагали прибирати місто, розвішували май по вулицях перед Зеленими святами, копали ями для поховання страчених[7].

Ще однією сферою праці сотників і десятників була податкова. Сотників не тільки долучали до збору міських податків[8], їм також давали й особливі завдання. Наприклад, у 1672 р. сотники отримали списки, за якими разом з міськими електами мали розповісти між сотнями скільки кожен буде сплачувати щомісячного збору, встановленого магістратом[9]. У першій пол. XVIII ст. оподаткування було організоване на рівні десятків. І десятники, озброєні регістрами, вибирали у своїх десятках міський побір[10]. Крім грошових стягнень десятники у другій пол. XVII – XVIII ст. опікувалися шарварком[11]. У 1755 р. приглядати за ним їм допомагали жовніри[12]. Що ж до інших повинностей, то сотники і десятники організовували підводи[13], а у 1768 р. десятники заходи́ли біля полонених гайдамаків і фуражу московським коням[14].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 178. (1689).
[2] Там само. Спр. 51. Арк. 10 зв.
[3] Там само. Спр. 53. Арк. 6, 25.
[4] Там само. Спр. 36. Арк. 168.
[5] Там само. Спр. 32. Арк. 43 зв. ; Спр. 36. Арк. 135 ; Спр. 49. Арк. 37. У 1679 р. згадано, що ці гаки отримали троє міщан, а у 1716 р. їх у себе зберігали десятники.
[6] Там само. Спр. 49. Арк. 8 ; Спр. 51. Арк. 12, 53 зв.
[7] Там само. Спр. 51. Арк. 13–14, 18 зв., 33 зв.
[8] Там само. Спр. 12. Арк. 135 зв. ; Спр. 13. Арк. 328 ; Спр. 18. Арк. 127 ; Спр. 26. Арк. 11 зв. ; Спр. 32. Арк. 126.
[9] Там само. Спр. 34. Арк. 125–126.
[10] Там само. Спр. 25. Арк. 7, 12 ; Спр. 29. Арк. 13 зв. ; Спр. 44. Арк. 37.
[11] Там само. Спр. 15. Арк. 436 ; Спр. 44. Арк. 37 ; Спр. 51. Арк. 5.
[12] Там само. Спр. 51. Арк. 20 зв.
[13] Там само. Спр. 49. Арк. 42–43 ; Спр. 51. Арк. 6, 9 зв., 50 зв.
[14] Там само. Спр. 53. Арк. 35–36.

Важко судити про вагу безпекового фактору в діяльності сотників і десятників. Останні організовували з своїх десятків плацову варту[1], а про роль сотників опосередковано свідчить єдина згадка (1648) про недільну муштру бродівчан у полі, з якої вони прийшли з хоругвами, перебуваючи у сотнях[2]. Загалом роль сотників і десятників у житті міста була важливою[3], тому для них з міської каси виділялися гроші на одяг і взуття[4], а десятникам під час їх виборів гроші "на потіху"[5].

5.2. *Міські або ж урядові слуги*

Міські або урядові слуги (пахолки) були невід'ємним інструментом реалізації магістратом своєї влади[6], підданими усіх міщан[7]. На жаль, джерела мовчать про їхнє соціальне походження чи механізми залучення до служби місту. Лиш у 1755 р. було занотовано, що після смерті міського пахолка десятники знайшли кандидата йому на заміну[8].

Обов'язки міських слуг можна прослідкувати у різних сферах діяльності магістрату, найпомітнішою серед яких є судова. Розповідь про групу судових функцій міських пахолків логічно розпочати із їхньої допомоги у досудовому провадженні справ, особливо тих, які стосувалися крадіжок. Слуги уряду, отримавши розпорядження від війта / бурмистра, супроводжували постраждалих від злодіїв осіб у їх пошуках вкраденого або ж самих крадіїв[9]. Де-факто у цьому міські слуги копіювали функцію лавників, тому не дивно, що до пошуків міг долучатися і лавник[10]. Загалом супровід міським слугою особи, яка прагнула взяти власність, що перебувала в чужих руках

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 56 ; Спр. 44. Арк. 110 зв.
[2] Там само. Спр. 9. Арк. 66.
[3] Там само. Спр. 51. Арк. 4. 1753 р. згадано старшого десятника.
[4] Там само. Спр. 45. Арк. 61 зв., 63 зв., 64 зв. ; Спр. 49. Арк. 46 ; 51. Арк. 3, 4 зв., 10–10 зв., 16, 19 зв., 20 зв., 33, 38, 45 зв., 52. (1740–1760-ті).
[5] Там само. Спр. 53. Арк. 6, 25.
[6] Там само. Спр. 13. Арк. 154 зв. У XVII ст. словосполучення "міський слуга" і "слуга раєцький бродівський" були тотожними.
[7] Там само. Спр. 7. Арк. 141 зв.
[8] Там само. Спр. 51. Арк. 16.
[9] Там само. Спр. 11. Арк. 165 ; Спр. 14. Арк. 234 ; Спр. 19. Арк. 81 зв., 100 ; Спр. 32. Арк. 221 зв.
[10] Там само. Спр. 20. Арк. 42. На початку березня 1640 р. бурмистрівський слуга виконав функцію лавника з перевірки фактів викладених позивачем (Там само. Спр. 5. Арк. 32.). Ще один факт участі слуги у з'ясуванні обставин справи зафіксований у лютому 1758 р. (Там само. Спр. 46. Арк. 147 зв.).

(у зберіганні чи спірному володінні) було реалією, що відповідала тогочасним правовим нормам, неодноразово згаданою у бродівських міських актах[1].

З допомогою слуг відбувався виклик до суду[2]. На прохання сторони справи урядовий слуга кликав до суду війта / райців ту чи іншу особу (групу осіб) для свідчень у справі[3]. Із запису кінця 1628 р. відомо, що свідок, до якого завітав війтівський слуга Андрій відмовився, скаржачись на хворобу, іти до суду, тому свої свідчення розповів слузі, який у свою чергу переповів їх війту і лавникам[4]. Ті ж урядові слуги після звернення кредиторів кликали боржників, щоб вони перед урядом визнали свій борг[5]. Крім боржників, слуги викликали також осіб для передачі грошей з урядовим засвідченням[6]. Однак, найчастіше міські пахолки викликали до суду відповідачів на прохання позивачів[7]. Причому з позовами вони могли ходити не раз і не два[8]. Актам відомі випадки трьох, чотирьох і навіть п'яти викликів до суду[9]. Як правило відповідача заставали у його домі, де й оголошували позов[10], однак при потребі особу шукали в місті та на його околицях[11]. Якщо ж людину не вдавалося розшукати[12] або слуга не мав на це часу / бажання, а позов був писаним, то його прибивали до дверей житла відповідача[13]. Згадки про неодноразові позови пояснюються тим, що відповідач відмовлявся приходити до суду[14]. Урядники бачили корінь відмови у гордині[15], яку деякі міщани прикривали певною аргументацією. Наприклад, на початку вересня 1663 р. бродівчанин відмовився стати до суду, адже зібрався їхати в дорогу та й

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 272 зв.–273 ; Спр. 4. Арк. 143–143 зв. ; Спр. 10. Арк. 60 зв.
[2] Там само. Спр. 56. Арк. 5. У записі з поч. 1620 р. цю функцію виконали двоє лавників.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 288 ; Спр. 4. Арк. 95 зв., 113 ; Спр. 5. Арк. 196 зв.–197, 346, 439 ; Спр. 6. Арк. 83 зв. ; Спр. 14. Арк. 301 зв. ; Спр. 15. Арк. 165 зв. ; Спр. 31. Арк. 110 зв., 112 зв., 172 зв. ; Спр. 34. Арк. 45.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 137 зв.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 408 ; Спр. 31. Арк. 85 ; Спр. 56. Арк. 59 зв. (1640-ві).
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 169.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 262 зв. ; Спр. 6. Арк. 130 зв. ; Спр. 8. Арк. 94 ; Спр. 9. Арк. 26 ; Спр. 10. Арк. 99 зв. ; Спр. 14. Арк. 19 ; Спр. 17. Арк. 28 ; Спр. 36. Арк. 16 ; Спр. 56. Арк. 44 зв.
[8] Там само. Спр. 6. Арк. 65, 109 ; Спр. 13. Арк. 122 ; Спр. 15. Арк. 76 зв.
[9] Там само. Спр. 9. Арк. 3 зв. ; Спр. 14. Арк. 280 зв. ; Спр. 18. Арк. 62 зв. ; Спр. 32. Арк. 184 зв. ; Спр. 33. Арк. 73 зв. ; Спр. 56. Арк. 75 зв.
[10] Там само. Спр. 6. Арк. 12 зв. ; Спр. 7. Арк. 18 ; Спр. 33. Арк. 3.
[11] Там само. Спр. 7. Арк. 134 ; Спр. 15. Арк. 190 зв.
[12] Відомий випадок, коли слузі заявили, що відповідач поїхав з міста, хоча як виявилося пізніше це було неправдою (Там само. Спр. 8. Арк. 232 зв.).
[13] Там само. Спр. 6. Арк. 95 зв. ; Спр. 12. Арк. 137 ; Спр. 15. Арк. 190 зв. ; Спр. 22. Арк. 78а. ; Спр. 33. Арк. 151.
[14] Там само. Спр. 28. Арк. 125.
[15] Там само. Спр. 15. Арк. 154 ; Спр. 32. Арк. 146. Приклад гордої відповіді уряду: "Як буду мати час, то стану [до суду], а як не буду, то не стану".

позивали його на суботу, яка не була судовим днем[1]. Для слуг виклики до суду були потенційним джерелом стресу, адже деякі з міщан не обмежувалися простою відмовою, а вдавалися до завуальованих погроз чи образ, що ледь пересікали межу пристойного[2], тому, коли під час вручення позову особа спрямовувала словесний негатив на позивача, а не на урядового слугу, то останній, напевно, що зараховував такий день до вдалих[3]. Окрім, виклику сторони для розгляду справи по суті слуги також кликали для заслуховування чи виконання присяги[4]. За своєю формою такі виклики один від одного не відрізнялися[5]. Цікаво, що в одній із справ травня 1676 р. урядовий слуга ходив до батьків 18-річного свідка з питанням чи дозволять йому присягнути. Батьки виявилися проти, про що матір в експресивній формі особисто повідомила уряду[6]. Джерела також свідчать про те, що слуги повідомляли учаснику судового процесу про рішення уряду[7], а слуга війта, перебуваючи на місці судового засідання заслухав свідчення воротного, який не міг дочекатися приходу суддів[8]. Міські пахолки використовувалися також для того, щоб закликати лавника до війта чи зібрати вибраних мужів для розгляду судової справи чи на нараду[9].

Частиною судового процесу при розгляді магістратом певних типів справ був арешт. У XVII ст. слуга війта чи ради повідомляв ту чи іншу особу про те, що вона сама чи її майно були заарештовані в уряді, наприклад, в рамках розгляду кредитно-боргової справи чи завдання тілесних ушкоджень[10]. У такому випадку повідомлені бродівчани або гості[11] не мали права покидати місто. Втім, через протидію господаря дому арешт міг і не відбутися[12]. У такій та подібних ситуаціях війт відсилав слугу

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 42.
[2] Там само. Спр. 6. Арк. 42 зв. ; Спр. 10. Арк. 108–108 зв. У 1629 р. слюсар Матиш замкнувся у власному житлі та не хотів йти до уряду, а війтівському слузі, який ліз до нього через верх пригрозив вогнепальною зброєю (Там само. Спр. 2. Арк. 217).
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 71.
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 328 зв. ; Спр. 8. Арк. 232 зв. ; Спр. 31. Арк. 87 зв.
[5] Там само. Спр. 2. Арк. 396 ; Спр. 32. Арк. 214 зв.
[6] Там само. Спр. 19. Арк. 27.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 64 ; Спр. 13. Арк. 62 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 273 зв.
[9] Там само. Спр. 11. Арк. 121, 138 зв. ; Спр. 32. Арк. 71 ; Спр. 33. Арк. 93 зв.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 271 зв. ; Спр. 6. Арк. 41 зв. ; Спр. 10. Арк. 6 зв., 46 ; Спр. 31. Арк. 91.
[11] Там само. Спр. 11. Арк. 148 ; Спр. 13. Арк. 194 ; Спр. 32. Арк. 151 зв.
[12] Там само. Спр. 8. Арк. 139. В іншому випадку війт надав господарю урядового слугу для допомоги в затриманні арештованого гостя, якому було заборонено покидати місто (Там само. Спр. 32. Арк. 151 зв.–152).

до міської брами, щоб там затримати звинуваченого[1]. Якщо ж цього зробити не вдавалося, то міських слуг відправляли в погоню за втікачем, однак такий захід був швидше винятком, аніж правилом[2]. Повідомлення про арешт було як усним, так і письмовим і вручати його могли двоє урядових слуг спільно[3]. Через поширеність практики арештів траплялися і зловживання, наприклад, у 1665 р. боднар Ян Осмольський використав слугу бурмистра, щоб заборонити своєму колезі працювати над замовленням Абрама Маєровича. Заборона ґрунтувалася на бурмистерському наказі, хоча згодом виявилося, що жодного такого наказу не було і Осмольський видав бажане за дійсне[4]. За наказом уряду в 1640-х рр. їх слуга також опечатував майно особливо впертих осіб, які ігнорували виклики до суду[5].

Під час розгляду судових справ могла виникати потреба в позбавленні волі однієї з сторін. Виконання цього завдання у XVII ст. покладалося на міських слуг. Бурмистер і райці вказували їм на правопорушників, котрих очікував секвестр[6]. Також цеховики запрошували слуг на свої зібрання, щоб вони відвели до ка́зні, засудженого цехом майстра[7]. Якщо поручителі не мали сили, щоб поставити до права впертого боржника, то для помочі просили надати їм урядових слуг[8]. Зважаючи на такі функції ключ від в'язниці час від часу опинявся в руках у бурмистерського слуги[9]. Цікаво, що у жовтні 1633 р. міські слуги не могли виконувати вище описаний обов'язок, тому їх на певний час у службі міському магістрату замінила міська сторожа[10].

Постійний контакт міських слуг з судовим процесом надавав їм певного досвіду у цій сфері, на основі якого, могла формуватися свідома й ініціативна позиція щодо навколишньої дійсності. Наприклад, у лютому 1713 р. міський слуга ходив у спра-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 136. У 1642 р. кредитор, підозрюючи можливу нічну втечу свого боржника з міста, отримав у поміч міських слуг, щоб їй запобігти (Там само. Спр. 5. Арк. 377).
[2] Там само. Спр. 33. Арк. 85 зв.
[3] Там само. Спр. 33. Арк. 3.
[4] Там само. Спр. 33. Арк. 139 зв.
[5] Там само. Спр. 31. Арк. 88 зв. В одній із справ позивачка, бажаючи прослідкувати за виконанням урядового наказу йшла назирці за слугою, який вийшов від війта для опечатування (Там само. Спр. 7. Арк. 177).
[6] Там само. Спр. 7. Арк. 215–215 зв. ; Спр. 11. Арк. 114 ; Спр. 14. Арк. 276 зв. ; Спр. 23. Арк. 69 зв. ; Спр. 31. Арк. 88 зв.–89.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 54 ; Спр. 33. Арк. 150.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 86.
[9] Там само. Спр. 31. Арк. 91 зв. (1645).
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 416–416 зв., 419. У той час міські слуги перебували на послугах у пана інженера біля валу, що з погляду змісту інформації актів про діяльність міських пахолків було унікальним видом активності, характерної лишень для 1633 р.

вах міста й зустрів робітника рудні Процика, який продавав штуку заліза. Слуга зацікавився походженням товару, тому привів Процика до уряду, який встановив, опитавши орендаря Зелмана, що претензій до Процика нема. Рудник же, дізнавшись в уряді про церковну потребу подарував залізо до церкви[1]. Таким чином ініціативна позиція міського слуги неочікуваним способом відгукнулася у сфері церковного життя.

Міські пахолки були тісно пов'язані з логічним фіналом судового процесу — виконанням покарання. Якщо суд вирішував присудити особі тілесне покарання через нанесення певної кількості ударів[2], то його виконавцями дуже часто ставали міські слуги[3]. Місцями виконання декрету були ратуша ("на її порозі"), брама, ринок, ганебний стовп, простір перед домом війта. Реалізувавши покарання, слуги, якщо це передбачав присуд, виганяли покараного з міста[4]. Окрім тілесних покарань міські пахолки наглядали за засудженими до публічної ка́зні посеред ринку[5]. Також магістрат використовував міських пахолків, як інструмент примусу в рамках реалізації своїх обов'язків, щоправда слуги не завжди були успішними у цій ролі, особливо, якщо стикалися з фізичною протидією з боку міщан[6]. Саме тому їм на допомогу з замку вряди-годи надавали шерегових пахолків[7].

Для бурмистра урядові слуги були інструментом реалізації повинності міста з надання підвод на потреби замку, адже саме пахолки, деколи при підтримці жовнірів, шукали і брали тяглову силу для возів[8]. Крім того за записом від 18 травня 1629 р. війтівський слуга супроводжував челядника шляхтича Родоловського у пошуках підданого, який втік від його пана[9].

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 2 зв.
[2] В актах у контексті тілесних покарань найчастіше вжито слова "удари", "хльоста", "посторонки", "різки".
[3] Наприкінці 1646 р. тілесне покарання доручили виконати міським сторожам (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 195 зв.). У травні 1751 р. його виконував кат чи профос (помічник) (Там само. Спр. 29. Арк. 89 зв.).
[4] Там само. Спр. 2. Арк. 432 зв., 435 зв. ; Спр. 4. Арк. 124 ; Спр. 5. Арк. 317 зв. ; Спр. 6. Арк. 10 зв. ; Спр. 7. Арк. 134 ; Спр. 9. Арк. 58 ; Спр. 10. Арк. 93, 106, 129 зв. ; Спр. 13. Арк. 68 зв. ; Спр. 29. Арк. 27 зв. ; Спр. 31. Арк. 49 зв., 53 ; Спр. 32. Арк. 50, 116 зв. ; Спр. 42. Арк. 108 ; Спр. 46. Арк. 22 зв.
[5] Там само. Спр. 36. Арк. 160.
[6] Там само. Спр. 5. Арк. 388 ; Спр. 32. Арк. 227 зв. ; Спр. 33. Арк. 56–56 зв., 64.
[7] Там само. Спр. 32. Арк. 242.
[8] Там само. Спр. 7. Арк. 140–140 зв. ; Спр. 14. Арк. 134 зв.–135 ; Спр. 15. Арк. 61 зв. ; Спр. 32. Арк. 132 зв. ; Спр. 45. Арк. 63 зв. ; Спр. 49. Арк. 42 ; Спр. 51. Арк. 51 зв., 53.
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 194 зв.

Наступним обов'язком міських слуг було публічне оголошення. У записах 1642–1643 рр. вказувалося, що урядовий слуга відповідно до права оголошував на ринку про продаж чи дарунок нерухомості[1]. Дивно, але про дотримання такої практики в наступні десятиліття міські акти мовчать. Натомість, маємо чимало згадок про оповіщення від слуг у зв'язку із зникненнями й крадіжками приватної власності. Пахолки неодноразово волали на ринку про нещастя не лише бродівчан, а й гостей міста[2] та навіть околичних жителів. Наприклад, у 1707 р. державець Смольна прислав прохання до бурмистрів, аби ті дозволили міському слузі на ринку прокричати про зниклих селянських волів з обіцянкою винагороди за їх повернення[3]. Якщо мова йшла про зникнення свійської худоби, то існувала вірогідність того, що вона заблукала, а не стала жертвою крадіїв. Якщо ж хтось знаходив таку тварину, то його обов'язком було повідомити про це уряд, який оголошував про знахідку своїм слугою публічно на ринку "при чималому зборі людей", про що згодом пахолок оповідав до міських книг[4].

З урядової ініціативи міські слуги на чотирьох кутах ринку оголошували для відомості про знайдення тіла мертвого бродівчанина[5], про вигнання з міста злодія[6]. Також публічно повідомлялися важливі розпорядження замкової адміністрації ("тричі на всіх чотирьох кутах міста й по вулицях"), документи органів центральної влади[7] та рішення самого магістрату. За спогадами раєцького слуги Войцеха у 1626 р. він кожного дня протягом двох тижнів чимало горлав, повідомляючи людям, про необхідність демонтажу комор на місці, де було вирішено побудувати ратушу[8]. У середині XVIII ст. оголошення лунали "при трубі"[9] й міська влада витрачала кошти на її ремонт і платила трубачу за його працю[10]. На ратуші він також вигравав звуки, які мали нагадувати жителям про те, що потрібно обережно поводитися з вогнем, нага-

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 139 зв., 148 зв., 152 зв.
[2] Там само. Спр. 16. Арк. 8 зв. ; Спр. 19. Арк. 100 ; Спр. 24. Арк. 34 ; Спр. 43. Арк. 13 зв.
[3] Там само. Спр. 41. Арк. 6 зв.–7.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 429 зв.
[5] Там само. Спр. 23. Арк. 77.
[6] Там само. Спр. 29. Арк. 28 зв.
[7] Там само. Спр. 29. Арк. 27 зв. ; Спр. 30. Арк. 78 зв., 97 зв.–98 зв.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 144.
[9] Там само. Спр. 29. Арк. 27 зв., 28 зв. ; Спр. 30. Арк. 78 зв., 97 зв.–98 зв.
[10] Там само. Спр. 45. Арк. 65 зв. Крім цього, відомо, що у 1761 р. трубач (представник шевського цеху) був звільнений від міського податку (Там само. Спр. 45. Арк. 58 зв.).

дував про обережність під час ярмарків[1]. Окрім публічних оголошень, слуги використовувалися для циркуляції інформації між приватними особами й урядом і навпаки. Наприклад, господар, знаючи про крадіжку, яку вчинив його гість, повідомляв про це магістрат через урядового слугу[2]. Останній міг переповідати позицію позивачів чи використовуватися для повідомлень про продаж нерухомості[3]. Якщо уряд мав певний наказ для конкретної особи, то він доводився їй до відома таким же каналом[4].

Міські слуги, так само як і шафар отримували від міста платню за свою роботу. Перші свідчення про неї знаходимо у записі про події 1629 р. та у акті з 1646 р.[5], а відповідно до постанови дідича, про яку згадано у 1664 р., щотижнева заплата усім міським слугам мала становити 30 зл. з додатком натуральних дібр[6]. У другому десятилітті XVIII ст. для одного слуги виплачувалося 25 грошів на сім днів[7]. У 1740–1760-х рр. ця сума зросла більш як у двічі[8]. Окрім, "стравних грошей" міські пахолки у XVIII ст. отримували додаткові бонуси у вигляді невеликих виплат на різдвяні й пасхальні свята (15–30 грошів)[9], а під час прийому нового пахолка на службу йому видавали заохочувальне (на дрова)[10]. Фінансові записи 1761 р. свідчать, що місто платило додаткові кошти на страву і ліки у випадку, якщо міський пахолок захворів та брало на себе похоронні витрати при найгіршому сценарію[11]. Додатковим джерелом доходу пахолків були стягнення у Лешнівській брамі. Відповідно до постанови магістрату 1754 р. пахолки брали з кожного воза з дровами і збіжжям по одному по-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 3 зв.–4 зв., 11 зв., 14 зв., 16–38 ; Спр. 52. Арк. 4–5. У 1767 трубач отримав 10 грошів за оголошення про сніги (Там само. Спр. 53. Арк. 25 зв.).

[2] Там само. Спр. 14. Арк. 61 зв.

[3] Там само. Спр. 3. Арк. 139 зв. ; Спр. 31. Арк. 63. У декреті від 28.07.1645 було зазначено, що майстри мали урядово сповістити замовника про виконання його замовлення з яким зволікали. Очевидно, що мова йшла саме про сповіщення урядовим слугою (Там само. Спр. 6. Арк. 131.).

[4] Там само. Спр. 33. Арк. 56. На жаль, міський слуга не був захищений від агресивної реакції реципієнта урядового розпорядження.

[5] Там само. Спр. 2. Арк. 267 ; Спр. 7. Арк. 141 зв. У 1629 р. райця Шелейко дав міським слугам по злотому "на суходні". Невідомо чи оплата існувала з кінця XVI ст., але один з перших міських слуг Каспер за свою службу отримав від війта у спадкове володіння осідок (Там само. Спр. 1. Арк. 8 зв.).

[6] Там само. Спр. 33. Арк. 93 зв. Йшла мова про 2 вози сіна, чверть вівса, 2 вози дров.

[7] Там само. Спр. 49. Арк. 3, 8–12, 14–16, 19, 25, 34, 37.

[8] Там само. Спр. 45. Арк. 61 ; Спр. 49. Арк. 46 ; Спр. 51. Арк. 2 зв.–8, 16 зв.–41, 45–46, 53, 57 ; Спр. 53. Арк. 5 зв.–9 зв., 17–19, 25–27 зв., 29–38, 41 зв., 50, 62–66 зв.

[9] Там само. Спр. 49. Арк. 44, 47 ; Спр. 51. Арк. 2 зв.–8, 17, 21 зв., 23, 28 зв., 33 зв., 42 зв., 47, 52.

[10] Там само. Спр. 45. Арк. 65 ; Спр. 51. Арк. 16, 42 зв. ; Спр. 53. Арк. 19.

[11] Там само. Спр. 45. Арк. 64.

ліну чи шелягу відповідно[1]. Також міські слуги за виконання деяких конкретних завдань отримували додаткові невеликі виплати ("на водку")[2].

Як вже зазначалося вище, окрім грошей, міські слуги отримували і матеріальне забезпечення (одяг і взуття)[3]. Дві згадки з другої пол. XVII ст. свідчать, що одним з джерел забезпечення барвою був процес постконфліктного врегулювання, коли дарування одягу слугам ставало вираженням вибачення за проступок перед райцями чи формою штрафу в разі порушення спокою між сторонами в майбутньому[4]. У 1740–1760-х рр. міська влада постійно виділяла кошти на головні убори, одяг, взуття (і його ремонт), а також на сокирки міським пахолкам[5]. Щодо останніх, то сто років перед тим було занотовано, що урядові слуги зазвичай ходили з "міським оружжям, тобто обушком"[6].

5.3. *Кат, воротний і сторожа*

Життя міської спільноти Бродів ранньомодерного часу диктувало необхідність утримання магістратом людини, яка була слугою і виконавцем юстиції — ката[7]. До його обов'язків входило проведення тортур (квестій). Відповідно до права особу, засуджену до мук, спочатку піддавали впливу розтягнень (двічі або тричі), а потім, якщо це необхідно — високих температур (прикладання запалених свічок до боків)[8]. Про інші катівські прийоми наші джерела мовчать.

Друга функція "міністра юстиції" — виконання судових декретів. Шляхом нанесення присудженої кількості ударів кат виконував тілесні покарання[9]. Відбувалося це біля ганебного стовпа на звичайному місці на ринку[10]. У XVIII ст. судові рішення розділяли кількість ударів на чотири рівні частини для кожного кута ринку[11]. Інстру-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 160.
[2] Там само. Спр. 49. Арк. 42.
[3] Забезпечення барвою міських слуг було поширеною практикою (Bogucka M. Dzieje miast. S. 458).
[4] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 209 ; Спр. 37. Арк. 203 зв.
[5] Там само. Спр. 45. Арк. 61–61 зв. ; Спр. 49. Арк. 46 ; Спр. 51. Арк. 3, 5, 8, 10 зв., 11 зв., 14 зв., 19–39 зв., 42 зв., 45 зв., 57 ; Спр. 52. Арк. 2–7 зв. ; Спр. 53. Арк. 5 зв.–9, 16 зв.–17, 25–29 зв., 33, 39 зв., 41, 50, 61 зв.–62 зв, 65, 66 зв.
[6] Там само. Спр. 32. Арк. 132 зв.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 357 зв. ; Спр. 53. Арк. 26 зв.
[8] Там само. Спр. 10. Арк. 84 зв.–85, 89, 113 зв. ; Спр. 13. Арк. 238 зв. ; Спр. 32. Арк. 261, 262 зв. ; Спр. 57. Арк. 6 ; Спр. 58. Арк. 8. (1640–1670-ті).
[9] Там само. Спр. 8. Арк. 169 ; Спр. 10. Арк. 124 зв. ; Спр. 14. Арк. 62, 128 зв. ; Спр. 35. Арк. 100 зв. ; Спр. 36. Арк. 169 ; Спр. 56. Арк. 64 зв. ; Спр. 57. Арк. 1, 6 зв.
[10] Із 1732 р. маємо уточнення, що звичайне місце: перед ратушею при ганебному стовпі (Там само. Спр. 27. Арк. 22).
[11] Там само. Спр. 28. Арк. 40.

менти покарання були ті ж, що використовували міські слуги, лишень у записі 1677 р. було вказано про використання мітли[1]. Після виконання покарання кат виганяв осудженого з міста[2]. Це завдання могло бути передане й слузі ката[3]. Вигнання 1673 р. супроводжувалося гучними оголошеннями на ринку та по дорозі з міста[4]. У 1766 р. кату допомагали його слуги, а вигнання відбувалося через Львівську браму, до якої злодія супроводжували його спільники з різками в руках[5]. Також кат виконував калічницькі тілесні покарання: таврування (шибениця на чолі (1766), позначка на вусі (1677))[6], усікновення руки[7].

Кат також виконував декрети, якими присуджувалася смертна кара. Перший спосіб її виконання передбачав обезголовлення мечем[8]. Акти 1770 р. деталізують цей процес. Для страти вбивці власних дітей Маруньки місто придбало два вози піску, з якого був зроблений плац. На ньому засуджена на колінах мала зустріти свій кінець[9]. Також бродівські кати були знайомі з процедурою четвертування розбійників[10]. Другий спосіб передбачав страту через повішення, у здійсненні якої кату допомагав його челядник[11]. У 1647 р. шибениця стояла за містом на пісках із сторони Конюшкова[12], звідси стає зрозумілим вислів із сварки двох осіб: "Ти злодію, тобі на піску бути"[13]. Невідомо чи шибениця продовжувала стояти на тому ж місці в наступному столітті, адже акти 1727 р. описують локацію словами "в полі за містом". З того ж року походить детальніший опис процедури повішення. Вона відбувалася публічно і цехи навколо місця страти формували коло, доступ до внутрішнього простору якого був обмежений молодшими цеховиками, що тримали в руках дарди[14]. Для

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 74 зв.
[2] Там само. Спр. 2. Арк. 358 ; Спр. 14. Арк. 128 зв., 130 ; Спр. 36. Арк. 169.
[3] Там само. Спр. 30. Арк. 3.
[4] Там само. Спр. 35. Арк. 100 зв.
[5] Там само. Спр. 30. Арк. 41 зв. У разі появи покараного у Бродах повторне вигнання мало відбутися через Лешнівську браму.
[6] Там само. Спр. 30. Арк. 41 зв. ; Спр. 36. Арк. 74 зв.
[7] Там само. Спр. 7. Арк. 146.
[8] Там само. Спр. 8. Арк. 169 ; Спр. 46. Арк. 76 ; Спр. 56. Арк. 64 зв. ; Спр. 57. Арк. 2. Цікаво, що у двох конфліктах 1660-х рр. кат орудував "berdyszem" / "bartyszem" (Там само. Спр. 14. Арк. 143 ; Спр. 15. Арк. 402а).
[9] Там само. Спр. 30. Арк. 88 ; Спр. 53. Арк. 62 зв.–63.
[10] Там само. Спр. 8. Арк. 102 зв. ; Спр. 23. Арк. 58 ; Спр. 57. Арк. 6 зв.
[11] Там само. Спр. 10. Арк. 95 ; Спр. 11. Арк. 164 зв. ; Спр. 19. Арк. 199 зв. ; Спр. 36. Арк. 34 зв. ; Спр. 37. Арк. 178 ; Спр. 42. Арк. 168.
[12] Там само. Спр. 8. Арк. 224.
[13] Там само. Спр. 32. Арк. 240. (1661).
[14] Там само. Спр. 43. Арк. 34. (Дарда — напівспис).

страти кат використовував драбину[1], з останнього щабля якої відсилав засудженого на зустріч з Творцем. Окрім Бродів, міський кат мав роботу й в інших населених пунктах, куди його запрошували через уряд, обіцяючи повернути здоровим[2]. Зважаючи на специфіку катівського ремесла міська влада ставила перед майстром вимогу безумовної відмови від зловживання алкоголем[3].

Про третю функцію ката нам відомо з 1750–1760-х рр. У цей період він разом з челядником брав участь у прибиранні вулиць міста, вивезені болота, за що отримував плату від магістрату[4]. Знання людського тіла, якими оперував кат використовувалися ним не тільки для нанесення шкоди, а й з лікувальною метою[5]. Наприклад, у 1667 р. побитий бродівчанин лікував удари на своєму тілі маззю, яку взяв у ката[6]. У 1748 р. слуга справедливості оглядав перелом ноги міського пахолка[7]. Через сім років у його помешканні свій останній прихисток знайшов якийсь убогий чоловік[8]. Проте, можна припустити, що основна робота все ж таки задавала тон у формуванні уявлень про ката, недарма ж чоловік у 1641 р. погрожував дружині віддати її у катівські руки, якщо наважиться повторити свій проступок[9].

З XVII ст. відомо, що влада міста створила умови для самозабезпечення ката. У 1660–1670-х рр., проживаючи поряд із Львівською брамою екзекутор мав право на стягнення з возів, які в'їжджали до міста, а особа, яка везла на торг дрова мусила дати кату одне поліно[10]. У 1717 р. з міського скарбу був придбаний віз дров для екзекутора[11]. На початку серпня 1754 р. магістрат уклав угоду з новонайнятим катом, яка надавала йому право вибирати від возів гостей у Львівській брамі під час ярмарку по 1 грошу "бричного", а після ярмарків по 1 шелягу. У тій же брамі він міг

---

[1] Її за катом носив сіпак (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 37. Арк. 178. (1689)).
[2] Там само. Спр. 29. Арк. 12. (1744).
[3] Там само. Спр. 46. Арк. 160. (1754).
[4] Там само. Спр. 51. Арк. 52 зв., 53 зв. ; Спр. 52. Арк. 5 зв. ; Спр. 53. Арк. 8, 16 зв.–18 зв., 28, 51.
[5] Медичною практикою займалися також кати Львова (Білостоцький С., Козицький А. Кримінальний світ. Львів, 2001. С. 12).
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 348.
[7] Там само. Спр. 28. Арк. 125.
[8] Там само. Спр. 51. Арк. 16.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 268 зв.
[10] Там само. Спр. 15. Арк. 402а ; Спр. 17. Арк. 36 зв., 50 зв. ; Спр. 33. Арк. 15 зв. На жаль, акти з того часу, окрім дров, не конкретизують, що саме візники, які в'їжджали до Бродів мали давати кату "від возів".
[11] Там само. Спр. 49. Арк. 39.

брати з возів, які везли дрова, сіно, солому, траву по одному поліну / в'язанці[1]. Ця ж угода дозволяла кату робити стягнення (1 шеляг) від кожної крамарки й гандлюючих чим-небудь перекупок під час прибирання міста. Крім цього наступного року місто купило для ката новий меч, а також у 1750–1760-х періодично ремонтувало його помешкання[2]. Також відомо, що у 1750-х рр. кат отримував невеликі оплати за виконання своїх прямих обов'язків (тортури, страта і т.д.)[3]. Усі перелічені джерела забезпечення екзекутора доповнювалися грошима на страву. Відповідно до порядку генерального комісара Галецького 1743 р. їх сума дорівнювала 104 зл. на рік[4]. З 1754 р. до 1770 р. їх виплачували по 26 зл. 4 рази в рік[5].

***

До міських слуг також зараховують воротних, які мали з катами кілька точок перетину. По-перше, їх зближував факт сусідського проживання, а по-друге воротний, як і кат користувався правом на стягнення дров у брамах[6]. Основним завданням воротних було сторожування в брамі[7], тому вони добре знали хто, коли і з чим приїжджав до міста чи покидав його[8]. Наприклад, ворітниці наприкінці 1646 р. було відомо, що Войцех Пряничник зранку вийшов з міста через Львівську браму, пройшов попід муром і зайшов назад у місто через Луцьку браму[9]. При потребі гостей міста питали звідки вони прибули до Бродів[10]. Контролювався не тільки в'їзд, а й виїзд з міста. У 1629 р. челядник орендарів Руди Болдурської Юрко попросив воротного

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 160 зв.
[2] Там само. Спр. 51. Арк. 16, 17, 20 ; Спр. 53. Арк. 7 зв., 8 зв., 38 зв., 40, 51 зв.–52, 61 зв, 64, 65.
[3] Там само. Спр. 51. Арк. 3–4, 5, 20, 37 зв.
[4] Там само. Спр. 59. Арк. 6.
[5] Там само. Спр. 45. Арк. 66 ; Спр. 46. Арк. 160 ; Спр. 51. Арк. 54 зв. ; Спр. 52. Арк. 2 зв., 4 зв. ; Спр. 53. Арк. 5 зв.–8 зв., 17–18 зв., 25 зв.–29, 33–38, 41 зв., 50, 62–66 зв. Поділивши 104 зл. на 52 тижні побачимо, що тижнева "зарплатня" ката становила 2 зл., тобто вона була на 50% нижчою ніж у його колеги зі Львова (Білостоцький С. Кримінальний світ. С. 10). Однак щоквартальна платня була лиш одним із джерел доходів "майстра".
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 159 зв.–160 ; Спр. 15. Арк. 16, 391 зв., 402а. Такі дрова у 1667 р. названі вартовими.
[7] Там само. Спр. 5. Арк. 273 зв. Як свідчить запис із 1626 р., траплялися ситуації, коли воротного при брамі не було й міська брама стояла зачинена. Тоді перед нею формувався натовп, що очікував на відкриття воріт (Там само. Спр. 2. Арк. 16 зв.). Відповідно, до слів воротного Матвія, що він повсякчас перебував у брамі (1629) потрібно ставитися критично (Там само. Спр. 2. Арк. 242 зв.).
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 442.
[9] Там само. Спр. 8. Арк. 76.
[10] Там само. Спр. 56. Арк. 48 зв.

затримати в брамі ковалів, якщо ті їхатимуть з вугіллям та повідомити йому про це[1]. У липні 1661 р. шляхтичу вкрали на ярмарку волів, тому він пішов на брами, щоб розпитати про свою худобу та описати її. Коли ж подібні воли того ж дня покидали місто, то воротний за нагадуванням сторожі питався у їх погонича про його круторогих[2]. Якщо ж міський воротний мав урядовий наказ не випустити з міста ту чи іншу людину, то перешкодою до його виконання міг бути лишень фізичний спротив арештованого або ж непотрапляння воротному на очі через вихід з Бродів валами, а не брамою[3].

Служба воротним й контакти з багатьма людьми приносили певні знання і досвід. Наприклад, у 1662 р. воротний Марко підказав кату, що з чернецьких почаївських возів стягнень не беруть[4]. Інколи воротний отримував неочікувані турботи. У 1666 р. у його брамі з коня звалився п'яний челядник шляхтича, тому воротний мусив відвести скакуна назад у місто[5]. У брамах при розкладеному вогнищі компанію воротним складала варта із військових бродівського замку[6]. Окрім них і ката воротний під час виконання своїх обов'язків також контактував із "орендарськими послушниками"[7]. До функцій воротного входила ще одна важлива складова, а саме нагляд за ув'язненими, які сиділи в брамі на ланцюзі[8]. Зауважимо, що у XVIII ст. міські акти всього-на-всього двічі згадують воротних. Оскільки, вони були євреями, то очевидно, що до контролю за міськими брамами в цей період активно включився кагал.

***

До переліку міських слуг входила також сторожа. У 1633 р. було занотовано, що сторож служить усій громаді[9], а зміст актів 1640-х рр. свідчить, що його статус дорівнював статусу урядового слуги[10]. У міських книгах того ж десятиліття збереглося кілька імен міських сторожів, на основі яких можна припустити, що сторожа пере-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 173 зв.–174.
[2] Там само. Спр. 32. Арк. 193 зв.–194.
[3] Там само. Спр. 6. Арк. 41 зв. ; Спр. 10. Арк. 36 ; Спр. 11. Арк. 54.
[4] Там само. Спр. 33. Арк. 15 зв.
[5] Там само. Спр. 36. Арк. 99.
[6] Там само. Спр. 13. Арк. 102 зв. ; Спр. 15. Арк. 358–358 зв. ; Спр. 33. Арк. 22 зв.–23 зв.
[7] Там само. Спр. 37. Арк. 57–57 зв.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 274 зв. ; Спр. 4. Арк. 119 ; Спр. 13. Арк. 26 зв. ; Спр. 56. Арк. 63 зв. Узимку 1643 р. виконувати це завдання воротному допомагав гайдук (Спр. 5. Арк. 442).
[9] Там само. Спр. 2. Арк. 383 зв.
[10] Там само. Спр. 7. Арк. 145 зв.–146, 195 зв. ; Спр. 8. Арк. 226 зв. ; Спр. 31. Арк. 7а–7б. Відомо, що у 1662 р. у нічній варті перебували урядові слуги (Там само. Спр. 13. Арк. 104, 106 зв.).

важно формувалася з числа русинів[1]. На жаль, спорадичність джерел не дає змоги відтворити чисельність цієї групи слуг міста. Тільки із 1745 р. зберігся наказ губернатора, відповідно до якого нічні сторожі мали знаходитися "у своєму комплекті", що становив 24 особи[2]. Зважаючи на це, підстав для того, щоб говорити, що у XVII ст. у сторожі служило понад два десятки осіб у нас немає. Ця думка підсилюється й тим фактом, що поряд із сторожами існувала міщанська варта[3]. З 1690-х рр. її іменували "плацовою вартою"[4]. Базовою одиницею організації варти були десятки[5], тому обов'язок вартування покладався на плечі різних груп міського населення у т.ч. на ремісників, котрі у варті мали можливість вийти за рамки того кола спілкування, яке їм пропонувала цехова структура[6]. Також міські акти свідчать, що до вартування з другої половини XVII ст. були залучені представники єврейської спільноти[7].

Часом сторожування і несення варти була темна пора доби[8]. Як вказано у записі 1643 р.: "У ночі після ударів у бубон"[9]. Другим і третім часовими відтинками були періоди ярмарків[10], деяких свят і час тривог[11]. Аналізуючи джерела, можна побачити, що на карті міста було кілька об'єктів, до яких була прикута особлива увага під час вартування. Першим з них були міські брами[12], другим — Божі Доми, тобто костел[13] і церкви, наприклад, у 1673 р. на коляду варта пильнувала церкву Св. Юрія[14]. У 1750 р. було занотовано, що християни Бродів мали обов’язок ставити сторожу на Пасху, Зелені Свята, Боже Тіло, Різдво, св. Анни і під час ярмарків. Але

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 442 ; Спр. 31, 435 зв. Арк. 8 зв., 9, 55 зв. У актах 1641–1643 рр. можна зустріти такі словосполучення як "міські стражники", "стражі міста Бродів", "міська сторожа" (Там само. Спр. 5. Арк. 227 зв., 309 зв., 493).
[2] Там само. Спр. 29. Арк. 27 зв.
[3] Там само. Спр. 36. Арк. 127 зв. ; Спр. 38. Арк. 44.
[4] Там само. Спр. 24. Арк. 75 ; Спр. 38. Арк. 37 зв.
[5] Там само. Спр. 44. Арк. 110 зв.
[6] Там само. Спр. 9. Арк. 66 ; Спр. 10. Арк. 56 ; Спр. 15. Арк. 434 зв., 436 зв. ; Спр. 31. Арк. 8 зв., 132 зв. ; Спр. 33. Арк. 56 ; Спр. 56. Арк. 56 зв.
[7] Там само. Спр. 13. Арк. 106 зв. ; Спр. 15. Арк. 379 зв. ; Спр. 24. Арк. 75 ; Спр. 25. Арк. 6, 17 зв. ; Спр. 29. Арк. 63 ; Спр. 36. Арк. 38 зв. ; Спр. 37. Арк. 110.
[8] Там само. Спр. 2. Арк. 395 зв. ; Спр. 5. Арк. 442 ; Спр. 9. Арк. 8 зв. ; Спр. 10. Арк. 56 ; Спр. 13. Арк. 42–43 ; Спр. 14. Арк. 119 ; Спр. 21. Арк. 14 зв. ; Спр. 25. Арк. 50 ; Спр. 28. Арк. 7а ; Спр. 31. Арк. 8 зв., 132 зв. ; Спр. 33. Арк. 47 зв. ; Спр. 36. Арк. 127 зв. ; Спр. 38. Арк. 37 зв., 44 ; Спр. 56. Арк. 8.
[9] Там само. Спр. 5. Арк. 493.
[10] Там само. Спр. 15. Арк. 87 зв. ; Спр. 56. Арк. 25. У 1753 р. місто на час ярмарку придбало для варти свічки (Там само. Спр. 51. Арк. 7 зв.).
[11] Там само. Спр. 17. Арк. 6–6 зв.
[12] Там само. Спр. 9. Арк. 8 зв., 66 ; Спр. 12. Арк. 132 зв. ; Спр. 56. Арк. 56 зв.
[13] Там само. Спр. 15. Арк. 87 зв. ; Спр. 38. Арк. 44. (1666, 1693).
[14] Там само. Спр. 35. Арк. 88.

пробощ звільнив їх від цього тягаря на вічні часи після офіри міста на віконні ґрати до костелу[1]. Третім об'єктом були ринкові комори або крамниці[2]. У середині XVII ст. міщан "стражників" можемо побачити при в'язниці (ка́зні)[3]. Разом з тим у справі з липня 1671 р. уряд наказав позивачу вартувати у секвестрі відповідача-боржника до запису поруки[4]. Усі міські вартові одночасно не були прив'язані до якогось одного з перелічених вище об'єктів. Частина з них патрулювала вулицями[5]. За наказом бурмистра міщани були зобов'язані наглядати за конкретними домівками як, наприклад, під час епідемії 1651 р.[6].

Бродівчани, виходячи на варту, мали поставлене перед собою конкретне завдання від райців: "...стерегти вогонь і п'янство в години незвичайні та заказані"[7]. Суть цього завдання в актах також була передана наявністю потреби запобігати різним нічним небезпекам[8] або ж зовсім лаконічно: "...для обережності"[9]. Цікаво, що тільки у 1640 р. згадується нічний бурмистер (старший стражник), який "направду у той час своєю увагою оберігає усе місто від різноманітних припадків". Агресію проти нього рада розцінювала немов напад на самого бурмистра[10]. Зважаючи на ту кількість пожеж, від якої потерпіло місто у ранній Новий час, стає зрозумілим чому перед вартою ставилося завдання антипожежного характеру. Про те, що варта могла бути інструментом раннього виявлення осередків загорання свідчить запис 14.10.1667 р.[11]. У 1730 р. було записано, що плацова варта має сторожити між крамницями, а у випадку пожежі мусить її локалізувати[12]. Поряд із вогнем вартові, принаймні у 1640-х рр., пильнували дотримання обмежень щодо продажу алкоголю у час, коли минула "година звичайна". Вони нагадували господарям про наявність заборони на продаж

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 29. Арк. 68.
[2] Там само. Спр. 13. Арк. 42–43 ; Спр. 18. Арк. 15 ; Спр. 25. Арк. 50 ; Спр. 27. Арк. 2 зв. ; Спр. 44. Арк. 110 зв. ; Спр. 56. Арк. 8.
[3] Там само. Спр. 4. Арк. 165 зв., 166–166 зв. ; Спр. 5. Арк. 4 зв., 145 зв., 442 ; Спр. 10. Арк. 95.
[4] Там само. Спр. 34. Арк. 32 зв.
[5] Там само. Спр. 5. Арк. 442 ; Спр. 21. Арк. 14 зв.
[6] Там само. Спр. 31. Арк. 132 зв.
[7] Там само. Спр. 2. Арк. 416 ; Спр. 31. Арк. 8–8 зв.
[8] Там само. Спр. 5. Арк. 442.
[9] Там само. Спр. 36. Арк. 127 зв.
[10] Там само. Спр. 31. Арк. 7а. Посада "нічного бурмистра" відома також у Луцьку в 1619 р. (Заяць А. Міське суспільство. С. 211).
[11] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 434 зв.
[12] Там само. Спр. 44. Арк. 110 зв.

у цей період[1]. Відсутність яриг на вулицях у нічний час сприяла зменшенню галасів у місті, на які вартові також реагували, щоправда не на випередження, а за фактом, коли доводилося розбороняти учасників бійки біля господи[2], затримувати агресорів. Останніх варта супроводжувала на побачення з урядом або до секвестру в замок[3]. Реагування постфактум сприяло наявності постраждалих[4], наприклад, у переддень 1696 р. усе, що залишалося зробити варті, яка прибігла на ґвалт, то це віднести побиту жінку з господи до її дому[5]. Особи, які не бажали доводити сімейні колотнечі до вершини драматизму зверталися до варти з проханням про тимчасове позбавлення волі кривдника[6], однак ілюстрацій такої стратегії вкрай мало. Сторожі бродівських крамниць і склепів обходили їх для запобігання крадіжок[7]. На затриману між крамницями підозрілу особу та й ще у нічний час очікувала тюрма, ключ від якої бурмистер довіряв сторожам[8]. Однак, якщо самі сторожі спокушалися до злодійства, то власність місцевих крамарів і купців ставала беззахисною[9]. Варта при брамі перебувала там не тільки для того, щоб погрітися біля вогнища[10]. Вона розпитувала про мету, яка приводила людей до міста. Наприклад, у 1672 р. цікавилася в погонича ялівки про те звідки й куди з нею іде[11]. Вартові і сторожі нагадували торговим гостям про потребу сплати мита орендарям[12].

Щойно описані активності сторожі можна назвати її основними заняттями, але крім них були ще й додаткові. У 1630 р. сторож за наказом бурмистра мав допомогти воротному у пошуках в'язня-втікача[13]. У 1633 р. певний час міська сторожа замінювала урядових слуг[14], а у 1642 р. без великого ентузіазму за наказом бурмистра

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 416 ; Спр. 31. Арк. 8–8 зв.
[2] Там само. Спр. 38. Арк. 37 зв.
[3] Там само. Спр. 14. Арк. 119 ; Спр. 28. Арк. 7а.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 493.
[5] Там само. Спр. 24. Арк. 75.
[6] Там само. Спр. 46. Арк. 113 зв.
[7] Там само. Спр. 29. Арк. 63.
[8] Там само. Спр. 13. Арк. 42–43. (1662).
[9] Там само. Спр. 20. Арк. 27–28. У 1677 р. один з двох сторожів признався, що крав через загрозу голоду.
[10] Там само. Спр. 15. Арк. 379 зв., 391 зв. ; Спр. 25. Арк. 6, 17 зв.
[11] Там само. Спр. 35. Арк. 57.
[12] Там само. Спр. 20. Арк. 70 зв. ; Спр. 37. Арк. 110.
[13] Там само. Спр. 2. Арк. 274 зв.
[14] Там само. Спр. 2. Арк. 416.

організовувала підводи для потреб дідички[1]. Запис із 1663 р. зафіксував міських сторожів поряд із збирачами побору[2].

Оскільки діяльність сторожі і варти частково була пов'язана із примусом, то вряди-годи виникали конфліктні ситуації, що супроводжувалися як психологічним, так і фізичним насильством, від наслідків якого малою втіхою слугували слова суддів, що побиття сторожі це немовби побиття самого пана бурмистра[3]. У 1678 р. міщани вартові, вдруге за короткий проміжок часу зазнавши побиття від євреїв пригрозили більше не ходити на варту[4].

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 55 зв.–56.
[2] Там само. Спр. 33. Арк. 45 зв.
[3] Там само. Спр. 2. Арк. 417, Спр. 31. Арк. 56, 57 зв.
[4] Там само. Спр. 36. Арк. 127 зв. Подібні акти агресії супроти варти відбувалися і в інших містах та не були чимось винятково бродівським (Заяць А. Міське суспільство. С. 209–211).

Розділ 6

Старші та шкільник: єврейське самоуправління у світлі міських актів

Панораму суспільства Речі Посполитої не можна уявити без євреїв[1]. Сказане тим більш правдиве для історії міста Броди, де єврейська громада була присутня від перших років після локації міського осередку і з часом стала демографічно домінантною в місті. Як і будь-яка більш-менш чисельна спільнота бродівські євреї мали свою самоорганізацію, свою владну структуру й хоча міські акти не є найкращим джерелом до історії єврейського самоуправління, проте певне уявлення про нього вони все ж таки дають, а існуючі прогалини частково можуть бути доповнені матеріалом з історії інших міст.

6.1. *Старші*

Основні владні повноваження серед євреїв мали старші[2]. Записи із 1672 р. поділяють членів громади ("синагоги і збору бродівського жидівського") на молодших та старших[3]. У XVIII ст. до означення останніх додається прикметник "квартальні": "Старші квартальні бродівського кагалу", "пани кагальні старші синагоги"[4]. Пояснити це можна тим, що у той же час побутувало паралельне окреслення: "райці бродівської синагоги", "кагальні райці", "старозаконні бурмистри кагалу"[5], тобто міський писар прирівнював важливість єврейських старших до християнського уряду ради, у якому протягом кварталу (4-х тижнів) поперемінно головував кожен з його членів. За спостереженням Д. Вюрма уряд кагальних старших у другій пол. XVII ст. складався з чотирьох осіб[6], але згадки із 1665, 1667, 1672 рр. наводять на думку про те, що їх було більше[7].

---

[1] Hundert G. D. Jews in Poland-Lithuania in the eighteenth century. Berkley, 2004. P. 21–22. Автор відзначив, що приблизно половину міського населення Речі Посполитої складали євреї, а відтак словосполучення "етнічна меншина" у контексті єврейства XVIII ст. наповнене оманливою суттю, адже й гомогенної більшості в сучасному розумінні тоді ще не існувало.

[2] Зауважимо, що перші згадки про них походять із 1632–1633 рр., а не із 1647 р. (Wurm D. Z dziejów. S. 16).

[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 35, 37. У XVII ст. єврейська громада у міських актах найчастіше названа збором. У наступному ж столітті — кагалом, хоча словосполучення "кагел жидовський" можна побачити ще у записі від 27.02.1664 (Там само. Спр. 33. Арк. 65 зв.).

[4] Там само. Спр. 28. Арк. 74 зв. ; Спр. 29. Арк. 27 ; Спр. 30. Арк. 34–34 зв. ; Спр. 45. Арк. 8 зв.

[5] Там само. Спр. 28. Арк. 45 ; Спр. 30. Арк. 46 зв. ; Спр. 43. Арк. 21 зв.

[6] Wurm D. Z dziejów. S. 16.

[7] Див. додаток № 4.

Зважаючи на специфіку джерельної бази, закономірним є те, що активність старших ми можемо побачити переважно на перетині інтересів християн і євреїв. Однією із сфер, де такий перетин був звичним явищем була сфера боргової нерухомості. У 1639 р. старші, щоб запобігти переходу дому Йовеля до кредиторів погасили його борг[1]. У 1661 р. єврейська громада володіла домом боржника-втікача і надала його Фроіму за його заслуги[2]. Очевидно, що із ростом кагалу у XVIII ст. старші вже не так переймалися продажем нерухомого майна євреїв-боржників. Принаймні у 1720 р. ми бачимо їх серед урядників, що подали кредиторам нерухомість Маєра Вольфовича[3]. Іншою сферою перетину було діловодство, коли міський уряд потребував перекладу укладеної між євреями угоди на польську мову, то він звертався саме до старших[4]. У цій же сфері християнський і єврейський уряди проводили спільні оцінки нерухомості євреїв боржників за наказом чи з відома замкової зверхності[5]. Також кагал долучався до оцінки і в інших випадках, коли йшлося про власність євреїв і не лише бродівських[6].

Наступною сферою діяльності старших була фінансова. Як суто зборова, так і загальноміська. Старші позичали на потреби громади й відповідали за сплату боргів, при чім не лишень громадських, а й приватних. Наприклад, у 1649 р. вони ліквідували борг бродівського єврея перед лешнівським однородцем[7]. Серед кредиторів збору акти XVII ст. згадують Конєцпольських і домініканський підкамінецький конвент[8]. У другій пол. XVII ст. старші брали участь у зборах ради та електів, на яких обговорювалися питання ухвалення стягнень з міста на його різноманітні потреби[9]. У 1659 р. після ухвалення податку вони пообіцяли в майбутньому за потреби допомогти християнам[10]. Також єврейська громада від себе визначала збирача для спільної з

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 122–122 зв.
[2] Там само. Спр. 12. Арк. 137 зв.
[3] Там само. Спр. 43. Арк. 21 зв. Варто зауважити, що серед кредиторів Маєра було й чимало євреїв.
[4] Там само. Спр. 46. Арк. 91 зв.–92.
[5] Там само. Спр. 13. Арк. 34 зв. ; Спр. 28. Арк. 62 зв. ; Спр. 32. Арк. 190 ; Спр. 44. Арк. 4, 11 зв. ; Спр. 46. Арк. 115. Кагал проводив також і самостійні оцінки.
[6] Там само. Спр. 28. Арк. 29 ; Спр. 31. Арк. 100.
[7] Там само. Спр. 31. Арк. 100.
[8] Там само. Спр. 31. Арк. 93 ; Спр. 35. Арк. 35–35 зв.
[9] Там само. Спр. 32. Арк. 125 зв., 252 зв., 265 зв. ; Спр. 33. Арк. 44, 94 зв.
[10] Там само. Спр. 32. Арк. 36 зв.

поборцями християнами праці[1]. Її підсумок у вигляді рахунків старші заслуховували разом з райцями й електами, а наприкінці спільно квитували[2]. У 1661 р. троє старших були присутні під час того як радники домовлялися із орендарями про умови міської оренди[3], а у 1663 р. райці радилися із старшими, щодо прохання шафаря про встановлення йому річної платні ("саляріуму")[4]. 1693 р. нарада про міські справи відбувалася у кам'яниці старшого кагалу[5]. Коли у 1671 р. виникла необхідність додаткових гарантій під час взяття кредиту на міську потребу єврейські старійшини підписалися під його умовами[6]. Також, зібравшись у бурмистра, вони брали участь в обмірковуванні шляхів ліквідації міських боргів[7].

Третьою сферою діяльності старших був суд. Вони у кількості двох-трьох осіб у другій пол. XVII ст. засідали разом із обопільним урядом як правило у справах між християнами і євреями[8], а у 1664 р. представники кагалу мали перевірити чи гідний присягати єврей кравець у декреті щодо певного боргу[9]. Також старші зверталися до міських судів як представники і захисники своєї громади. Вони подавали скарги, протестували проти несправедливих, на їхню думку, звинувачень, брали участь у замиренні сторін[10]. Опіку інтересами кагалу можна побачити і у виплаті старшими суми, яку шляхтич витратив на викуп з татарської неволі єврейки, взятої в ясир у 1667 р. у Зборові[11].

Одним із синонімів на позначення старших було слово "духовні", адже єврейське право і судівництво були тісно переплетені з їхнім релігійним життям. Саме тому кагальні слідкували за дотриманням шабату у виробництві алкоголю, накладаючи штраф у розмірі одного талера на порушників[12]. Вони ж пильнували заборони на

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 13 ; Спр. 32. Арк. 160 зв.–161 ; Спр. 33. Арк. 174.
[2] Там само. Спр. 33. Арк. 125 зв.
[3] Там само. Спр. 32. Арк. 157 зв.
[4] Там само. Спр. 33. Арк. 33–33 зв.
[5] Там само. Спр. 38. Арк. 67.
[6] Там само. Спр. 34. Арк. 52–52 зв.
[7] Там само. Спр. 36. Арк. 69. (1676). Фінансова сторона активності кагалу не згасла і у XVIII ст. (Wurm D. Z dziejów. S. 21–22).
[8] Там само. Спр. 13. Арк. 297, 306 зв. ; Спр. 32. Арк. 162 зв. ; Спр. 33. Арк. 32 зв. ; Спр. 36. Арк. 16 зв. Зрозуміло, що старші також вели й самостійне судівництво, а не тільки спільне з обопільним урядом (Hundert G. D. The Jews in a Polish private town. Baltimore ; London, 2019. P. 129).
[9] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 33. Арк. 65 зв.
[10] Там само. Спр. 2. Арк. 387 зв. ; Спр. 5. Арк. 146 ; Спр. 37. Арк. 149 зв.
[11] Там само. Спр. 16. Арк. 21. (1668).
[12] Там само. Спр. 5. Арк. 313 зв.–314. (1642).

квасні трунки у період святкування Пасхи[1]. Як бачимо контрольні повноваження були пов'язані із виробництвом і реалізацією алкогольних напоїв і з суто економічної точки зору вони не були сприятливими для цієї галузі, важливої для скарбу володаря Бродів. У 1672 р. колишнього старшого звинуватили у нанесенні шкоди дідичу через заборону Йозефу заліпити котли для куріння горілки[2]. Повноваження старших поширювалися й на сферу публічної безпеки. Наприклад, у 1667 р. вони наказали єврею послати на сторожу до брами "свого жидика"[3].

Окрім старших кагалу, але всього лишень один раз, акти згадують старших окописька (саме це слово в джерелах вживається на позначення єврейського кладовища ("бейт альмін"). У 1675 р. вони придбали город, що прилягав до цвинтаря задля його розширення[4]. Подібна акція, але вже від імені синагоги та з втручанням луцького єпископа була здійснена у 1756 р.[5]. Поміж цими датами в міських актах зафіксовано ще два розширення площі поховань для членів кагалу: у 1688 і 1723 рр.[6].

6.2. *Шкільник*

Поряд із бродівськими єврейськими старійшинами ще одним представником громади, який активно спілкувався із магістратом був шкільник ("шамаш", "шамес")[7]. Підстави для його комунікації з міським урядом були вкрай різними. Від виконання прохання зборових старших[8] до внесення скарги від імені "усього збору жидівського бродівського". Наприклад, у 1645 р. така скарга була подана через наругу на кладовищі[9]. У 1660–1680-х рр. шкільник повідомляв уряду про рішення "старших і збору", їхнього суду. За потреби судовий декрет вписувався до міських книг, а для

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 308 зв. (1663) ; Турега Ю. Виробництво алкогольних напоїв у Бродах XVII ст. // Міста та містечка Східної Галичини наприкінці XVIII століття. Збірник статей під ред. Т. Карголя, Б. Петришак, К. Слюсарка. Краків ; Львів: Historia Iagellonica, 2020. Том VII : Міста на пограниччі — контексти і приклади. С. 50–51.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 56.
[3] Там само. Спр. 15. Арк. 379 зв.
[4] Там само. Спр. 36. Арк. 22 зв. Д. Вюрм під 1707 р. згадує цвинтарне братство ("chewra kidisza") (Z dziejów. S. 46). Можливо його витоки слід вбачати саме у діяльності старших окописька?
[5] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 46. Арк. 83.
[6] Там само. Спр. 37. Арк. 121 зв. ; Спр. 42. Арк. 130
[7] На прикладі Опатова можемо припустити, що шкільник контактував як з міським, так і замковим магістратом (Hundert G. D. The Jews in a Polish private town. P. 128–129).
[8] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 122. (1639).
[9] Там само. Спр. 6. Арк. 47 зв.

цього шкільник перекладав його з гебрайської мови[1]. Також він на прохання збору чи особисто продавця повідомляв уряд про трансакції з нерухомістю[2]. Від імені старших шкільник сповіщав про існування боргу між євреями та першочергове право на заставу одного з кредиторів[3]. Комунікативні функції шкільника не обмежувалися виключно інформаційною складовою. Їх доповнювала допоміжна роль у судівництві й адмініструванні. Так, у XVII ст. шкільник разом із постраждалою стороною просив лавників оглянути місце пограбування[4], труп жертви або ж вислухати свідчення хворої людини[5]. Він запрошував райців, щоб ті згідно з рішенням комісарів і волею губернатора передали кагалу ділянку біля окописька та визначили межі останнього[6]. Він же приходив на тортури, щоб взяти участь у допиті[7]. У 1644 р. "жидівський збір" надав шкільника постраждалому єврею із Збаража для допомоги в міському суді[8]. Від імені старших шкільник записував скаргу до міських книг[9]. За дозволом старшого збору і на прохання позивача він позивав єврея до суду[10]. Особа, яка прагнула розпочати судовий розгляд зверталася до шкільника, який мав обійти старших, скликаючи їх зійтися на суд[11]. На завершальних етапах судівництва, якщо справа передбачала присягу, то євреї виконували її саме в присутності шкільників[12]. Вони ж відповідно до декрету виганяли з міста злодіїв і їх помічників[13]. У травні 1662 р. шкільник замінив старших і прийшов на нараду міщан щодо збору грошей задля погашення боргів міста[14].

Ще однією сферою активності шкільників була кредитно-боргова. У 1640–1660-х рр. вони брали участь у написанні й засвідченні підписами документів, які доводи-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 137 зв. ; Спр. 13. Арк. 112 ; Спр. 35. Арк. 89.
[2] Там само. Спр. 14. Арк. 489–490 ; Спр. 19. Арк. 163 зв.
[3] Там само. Спр. 19. Арк. 204 зв.
[4] Там само. Спр. 5. Арк. 452 зв.
[5] Там само. Спр. 19. Арк. 2 зв. ; Спр. 21. Арк. 92 зв.–93.
[6] Там само. Спр. 37. Арк. 121 зв.
[7] Там само. Спр. 13. Арк. 238 зв. У 1663 р. шкільник намагався дізнатися чи відомо звинуваченому що-небудь про смерть єврея і єврейки трирічної давнини.
[8] Там само. Спр. 57. Арк. 3.
[9] Там само. Спр. 34. Арк. 41.
[10] Там само. Спр. 14. Арк. 353.
[11] Там само. Спр. 35. Арк. 51 зв. (1672).
[12] Там само. Спр. 20. Арк. 71 зв. ; Спр. 33. Арк. 64 зв. ; Спр. 44. Арк. 95а.
[13] Там само. Спр. 28. Арк. 9 зв. (1739).
[14] Там само. Спр. 32. Арк. 272.

ли факт кредитування християнами євреїв[1]. Також шкільник допомагав одноплемінникам розібратися з їхніми боргами. Він спільно з боржником приходив до уряду, щоб записати обіцянку й порядок сплати боргу[2]. В актах ми можемо його побачити серед двох представників вдови єврейки, якій залишилися борги покійного чоловіка[3]; чи особою, що обіцяє кредитору привести до суду боржника єврея[4]. У 1660–1670-х рр. шкільники брали участь в укладенні компромісу в справах двох євреїв, які заборгували костелу й приватній особі з християнської громади[5]. Шкільник 1646 р. в одній із справ виконав роль посередника-зберігача між боржником і кредитором[6], а у 1672 р. старші збору його руками позичили у підкамінецького конвенту 960 зл. на публічну потребу, на "цілий збір і божницю жидівську"[7]. На жаль, акти XVIII ст. не дають відповіді на питання про те чи шкільники й надалі брали таку активну участь у кредитно-боргових відносинах. Можемо припустити, що так, адже у 1742 р. шкільник від імені орендарів цікавився у свого співплемінника, коли той заплатить їм податковий борг[8].

Джерела зберегли для нас дані й про інші активності шкільників. Наприклад, у 1662 р. шкільник у синагозі оголосив про значну шкоду в сріблі, яку зазнали збори Залізців і Тернополя[9]. У квітні 1665 р. єврей, який купував мед наполіг на тому, щоб його виміряли в присутності уряду старших, проте останні замість себе відправили шкільника Мошка[10].

***

Дивно, але акти XVII ст. вкрай рідко згадують про існування в кагалі рабина. У 1672 р. один із євреїв розповів як ходив у дім до "...рабина або доктора нашого жи-

---

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 458 ; Спр. 6. Арк. 51 ; Спр. 7. Арк. 77 зв. ; Спр. 31. Арк. 141 зв. ; Спр. 33. Арк. 153 зв. У 1681 р. шкільник підтвердив підписи євреїв, які купівлею дому ліквідували певний борг (Там само. Спр. 19. Арк. 179 зв.).
[2] Там само. Спр. 31. Арк. 109–109 зв.
[3] Там само. Спр. 13. Арк. 188 зв. (1662). В іншій ситуації шкільник допомагав перекладати регістр покійного кредитора єврея у справі його вдови із боржником християнином (Там само. Спр. 10. Арк. 139).
[4] Там само. Спр. 10. Арк. 122 зв.–123. (1651).
[5] Там само. Спр. 14. Арк. 45 зв. ; Спр. 34. Арк. 13 зв.
[6] Там само. Спр. 7. Арк. 95 зв.
[7] Там само. Спр. 35. Арк. 35–35 зв.
[8] Там само. Спр. 28. Арк. 44 зв.
[9] Там само. Спр. 13. Арк. 79 зв.
[10] Там само. Спр. 14. Арк. 326.

довського" за справедливістю[1]. Ці слова є вказівкою на те, що у мові бродівських актів існувала синонімія між словами "доктор" та "рабин"[2]. І справді на початку 1640-х рр. маємо згадки про докторового сина Ошея[3], колишню бродівську жидівську докторову Лахманову (1663)[4] та Йовеля Іцковича, "доктора збору жидівського бродівського" (1682)[5]. У наступному столітті слово "рабин" витісняє слово "доктор". У 1719 р. побіжно занотовано про колишнього бродівського ре́бе, який на час запису був рабином в Острозі[6]. З 1750-х рр. маємо кілька згадок про те, що рабини Погребищ і Збаража володіли у місті нерухомістю, а син ковельського ре́бе був бродівським торговцем вином[7]. Що ж до місцевих рабинів, то у 1764 р. "пан рабин бродівський" брав участь у приятельському примиренні[8]. А відповідно до запису з 1768 р. присяга боржника відбувалася у школі в присутності рабина, якому згідно із звичаєм потрібно було повідомити, якщо таке мало місце, що боржник викривив свою реальну майнову ситуацію[9].

***

Серед представників єврейського самоуправління акти 1676 р. згадують про писаря Іцка, який до того був шкільником збору[10]. Того ж року згадані двоє зборових лавників, які спільно із золотарем християнином провели оцінку срібного буздиґану (пірнача)[11]. Запис 17 вересня 1742 р. згадує вірників. Контекст акту дозволяє говорити про те, що вони були наділені судовими повноваженнями[12]. У 1692 р. в раєцькій книзі занотовано про синдика кагалу[13]. Через два роки він спільно з бурмистром звернувся до дідича щодо різних проблем міста, зокрема й фінансових[14]. Згодом саме синдик подав на впис до книг львівського ґроду документ коронного підскарбія Єжи

[1] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 50а.
[2] Fijałkowski P. Doktor [prawa mojżeszowego] // Polski słownik judaistyczny. URL: https://delet.jhi.pl/pl/psj?articleId=17247.
[3] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 139, 180 зв., 315.
[4] Там само. Спр. 14. Арк. 53.
[5] Там само. Спр. 19. Арк. 192 зв. У Д. Вюрма знаходимо згадку про сина нібито місцевого рабина вже у 1590 р. (Z dziejów. S. 5). Той же автор подає інформацію про рабинів, які не потрапили на сторінки актів (Ibid. S. 34, 39).
[6] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 42. Арк. 96.
[7] Там само. Спр. 29. Арк. 67 зв. ; Спр. 46. Арк. 136–136 зв. ; Спр. 47. Арк. 69 зв.
[8] Там само. Спр. 30. Арк. 111.
[9] Там само. Спр. 30. Арк. 60 зв.
[10] Там само. Спр. 19. Арк. 34.
[11] Там само. Спр. 19. Арк. 24.
[12] Там само. Спр. 28. Арк. 44 зв.–45.
[13] Там само. Спр. 38. Арк. 6 зв. У тому записі він виступає свідком купівлі дому Іцком Йозефовичем.
[14] Там само. Спр. 38. Арк. 89 зв.

Пжебендовського (1716 р.), який забороняв затримувати бродівських купців на коморах по дорозі у Ґданськ[1].

Бродівські євреї у XVIII ст. займали помітне місце серед єврейства усієї Речі Посполитої, тому книги магістрату не могли не зберегти кілька свідчень на підкріплення цього факту. Так, у 1715 р. згаданий єврейський маршалок Корони польської Абрагам (водночас бродівський міщанин)[2], а наступного року зафіксовано поїздку старших євреїв Львова на сейм до Бродів[3]. У 1751 р. Берко Рабинович названий "маршалком жидів руських"[4]. Маршалками, віцемаршалками, членами екзекутиви сеймику руського земства у 1750-х і на поч. 1760-х рр. були члени бродівського роду Шацкесів[5]. Представники роду Рабиновичів й інших бродівських родин протягом XVIII ст. також займали різні уряди на рівні земства й корони, що позитивно впливало на рівень податкового тиску на місцеву єврейську громаду[6].

[1] Wurm D. Z dziejów. S. 23.
[2] ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 43. Арк. 9. Про Абрагама читаємо також у Д. Вюрма (Z dziejów. S. 32–33).
[3] Там само. Спр. 26. Арк. 9 зв.
[4] Там само. Спр. 29. Арк. 87. (1751) Детал. про Берка чит. у Wurm D. Z dziejów. S. 36, 38.
[5] Wurm D. Z dziejów. S. 39–40.
[6] Ibid. S. 32–35.

Висновки

Вивчення структури та діяльності владної сфери (управління + самоврядування), як складової соціального життя міста Броди у ранньомодерну епоху, дозволило нам прийти до таких висновків.

Організація влади у Бродах нагадувала вертикальну ієрархічну трирівневу структуру. Перший чільний рівень займав власник міста. На другому рівні перебувала замкова адміністрація, котра була представником інтересів дідича. Третій рівень був відведений міському магістрату. Володар міста контролював замкову адміністрацію, а та своєю чергою міське самоуправління. Така схема контролю-підпорядкування не забороняла безпосередніх контактів між першим і третім рівнями, але міська влада найчастіше співпрацювала саме з панськими управлінцями, слово яких мало вплив і на управління містом, і на діяльність міських судів. Ця співпраця за своєю суттю була відносинами підпорядкування, а тому її перебіг значно залежав від характеру очільника замкової адміністрації. Амплітуду коливань у тональності взаємовідносин вдалося зафіксувати досить чітко, тому на умовній шкалі знайшлися точки як на позначення напружених контактів, часом навіть образливих, що протікали у форматі "зверхник – піддані", так і стриманих ділових з проявами поваги чи навіть певної приязні.

Аналіз владних рівнів показав, що кожному з них були властиві свої якісні та кількісні характеристики. Так, вершину вертикалі одноосібно обіймав володар Бродів. Його владні права як правило переходили до його спадкоємця. Якщо ж останній ще не досягнув потрібного віку, то повнота владних повноважень опинялася в руках удови покійного дідича, яка за життя свого чоловіка могла проявляти активність хіба що на духовному полі.

Дідичі фізично не мали змоги персонально керувати усіма управлінськими процесами, тому частину своєї влади вони делегували урядникам, спільнота яких творила другий рівень владної вертикалі. Головними на цьому рівні були економ, староста, губернатор. Окрім них на володаря міста й замку працювали архітектор, підскарбій, провентовий писар, бурґрабій, возний, лісничий (з підпорядкованими йому побере-

жниками). У 1640-х рр. зафіксовано певний симбіоз замкової влади та свити двору магната, що відобразилося у згадках про активності маршалка двору.

Існування третього владного рівня було продиктоване змістом локаційного привілею 1584 р. Упродовж наступного століття усталилася модель організму міського магістрату, складовими якого були рада, війт і лавники, писар з шафарем. Виконавчими інструментами цього організму стали сотники й десятники та урядові слуги (міські пахолки, воротні, сторожа, кат).

Під час виконання дисертаційного дослідження підтвердилася вже висловлена раніше І. Созанським думка про абсолютний характер влади дідичів над містом. Цей локальний абсолютизм проявлялася в усіх сферах соціального життя. Його складовою була верховна влада володарів на землю, управління якою вони здійснювали як на макрорівні (планування простору й зовнішнього вигляду міста, встановлення норм землекористування), так і на мікрорівні (стосовно конкретних ділянок представників різних соціальних верств), керуючись власною волею, а відтак окремі кроки здійснені на мікрорівні не завжди відповідали макрорівню.

Володарі Бродів були джерелом права для міської громади. Видані ними нормативно-правові акти прямо чи опосередковано впливали на десяток сфер життя бродівчан. Міська спільнота, зустрівшись із черговим серйозним викликом, шукала шляхів його вирішення чи пом'якшення саме у свого пана. На нього дивилися як на гаранта справедливості, адже за ним було остаточне слово в ланцюжку бродівської судової системи, але час від часу важелі своїх судових (а також адміністративних) повноважень він передавав панам комісарам.

Піддані дідичів також очікували від них захисту від загроз зовнішнього світу. У Бродах фізичним втіленням цих сподівань став замок й міська оборонна система. Хоч які міцні, але вали і мури не захищали бродівчан від несправедливостей державного устрою Речі Посполитої, а тому власники міста намагалися обернути їх міщанам на користь, здобуваючи привілеї, які сприяли торгівлі й пом'якшували податковий тиск. Найяскравіший прояв такої стратегії вдалося зафіксувати для другої чверті XVII ст. Вона сприяла росту слави Бродів і його піднесення до "перших міст корони".

Логіка політики дідичів щодо міста визначалася кількома факторами, зокрема й фінансовим. Бродівські землі були для них одним з джерел прибутку, який формувався з грошових і натуральних надходжень. Додатково громада міста "пропонувала" надання певних послуг. Насамперед транспортної, яка протягом XVIII ст. поступово реформувалася на шляху до створення постійно діючої транспортної служби, фінансованої з міського бюджету. Друга послуга полягала в наданні допомоги при організації дозвілля володарів міста в околичних лісах.

Для задоволення інших потреб дідичів існував їх двір. Міські акти не велемовні про його діяльність, тому дали змогу відтворити тільки приблизний перелік слуг, які перебували навколо свого пана на різних функціональних орбітах (побутовій, транспортній, ремісничій, естетичній, військово-управлінській).

Мова міських актів із згадок про власників Бродів є яскравим свідченням вірнопідданства, що виражалося у вживанні лексики позитивного налаштування щодо особи дідича. Вона підкреслювала та схвалювала станову нерівність, адже її засоби давали чітко зрозуміти на якому саме щаблі стояв пан, а на якому міщани, хто був володарем, а хто підданими. Влада другого і третього рівнів часто керувалася у своїх діях інтересами дідича. Вони були аргументом, яким цементував виправданість того чи іншого рішення, навіть якщо з сучасної точки зору, воно розходилося з уявленнями про право й справедливість. Вірнопідданська риторика звучала не тільки від владців, а й від звичайних міщан, для частини яких життєва активність пана була маркером, з допомогою якого можна було описати події минулого з власного життя. Водночас нам вдалося зафіксувати наявність ноток критичного ставлення до пана Бродів.

Виборність урядників, хоч і обмежена втручанням ззовні, була невід'ємною частиною системи міської влади Бродів. Під час студіювання актів було встановлено, що припису про проведення елекції сьомого січня дотримувалися формально, а на ділі на вибори збиралися до ратуші чи замку або дворів шляхти в різні роки по-різному, починаючи з шостого січня й завершуючи серединою лютого. На відміну від пункту про день елекції, іншого припису міських привілеїв суворо дотримувалися й вибори завжди проходили під контролем панської адміністрації. Умовними "спостерігача-

ми" виборчого процесу були шляхта й католицьке духовенство, представники єврейської та вірменської громад. Кількість посад, які щороку обиралися на уряди впродовж XVIII ст. коливалася за рахунок лавників (від 5-ти до 21-єї). Виборними були також посади писаря і шафаря.

Виборчий процес з кінця XVI ст. і до XVIII ст. перетерпів свої метаморфози, що то розширювали, то звужували виборче право поспільства. Одне з перетворень призвело до втрати ним права вибору лавників, однак двозначність джерел не дозволила сформувати чіткий погляд у цьому питанні. З іншого боку вивчення актів дозволило повністю описати складові виборчого процесу, продемонструвало деталі самої системи голосування та розходження між окресленнями кандидатів у елекційних записах та їх реальною поведінкою вже у статусі обраних урядовців, що інколи завершувалася усуненням з посади. Воно ж дало змогу з'ясувати суть словосполучення "квартальний бурмистер" в контексті бродівських уявлень і практик.

Обрані на елекції урядовці впродовж року здійснювали значну частину своїх обов'язків перебуваючи в урядовому просторі (на своєму "робочому місці"). Цей простір змінювався та не був сталим явищем. Загалом об'єктами, які можна до нього зарахувати були судовий дім (житло війта і головуючого бурмистра (резиденція), житло рабина, житло губернатора, пробоща), замок і ратуша. Об'єктність останньої хронологічно обмежена другою чвертю XVII ст. і 20–70-ми рр. XVIII ст., себто 72 роки владці працювали у ратуші, а 114 р. обходилися без неї.

Детально описавши в розділах дисертації діяльність замкових та міських урядовців та слуг, спробуємо узагальнити наведені нами дані. У ранньомодерних Бродах існувало 24 уряди, розподілені на другому і третьому рівнях владної вертикалі. З 24-х досить детально джерела висвітлюють активності 18-ти (75%). Ці активності за об'єктом їх спрямованості ми умовно поділили на п'ять груп (А–Д).

Група "А" (вірнопідданська) об'єднала в собі діяльність спрямовану на власників міста. 12 з 24-х урядів працювали насамперед на задоволення фінансових інтересів дідичів, для яких Броди й околиці були інвестицією, що мала приносити певний дохід, а апарат управлінців та слуг мав як створювати умови для появи цього доходу, так і дбати про його осідання в панській скарбниці. Уряди старости та губернатора

репрезентували володаря Бродів у місті. Дідич був господарем міста, відповідно його головні представники виконували функції, яких очікували від добрих господарів (забезпечення захисту через управління замком і залогою, опіка гостями міста (розквартирування військових частин, нагляд за козацькими послами)).

Група "Б" названа нами "загальноміською", адже об'єктом, на який спрямовувалася увага урядників та слуг було все місто. Так, питаннями зовнішнього вигляду Бродів, благоустрою, дотримання міського планування займалися шість урядників, але насамперед райці, виконавчим інструментом яких були сотники й десятники, кат і наймані ремісники. Сім урядовців опікувалися внутрішньою і зовнішньою безпекою міста. Замкова адміністрація більше уваги звертала саме на загрози зовнішнього світу, а міська влада (не без контролю представників дідича) відповідала за пожежну безпеку, адже вогонь де-факто був головним "внутрішнім ворогом" Бродів. Запобіганню пожеж мало сприяти дотримання громадського спокою, особливо в нічний час. Функціонал восьми урядників перетинався в питанні міських фінансів. У ньому замок виконував наглядову роль, а міські урядники та слуги спільно з сеньйорами кагалу безпосередньо працювали над наповненням скарбниці міста. Вплив на економічне життя Бродів здійснювало шість урядів, які представляли замок, місто, а також єврейське самоуправління. Останнє найчастіше контактувало з магістратом через шкільника та старших у питаннях, які стосувалися загальноміських справ, стосунків християнської та юдейської громад, проблем окремих представників кагалу. Зважаючи на характер джерел, що були у нашому розпорядженні очікуваною виявилася фіксація найбільшої урядової активності в судівництві й збереженні у місті "святої справедливості". У цій сфері ми побачили заангажування 18-ти урядників на трьох етапах судового процесу: досудовому, власне судовому, етапі виконання вироку.

Група "В": група "адміністративних послуг". Підставою для її виділення стало те, що об'єктом урядових активностей були індивіди або сучасними словами фізичні особи, які зверталися до представників влади з метою отримання певних послуг. Характерним для цієї групи є зменшення залученості панської адміністрації у порівнянні з групами А і Б, однак у земельних питаннях присутність замкових урядників залишалася. До підгрупи "земельні справи" (насамперед до процесу виділення землі у

власність) були залучені економ, староста, губернатор, райці, війт з лавниками та спільний уряд. Щоправда рівень їхньої активності у цій підгрупі протягом 1586–1772 рр. зазнавав суттєвих коливань. Друга підгрупа стосувалася міського громадянства. Запис до бродівського міщанства курували радники, але до їхньої компетенції втручалися також панський економ і губернатор. Третя підгрупа адмінпослуг це проведення оцінок майна. Практичне виконання цих повноважень здійснювалося міським магістратом та єврейськими старшими, а представники замку безпосередньої участі в них практично не брали. Те ж саме можна сказати й про останню підгрупу активностей ("нотаріальні та споріднені з ними дії"), яка була покладена на плечі ради, війта, лавників і їх спільного уряду.

Група "Г" ("соціальна") виокремлена на основі того, що об'єктом владних заходів були найменш захищені верстви населення. В її межах певні дії були занотовані за старостою, однак на фоні роботи міської ради вони виглядають несуттєвими. Саме райці проводили основні заходи, що відповідали уявленням про християнські діла милосердя. Змістовно близьким до цієї групи видається викуп невільниці здійснений сеньйорами кагалу в 1668 р.

Остання *група "Д"* була названа нами "інтровертною", оскільки урядові дії значною мірою спрямовувалися на забезпечення діяльності власне владної сфери. Так, до підтримки ділового зв'язку між урядами як у місті, так і за його межами, а також до зв'язку між владою та жителями були залучені вісім урядників. Дорадчу роль у прийнятті магістратом рішень мали пани електи. На міських сотників, десятників, пахолків; ката й сторожу, а у самоуправлінні кагалу частково на шкільника, можна дивитися як на інструментарій для втілення рішень урядів.

Під час аналізу напрямів діяльності міського магістрату додатково було продемонстровано, що т. зв. спільний уряд функціонально дублював обов'язки ради й війта з лавниками. Незважаючи на те, що він досить часто діяв за дорученням замку й розглядав переважно важливі справи, але конкретної відповіді на питання про причину його створення й діяльності знайти не вдалося. Паралельно розбір повноважень урядів другого і третього рівнів владної вертикалі показав формальність обмежень на продаж євреям нерухомості і те, що на практиці їх майже не дотримувалися.

У соціально-професійному розрізі члени міського магістрату (радники, війт, лавники) були представниками як ремесла, так і торгівлі. Окрім того вони проявляли активність на нивах виробництва й реалізації алкоголю, орендарства, кредитної справи, рільництва; були власниками нерухомості у місті та на його околицях. Поряд з управлінською та економічною діяльністю акти зафіксували їх слід і у церковнопарафіяльному житті міста.

Участь в роботі міського самоуправління для його верхівки не передбачала оплату праці. Натомість для радників існували привілеї у сфері податків й повинностей. Вони ж для себе і війта, а також писаря і міських слуг двічі на рік виплачували невеликі святкові гроші. Членам ради, а з ними сотникам й десятникам, писарю, пахолкам і кату за конкретні виконані ними завдання з міської каси проводилися грошові оплати.

На відміну від райців і війта, писар, шафар, міські пахолки і кат отримували щорічне грошове забезпечення. Писар і шафар користувалися папером придбаним за кошти міста. З цього ж джерела оплачувалися ремонти житла ката, купівля інструменту для виконання ним його обов'язків. Шафар, а також сотники й десятники, міські пахолки, кат і воротар отримували від міста ще й натуральне забезпечення. Кат і пахолки були наділені правом здійснювати стягнення в міських брамах.

Список джерел та літератури

Джерела

Неопубліковані джерела

Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Ф. 28 : Володимирський ґродський суд. Оп. 1. Спр. 69.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів
Ф. 9 : Львівський ґродський суд. Оп. 1. Спр. 365, 384, 391.
Ф. 10 : Львівський земський суд. Оп. 1. Спр. 55, 70, 76.
Ф. 24 : Магістрат міста Броди. Оп. 1. Спр. 1–49, 51–61.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Zespół 4 : Metryka Koronna. Seria 1. Sygn. 129 ; Seria 7. Sygn. 62.
Zespół 7 : Archiwum Skarbu Koronnego Seria 3. Sygn. 17, 71, 134.
Zespół 358 : Archiwum Zamoyskich. Seria —. Sygn. 449–450.

Опубліковані джерела

Александрович В. Опис замку у Бродах 1689 року // Український археографічний щорічник. Київ ; Нью-Йорк, 2004. Нова серія. Випуск 8/9. С. 544–565.

Архів ранньомодерної Української держави. Київ, 2019. Т. 3 : Мартин Ґолінський. Silva rerum (1648–1665) / упоряд. О. Заяць, Я. Федорук. Ч. I (1648–1649). lxvi, 446 с.

Архів ранньомодерної Української держави. Київ, 2020. Т. 4 : Мартин Ґолінський. Silva rerum (1648–1665) / упоряд. О. Заяць, Я. Федорук ; латин. М. Домбровський, О. Заяць. Ч. II (1650–1653). 448 с.

фон Вердум У. Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672… через королівство Польське / перекл. з нім. І. Сварника // Жовтень. Щомісячний літе-

ратурно-мистецький та громадсько-політичний журнал СПУ. Львів: Каменяр, 1983. № 10 (468). С. 89–105.

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу, 1648–1658 рр. / упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2012. Т. 1 (1648–1649 рр.). 680 с.

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу, 1648–1658 рр. / упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2013. Т. 2 (1650–1651 рр.). 704 с.

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу, 1648–1658 рр. / упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2014. Т. 3 (1652–1654 рр.). 424 с.

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу, 1648–1658 рр. / упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2015. Т. 4 (1655–1658 рр.). 540 с.

Збірник козацьких літописів. Густинський. Самійла Величка. Грабянки / упоряд. В. Крекотень, В. Шевчук, Р. Іванченко. Київ: Дніпро, 2006. 976 с.

Жерела до історії України-Руси. Львів: З друкарні НТШ, 1895. Т. I : Описи королівщин в землях руських XVI віку / під ред. М. Грушевського. viii, 53, 312 с.

Жерела до історії України-Руси. Львів: З друкарні НТШ, 1901. Т. V : Материяли до історії Галичини / упоряд. С. Томашівський. Т. II : Акти з р. 1649–1651. lii, 355 с.

Жерела до історії України. Львів: З друкарні НТШ, 1924. Т. XVI : Ватиканські матеріяли до історії України / упоряд. С. Томашівський. 1924. Т. I : Донесення римських нунціїв про Україну, 1648–1657. 235 с.

Керик М. Інвентар та акт оцінення майна бродівського ливарника XVIII століття Іллі Дублянського // Україна Модерна. 2001. № 6. URL: http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um6/Dokumenty/2-KERYK%20Myroslava.htm.

Кметь В. Документ бродівських міських актів 1631 р. із згадкою Ґійома Левассера де Боплана // Боплан і Україна. Збірник наук. праць / ред. колегія М. Вавричин та ін. Львів, 1998. С. 78–81.

Кравченко В. Документи з історії торгівлі шотландців із Замостя і Бродів у Києві 40-х років XVII століття // Український археографічний щорічник. Київ ; Нью-Йорк, 2004. Нова серія. Вип. 8/9. С. 482–503.

Львівські історичні пам'ятки. Львів, 2013. Т. IV : Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст. : привілеї та статути ремісничих цехів і купецьких корпорацій. 2-е виправлене вид. (електронний варіант). / упоряд. М. Капраль. li, 816 с.

Національно-визвольна війна в Україні, 1648–1657. Збірник за документами актових книг / упоряд. В. Страшко, Л. Сухих. Київ: ЗАТ "ВІПОЛ", 2008. 1013 с.

Статути Великого князівства Литовського / за ред. А. Панькова, П. Музиченка, С. Ківалова. Одеса: Юридична література, 2002. Т. 1 : Статут Великого князівства Литовського 1529 р. 464 с.

Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянщина / упоряд. В. Кравченко, Н. Яковенко. Київ: Наукова думка, 1990. 408 с.

Щурат В. Увільненє злочинця дівчиною в Бродах 1727 р. // Записки Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1907. Т. LXXV, кн. I. С. 96–103.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. Lwów: Główny skład w księgarni Seyfartha i Czajkowskiego, 1884. T. X. vii, 543 s.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1909. T. XX : Lauda sejmikowe / oprac. A. Prochaska. T. I : Lauda wiszeńskie, 1572–1648 r. li, 640 s.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1911. T. XXI : Lauda sejmikowe / oprac. A. Prochaska. T. II : Lauda wiszeńskie, 1648–1673 r. xxxi, 757 s.

Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1914. T.

XXII : Lauda sejmikowe / oprac. A. Prochaska. T. III : Lauda wiszeńskie, 1673–1732 r. xxii, 849 s.

Akta grodzkie i ziemskie z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w dalszym ciągu wydawnictwa fundacyi Al. hr. Stadnickiego. Ogłaszane przez Towarzystwo Naukowe we Lwowie. Lwów: Pierwsza związkowa drukarnia, 1928. T. XXIII : Lauda sejmikowe wiszeńskie, lwowskie, przemyskie i sanockie, 1731–1772 / wydał A. Prochaska. xxii, 683 s.

Akta grodzkie i ziemskie z archiwum państwowego we Lwowie w dalszym ciągu wydawnictwa fundacyi Al. hr. Stadnickiego. Ogłaszane przez Towarzystwo Naukowe we Lwowie. Lwów: Pierwsza związkowa drukarnia, 1935. T. XXV : Lauda sejmikowe halickie, 1696–1772 / wydał W. Hejnosz. xx, 761 s.

Confirmatio privilegii super castrum Olyesko (anno 1441) // Towarzysz Duchowieństwa Katolickiego / przez S. Barącza. Tarnopol: Drukiem i nakładem Józefa Pawłowskiego, 1864. R. 1. S. 467–470.

Groicki B. Porządek sądów miejskich / wydał Łazar Andrysowic. Kraków, 1559. [starodruk]

Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza / wyd. ks. Wł. Wojcicki. Warszawa, 1853. T. I. xliv, 187 s.

Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza / wyd. ks. Wł. Wojcicki. Warszawa, 1853. T. II. 213 s.

Pamiętniki o Koniecpolskich. Przyczynek do dziejów Polskich XVII wieku / wydał S. Przyłęcki. Lwów: W drukarni P. Pillera, 1842. ix, 452 s.

Pastorii Joachimi. Historiae Polonae. Gedani: Typis Simonis Reinigeri, 1680. Pars I : De Vladislai IV... et Joannis Casimiri. 341 p.

Potocki J. List do Seweryna Rzewuskiego... z Leżajska 24 Czerwca 1734 // Kronika Podhorecka, 1706–1779 / ułożył L. hr. Rzewuski. Kraków: Czcionkami Karola Budweisera, 1860. S. 134–135.

Scriptores rerum polonicarum. Cracoviae, 1907. Tomus XIX : Stanisława Oświęcima Dyaryusz, 1643–1651 / wydał W. Czermak. lxxvi, 437 s.

Szczerbic P. Ius municipale, to jest prawo Miejskie Majdeburskie, nowo z łacińskiego i z niemieckiego na polski język z pilnością i wiernie przełożone / wydał G. Kowalski. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2011. xxxv, 346 s.

Tureha Ju. Biecz – Brody – Bila Cerkva : trade contacts against the backdrop of the everyday life in the seventeenth century // Studia Historyczne. 2018. R. LXI, z. 4 (244). P. 73–84.

Ulryk Werdum, 1670–1672 // Cudzoziemcy w Polsce / X. Liske. Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1876. S. 37–196.

Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem xx. Pijarow w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782, wydanego. Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859. T. III : ab anno 1609 ad annum 1640. 472, xv s.

Wolański F. Brody R. 1629 i 1633. Wypis z ksiąg grodu lwowskiego, obejmujący przywilej, ktorym Stanisław Koniecpolski miastu wszystkie od pierwszego założyciela nadane prawa potwierdza // Dodatek tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. Nr. 50–51. 12, 19 Grudnia 1857. S. 206, 210.

Źródła dziejowe. Warszawa: Drukarnia Estetyczna, 1902. T. XVIII, Cz. 1 : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym / przez A. Jabłonowskiego. T. VII, Cz. 1 : Ziemie Ruskie. 252, xlvii, xviii, 72 s.

Література

Александрович В. Малярський осередок у Бродах // Дзвін. 1990. № 3. С. 113–118.

Александрович В. Церква св. Юрія у Бродах. Коротка історична довідка // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи / відп. ред. Д. Чобіт. Броди: Просвіта, 2014. С. 547–553.

Білостоцький С., Козицький А. Кримінальний світ старого Львова. Львів: Афіша, 2001. 230 с.

Білоус Н. За крок до Вічності. Мешканці міст Волині у світлі тестаментів кінця XVI–XVII століть. Київ: Вид. дім "Простір", 2021. 536 с.

Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. 360 с.

Білоус Н. Укладання тестаментів у містах Волинського воєводства XVII ст. : правові засади і повсякденні практики // Український історичний журнал. 2021. № 1. С. 27–42.

Бойко Х. Місто Броди в іншомовних джерелах та архівних документах XVIII–XIX ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2008. Випуск 1. С. 23–30.

Волович В. та ін. Соціологія. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 808 с.

Вуйцик В., Івасейко С., Слободян В. Українські церкви Бродівського району : ілюстрований каталог. Львів: Місіонер, 2000. Книга 1. 192 с.

Гошко Т. Штрихи до сучасної української історіографії історії міст // Історіографічні дослідження в Україні. 2011. Вип. 21. С. 124–165.

Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. Київ: Наукова думка, 1992. Т. 2 : XI–XIII вік. 640 с.

Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 6 : Житє економічне, культурне, національне XIV–XVII віків. 680 с.

Грушевський М. Історія України-Руси. Київ ; Відень, 1922. Т. 8, Ч. 3 : Хмельниччина в розцвіті (1648–1650). 288 с.

Гуржій О. Держáвець // Енциклопедія історії України / гол. редколегії В. Смолій. Київ: Наукова думка, 2004. Т. 2 : Г–Д. С. 348.

Дух О. Брідське намісництво у світлі генеральної візитації 1783 року // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2010. Випуск 3. С. 103–108.

Зашкільняк Л. Вступ до методології історії. Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1996. 96 с.

Заяць А. Заснування містечка Лешнів // Студії і матеріали з історії Волині / ред. В. Собчук. Кременець, 2009. С. 86–91.

Заяць А. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. Монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 582 с.

Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст. : правовий статус, склад, походження. Монографія. Київ ; Львів: Простір – М, 2012. 558 с.

Іванюха Г. Економічна історія міста Броди XVII-XVIII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 41–47.

Капраль М. Модернізація чи трансформація. Соціальне життя українського міста на прикладі громади львівських шевців XVII–XVIII ст. // Київська Академія. 2014–2015. Вип. 12. С. 241–256.

Кісь Я., Уваротов С. Броди // Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. / голова головної редколегії П. Тронько. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. Львівська область / голова редколегії тому В. Маланчук. 1968. С. 116–131.

Климчук А. Матеріали про Броди і Брідщину в рукописних збірках Оссоленіума у Вроцлаві // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2020. Випуск 11. С. 60–64.

Корчак А. Бродівські синагоги. Давні єврейські божниці кінця XVI – поч. XVIII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2008. Випуск 1. С. 38–42.

Корчак А. Деякі спостереження щодо дублювання назв окремих населених пунктів колишньої плісненської землі на території Бранічевського округу в центральній Сербії та інших регіонах цієї країни // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2020. Випуск 11. С. 12–16.

Корчак А. Хронологія спорудження окремих громадських та житлових архітектурних пам'яток м. Броди // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 80–85.

Корчак А., Ульянов В. Старі Броди чи Трібродн? До проблеми назви та локалізації Бродів XI-XV ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 35–40.

Кравець Г. Просторова локалізація та повсякденне життя єврейської громади Бродів у першій половині XVIII століття (за матеріалами міських актових книг) // Польські студії. Варшава ; Київ, 2019. Т. XI–XII. С. 30–59.

Кравцов С. Містобудівельна історія Бродів та Гійом Левассер де Боплан // Україна в минулому / ред. колегія Я. Дашкевич та ін. Київ ; Львів, 1993. Випуск 4. С. 31–39.

Кривошеєва Д., Личко А., Піхурко У. Замок в Бродах Львівської області на основі матеріалів проекту реставрації // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. Львів, 1997. Число 6. С. 88–95.

Крушельницька О. Методологія та організація наукових досліджень. Київ: Кондор, 2006. 206 с.

Куцмані Б. Броди. Прикордонне галицьке місто в довгому XIX столітті / перекл. з нім. В. Кам'янець ; наук. ред. М. Мудрий. Львів: Літопис, 2019. 444 с.

Лабінський Б. Воєнна історія Брідщини // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2011. Випуск 4. С. 62–68.

Левицька М. Іконостас та вівтарі XVIII ст. церкви св. Юрія у Бродах // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2021. Випуск 12. С. 27–33.

Лильо І. Греки на території Руського воєводства у XV–XVIII ст. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 384 с.

Мацюк О. Замки і фортеці Брідщини // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи / відп. ред. Д. Чобіт. Броди: Просвіта, 2014. С. 88–108.

Могитич Р. Нові матеріали і дослідження Бродівського замку // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2012. Випуск 5. С. 36–42.

Оконченко О. Оборонні укріплення замку у Бродах // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2011. Випуск 4. С. 12–17.

Площанській В. Галицко-русскій торговельный городъ Броды (Исторія, Церкви, заведенія и др. стат. данныи) // Науковый сборникъ издаваемый Литературнымъ обществомъ Галицко-Русской матицы. Львов: Въ книгопечатнѣ Ставропигійского Института, 1869. Выпускъ I–IV. Годъ изданія четвертый (1868). С. 56–69; 273–288.

Собчук В. Д. Від коріння до крони. Дослідження з історії князівських і шляхетських родів Волині XV – першої половини XVII ст. Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2014. 508 с.

Созанський І. З минувшини міста Бродів. (Причинки до історії міста в XVII в.). Репринтне видання 1911 р. Броди: Просвіта, 2003. 78 с.

Стрільчук В. Вулиця Залізнична в історії Бродів // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2011. Випуск 4. С. 6–11.

Стрільчук В. Вулиця Золота в історії Бродів // Йозеф Рот : портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей. Львів: ПП "Видавництво "Бона"", 2019. С. 148–161.

Таїрова-Яковлєва Т. Іван Мазепа / пер. з рос. мови Ю. Мицик, І. Тарасенко. Харків: Фоліо, 2018. 315 с.

Тихомиров М. Древнерусские города. 2-е изд. Москва: Государственное издание политической литературы, 1956. 478 с.

Турега Ю. Виробництво алкогольних напоїв у Бродах XVII ст. // Міста та містечка Східної Галичини наприкінці XVIII століття. Збірник статей під ред. Т. Карголя, Б. Петришак, К. Слюсарка. Краків ; Львів: Historia Iagellonica, 2020. Том VII : Міста на пограниччі — контексти і приклади. С. 43–58.

Турега Ю. До питання про дату переходу міста Броди у власність Станіслава Конецпольського // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : науковий збірник. Броди, 2021. Випуск 12. С. 23–26.

Турега Ю. "In oppido novolocato Liubice" : простір і соціум // Йозеф Рот : портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 134–142.

Турега Ю. Історіографія історії міста Броди (до 1772 року) // Вісник Львівського університету. Серія історична / за ред. І. Підкови, Р. Тарнавського. Львів, 2017. Спецвипуск до 60-річчя проф. О. Сухого. С. 118–139.

Турега Ю. Місто Броди як торговий центр наприкінці XVI – середині XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита. 2018. № 1–2 (17–18). С. 56–72.

Турега Ю. Невідома сторінка історії міста Броди : пошесть 1651 р. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "III Таврійські історичні наукові читання". 29–30 березня 2019. Київ, 2019. С. 32–37.

Турега Ю. Оподаткування виробництва алкогольних напоїв у м. Броди в XVII ст. // XIII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 24–25 жовтня 2019 р. : тези доповідей. Київ, 2019. С. 16–17.

Турега Ю. "Особливо в той час нещасливий…" : місто Броди в середині XVII століття // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Серія : Історичні науки. 2019. Том 30(69), № 2. С. 73–84.

Турега Ю. Релігійне життя міста Броди (Любич) наприкінці XVI – у першій третині XVII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : матеріали XII краєзнавчої конференції. Броди, 2020. С. 17–21.

Турега Ю. Торгівля в м. Броди наприкінці XVI – середині XVII ст. // XII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 25–26 жовтня 2018 р. : тези доповідей. Київ, 2018. С. 32–34.

Турега Ю. Українська національна революція XVII ст. очима населення міста Броди // Історичні пам’ятки Галичини. Матеріали VII Краєзнавчої конференції (13 березня 2020 р.) / ред. колегія А. Середяк та ін. Львів, 2021. С. 87–93.

Ульянов В. Іконографічні джерела до будівельної історії Бродівської фортеці // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 74–79.

Хонигсман Я. Евреи города Броды. Львов: Львівська обласна книжкова друкарня, 2001. 120 с.

Цехмістрова Г. Основи наукових досліджень. Київ: ВД "Слово", 2004. 240 с.

Чернишова Н. Броди [путівник-брошура] / перекл. на англ. мову Л. Поміркований. Броди, 1993. 16 с.

Чобіт Д. Богдан Хмельницький у народній пам'яті Брідщан // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2013. Випуск 6. С. 67–71.

Чобіт Д. Броди : краєзнавчий нарис. Львів: Каменяр, 1984. 40 с.

Чобіт Д. Броди та його округа княжих часів Русі-України X–XV ст. Броди: Просвіта, 2008. 244 с.

Чобіт Д. З історії забудови Бродів // Броди і Брідщина. Статті, дослідження, документи / відп. ред. Д. Чобіт. Броди: Просвіта, 2014. С. 73–81.

Чобіт Д. Іван Мазепа у Бродах в контексті плану визволення України та створення незалежного руського князівства // Брідщина — край на межі Галичини й Волині. Броди, 2009. Випуск 2. С. 47–52.

Чобіт Д. Фортифікації міста Броди XVI—XVII ст. Броди: Просвіта, 2010. 184 с.

Чобіт Д. Як виникло місто Броди. Броди: Просвіта, 2002. 48 с.

Чорній Ю. Старі Броди // Броди і Брідщина : історично-мемуарний збірник / ред. Я. Чумак. Торонто ; Онтаріо: НТШ, 1988. С. 207–224.

Шиян Р. Купці-шотландці в містах Руського воєводства у XVI-XVII століттях // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1998. Випуск 33. С. 50–55.

Щурат В. Церкви греко-католицької парохії в Бродах // Сьвіт: літературно-наукова часопись (ілюстрована часопись для руских родин). 1907. Рік II, Ч. 5. С. 78–80.

A. C. Kilka słów o mieście Brodach // Przyjaciel Ludu. 1840. R. 6, 6 czerwca, № 49. S. 391–392.

Atlas geologiczny Galicyi : tekst do zeszytu siódmego / Opracował A. Łomnicki. Kraków: Drukarnia uniwersytetu Jagiellońskiego, 1895. vi, 129 s.

Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym / wyd. drugie poprawione i uzupełnione przez F. K. Martynowskiego. Warszawa: Nakład i druk S. Orgelbranda synów, Bednarska №26, 1885. Tom II. x, 985 s.

Barącz S. Wolne miasto handlowe Brody. Lwów: Nakładem autora, 1865. 198 s.

Bernhaut E. Obrazki z przeszłości Brodów i powiatu brodzkiego. Brody: Nakładem Towarzystwa rozwoju Ziem Wschodnich; Z drukarni D. Brandona, 1938. Tomik 1. 91 s.

Bevz M., Okonchenko O. Zamek w Brodach : fazy rozwojowe fortyfikacji // Budownictwo i Architektura. 2015. Tom 14(4). S. 5–18.

Boer M., Jong P. The relation of visual attention span with serial and discrete rapid automatized naming and reading // Journal of Experimental Child Psychology. 2021. Vol. 207. URL: https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105093.

Bogucka M., Samsonowicz H. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, 1986. 675 s.

Brause R. Writing your doctoral dissertation. Invisible rules for success. London: Routledge, 1999. xvi, 163 p.

Ciara S. Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990. 204 s.

Czapliński W. Koniecpolski Stanisław (ok. 1594-1646) // Polski Słownik Biograficzny. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968. T. XIII. S. 523–527.

Czapliński W. Lipski Andrzej (1572–1631) // Polski Słownik Biograficzny. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1972. T. XVII. S. 415–417.

Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej z tablicą i 23 rycinami w tekście. Lwów: Nakładem autora z drukarni W. A. Szyjkowskiego, 1892. 70 s.

Czołowski A., Janusz B. Przeszłość i zabytki województwa Tarnopolskiego. Z 160 ilustracjami na 78 tablicach i 1 kartą zabytków. Tarnopol: Nakł. Powiatowej organizacji narodowej, 1926. viii, 198 s.

Friedrichs C. The early modern city, 1450–1750. London ; New York: Longman, 1995. x, 381 p.

Furay C., Salevouris M. The methods and skills of history. A practical guide. 4th ed. Chichester: Wiley Blackwell, 2015. xiv, 312 p.

Hirschon R. Heirs of the Greek catastrophe : the social life of Asia Minor refugees in Piraeus. New York: Oxford University Press, 1989. xx, 280 p.

Hundert G. D. Jews in Poland-Lithuania in the eighteenth century : a genealogy of modernity. Berkley ; Los Angeles: University of California press, 2004. xx, 287 p.

Hundert G. D. The Jews in a Polish private town : the case of Opatów in the eighteenth century. Open access ed. Baltimore ; London: Johns Hopkins University Press, 2019. xviii, 243 p.

Hubert L. Recenzja na: Wolne miasto handlowe Brody. Skreślił ks. Sadok Barącz. Lwów 1865 // Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. Warszawa: W drukarni Gazety Polskiey, 1865. T. IV. S. 195–200.

Jaszczun W. The term and name "Brody" in Western Ukraine // Jaszczun Wasyl. Selected papers on slavic studies. New York: Computoprint corporation, 1991. P. 28-46. (Memoirs of the Shevchenko Sientific Society, Philological section, vol. 216).

Jaworski F. Brody // Tydzień. Dodatek literacko-naukowy "Kuriera Lwowskiego". 1903. R. XI, 15 lutego. №7. S. 51–54.

Kalinowski W. Miasta Polskie w XVI i pierwszej połowie XVII wieku // Kwartalnik Architektury i Urbanistyki. 1963. T. VIII, Z. 3/4. S. 167–225.

Knoll M. Hunting in the Eighteenth Century. An Environmental History Perspective // Historical Social Research / Historische Sozialforschung. 2004. Vol. 29, no 3 (109). P. 9–36.

Kunzek T. Przewodnik po województwie Tarnopolskim. Monografia krajoznawcza z 82 ilustracjami w tekście i 2 mapkami. Tarnopol: Z drukarni Leona Wierzbickiego, 1936. 303 s.

Lipiński T. Miasto Brody z dawnymi przynależnościami // Biblioteka Warszawska : pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowi. Warszawa, 1851. T. I (XLI). S. 435–447.

Łuszczkiewicz Wł. Reszty zamku Herburta pod Dobromilem. Studyum architektoniczne // Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce. Kraków: Wydawnictwo Akademii umiejętności, 1896. Tom V. S. 143–154.

Maier C. Contemporary History // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. URL: https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02639-5.

Mańkowski T. Sztuka islamu w Polsce w XVII i XVIII wieku. Z 40 tablicami / Polska akademja umiejętności. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1935. 126 s. (Rozprawy wydziału filologicznego ; T. LXVI, nr 3).

Maslow A. A theory of human motivation // Psychological Review. 1943. Vol. 50, Issue 4. P. 370–396.

McCormick K., Waller G. Text, reader, ideology. The interactive nature of the reading situation // Poetics. 1987. Volume 16. Issue 2. P. 193–208.

Niemcewicz J. U. Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte. Paryż: W drukarni L. Martinet, przy ulicy Mignon, 2, 1858. xii, 528 s.

Postan M. Fact and relevance. Essays on historical method. Cambridge: At the University Press, 1971. xii, 188 p.

Rogalski L. Suchedni // Encyklopedyja powszechna. Warszawa: S. Orgelbrand, 1867. T. 24 : Starowiercy–Tarnogrodzka konfederacyja. S. 281–282.

Rozwadowski B. Brody // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / redaktor główny Filip Sulimierski. Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880. Tom I. S. 372–375.

Sandelands L. The Idea of Social Life // Philosophy of the Social Sciences. 1995. Vol. 25, No 2. P. 147–179.

Sandelands L. Thinking about Social Life. Lanham: University Press of America, 2003. 169 p.

Scott T. The city-state in Europe, 1000–1600 : hinterland, territory, region. Oxford: Oxford University Press, 2012. xi, 382 p.

Smith C. What is a person? : rethinking humanity, social life, and the moral good from the person up. Chicago: University of Chicago Press 2010. x, 518 p.

Sokalśki B. Rys geograficzno-statystyczny Złoczowskiego okręgu szkolnego wraz z dokładnym opisem poszczególnych miejscowości obu powiatów (Złoczowski i Brodski). Złoczów: Nakł. Towarzystwa pedagogicznego Oddziału Złoczowskiego, 1885. 8, iv, 321 s.

Sosnowski O. Studium pierwotnego założenia (1586 r.) i obwarowania (1630-35) miasta Brodów // Biuletyn historji sztuki i kultury : kwartalnik wydawany przez Zakład Architektury Polskiey i Historji Sztuki Politechniki Warszawskiej. Warszawa, czerwiec 1934. R. II, № 4. S. 247–252.

Sprawozdania z posiedzeń komisyi historyi sztuki (1892–1893) // Sprawozdania komisyi do badania historyi sztuki w Polsce. Kraków: Wydawnictwo Akademii umiejętności, 1896. Tom V. S. CXIII, LXIII.

Szczygieł R. Lokacje miast w Polsce XVI wieku. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 1989. 358 s.

Topolski J. Methodology of history / transl. by O. Wojtasiewicz. Dordrecht ; Boston: D. Reidel publishing company, 1976. x, 690 p.

Urzędnicy dawnej rzeczypospolitej XIV–XVIII wieku : spisy. Wrocław et al., 1987. T. 3 : Ziemie ruskie. Zeszyt 1 : Urzędnicy województwa Ruskiego XIV–XVIII wieku (Ziemie Halicka, Lwowska, Przemyska, Sanocka) / Opracowal K. Przyboś. 417 s.

Wolne miasto handlowe Brody (Z obrazów Galicyi) // Przyjaciel Ludu. 1840. R. 6, 7 Marca, № 36. S. 282–283.

Woźniak-Wieczorek A. Hrabia Franciszek Potocki (1788–1853) — zapomniany kolekcjoner dzieł sztuki // Studia Wilanowskie. Warszawa, 2017. XXIV. S. 161–172.

Wurm D. Z dziejów żydostwa Brodzkiego za czasów dawnej Rzeczypospolitej Polskiej (do r. 1772). Brody: Nakładem Gminy wyznaniowej żydowskiej ; Z drukarni Pitscha i Weinstocka, 1935. vii, 119 s.

Z. Bóżnica żydowska w Brodach // Kłosy. Czasopismo Illustrowane Tygodniowe. Warszawa, 1874. Tom XIX, 10(22) Października, № 486. S. 260, 265.

Додатки

Додаток 1

Таблиці війтів і лавників, які урядували у 1587–1601, 1620, 1622–1623, 1626–1654, 1659–1700, 1704, 1706–1733, 1735–1775 рр., а також осіб, що були запрошені для допомоги у розгляді окремих судових справ

1	2	3						
рік	ВІЙТ			ЛАВНИКИ				
1587	Grzegorz Zelisko	Walentini Paskowski (*v*)[1]	Mattiae	Ioanis	Stanislai sartoris	[Dmitri] Zaworski	Stephany	Demetry
	Д: 1/24/1/1/1[2].							
1588	Grzegorz Zelisko	Nicolai Tribuch (*v*)	Matiae	Ioanni de Lęczna	Juchym	Ioanni Hlewiatinsky	Wakula	
	Д: 1/24/1/1/4.							
1589	Grzegorz Zelisko	Walientino Paskowski (*v*)	Stanislao Lanifice	Ioane Faber plaustrario	Juchimo	Ioane Liewatynski	Ioane Lubacowski	
	Д: 1/24/1/1/8 зв., 16 зв., 18 зв., 20 зв.							
1590	Gregorio Zelisko	Walentino (*v*) Paskowski / Paszkowski	Stanislao Lanifice / Rzeznyk	Jan Stelmach / faber plaustrario	Juchimo	Ioane Lewatynski / Liewiatinski	Ioane Lubaczowski	
	Д: 1/24/1/1/22, 27 зв., 33.							
1591	Nicolao Tribuch	Sidore Klucznik	Stanislao Lanifice	Ioanne Plaustrario	Juchimo	Francisko Lesczinski	Alberto Grabinski	Steckone
	Д: 1/24/1/1/31 зв., 32.							
1592	Mikolai Trybuch	Sidoro / Klucznik [Klu]czynski	Nicolao Berezka	Ioanne Kurowski	Juchim / Jochim	Sebestyano Kozik kramarz	Woyczich Grabinski	Jacobo
	Д: 1/24/1/1/38, 39–39 зв., 41, 42–42 зв., 43–43 зв., 44 зв.							
1593	Mikolai Trybuch	Jan Tarnopolski	Nicolao Berezka	Jan Kurowski	Jochim	Sebastyano	Woyczich Grabinski	Jacobo Hatowiczki
						Sien Oparypieskiy		
	Д: 1/24/1/1/45–45 зв., 46–46 зв., 48–48 зв., 49.							
1594	Mikolai Trybuch	Jan Tarnopolski	Nicolao Berezka (*v*)	Jan Kurowski	Iuchym Przysieznyk	Sien Oparypiesky	Woyczich Grabinski	Jakub Hałowski
	Д: 1/24/1/1/50 зв., 51зв., 53, 54, 55.							
1595	Mikolai Trybuch		Mikołay Biereska	Jan Kurowski	Jan Kadlubski	Iwan Kustinski	Prokop Szwecz	Yan Poniatowski
	Д: 1/24/1/1/55, 56–56 зв., 57–57 зв., 58 зв., 60, 61.							

1	2	3						
1596	Mikolai Trybuch	Charko	Sawka	Yan Kurowski	Hrycz	Iwan (*v*) Kustinski	Woycziech	Iendrziy
	Д: 1/24/1/1/61, 61 зв., 62, 62 зв., 63 зв., 64–64 зв., 65.							
1597	Mikolai Trybuch	Stanisław Rzeznik	Sawka	Hrycz Kusnirz	Jan Kadłupski	Iwan (*v*) Kustynski	Woycziech	Jendrzey Rzeznik
	Д: 1/24/1/1/66 зв., 70 зв., 71–71 зв., 72, 72 зв., 73 зв., 74–74 зв., 75–78, 80.							
1598	†Nicolao Trybuch	Stanislao Lanifice	Adalberto Pistoris	Hryczkone Pelifice / Sopielka	Ioany Sutory	Iwano Kustinski	Adalberto Machai	Iwan (*v*) Poniatowsky
	Adam Grzymek				Adalberto Choinaczki			
	Д: 1/24/1/1/78 зв., 79, 80–81 зв., 82 зв.–83 зв., 84 зв.–86 зв.							
1599	Adamo Grzymek	Stepano Kramarz	Alberto Pistore	Hryczko Sopielka	Sawka Rybczyć Sutore	Ioane Bednarz	Martino Wdziekunski Rymarz	Ioane Poniatowski
	Д: 1/24/1/1/89 зв., 90, 94, 95, 96 зв.–97 зв., 98 зв., 99.							
1600	Adamus (*v*) Grzymek	Stepano Kramarz	Alberto Pistore	Hryczko Sopielka	Sawka Rybczyć	Ioane Bednarz	Martino Wdziekunski Rymarz	
	Stanislao Przybyslawski							
	Д: 1/24/1/1/103, 104, 105, 106–106 зв., 107 зв., 111.							
1601	Stanislao Przybyslawski	Stepano Kramarz	Adalberto Fereatory	Iwano Tadanski	Alberto / Woycziech Choynaczki	Ioanne Bednarz	Walentino Sutory	Valentino Kędzierski Figuli
	Д: 1/24/1/1/109 зв., 110–110 зв., 111 зв., 112–113.							

1	2	3				
1620	Thome Zyto	Nicolao sutore	Ioanne Sartore	Valentino Miodkowicz		
	Д: 1/24/1/56/4зв.					
1622	Thoma Zito	Mathyasz slosarz				
	Д: 1/24/1/56/8–9.					
1623	Thoma Zytho	Ioanne Muratore	Stanislao Kusieniecki	Mathey Miotkowicz	Paulo Mordisewicz	Mathia Serifabro
	Д: 1/24/1/56/12.					

1	2	3					
1626	Andrzei Kusienicky	Matiasz Jankowicz	Choma Seleyko / Szeleiko	Phedor Popowicz	Matis Kulakowsky	Matiasz (*v*) Miotkowicze	Grzegorz Paluchowicz / Paluch
	Д: 1/24/1/2/4 зв., 5, 5 зв., 6, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 21, 21 зв., 23, 23 зв., 25 зв., 26, 26 зв., 27.						
1627	Walentino Miodkowicz	Matia Jankowicz	Choma Seleyko	Fedore Popow	Luca Spotowicz	Janus Koscielny	Ioane Cernewicz
	Д: 1/24/1/2/28, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 39 зв., 40, 40 зв., 42, 43, 45 зв., 46 зв., 48, 49, 49 зв., 51, 52.						
1628	Stanislao Kusieniecki	Matia Jankowicz	Elia Lukianczyk	Fedore Popow	Luca (*v*) Spotowicz	Stanislao Pucz	Grzegorio Paluch / (*v*) Paluchowicz
	Martino (*v*) Plenardowicz				Matthia Kolakowski		
	Д: 1/24/1/2/54, 56, 56 зв., 57 зв., 60, 60 зв., 62 зв., 64, 65, 68, 71, 74, 78, 82 зв., 86 зв., 90, 92, 93 зв., 95 зв., 96 зв., 98 зв., 99 зв., 100 зв., 101 зв., 103, 103 зв., 104 зв., 105, 105 зв., 106, 106 зв., 107 зв., 109 зв., 111 зв., 112 зв., 115, 120, 120 зв., 124, 127, 128 зв., 129 зв., 132, 134 зв., 137, 139, 140, 142, 146, 148 зв.						
1629	Martino Plenardowicz	Matysz Jankowicz	Elia Lukianczyk / Lukianowicz	Martino Kolodecki Tkacz	Luca Szpotowicz	Elia / Lesko Zawadowski	Grzegorio Paluchowicz (*v*)
	Д: 1/24/1/2/149, 154 зв., 152, 157–157 зв., 162, 163, 164 зв., 164 зв., 166 зв., 167, 168, 168 зв., 169 зв., 170, 172, 175, 175 зв., 177 зв., 179, 182 зв., 182 зв., 183, 184, 185 зв., 186, 186 зв., 190, 193, 193 зв., 197 зв., 199, 199 зв., 200, 209, 209 зв., 211, 212, 213 зв., 215 зв., 217 зв., 218 зв., 219, 222 зв., 223 зв., 226 зв., 227 зв., 228, 230 зв., 232–233, 233 зв., 238, 239 зв., 240 зв., 242, 243, 246, 247 зв., 248 зв., 249, 250, 251. • 1/24/1/3/3 зв.						
1630	Andrea Kusienicki	Mathia Jankowicz (*v*)	Elia Lukianowicz	Martino Kolodecki	Luca Szpotowicz	Leon Lichochodowicz	Andrea Czestkowicz
		Gregorio Paluchowicz	Alexandro Zawadowski	Valentino Miotkowicz	Ioanne Kosciolny	Matthia Miotkowicz	Alberto Radzisowski
	Д: 1/24/1/2/252–255 зв., 257 зв.–258 зв., 259 зв.–260, 265 зв., 268, 272–272 зв., 273 зв.–275 зв., 276 зв., 278 зв., 279 зв.–280, 282–283, 284–284 зв., 286 зв., 288–288 зв, 294, 298, 298 зв., 299, 302 зв., 303 зв., 304 зв., 307.						
1631	Andrea Kusienicki	Mathia Jankowicz (*v*)	Gregorio Paluchowicz	Martino Kolodecki	Luca Szpotowicz	Ignatio Hrycowic	Andrea Czestkowicz
			Mathia Miodkowic	*Ilia Łukianowic*			
	Д: 1/24/1/2/309 зв., 310, 310 зв., 311 зв., 312, 312 зв., 313, 318, 320, 320 зв., 321, 321 зв., 322 зв., 323, 324, 325, 325 зв., 326, 328, 329, 329 зв., 330, 335 зв., 337 зв., 347, 367.						

1	2	3					
1632	Martino Plenardowic	Andrea Czestkowicz (*v*)	Andrea Swidzinsky	Martino Kolodecki	Luca Szpotowicz	Elia Łukianowic (*v*)	Alexandro Zawadowsky
			Walentino Miodkowic				
	Д: 1/24/1/2/340, 341, 342, 342, 343 зв., 344 зв., 346, 346 зв., 347 зв., 351, 355, 362 зв., 363 зв., 364 зв., 365, 368. • 1/24/1/3/24.						
1633	Martino Plenardowic	Ioanne Strachocky (*v*)	Andrea Swidzinsky	Andrea Czestkowicz	Luca Szpotowicz (*v*)	Stefano Mylnik	Ignatio Hrycowic
			Gregorio Paluchowic				
	Д: 1/24/1/2/371, 372, 372 зв., 373, 375, 375, 381, 385, 387 зв., 388 зв., 392 зв., 396 зв., 399, 400 зв., 404 зв., 405, 409 зв., 410 зв., 414 зв., 418 зв., 425, 432 зв., 439, 444 зв., 446. • 1/24/1/3/26 зв., 41. 1/24/1/56/16.						
1634	Martinus Plenardowic	Thomasz Aptekarz (*v*) Farmacopola	Andrea Strupieszowski	Andrea Czestkowicz (*v*)	Luca Szpotowicz	Nicolao Bialokamieniecky	Gregorio szwec Paluchowicz
			Andrea Janowicz				
	Д: 1/24/1/3/41 зв., 42, 43, 43 зв., 45, 45 зв., 47, 50 зв.						
1635	Martino Plenardowicz	Thoma Farmacopola	Ioanne Koscielny	Andrea Czestkowicz	Gregorio Wiszniowsky	Nicolao Bialokamieniecky	Gregorio Paluchowicz
			Ioanne Kiykowicz				
	Д: 1/24/1/3/52, 52 зв., 52 зв.–53, 53 зв., 56, 56–56 зв., 58 зв., 59 зв., 53, 62 зв. • 1/24/1/5/309 зв.						
1636	Martino Plenardowicz	Thoma (*v*) Farmacopola	Ioanne Kiykowicz	Andrea Czestkowicz	Gregorio Wiszniowsky	Nicolao Bialokamieniecky	Gregorio Paluchowicz
	Д: 1/24/1/3/63, 64, 64 зв., 68, 72, 73, 75 зв., 76 зв., 78.						
1637	Martino Plenardowicz	Jacobo (*v*) Lawendersky	Andrea Strupieszowski	Andrea Czestkowicz	Gregorio Ferrifabro	Nicolao Bialokamieniecky	Gregorio Paluchowicz
			Adalberto Textore Maieranowsky				
	Д: 1/24/1/3/79 зв., 80, 83, 85. • 1/24/1/56/25 зв., 26 зв., 28 зв., 31.						
1638	Andrea Kusienicky	Andrea (*v*) Strupieszowski	Adalberto Maieranowsky	Andrea Czestkowicz	Georgio Terlecky	Mathia Pomierczy	Gregorio Paluchowicz
			Antonio Serrifabro				
	Д: 1/24/1/3/87 зв., 88 зв., 87, 89, 89 зв., 93 зв., 96 зв., 97.						

1	2	3					
1639	Martino Plenardowicz	Jacobo (*v*) Lauendersky	Georgio Ferrifabro Bobowsky	Andrea Czestkowicz	Andrea Swidzinsky	Ignatio Hrycowicz	Bartholomeo Textore Sroka
			Mathia Pomirczy	Stefano Mydlnik	Ioanne Kiikowicz		
	Д: 1/24/1/3/98, 99, 100 зв., 108, 110. • 1/24/1/4/4, 28, 77 зв., 117, 163, 164, 164 зв. • 1/24/1/5/9. 1/24/1/56/32, 33 зв. • 1/24/1/57/1.						
1640	Martino Plenardowicz	Stanisłao Korniewicz (*v*)	Georgio Bobowsky	Andrea Czestkowicz	Ioanne Kiikowicz	Laurentio Miodkowicz	Nicolao Ferrifabro
	Д: 1/24/1/3/111, 113, 118 зв., 120, 121. • 1/24/1/5/11, 35 зв.–36, 55, 110 зв., 123 зв., 137, 144 зв., 155 зв., 179, 192, 195 зв.						
1641	Martino Plenardowicz	Adalberto Kulecky (*v*)	Ignatio Hrycowicz	Ioanne Ziułkowicz	Ioanne Kukielnicky	Abrahamo Dziusa	Nicołao Zełusławsky
				Andrea Czestkowicz	*Bartholomeo Textore*		
	Д: 1/24/1/3/121 зв., 122 зв., 123 зв., 125, 128 зв., 132 зв., 133, 136. • 1/24/1/5/197 зв., 198, 227 зв., 252 зв., 258 зв., 275, 278, 281 зв., 283 зв.						
1642	Martino Plenardowicz	Adalberto Kulecky (*v*)	Laurentio Miodkowicz	Andrea Swirydowicz	Ioanne Nahorecky	Gasparo Velcer	Jacobo Boel
	Д: 1/24/1/3/137 зв., 138, 139, 143, 144–144 зв., 144 зв., 146 зв. • 1/24/1/5/284, 284 зв., 286 зв., 292, 293, 307, 332 зв., 345 зв., 358, 380 зв., 389 зв.–390, 398, 403, 404, 417, 421 зв., 422 зв., 427 зв. • 1/24/1/56/34, 40.						
1643	Thoma Pharmacopola	Adalberto Kulecky (*v*)	Laurentio Miodkowicz	Andrea Swirydowicz	Ioanne Nahorecky	Gasparo Velcer	Georgio Bobowsky
			Ioanne Kiikowicz	*Bartholomeo Textore*			
	Д: 1/24/1/3/148 зв., 150, 157, 159 зв., 161 зв. • 1/24/1/5/429 зв., 431 зв., 432, 436, 439 зв., 456 зв., 463 зв., 488, 491 зв., 495 зв. • 1/24/1/6/1, 3 зв., 4. • 1/24/1/56/62.						
1644	Martino Plenardowicz	Adalberto Kulecky	Laurentio Miodkowicz	Georgio Samuelowicz	Ioanne Nahorecky	Ioanne Kiikowicz	Ioanne Ziułkowicz
	Д: 1/24/1/3/162–162 зв. • 1/24/1/57/3.						
1645	Adalberto Kulecky	Laurentio (*v*) Miodkowicz	Ioanne Sawinsky	Georgio Swirydowicz	Ioanne Nahorecky	Erasmo Fursowicz	Ioanne Ziułkowicz
	Д: 1/24/1/6/5, 6 зв., 8, 9, 12, 24, 37, 42, 62, 66 зв., 74 зв., 85 зв., 97, 119, 138 зв.						
1646	Stanislao Korniewicz	Ioanne (*v*) Kiykowicz	Laurentio Miodkowicz	Ioanne Sawinsky	Ignatio Hrycowicz	Hrehory Kaliszewicz	Iacobo Lewanda
	Д: 1/24/1/3/165–165 зв., 171, 175 зв. • 1/24/1/7/4, 29 зв., 44 зв., 81, 115 зв., 134 зв., 155 зв., 211. • 1/24/1/8/57 зв., 74.						
1647	Stanislao Korniewicz	Laurentio (*v*) Miodkowicz	Ioanne Kiykowicz	Hrehori Swirydowicz	Ignatio Hrycowicz	Gregorio Strupieszowsky	Iacobo Lewanda
	Д: 1/24/1/3/179 зв., 181, 184, 191 зв. • 1/24/1/8/79, 95 зв., 100 зв., 105 зв., 122, 130 зв., 138 зв., 164, 178 зв., 196, 198, 205, 219, 227 зв., 231, 232, 233 зв.						

1	2	3					
1648	Martino Plenardowicz	Adamo (*v*) Danowsky	Gregorio (*v*) Strupieszowsky	Christophoro Łuczynsky	Basilio Neradczyk	Gasparo Ganecky	Theodoro Bełzky
	Д: 1/24/1/3/189, 189, 189 зв., 192, 192 зв., 199. • 1/24/1/9/6 зв., 20 зв., 22 зв.–23, 35, 52, 57 зв., 60, 62, 66 зв. • 1/24/1/10/33–33 зв., 34 зв., 36, 38, 46 зв., 54 зв., 55.						
1649	Thoma Pharmacopola	Laurentio Miodkowicz	Andrea Swirydowicz	Christophoro Łuczynsky	Bartholomaeo Textore Sroka	Gasparo Ganecky	
	Д: 1/24/1/3/204 зв. • 1/24/1/10/ 58, 60, 64 зв., 70.						
1650	Thoma Pharmacopola	Vilhelmo Logi (*v*)	Andrea Swirydowicz	Tymothaeo Fursowicz	Andrea Borzemsky	Gasparo Ganecky	
	Д: 1/24/1/3/187 зв., 193, 198. • 1/24/1/10/73 зв., 74 зв., 76, 77–77 зв., 82 зв., 90 зв., 92, 100 зв.						
1651	Thoma Pharmacopola	Wilhelmo Logi	Andrea Swirydowicz	Tymothaeo Fursowicz	Laurentio Sutore Sulimkowicz	Gasparo Ganecky	Bartholomeo Textore
	Д: 1/24/1/10/104 зв., 105, 108 зв., 113, 120–120 зв., 127 зв., 145, 145 зв.						
1652	Jerzy Bobowsky	Bartholomeo Sroka (*v*)		Tymotheusz Fursowicz			
	Д: 1/24/1/31/138 зв., 140, 148 зв.						
1653	Georgio Bobowsky	Matthia Kwiatkowsky	Iano Frenifice Ligurowicz	Demetrio Czesakowicz	Andrzey rymarz		
	Д: 1/24/1/31/158, 167. • 1/24/1/56/68.						
1654	Georgio Bobowsky	Carpionis Ferifabri	Alexandri Rozniatowsky		Laurentio Sulimkowicz		
	Д: 1/24/1/31/178 зв.						
1659	Thoma Czyzowicz	Marco Boiarka (*v*)	Adalberto Laterario	Gregorio Skorodensky	Matthaeo Krupecky	Valentino Mikolaiowicz	Ioanne Swirydowicz
	Д: 1/24/1/11/4, 6 зв., 12, 13, 22 зв., 28, 40, 42 зв., 54, 60, 71 зв., 85, 103 зв., 111, 116, 117 зв. • 1/24/1/32/11 зв. • 1/24/1/56/69.						
1660	Thoma Czyzowicz	Sebastiano Butkowsky	Adalberto Laterario	Andrea Theodorowicz	Christophoro Gawlinsky	Josepho Sycinsky	Stefano Baranowicz
	Д: 1/24/1/11/118, 122, 128, 147 зв., 154 зв.–155, 163 зв., 176, 186. • 1/24/1/12/5, 22.						
1661	Thoma Czyzowicz	Stanislao (*v*) Modzelowsky	Adalberto Laterario	Sebastiano Butkowsky	Christophoro Gawlinsky	Demetrio Czesakowicz	Carpione Ferifabro Nawarysky
	Д: 1/24/1/12/27, 28 зв., 30, 30 зв., 33, 50 зв., 56 зв., 59 зв.						

1	2	3					
1662	Casimiro Okleysky	Stanislao Modzelowsky	Adalberto Laterario	Sebastiano Butkowsky	Matthaeo Krupecky	Semiano Czopik	Stephano Baranowicz
							Carpione Nawarysky
	Д: 1/24/1/13/4, 42, 51 зв., 62 зв., 90 зв., 105 зв., 137, 143, 161 зв., 189, 208, 209 зв., 216, 218 зв., 220, 224 зв., 225 зв., 227 зв.						
1663	Casimirus Okleysky	Alexander Kosułbas	Adalbertus Laterarius	Sebastyanus Butkowsky	Ioannes Osmolsky	Procopius Dynisowicz	Stephanus Baranowicz
						Semione Czopik	
	Д: 1/24/1/13/230 зв., 256, 257, 264, 281 зв., 285, 289 зв., 302 зв., 316. • 1/24/1/14/11, 22, 53, 55, 66 зв., 70 зв., 79, 80, 90.						
1664	Casimiro Okleisky	Andrea Todorowicz	Adalberto Laterario	Michaele Mordyszewicz	Ioanne Osmolsky	Ioannes Magiera	Ioannes Isterny Kuzminsky
				Sebestiano Butkosky	*Carpione Fabro*	*Prokopio Dynissowicz*	*Stephano Baranowicz*
	Д: 1/24/1/14/92, 94, 99 зв., 103 зв., 104, 108, 113, 123 зв., 133 зв., 152, 159 зв., 204 зв., 216 зв., 235, 240 зв., 254, 271. • 1/24/1/13/55.						
1665	Thoma Czyszewicz / Czyzowicz	Andrea Todorowicz	Basilius Olesky	Michael Mordyszewicz	Matya Łucky	Ioannes Ziemba	Basilius Lichoszwaka
						Ioannes Isterny	*Stephano Baranowicz*
	Д: 1/24/1/8/235, 236 зв., 238. • 1/24/1/14/271 зв., 272 зв., 280 зв., 297 зв., 341, 357 зв., 361, 382, 417, 433 зв., 476 зв. • 1/24/1/33/148.						
1666	Casimiro Okleisky	Andrea Todorowicz	Basilio Olesky	Sebestyano Butkowsky	Procopio Dyniszowicz	Ioanne Ziemba	Ioanne Kunicky
			Michaele Mordyszewicz	*Ioanne Magiera*	*Stephano Baranowicz*	*Ioanne Isterny*	*Basilio Lichoszwaka*
	Д: 1/24/1/15/1, 4, 33, 48, 56 зв., 77, 78 зв., 89 зв., 112, 127, 137зв., 150зв., 155, 166, 170 зв., 188зв., 205, 212 зв., 217, 226, 230 зв., 233, 237 зв., 273, 283, 285 зв., 286 зв., 287 зв., 290, 290 зв.						
1667	Georgio / Jerzy Sulc	Stanisław Laskosky (*v*)	Andrea Todorowicz	Sebestyan Butkowsky	Prokopiy Dyniszowicz	Stephano Baranowicz	Iwan Kunicky
	Д: 1/24/1/15/292 зв., 293, 294 зв., 300, 306 зв., 318, 321, 323, 334 зв., 344 зв., 359, 377 зв., 384, 394 зв., 415, 434 зв., 441. • 1/24/1/33/158 зв., 173, 184 зв.						

1	2	3					
1668	Jeorio / Jeoryo Sulc	Stanisłao Laskowski	Andrea Thodorowic	Sebestiano Butkowski	Prokopio Dyniszowic	Stephano Baranowicz	Semian Rusinczyk
	Д: 1/24/1/16/2, 3, 4, 6 зв., 7 зв., 12, 12 зв., 13 зв., 17, 21 зв., 24 зв., 24 зв., 26 зв., 25 зв., 26.						
1669	Jeorgio Szulc	Stanislao Laskowski	Andrea Thodorowic	Sebestiano Butkowski	Prokopio Dyniszowic	Stephano (*v*) Baranowicz	Semian Rusinczyk
	Д: 1/24/1/16/28, 28 зв., 31 зв., 35, 39, 43, 47 зв., 51 зв., 55 зв.						
1670	Thoma Czyzowicz	Basilio Szyczynski	Ioanus Magiera	Ioanus Osmolski	Prokopio Dyniszowic	Stephano Baranowicz	Stanislaw Textore
	Д: 1/24/1/16/56, 59 зв., 63, 68.						
1671	Paul Laskiewicz			Piotr Haskiewicz	Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz (*v*)	Ieremiasz Zydacowski
	Д: 1/24/1/34/42, 64 зв., 65, 69 зв., 73.						
1672	Pauli Laskiewicz	Sebastyan (*v*) Budkowski	Andrea (*v*) Thodorowicz	Andrea Juzwik	Procopio Dynissowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	Hieronim Zydaczowski
	Д: 1/24/1/34/106, 115 зв., 118 зв., 127 зв. • 1/24/1/35/28, 32 зв., 35, 58 зв., 74 зв.						
1673	Pauli Laskiewicz	Sebastyan (*v*) Budkowski	Basilio Spodynkiewicz		Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz	Hieronim Zydaczowski
	Д: 1/24/1/17/5 зв., 9 зв., 12 зв., 16 зв., 28, 37, 40, 42, 44 зв., 46, 47 зв., 48 зв., 52, 54, 55, 56, 58 зв., 64, 65 зв., 74 зв.,77 зв. • 1/24/1/35/84 зв., 95, 114.						
1674	Pauli Laskowski / Laskiewicz	Sebestiano Budkowski (*v*)	Mathea Kuziurski	Ioanne Osmulski	Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz	Hieronim Zydaczowski
	Д: 1/24/1/17/87, 90 зв., 91, 93 зв., 94, 95, 95 зв., 97 зв., 98 зв., 100 зв., 111, 112, 115 зв.						
1675	Paulo Laszkiewicz	Sebestiano Butkowski (*v*)	Mathia Koziurski	Stephano Orłowicz	Procopio Dynisowicz	Stephano Baranowicz	Nicolao Szczurowiecki / Szczurowski
	Д: 1/24/1/18/1, 8 зв., 9 зв., 13 зв., 16 зв., 17 зв., 23 зв., 26 зв., 29, 38, 40, 48, 52 зв., 55, 55 зв., 59, 59 зв., 60, 70.						
1676	Paulo Laszkiewicz	Sebestiano Butkowski	Mathia Koziurski	Jarema Tananowicz	Procopio (*v*) Dyniszowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	Nicolao Szczurowski
		Athanazyo Tereszkiewicz					
	Д: 1/24/1/18/78 зв., 86 зв., 88 зв., 92 зв., 98, 110, 120, 122 зв., 129, 135, 144 зв., 162, 169 зв., 175, 199 зв., 213, 214 зв. • 1/24/1/19/22, 23, 26 зв., 52, 63 зв. • 1/24/1/58/7.						

1	2	3					
1677	Paulo Laszkiewicz	Matthia Koladka	Theodore Pilipczuk	Basilio Textore Jaworowski	Ioanne Obrusnik Maieranowski	Stephano (*v*) Baranowicz	Ioanne (*v*) Bilik / Bilicki
	Д: 1/24/1/19/77 зв., 102 зв., 104, 104 зв., 106 зв., 107 а зв. • 1/24/1/20/3, 12 зв., 19, 27, 31, 36, 46, 53, 54 зв., 55, 62 зв., 66, 70. • 1/24/1/36/76, 84 зв.						
1678	Stanislao Laskowski	Matthia Koladka	Theodore Pilipczuk	Marco Prokopowicz	Ioanne Maieranowski	Stephano (*v*) Baranowicz	Ioanne (*v*) Bilik
	Д: 1/24/1/19/113 зв., 118, 125, 127 зв., 130, 135 зв. • 1/24/1/21/5, 6, 12, 15 зв., 22 зв., 31, 35. • 1/24/1/36/93, 95 зв., 119, 121.						
1679	† Paulo Laszkiewicz	Hrehory Kozinski / Koziniec	Theodor Pilipczuk	Jakub Urzędowski	Prokop Dynissowicz	Stefan Baranowicz	Mikołay Szczurowski
	Stanislao Laskowski						
	Hiacyntho Kuczynski						
	Д: 1/24/1/19/140, 141 зв., 144, 144 зв., 148, 148 зв., 149, 151 зв., 152, 153 зв., 155 зв. • 1/24/1/21/57, 62, 66 зв., 67, 67 зв., 78, 81 а, 82, 84 зв., 92 зв., 93. • 1/24/1/36/136–136 зв., 173 зв., 174. • 1/24/1/56/70.						
1680	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Theodore Pilipczuk	Sawa Fedorowicz / Theodorowicz	Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz	Christophoro Kozłowski
	Д: 1/24/1/19/156 зв., 157, 158, 160, 161 зв., 162 зв., 163, 165, 165 зв., 166 зв., 169, 169 зв., 170.						
1681	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Theodore Pilipczuk	Jacobo Urzędowski	Procopio Dynissowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	Gaspare Zelinski
	Д: 1/24/1/19/171, 171 зв., 172, 172 зв., 173, 174 зв., 175 зв., 176, 176 зв., 178 зв., 180, 180 зв.						
1682	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Michaele Iwanowicz	Paulo Sasowski	Procopio Dynissowicz	Ioanne Bilik	Gaspare Zelinski
	Д: 1/24/1/19/181, 182, 183, 184, 184 зв., 185, 186, 188, 188 зв., 192, 193, 194. • 1/24/1/22/1, 2, 2 зв., 8, 10, 28, 29, 32, 35, 42 зв., 49.						
1683	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Ioanne Przemyski	Andrea Terlecki	Procopio Dynissowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	Theodor Kiczerha
	Д: 1/24/1/19/197, 198, 198 зв., 200, 201, 202 зв., 203, 204, 204 зв., 205, 205 зв., 206. • 1/24/1/22/66.						
1684	Casimiro Kondradewicz	Laurentio Jarzkiewicz	Stefano Buski	Ioanne Mazurkiewicz	Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz	Theodor Kiczerha
	Д: 1/24/1/19/209, 210 зв., 212, 212 зв., 213, 213 зв., 214, 214 зв., 215, 215 зв., 216 зв. • 1/24/1/22/92 зв., 104, 116, 117.						
1685	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Michaele Iwanowicz	Ioanne Mazurkiewicz	Procopio Dynissowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	Michaele Jazłowiecki
	Д: 1/24/1/22/133 зв., 135 зв., 136 зв., 137, 137 зв., 138 зв., 139 зв., 140 зв., 141 зв., 145, 146, 149.						

1	2	3					
1686	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Georgio Iwanowicz	Ioanne Mazurkiewicz	Procopio Dynissowicz	Stephano (*v*) Baranowicz	
	Д: 1/24/1/22/150, 151, 157 зв., 163, 163 зв., 171 зв., 174 зв., 178 зв., 184, 186 зв., 187 зв., 189 зв., 190 зв., 193, 195, 197, 203 а.						
1687	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Georgio Iwanowicz		Procopio Dynissowicz		
	Д: 1/24/1/22/192 зв., 206 зв., 207 зв., 208 зв., 209.						
1688	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Stephano Kunaszewicz	Andrea Terlecki	Procopio Dynissowicz	Stephano Baranowicz	
	Д: 1/24/1/22/210, 210 зв., 211 зв., 214, 215, 215 зв., 217 зв.						
1689	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Stephano Kunaszewicz		Ioanne Pyptik	Stephano Baranowicz	
	Д: 1/24/1/22/221, 222 зв., 223, 223 зв., 225, 227 зв., 228, 229, 230 зв., 232, 232 зв.						
1690	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Stephano Kunaszewicz		Ioanne Pyptik		Irzy Berezowski
	Д: 1/24/1/23/2, 3, 5 зв. • 1/24/1/56/83.						
1691	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Stephano Kunaszewicz		Ioanne Pyptik		Irzy Berezowski
	Д: 1/24/1/23/11 зв., 12, 17, 21 зв., 22, 24, 30 зв., 32, 39 зв., 43.						
1692	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Ioanne Hasłanowicz	Ioanne Butkowski	Ioanne Pyptik	Stephano Baranowicz	Irzy Berezowski
	Д: 1/24/1/23/33 зв., 49 зв., 53, 54 зв., 55 зв., 63, 65, 69, 74, 77 зв.						
1693	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Bednarz Młynarski	Ioanne (*v*) Hasłanowicz	Ioanne Tkacz Butkowski	Harasim Safiannik Pilipowicz	Ioanne Kowal Wysocki	Irzy Krawiec Berezowski
	Д: 1/24/1/24/1 зв., 2 зв., 4, 6 зв., 8, 9 зв., 10 зв., 11 зв., 14, 14 зв., 18, 21, 22 зв., 23. • 1/24/1/38/25–25 зв.						
1694	Casimiro Kondradewicz	Casimiro Młynarski	Martino (*v*) Chobinski	Ioanne Butkowski	Georgio Piptik	Stephano Dorofeyczuk	Alexandro Terłewicz
					Harasim Pilipowicz		
	Д: 1/24/1/24/27 зв., 30, 31 зв., 32, 33 зв., 34, 36, 37 зв., 38, 40, 43, 43 зв., 44, 44 зв., 47–47 зв., 49, 51 зв., 52, 54.						
1695	Casimiro Kondradewicz	Casimiro (*v*) Młynarski	Jozepho Siestrzynski / Siestrzatinski	Ioanne Butkowski	Georgio Piptik	Michaele Zasinski	Alexandro Terłewicz
	Д: 1/24/1/24/41, 56 зв., 57, 58 зв., 59 зв., 61 зв., 65, 68, 69, 70 зв., 71, 76, 72 зв., 78, 78 зв. • 1/24/1/38/106, 137.						
1696	Laurentio Jarzkiewicz		Jozef Siestrzatynski		Hrehory Piptyk		Alexandr Terlewicz (*v*)
	Д: 1/24/1/39/1 зв., 4, 9, 10.						

1	2	3					
1697	Wawrzyniec Jarzkiewicz		Jozef Siestrzatynski	Ioanne Butkowski			Alexandr Terlewicz
	Д: 1/24/1/39/25 зв., 30 зв., 33, 43, 44 зв., 45 зв.						
1698	Ioanne Hasłanowicz	Kazimirz Młynarski	Jozef Siestrzatynski	Stansław (*v*) Olszewski	Jerzy Berezowski	Gabriel Hunka	Matwiy Chochnowicz
	Д: 1/24/1/39/61 зв., 72 зв., 91.						
1699	Ioanne Hasłanowicz		Jozef Zatwardziłowicz	Stansław Olszewski	Jerzy Berezowski		Matwiy Kochnowicz
	Д: 1/24/1/39/94 зв., 96, 97, 99, 105, 113 зв.						
1700		Stanisław Sadlik (*v*)	Wawrzyniec Zatwardziłowicz	Matwiy Kochnowicz	Alezander Białous	Jan Chylicki	Ilasz Ganczarzewicz
	Д: 1/24/1/39/125 зв.						
1704	Jan Hasłanowicz	Andrzey Kawecki (*v*)	Ławrzyniec Zatwardziłowicz	Jan Janczycki	Woyciech Mayranowski	Jan Chilicki	Jan Wysocki
	Д: 1/24/1/40/1a, 12.						
1706	Laurentio Jarkewicz	Theodoro Zahorowsky	Laurentio Zatwirdziłowicz				
	Д: 1/24/1/40/13 зв.						
1707	Ioanne Hasłanowicz	Maciey Borowski (*v*)	Jan Kasprowicz	Fedor Korolczuk	Hryhory Pawłowicz	Ioanne Chylicki	Mathio Strzelec / Wołosiey
	Д: 1/24/1/25/3, 5, 6 зв., 8, 11 зв., 13 зв., 16 зв., 18 зв., 22 зв., 26, 27 зв. • 1/24/1/41/2–2 зв., 21 зв.						
1708	Laurentio Jarkiewicz	Hrehory (*v*) Wengrzynowski	Ioanne Kasprowicz	Fedor Korolczuk	Maxymo Klimczuk	Ioanne Chylicki	Hrehory Panczyna
	Josepho Zatwardziałowicz	Andrea Gabryelowicz	Fedore Bobowcczak	Matheo Juskiewicz			Dmiter Balinski
	Д: 1/24/1/25/31. • 1/24/1/41/25 зв., 28 зв., 29, 29 зв., 30, 31.						
1709	Ioanne Asłanowicz	Andrea Gabryelowicz	Ioanne Kasprowicz		Maximo Klimczuk	Matheo Wołosiey	Georgio Panczyna
	Д: 1/24/1/25/38, 38 зв., 39, 41, 41 зв., 42 зв.						
1710	Jan Asłanowicz						
	Д: 1/24/1/41/35.						
1711	Ioanne Asłan						
	Д: 1/24/1/40/15.						
1712	Ioanne Hasłanowicz	Ioanne Ryndiuk (*v*)	Kondratio Kiianowicz	Thedore Korolczuk	Semione Wołczek	Ioanne Chylicki	Gregorio / Grygel Panczyna
	Д: 1/24/1/40/21 зв., 36 зв., 43, 43 зв., 44 зв., 46, 49, 50. • 1/24/1/58/9.						

1	2	3					
1713	Ioanne Ryplinski	Jan (*v*) Ryndiuk	Kondrat Kiianowicz	Casimir Okleyski	Semen Wołczek	Matheo Juskiewicz	Laurentio Janowicz
	Д: 1/24/1/26/3. • 1/24/1/42/5, 6, 11.						
1714	Mateo Borowsky	Basilio (*v*) Srokiewicz / Sorokiewicz	Kondratio Kiianowicz	Jacętio Komarzewsky / Komaransky	Michaelo Drobnicky / Doroszewicz	Matheo Juskiewicz	Georgio Panczyna
				Michaelo Spiewaczek			
	Д: 1/24/1/26/4, 5, 6–6 зв., 7. • 1/24/1/42/18, 19, 23, 24, 35, 39. • 1/24/1/43/8.						
1715	Maciey Borowski	Woyciech Rawsky (v)	Alexander Kureczka	Jacenty Komarzewsky	Michał Doroszewicz	Maciey Juskiewicz	Gryfel / Georgio Panczyna
	Ioanne Asłanowicz	Jacentio Zahorowski	Demiano Pirog	Danielo Krzywohubiec			Dacko Jarowskiego zięc
	Д: 1/24/1/40/33 зв., 35 зв., 45. • 1/24/1/42/41–42, 46, 48. • 1/24/1/58/11, 11 зв., 12, 13, 13 зв.						
1716	†Jan Asłanowicz	Jacentio Zahorowski	Kondrato Kijanowicz	Stephano Michałowicz Safiannik (*v*)	Jakub Sobestyanczuk Butkowski	Mathiasz Juskiewicz	Hrehory Panczyna
	Mathia Borowski				Gabryel Kurylak		
	Д: 1/24/1/26/8, 9, 10. • 1/24/1/42/50, 51, 54, 56, 60. • 1/24/1/43/10 зв.						
1717	Jacentio Dublanski	Jan Kunicki	Demian Pirog	Jacentio Tistunec Lwowczyk	Gabryel Kurylak Buczacki	Jan Chylicki	Hrehory Panczyna (*v*)
							Woyciech Kosecki
	Д: 1/24/1/26/11 зв. • 1/24/1/42/62, 64, 65, 67, 68.						
1718	Ioanne Ryndziuk	Michaele (*v*) Dublanski	Fedor Tulczynski	Jacenty Lwowczyk	Jan Sawka	Ioanne Chylicki	Matyasz Figulus
		Ioanne Siodlarz Gołogorski	Andrea Spiewaczkow Setczyk / Sotczyk		Stefan Smichułka		
	Д: 1/24/1/42/74, 82, 83.						

1	2	3					
1719	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Siedlarz Gołogorski	~~Theodoro Tulczynski~~ (*degrad.*)[3]	Casimiro Okleyski (*v*)	Gabryele Kurylak Buczacki	Ioanne Chylicki	Mathia Juskiewicz
		Ioanne Konicki / Kunicki	Andrea Sotczyk	Jacenty Lwowczyk	Timofeio Zaiąc / Zaiączyk	Ioanne Dubinski	~~Ioanne Zołtobrzuch~~ (*degrad.*)
							Stanisław Kulinski
	Д: 1/24/1/26/13, 14, 14 зв. • 1/24/1/42/87, 88, 89, 91.						
1720	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Siedlarz Gołogorski	Jakub Sebestyanczuk (*v*)	Jacenty Lwowczyk	Nicolao Kłosowski	Ioanne Chylicki	Dymitro Dublanski
		Ioanne Sobczuk / Sobczyk	Jozef Osogonowicz / Osogowicz		Tymofey Zaiąc	Nicołao Krutynski	
	Д: 1/24/1/26/16. • 1/24/1/42/97, 98, 105. • 1/24/1/43/18 зв.						
1721	Ioanne Ryndziuk	Ioanne (*v*) Gołogorski	Jozef Osogowicz	Jacenty Lwowczyk	Timofteo Zaiąc	Jan Chylicki	Jan Zołtobrzuch
		Tymofey Kwiatkowski	Michaele Wysocki	Jacenty Moyseyczuk	Stefan Smichułka		
	Д: 1/24/1/26/16 зв., 17, 17 зв., 18, 18 зв. • 1/24/1/42/110, 112. • 1/24/1/43/25.						
1722	Ioanne Ryndziuk	Jan Kunicki	Semiano Wołczek / Wołk	Hiacenthio Lwowczyk	Stefan Smichułka	Jan Chylicki	Ioanne Zołtobrzuch
			Michał Wysocki (*v*)			Mikołay Krutyk	Maxym Moskal / Moskalik
	Д: 1/24/1/26/19 зв. • 1/24/1/42/116, 119, 120.						
1723	Ioanne Ryndziuk	Matyasz Nimczuk	Demian Jurczenko	Jacenty (*v*) Moyseyczuk	Mathia Drobnicki	Tymko Stasianczyn	Bazyli Cistun
				Jacenty Lwowczyk		Woyciech Czerniewicz	
	Д: 1/24/1/26/20 зв., 21. • 1/24/1/42/124, 129.						
1724	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Stefanowicz	Demian Jurczenko	Jacenty (*v*) Lwowczyk	Mathia Drobnicki	Ioanne Chylicki	Wasyl Cistun
		Matyasz Nimczuk	Michał Kunicki		Stefan Smichułka		
	Д: 1/24/1/26/21 зв., 22. • 1/24/1/42/134, 135, 136.						

1	2	3					
1725	Hiacenthio Dublanski	Ułas / Blazeo (*v*) Nieczaiewski	Demetrio Wysocki	Alexandro Biłous	Nicolao Kłosowski	Michaele (*v*) Trębowelski	Antonio Hrycynka / Hrycynin
			Demian Jurczenko		Konstanty Smichułka		Jan Semeniuk
	Д: 1/24/1/26/23, 24, 29, 30 зв.						
1726	Hiacenthio Dublanski	Ioanne Stefanowicz	Martino Dobowski	Ioanne Karmazyn	Matheo Zaruba	Michał (*v*) Cechmistrzowic Trembowelski	Maxym Moskalik
		Jan Rawski			Stefan Smichułka	Jan Chylicki	
	Д: 1/24/1/26/25–25 зв. • 1/24/1/27/3 зв. • 1/24/1/42/148–149.						
1727	Jacenty Dublanski	Jan (*v*) Stefanowicz	Dymitro Wysocki	Jan Karmazyn	Konstanty Smichułka	Antoni Hrycynin	Bazyliy Cistun
		Jan Rawski					
	Д: 1/24/1/42/159.						
1728	Jacenty Dublanski	Jan (*v*) Stefanowicz	Dymitr Wysocki	Jan Karmazyn	Andrzy Iwankow	Woyciech Czerniewicz	Bazyliy Cistun
		Stefan zięc Zahorowskiego	Marcin Dobowski				Pantelemon Zacharyaszewicz
	Д: 1/24/1/43/37 зв.						
1729	Jacobo Bogdanowicz	Timofteo (*v*) Biłokołaczyk	Martino Dobowski	Stephano Słoboda	Matheo Zaruba	Alberto Czerniewicz	Maximo Moskalik
				Luca Juszczyszyn	Nikolao Kłosowski		
	Д: 1/24/1/27/9–9 зв., 10 зв., 11 зв., 12–12 зв. • 1/24/1/44/2 зв., 5 зв.						
1730	Jacobo Bogdanowicz	Tymotheo Kwiatkowski	Martino Dobowski	Martino Kaczorowski	Nicolao Kłosowski	Petro Hrycina / Hrycyna / Hrycynin	Michaelo (*v*) Zołtobruch
			Hiacinthio Łysynko	Stephano Słoboda	Timotfheo Zaiąc	Ioanne Chilicki	
	Д: 1/24/1/27/14 зв., 16. • 1/24/1/44/11, 13, 15, 16–16 зв., 110.						

1	2	3					
1731	Jacobo Bogdanowicz	Michaelo Kunicki	Martino Dobowski	Stephano Słoboda	Tymotheo Zaruba (*v*)	Teodoro Jackiewicz	Simeono Pisecki
				Stephano Michałowicz	Nicolao Kłosowski		
	Д: 1/24/1/27/16 зв., 17, 17 зв., 18 зв., 19. • 1/24/1/44/18, 24 зв., 25.						
1732	Jacobo Bogdanowicz	Petro Dackiewicz	Martino (*v*) Dobowski	Stephano Słoboda	Nicolao Kłosowski	Wasil Swidnik	Stanislao Kulinski
		Basilio Kwiatynski			Stephano Smiechulski / Smiechuła		Ioannis Karczenko
	Д: 1/24/1/27/20 зв., 21, 22, 23 зв., 24, 25. • 1/24/1/44/27 зв., 28, 29.						
1733	Jacobo Bogdanowicz	Ioanne Janczewski	Martino (*v*) Dobowski	Theodori Nowicki	Gregory Wędyaka	Petro Hrycynin / Hrycina	Basilio Kistun
			Basilio Martynowicz	Andrea Maryanowski	Daniele Skolski		Basilio Kicierzynski / Kicierzuk
	Д: 1/24/1/27/27 зв., 28, 28 зв., 30. • 1/24/1/44/30 зв., 31, 31 зв., 33, 34 зв., 35.						
1735	Georgio Kropski	Michaele Kunicki	Demiano Jurczenko	Stephano Słoboda	Luca Kalisz	Petro Stelmach	Basilio Kistun
		Stephano Zahorowski	Theodoro Pierozinski	Basilio (*v*) Piatynski			
	Д: 1/24/1/27/31, 32 зв. • 1/24/1/44/38, 38 зв., 39 зв.						
1736	Georgio Kropski	Michaele Kunicki	Demiano Jurczenko	Basilio (*v*) Piatynski	Luca Kalisz	Petro Stelmach	Basilio Kistun
		Stephano Zahorowski	Theodoro Pierozinski		Tymotheo Pypcinski		Ioanne Karczynski
	Д: 1/24/1/27/33, 35, 36, 37 зв. • 1/24/1/44/41–41 зв., 42 зв., 44, 45–45 зв.						
1737	Jacobo Bogdanowicz	Petri Dackiewicz	Martino (*v*) Dobowski	Laurenty Kaczorowski	Gregorio Wendyaka	Alberti Teternicki	Michaelis Baczynski
		Ioannis Dziubin / Dziubinski	Theodoro Pierozynski / Pirozynski		Danielis Skolski	Bazilio Rozmarynowski	
	Д: 1/24/1/27/38–38 зв. • 1/24/1/44/46–46 зв., 47, 48, 49–50.						

1	2	3					
1738	Jacobo Bogdanowicz	Stephano Zahorowski	Martino (*v*) Dobowski	Stefan Słoboda	Gregorio Wendyaka	Jacenty Nowacki	Michaelis Bobowski
		Hiacynthi Łysynka	Theodoro Pierozynski / Pirozynski	Laurentio Kaczorowski		Hiacyntho Jaremczuk	
	Д: 1/24/1/27/40, 41 зв., 42 зв. • 1/24/1/44/51 зв., 52–52 зв., 55.						
1739	Jacobo Bogdanowicz	Basilio Wołczynski	Martino (*v*) Dobowski	Theodoro Nowicki	Hyacyntho Kalisz	Alberto Teternicki	Michaele Baczynski
		Ostapio Wekluk	Basilio Martinowicz	Nicolao Hulczak	Gregory Wendyaka		
	Д: 1/24/1/27/44 зв. • 1/24/1/28/3, 5, 7, 13 зв. • 1/24/1/44/56–56 зв., 57, 58.						
1740	Jacobo Bogdanowicz	Petro Dackiewicz	Theodoro Pierozynski / Pirozynski	Nicolao Hulczak	Hrehory Wendyaka	Hyacyntho Nowacki (*v*)	Stanislao Wraga
		Basilio Wołczynski	Bazyly Martynowicz	Stefan Słoboda	Stanislao Rawski	Alberto Teternicki	Elia Ciston
	Д: 1/24/1/28/12 зв., 20 зв. • 1/24/1/44/61, 62, 62 зв., 63, 65 зв., 66–66 зв., 67, 68, 72, 72 зв.						

1	2	3						
1741	Jacobo Bogdanowicz	Nicolao Kazimirczuk	Basilio Martynowicz	Stefan Słoboda	Hrehorio Wendyaka	Hyacyntho Nowacki (*v*)	Elia Ciston	Ioanne Bułyha
		Tymowteo Kitayka		Nicolao Hulczak	Laurentio Rawski	Adalbertio Teternicki	Gabryele Plisinski	Ioanne Kijanowicz
	Д: 1/24/1/28/23, 24 зв., 30 • 1/24/1/44/73 зв., 74 зв., 75–75 зв., 76 зв., 78, 79, 80–80 зв.							
1742	Georgio Kropski	Michaele Konicki	Basilio Martynowicz	Nicolao Hulczak (*v*)	Laurentio Rawski	Basilio Chilicki	Gabryele Plisinski	
		Tymowteo Kitayka	Theodoro Pierozynski		Georgio Sawlikiewicz	Ignatio Pinkowski / Pienkowski		Ioanne Kijanowicz
	Д: 1/24/1/28/38, 39, 39 зв., 43 зв., 45, 45 зв., 46 зв., 48, 49, 49 зв. • 1/24/1/28/84, 89 зв., 91, 92, 93 зв., 96 зв.							
1743	Jerzy Kropski	Basilio Nieczaieski / Nieczaiewicz	Adalberto Persowski	Stephano Słoboda	Basilio Pypot	Basilio Chylicki	Ignatio / Gregorio Demczyna	Ioanne Bułyha (*v*)
		Stephano Zahorowski		Basilio Białokałaczyk	Basilio Wakuła	Theodori Jackiewicz (*v*)	Gabriele Plisiuk	Ioanne Kianowicz
	Д: 1/24/1/28/52–52 зв., 54, 56 зв., 57 зв., 60, 63–63 зв. • 1/24/1/44/98, 99, 101–101 зв., 102 зв.,103, 104–104 зв. • 1/24/1/49/50.							

1	2	3						
1744	Martino Kaczorowski	Tymotheo Kitayka	Demetrio Wysocki (*v*)	Michaele Szumeyko / Szumeyczuk	Nicolao Harasymczuk	Thoma Kozinski / Kosinski	Gabriele Plisiuk	Ostapio Daszczuk
		Stephano Zahorowski	Alberto Persowski			Adalberto Teternicki		
	Д: 1/24/1/28/64 зв., 65, 65 зв., 66, 70 зв., 71 зв., 72, 72 зв., 74, 75, 75 зв., 78. • 1/24/1/40/16 зв.							
1745	Jacobi Bogdanowicz	Tymowtei Kitayka	Andrea Wysocki	Michael Szumeyko	Hyacintho Onyszkiewicz	Theodoro Jackiewicz (*v*)	Theodoro Czerwinski	Ioannis Kijanowicz
		Stephano Zahorowski		Stephan Orłowski	Grzegorz Tulczynski			Alexandro Witwicki / Witwinski
	Д: 1/24/1/28/79, 84 зв., 91. • 1/24/1/29/13 зв., 14, 22, 25. • 1/24/1/44/107–107 зв., 111 зв. • 1/24/1/51/10.							
1746	Jacobo Bogdanowicz	Ioanne Sokołowski	Dymetrio Wysocki (*v*)	Stephani Moroz Orłowski	Mikołay Harasymczuk	Ignatio Pienkowski	Gabryele Plisiuk	Ioanne Kijanowicz
		Gregorio Fostyk	Ioanne Wroblewicz	Michaele Szumeyko	Mikołay Seniuk	Gregorio Bułyzka	Elia Ciston	Alexandro Witwinski / Witwicki
	Д: 1/24/1/28/94 зв., 95 зв., 97 зв., 98 зв., 99 зв. • 1/24/1/29/29, 32, 32 зв., 35, 36 зв., 38–38 зв., 39, 40. • 1/24/1/45/8 зв., 9 зв.							
1747	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Sokołowski	Ioanne Wroblewicz	Nicolao Hulczak (*v*) / Ulczak	Hrehorio Sawlikiewicz	Andrea Tybel	Nicolao Dublanski	Ioanne Kijanowicz
		Stephano Zahorowski	Ioanne Dyczkowski	Ioanne Niewęgłowski	Basilio Zahorowski	Theodoro Tesluk	Alberto Kozielski	
	Д: 1/24/1/28/102, 104, 106–106 зв.,107 зв., 110, 114 зв., 115–115 зв., 119–119 зв., 121, 122. • 1/24/1/45/21 зв.							
1748	Ioanne Kaczorowski	Daniele Mosieyczuk	Ioanne Wroblewicz	Casimiro Beyze	Basilio Zahorowski	Antonio Kosinski	Adalberto Kozielski	Ioanne (*v*) Bułyha / Bułyzynski
						Andrea Tybel		Ioanne Kijanowicz
	Д: 1/24/1/28/122 зв., 123 зв., 124 зв., 127 зв., 128 зв., 129, 130, 131. • 1/24/1/44/113.							
1749	Martino Kaczorowski	Alexandro Chorązanski	Bazylio (*v*) Martynowicz	Casimiro Beyze	Basilio Zahorowski	Bazyli Czerniechowski	Gabryele Plisiuk	
			Ioanne Wroblewicz	Mikołay Ulczak (*v*)	Gregorio Tulczynski		Gregorio Demczyna	
	Д: 1/24/1/28/132 зв., 135. • 1/24/1/29/44, 45, 49–49 зв., 50 зв. 127.							

1	2	3						
1750	Martino Kaczorowski	Alexandr Chorązanski	Ioanne Wroblewicz	Ioanne Kaczorowski	Hrehorio (*v*) Sawlikiewicz	Petro Siczynski	Stefan Łyskowski	
				Casimiro Beyze	Hrehory Tulczynski			
	Д: 1/24/1/29/54 зв., 55, 55 зв., 57 зв., 58, 59, 60, 61 зв., 70 зв. • 1/24/1/45/25 зв.							
1751	Martino Kaczorowski	Basilio Rybczynski	Ioanne Wroblewicz	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Krasowski	Ignatio Pienkowski (*v*)	Ioanne Semenowicz	Ioanne Waniowski
				Casimiro Beyze				
	Д: 1/24/1/29/80 зв., 83, 86, 88, 90 зв., 93 зв., 98 зв. • 1/24/1/45/27–27 зв., 28 зв., 29, 32.							
1752	Jan Rawski	Jacko Kitayka	Ioanne Wroblewicz	Casimiro Beyze	Semen Zurawski	Stefan Hrycyna	Hiacintho Fedenczuk	Jan (*v*) Kiianowicz
		Hrehory Stefanowicz	Andrea Butkowski	Jan Kaczarowski	Michał Fedorowicz			Antoni Ferenczuk
	Д: 1/24/1/29/93, 104 зв., 105, 107 зв., 109 зв., 114, 117, 119. • 1/24/1/45/37.							
1753	Ioanne Rawski	Petro Biłokołaczyk	Andrea Butkowski	Ioanne Kaczorowski		Stefan Hrycyna		Ioanne (*v*) Kijanowicz
	Д: 1/24/1/29/118 зв., 124–124 зв., 125 зв. • 1/24/1/45/43 зв.							
1754	Martino Kaczorowski	Hiacintho Bielawski	Basilio (*v*) Martynowicz	Ioanne Kaczorowski	Martino Rawski	Dymetrio Cistonski	Hiacintho Fedenczuk	Andrzey Kijanowicz
		Bazyli Klimkiewicz	Jacek Wysocki	Ioanne Jurczenko	Teodor Fedenczuk	Daniel Zyskiewicz	Ioanne Dublanski	Dymetrio Cistonski
								Teodor Czaczko
	Д: 1/24/1/29/129 зв. • 1/24/1/45/47 зв., 49–49 зв. • 1/24/1/46/11, 14 зв., 17–17 зв., 23 зв., 27 зв., 32 зв., 34 зв., 35 зв., 36, 38 зв., 43.							
1755	Michaele Bobowski	Bazyli Klimkiewicz / Klimczuk (*v*)	Jędrzey Butkowski	Jan Jurczenko		Fedor Bałko	Gabryel Plisiuk	
	Д: 1/24/1/46/44–44 зв., 45 зв., 51, 56, 59, 62, 68 зв., 78. • 1/24/1/45/52 зв.							
1756	Martino Kaczorowski	Stefan Ciszewski	Daniel Mikołaiewicz	Mikołay Ławrynczuk	Teodor Wendyaczka	Woyciech Majowski	Jan Bobowski	Teodor Czaczko
					Jan Filipowicz			
	Д: 1/24/1/45/53 зв.–54. • 1/24/1/46/7, 79 зв., 89, 97 зв.							

1	2	3						
1757	Michał Bobowski	Stefan Ciszewski	Jędrzey Butkowski	Jan Jurczenko	Bazyli Zahorowski	Woyciech Majowski	Gabriel Plisiuk	Jędrzey Kijanowicz
		Franciszek Makulski	Teodor Martynowicz	Kazmierz Beyza	Jan Filipowicz	Jan Magierowicz	Jan Bobowski	Iwan Łyga
			Jakub Chrzanowski	Piotr Panasiewicz				
	Д: 1/24/1/46/9, 102–102 зв., 113.							
1758	Marcin Kaczorowski	Jan Upaliński / Opalinski	Jędrzey Butkowski	Jan Jurczenko	Bazyli Zahorowski	Woyciech Majowski	Gabriel Plisiuk (*v*)	Jędrzey Kijanowicz
		Jędrzey Kapuscinski	Teodor Martynowicz	Mikołay Ławrynczuk	Teodor Wędyaka	Jan Cichowski	Bazyli Moskal	Woyciech Kalicki
			Jakub Chrzanowski		Kazmierz Skawronski		Jan Demczyna	
	Д: 1/24/1/30/121. • 1/24/1/46/79, 123 зв., 146 зв., 147 зв. • 1/24/1/47/2.							
1759	Ignatio Pienkowski	Jacenty (*v*) Bielawski	Andrzey Budkowski	Kazimierz Beyza	Mikołay Wilczynski	Jacenty Rogozinski	Michał Słoniewski	Andrzey Kijanowicz
		Bazyli Klimczuk	Jakub Chrzanowski	Antoni Budkowski	Bazyli Rypinski	Chwedory Jarmolinski		
	Д: 1/24/1/46/127, 128, 129. • 1/24/1/47/9. • 1/24/1/52/52.							
1760	Ignatio Pienkowski	Alexander Krywohubiec	Andrzey Butkowski	Casimiro Beyze	Ostafi Karpinski	Jacenty Jarmolinski / Jarmoluk (*v*)	Hrehory Czyrwinski	Andrzey Kijanowicz
		Jan Krywohubiec	Jerzy / Georgio Pirozynski	Bazyli Pukasewicz	Makary Stąburynski	[Jacenty] Jarmoluczek	Ioanne Daszczukiewicz	Jacenty Nyskiewicz
							[Jacenty] Faraseyczuk	
	Д: 1/24/1/45/56 зв. • 1/24/1/47/37, 39, 53, 65, 79 зв. • 1/24/1/48/15 зв. • 1/24/1/51/44.							
1761	Piotr Siczynski	Andrzey Kapuscinski	Jakub Butkowski	Gabryel (*v*) Araszczuk	Fedor Węndyaka	Grzegorz Zaręba	Jan Daszczukiewicz	Hiacintho Nyskiewicz
		Bazyli Klimczuk	Jakub Chrzanowski	Jacenty Araszczuk	Pantyelemon Rypinski	Tomasz Wilczynski	Jan Bobowski	Jacenty Nyskiewicz
		Eliasz Kitayka	Simeon Kośćinski	Jan Linkowicz	Jan Onyskiewicz	Jan Zaręba	Tymowtey Smichuła	Andrzey Kijanowicz
			Jan Strzelczuk / Strzylczynski	Roman Hucinski	Jan Smaluk	Andrzey Dymski		Jacenty Nyskiewicz
	Д: 1/24/1/45/57–57 зв. • 1/24/1/47/53 зв. • 1/24/1/48/2 зв., 8, 9, 36, 38.							

1	2	3						
1762	Piotr Sziczynski / Sieszynski	Andrzey Kapuscinski	Simeon Koscinski	Jan Filipowicz	Eustachio Karpinski (*v*)	Luca Fedorowicz	Jan Daszczukiewicz	Mikołay Jezerski
		Eliasz Kitayczynski	Jan Kitayczynski	Tomasz Zaiaczynski	Simeon Zurawski	Andrea Zurawski (*v*)	Stefan Łyskowski	Jan Suszczynski
		Jan Bielawski	Simeon Cieslukiewicz	Hrehory Jurczenko	Stanisław Strzałkowski	Paweł Kosinski	Alexander Hoszczynski	Jan Koscinski syn Piotra
			Ostafiy Łomacze[w]ski		Michał Bazylewicz	Jacenty Holinkieiwicz	Jan Sobotkiewicz	
	Д: 1/24/1/45/67, 75 зв., 76 зв., 77 зв., 78 зв., 80–80 зв., 81, 87 зв., 90 зв., 93 зв.							
1763	Piotr Siczynski / Sieszynsky	Teodor Białokołaczyńsky	Pantelion Sawlukiewicz	Hrehory Jurczenko	Bazyli Rypinsky (*v*)	Jan Skarpytyńsky	Antoni Daszkiewicz	Teodor Batczynsky
		Tomasz Klimkiewicz	Andrzey Kapuscinsky	Jan Sucharewsky	Jan Pypcinsky	Jan Onyszkiewicz		
	Д: 1/24/1/45/100 зв., 102, 103, 104 зв., 106 зв. • 1/24/1/51/55.							
1764	Petro Siczynski							
	Д: 1/24/1/30/103 зв., 104. • 1/24/1/46/156 зв.							
1765	Matheusz Langa	Stefan Bielecki	Damian Upalik	Semian Prokopowicz	Wteodor (*v*) Wendyaczenski	Semian Czuczman	Dmitro Czaczko	Fedory Batczynski
		Atanazy Rybczynski	Jan Kitayczynski	Piotr Panasiewicz		Daniel Pawluczynski	Wteodor Stefanewicz	Jan Bułyszka
	Д: 1/24/1/53/1a, 2.							
1766	Matheusz Langa	Łukas Nieczajowski kowal	Jan Strzelczuk / Strzelczenski	Jerzy Bałrzenski dawny	Michał Nowacki młody	Jan (*v*) Onyskiewicz / Anyszkiewicz	Jan Bobonik	Jan Bułyszka dawny
		Szymon Smigielski	Jan Zaleski kowal krywy	Jan Ciepielinski	Michał Nowarenko	Theodor Magierowicz	Semian Jaremczuk	Bazyli Czaplinski
	Д: 1/24/1/53/11, 12–12 зв., 19 зв. • 1/24/1/54/76.							

1	2	3						
1767	Grzegorz Krzystofowicz	Mikołay Wołczaczek	Antoni (*v*) Butkowski	Piotr Panasiewicz	Mihał (*v*) Nowacki	Theodor Jarmoluczek	Stefan Bobonik	Andrzey Demski
		Łukasz Nieczajowski	Jan Kitaieczka	Antoni Donaiowski	Bazyli Piotrowicz	Maciy Grzegorczuk kowal	Michał Iwanicki	Jozef Wiktorski
		Andrzeiy Bielaczenski	Fedory Plaskonos	Eliasz Pułtowicz	Mikołay Zaiączynski			
	Д: 1/24/1/53/19a, 20. • 1/24/1/54/105, 123–124, 128, 139, 143, 145, 148, 151.							
1768	Matheusz Langa	Semian Smigielski	Eustahi Łomaczewski	Dmitro Prokopowicz	Mikołay Zaiączyn	Fedory (*v*) Magierowicz	Jan Bobonik	Jan Koscinski
		Bazyli Dziubinski	Eliasz Kitayczenski	Hrehory Jurczenko	Theodor Lubczenko	Daniel Pawluczenski	Jan Beniszewski	
	Д: 1/24/1/53/30–30 зв., 31, 42. • 1/24/1/54/159.							
1769	Matheusz Langa	Athanazy Rybczenski	Eliasz Kitayczynski	Roman Hucyk	Damian Seniuk	Hrehory Makarczuk	Jan Bobonik	Dmitr Procykow
		Mikołay Wielczek	Jan Kitayczenski	Semian Smigielski	Semian Seniuk (*v*)	Piotr Martynowic	Jan Beniszowski	Szymon Wi[s]niowski
	Д: 1/24/1/53/53. • 1/24/1/54/170, 180.							
1770	Matheusz Langa	Fedory Werchłacki	Eliasz Kitayczynski	Mikołay Trepetynski	Szymon Terebelski	Jan Skarpeta ganczarz	Jan (*v*) Demczyna	Semian Wisniowski
			Andrzy Sadluk zięc Persowskiego	Hrehory Jurczenko	Roman Fedorkow	Fedory Jarmolinski	Jan Beniszewski tkacz	Dmitro Procykow
	Д: 1/24/1/53/58.							
1771	Matheusz Langa							
	Д: 1/24/1/30/100 зв. • 1/24/1/54/249, 259.							
1772	Jan Bobowski	Teodor (*v*) Werchołacki						
	Д: 1/24/1/61/22 зв., 26, 33 зв., 46 зв., 49.							
1773	Mateusz Lang / Lag		Jan Korolczuk	Mikołaj (*v*) Trepetynski			Jan Biniaszewski	
	Д: 1/24/1/61/53 зв., 58, 67 зв., 69, 74 зв., 118 зв.							
1774	Ignacy Pienkowski							
	Д: 1/24/1/61/79, 136.							

1	2	3
1775	Ignacy Pinkowski	
	Д: 1/24/1/61/150.	

[1] (v) — viceadvocatus (лентвійт)
[2] Шифр джерел, на основі яких складені таблиці. Наприклад, шифр "Д: 1/24/1/1/1" розшифровується так: "Джерело: ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1."
[3] Degradowany — усунутий з уряду за порушення присяги.

Додаток 2

Таблиці членів уряду ради, які урядували у 1587–1597, 1599–1600, 1626–1654, 1659–1667, 1669–1673, 1675–1680, 1685–1689, 1691–1700, 1703–1704, 1707–1775 рр.

1	2			
рік	ЧЛЕНИ РАДИ			
1587	Nicołai Tribuch	Bartołomei	Alexio Krinicky / Kriniczki	Ioanno
	Д: 1/24/1/1/1.			
1588	Nicołai Tribuch	Dimitrio	Alexio Krinicky / Kriniczki	Stephani Tadansky
	Д: 1/24/1/1/4, 10 зв.			
1589		Bartosz raicza stary	Matysz Przyszięzny	Vakula
	Д: 1/24/1/1/15 зв., 16, 17–17 зв.			
1590	Nicolao Tribuch	Bartolomeo Sczurczki	Matysz	Jacobo Wąszowicz
	Д: 1/24/1/1/24 зв., 27 зв., 33.			
1591	Macar	Bartolomeo	Matia Lanius	
	Д: 1/24/1/1/33.			
1592		Bartosz	Sydor tkacz Lieszczynski	Wakula
	Д: 1/24/1/1/39 зв., 40, 41–42 зв., 44–44 зв.			
1593		Bartosz	Yakob Wasowicz	Wakula
	Д: 1/24/1/1/46, 55.			
1594			Sidor	
	Д: 1/24/1/1/52 зв.			
1595			Jakub	
	Д: 1/24/1/1/55–55 зв., 58 зв.			
1596	Juzef			
	Д: 1/24/1/1/60–60 зв.			
1597		Mikolay Biereska	Sidor	Wakula
	Д: 1/24/1/1/75–76.			
1599			Jacobus	
	Д: 1/24/1/1/100.			
1600	Andrea Kusieniczki			
	Д: 1/24/1/1/105–105 зв.			
1626	Stanislaw Kuszenicki / Kusienieczky	Matysz Miotkowicz	Matysz Rozynski Bednarz	Łukasz Tadansky
		Serafin Kuszewicz		
	Д: 1/24/1/2/13, 16, 23 зв., 142.			
1627	Stanislaw Kusieniecky	Matis Miodkowicz	Matys Rozynsky	Łukas Tadansky
	Д: 1/24/1/2/27 зв., 40 зв., 47.			
1628	Jan Mularz	Matis Miotkowicz	Marcin Ciesławski	Homa Szeleiko
	Д: 1/24/1/2/62, 82 зв., 88 зв., 93 зв., 100, 101 зв.			

1	2			
1629	Ioane Swietlicki	Matthia Miotkowicz	Martino Cieslawski Slusarz	Choma Seleyko / Szeleykowicz
	Д: 1/24/1/2/152, 154, 177 зв., 268.			
1629	Stanisław Puc	Valenty Miotkowicz	Matysz Rozinski	Fedor Popow
	Д: 1/24/1/2/193 зв., 219. • 1/24/1/3/2 зв.			
1630	Stanislao Puc	Martino Plenardowicz	Matysz Ciestkowicz	Lukasz Tadanski
	Д: 1/24/1/2/269 зв., 274 зв., 275 зв., 286 зв., 288 зв., 304.			
1631	Stanislao Kusieniecky	Marthia Miodkowic	Mathea Ciestkowic	Luca Tadansky
	Д: 1/24/1/2/313 зв., 325 зв., 328.			
1632	Stanislao Kusieniecky	Marthia Miodkowic	Mathea Ciestkowic	Luca Tadansky
	Д: 1/24/1/2/343 зв.			
1633	Stanislao Kusieniecky	Mathia Miodkowic	Matheo Ciestkowic	Luca Tadansky
	Д: 1/24/1/2/392–392 зв., 398, 401, 402 зв., 405 зв., 415, 423, 427, 432 зв., 439.			
1634	Stanislao Kusieniecky	Stanislao Puc	Matheo Ciestkowic	Luca Tadansky
	Д: 1/24/1/3/42, 45 зв.			
1635	Stanislao Kusieniecky	Stanislao Puc	Choma Szeleykowicz	Adamo Kłodzinsky
	Д: 1/24/1/3/60 зв., 61, 62 зв.			
1636	Stanislao Kusieniecky	Martini Ciesławsky	Mathia Czestkowicz	
	Д: 1/24/1/3/63 зв., 66, 68.			
1637	Stanislao Kusieniecky		Mathia Czestkowicz	
	Д: 1/24/1/3/80. • 1/24/1/6/93. • 1/24/1/56/25 зв.			
1638	Stanislao Kusieniecky			
	Д: 1/24/1/3/92.			
1639	Stanislao Kusienicky	Stanislao Puc	Mathia Czestkowicz	Georgio Terlecky
	Д: 1/24/1/3/104 зв., 106. • 1/24/1/4/11 зв., 15, 51, 118 зв., 136 зв. • 1/24/1/5/6 зв., 10. • 1/24/1/56/33. • 1/24/1/57/1.			
1640	Andrea Kusienicky	Choma Szaeleikowycz / Szeleiko	Mathia Czaestkowycz	Thoma Pharmocopola / Aptykarz
	Д: 1/24/1/3/112 зв., 116. • 1/24/1/5/31 зв., 37, 47. • 1/24/1/31/2, 5–5 зв., 17, 22, 25–25 зв., 26 зв.			
1641	Stanislao Puc	Stanislao Korniewycz	Mathia Czestkowycz	Thomasz Aptekarz
			Stanislao Puc	
	Д: 1/24/1/5/224 зв., 264 зв. • 1/24/1/31/39 зв., 50–50 зв., 51, 52.			
1642	Stanislao Puc	Stanislao Korniewycz	Georgio Terlecky	Thoma Pharmacapola / Aptykarz
	Д: 1/24/1/5/310, 319 зв., 339 зв., 362, 387 зв. • 1/24/1/31/52 зв., 53, 55, 56–56 зв., 57 зв.–58, 59–59 зв., 62, 63, 66 зв.			

1	2			
1643	Stanisław Puc	Stanisław Korniewicz	Marcin Plenardowicz	Mikołay Białokamieniecky
	Д: 1/24/1/3/148, 154. • 1/24/1/5/458, 470, 475, 494 зв.–495. • 1/24/1/31/67 зв., 69 зв., 71–71 зв., 72 зв., 73, 74.			
1644	Stanislao Puc	Stanislao Korniewicz	Thoma Pharmacapola	Nicolao Białokamieniecky
	Д: 1/24/1/6/1. • 1/24/1/31/75, 76–76 зв., 77 зв., 78 зв., 81, 82 зв., 83, 84–84 зв., 88. • 1/24/1/56/67. • 1/24/1/57/3.			
1645	Georgio Terlecky	Stanislao Korniewicz	Thoma Pharmacapola	Martino Plenardowicz
	Д: 1/24/1/31/90 зв., 91–91 зв., 92–92 зв.			
1646	Hrehory Terlecky	Stanislaw Puc	Thomasz Aptekarz	Marcin Plenardowicz
	Д: 1/24/1/7/134 зв.			
1647	Georgio Terlecky	Stanislao Puc	Thomasz Aptekarz	
	Д: 1/24/1/8/103, 128 зв. • 1/24/1/31/95.			
1648	Georgio Terlecky	†Woyciech Kulecky	Martino Kunecky	Nicolao Białokamieniecky
		Stanislao Puc		
	Д: 1/24/1/3/192 зв., 194 зв., 196, 197 зв. • 1/24/1/9/3 зв., 17 зв., 27 зв., 66 зв. • 1/24/1/10/10, 22, 57. • 1/24/1/31/96.			
1649	Georgio Terlecky	Stanislao Puc	Martino Kunecky	Gregorio Strupieszowsky
			Laurentio Miodkowicz	
	Д: 1/24/1/3/193. • 1/24/1/31/99–99 зв., 100, 101, 102, 103 зв., 104.			
1650	Georgio Bobwsky	Stanislao Puc	Laurentio Miodkowicz	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/10/82 зв., 94, 100 зв. • 1/24/1/31/104 зв., 105 зв., 106, 107, 108, 109 зв., 112 зв., 117,119.			
1651	Georgio Bobwsky	Piotr Kocielsky	Laurentio Miodkowicz	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/10/108 зв., 113, 123. • 1/24/1/31/120 зв., 125–125 зв., 130, 132, 133 зв., 134 зв.			
1652	Andrea Swirydowicz	Nicolao Białokamieniecky	Laurentio Miodkowicz	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/31/138, 139 зв., 141, 143 зв., 146 зв., 147 зв.–148.			
1653	Tymothaeo Fursowicz	Nicolao Białokamieniecky	Bartholomaeo Sroka / Textore	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/31/149–149 зв., 157, 162, 163, 165.			
1654	Jano Frenifice	Nicolao Białokamieniecky	Laurentio Miodkowicz	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/31/170 зв.–171, 172, 175–175 зв.			
1659	Ioanne Jurycky / Frenifice	Casimiro Okleysky	Jacentio Abramowsky	Matyasz Kwiatkowsky
	Д: 1/24/1/11/27, 28, 97. • 1/24/1/32/1, 5 зв., 7 зв., 15, 23 зв., 25, 29, 31, 39–39 зв., 42, 43, 46, 50 зв., 62, 80 зв., 82, 85, 86, 88.			
1660	Ioanne Jurycky	Casimiro Okleysky	Jacentio Abramowsky	Matyasz Kwiatkowsky
	Д: 1/24/1/32/89, 90, 90 зв., 96 зв., 102 зв., 103 зв., 107 зв., 110 зв., 122, 125, 126, 138, 146, 148 зв., 151, 154, 155 зв., 157.			

1	2			
1661	Nicolao Białokamieniecky	Casimiro Okleysky	Jacentio Abramowsky	Gregorio Strupieszowsky
	Д: 1/24/1/12/107. • 1/24/1/32/157 зв., 160, 166, 169 зв., 182, 187, 188, 189 зв., 198, 202 зв., 209 зв., 211, 212, 214 зв., 215 зв., 232 зв.			
1662	Iwan Martynowicz / Frenifice	Thoma Czyzowicz	Jacenty Abramowsky	Simone Jarzkowicz
	Д: 1/24/1/13/13 зв. • 1/24/1/32/246, 249, 252, 254, 262, 266, 270 зв., 275 зв. • Д: 1/24/1/33/2 зв., 10, 11 зв., 16, 24, 26 зв., 27 зв.			
1663	Ioane Martynowicz	Thoma Czyzowicz	Jacenty Abramowsky	Szymon Jarzkowicz
	Д: 1/24/1/13/223, 257. • 1/24/1/33/28, 32, 36, 42, 46, 49 зв.			
1664	Alexandro Kozułbasz	Thoma Czyzowicz	Simone Ostafowicz	Simone Jarzkowicz
	Д: 1/24/1/33/54 зв., 59 зв., 63 зв., 67, 75, 80 зв., 82, 94 зв., 98 зв.			
1665	Ioannes Szynderowsky	Casimirus Okleisky	Hyacyntus Abramowsky	Adalberto Laterarius / Strycharz
	Д: 1/24/1/33/100, 107, 109, 119, 125 зв.–126, 131 зв., 143, 145, 146, 153. • 1/24/1/58/3.			
1666	Ioanne Martynowicz	Thoma Czyzewicz	Hiacynto Abramowsky	Simone Jarzkiewicz
	Д: 1/24/1/15/2, 13. • 1/24/1/33/154 зв. • 1/24/1/36/99			
1667	Casimiro Okleisky	Toma Czyzewicz	Hiacynto Abramowsky	Michaele Mordyszewicz
	Д: 1/24/1/33/158, 159, 160, 163, 170, 176 зв., 180 зв., 188, 192 зв. • 1/24/1/58/3.			
1669			Hiacynto Abramowsky	
	Д: 1/24/1/16/46.			
1670		Stanisław Laskowski	Hiacynto Abramowsky	Michał Mordyszowicz
	Д: 1/24/1/16/60, 66 зв.–67.			
1671	Casimiro Okleyski	Stanislao Laskowski	Hiacynto Abramowski	Michaele Mordyszewicz
	Д: 1/24/1/34/6, 7 зв., 10 зв., 12 зв., 17 зв., 22 зв., 26, 33 зв., 35 зв., 39, 42, 46, 48 зв., 55, 64, 65, 67 зв., 69 зв., 71, 72 зв., 73 зв., 80 зв., 86, 87, 93 зв., 94, 101 зв.			
1672	Casimiro Okleyski	Stanislao Laskowski	Hiacynto Abramowski	Michaele Mordyszewicz
	Д: 1/24/1/34/105 зв., 107 зв., 115 зв., 126 зв., 130 зв. • 1/24/1/35/3, 13, 18 зв., 23, 29, 31, 33 зв., 34, 35, 39 зв., 43 зв., 45 зв., 56, 61, 66 зв., 67 зв., 74 зв.			
1673	Casimiro Okleyski	Andrea Thodorowicz	Hiacyntho Abramowski	Casimiro Contratowicz / Płatnerz
	Д: 1/24/1/17/30 зв., 63 зв. • 1/24/1/35/78 зв., 79 зв., 91, 93 зв., 98, 102, 105 зв., 111 зв.			
1675	Casimiro Okleyski	Ioanne Magierowski	Hiacyntho Abramowski	Kazimirz Kondratewicz / Kondratowicz
	Д: 1/24/1/18/23–23 зв., 38 зв., 47 зв., 51 зв. • 1/24/1/36/1, 2a зв., 4, 16, 17, 24, 26 зв., 28 зв., 29 зв., 35, 36 зв., 43, 48, 50, 51, 53 зв.			
1676	Sebastiano Butkowski	Ioanne Magierowski	Hiacyntho Abramowski	Cazimiro Kondradewicz
	Д: 1/24/1/18/112, 120. • 1/24/1/36/55, 57, 58, 58 зв., 60, 60 зв., 61, 62 зв., 64, 67 зв., 68 зв., 70a, 73 зв. • 1/24/1/58/7.			

1	2			
1677	Sebastiano Butkowski	Ioanne Magierowski	Jeremia Tananowicz	Stanislao Laskowski
	Д: 1/24/1/36/76, 78, 80 зв., 82, 84–84 зв., 86а–86а зв.			
1678	Sebastiano Butkowski	Ioanne Magierowski	Jeremia Tananowicz	Cazimiro Kondradewicz
	Д: 1/24/1/36/88, 93, 97, 104, 106, 109, 112, 116 зв., 119, 120 зв., 121 зв., 125 зв., 128, 129, 130 зв., 132 зв.			
1679	Sebastiano Butkowski	Ioanne Magierowski	Jacenty Abramowski	Cazimiro Kondradewicz
	Д: 1/24/1/19/150 зв. • 1/24/1/36/136, 137, 143, 145, 152, 157 зв., 160, 161, 162, 167, 169, 173 зв., 176, 179, 182, 183, 183 зв.			
1680		Iwan Magierowski		Jakub Urzędowski
	Д: 1/24/1/22/35 зв., 36 зв.			
1685				Marco Prokopowicz
	Д: 1/24/1/22/142 зв.			
1686	Ioanne Okleyski	Iwan Magierowski	Michaele Iwanowicz	Jacobo Urzędowski
	Д: 1/24/1/22/159, 161, 189, 202. • 1/24/1/37/2, 4, 8, 8 зв., 10, 11, 15 зв., 19, 22, 22 зв., 25 зв., 27 зв., 29 зв., 32 зв., 33, 40 зв., 42 зв., 45 зв., 47 зв.–48.			
1687	Ioanne Okleyski	Iwan Magierowski	Michaele Iwanowicz	Marco Prokopowicz
	Д: 1/24/1/37/60, 61 зв., 63–63 зв., 64–64 зв., 68 зв., 70, 71 зв., 75, 76 зв., 78–78 зв., 80, 81 зв., 82 зв., 85–85 зв., 86 зв., 87 зв., 88 зв., 90, 91, 94 зв., 102, 103 зв.			
1688	Ioanne Okleyski	Iwan Magierowski	Michaele Iwanowicz	Marco Prokopowicz
	Д: 1/24/1/37/104–104 зв., 105 зв., 111 зв., 114 зв., 117, 120 зв., 123, 124–124 зв., 128, 130 зв., 131–131 зв., 134–134 зв., 136, 137 зв., 140, 141, 143, 148 зв., 151 зв., 152 зв., 154 зв., 156–156 зв., 157 зв.			
1689	Ioanne Okleyski	Martin Machowicz	Michaele Iwanowicz	Andrea Terlecki
	Д: 1/24/1/37/158, 163, 164 зв., 166 зв., 168 зв., 170 зв., 173 зв., 174–174 зв., 175 зв., 177, 178, 179 зв., 180 зв., 181, 182 зв., 185 зв., 187, 188 зв., 189 зв., 190 зв., 191 зв., 193, 194, 195–195 зв., 196, 197 зв., 200 зв., 202, 203, 204 зв., 206 зв., 208.			
1691	Ioanne Okleyski	Martino Machowicz		Andrea Terlecki
	Д: 1/24/1/23/16 зв., 35 зв., 60 зв.			
1692	Ioanne Okleyski	Laurentio Jarzkiewicz	Theodore Kyczerha	Andrea Terlecki
	Д: 1/24/1/23/69 зв. • 1/24/1/38/2, 6, 8, 13 зв., 14.			
1693	Francisco Szulc	Marcin Ruzynski	Ioanne Hasłanowicz	Ioanne Piptik
	Д: 1/24/1/38/25, 28, 30 зв., 33, 36, 37, 38 зв., 42, 43, 46 зв., 49–49 зв., 50–50 зв., 53 зв., 54 зв., 56 зв., 57 зв., 58 зв., 61, 62, 66–66 зв., 67 зв., 68–68 зв., 70, 74 зв., 76 зв., 77–77 зв., 79–79 зв., 81–81 зв., 82 зв., 86–86 зв.			
1694	Francisco Szulc	Laurentio Jarzkiewicz	Ioanne Hasłanowicz	Ioanne Piptik
	Д: 1/24/1/24/37, 40 зв. • 1/24/1/38/88, 89, 90, 92, 93, 94 зв., 95 зв., 97–97 зв., 98 зв., 100, 102 зв., 104, 105.			
1695	Francisco Szulc	Laurentio Jarzkiewicz	Ioanne Hasłanowicz	Ioanne Piptik
	Д: 1/24/1/38/106, 107, 110, 111, 112 зв., 113–113 зв., 115 зв., 119–119 зв., 123 зв., 124 зв., 125, 126, 127 зв., 128 зв., 130, 131 зв., 134 зв., 136, 137, 140 зв., 144 зв., 147, 148, 149–149 зв., 153–153 зв., 154 зв., 158, 159.			

1	2			
1696	Francisco Szulc	Gabriele Ilkiewicz	Casimiro Kondradewicz	Ioane Piptik
	Д: 1/24/1/39/1, 2 зв., 3, 5, 6, 8–8 зв., 9, 12, 13–13 зв., 14–14 зв., 17 зв., 18, 23–23 зв., 24.			
1697	Francisco Szulc	Gabriele Ilkiewicz	Casimiro Kondradewicz	Ioane Piptik
		Ioanne Hasłanowicz		
	Д: 1/24/1/39/25 зв., 26–26 зв., 29 зв., 30, 31, 32, 33–33 зв., 36, 37, 39 зв., 41, 42, 43, 44 зв., 46, 47–47 зв.			
1698	Michaele Janowicz	Laurentio Jarzkiewicz	Casimiro Kondradewicz	Georgio Pipet / Pypet / Piptik
	Д: 1/24/1/39/48, 50 зв., 51 зв., 52, 53–53 зв., 55 зв., 56, 57 зв., 60 зв., 64, 66, 67, 68, 69–69 зв., 70 зв., 72, 75–75 зв., 76, 78, 79, 80 зв., 82, 85 зв., 86, 87 зв., 88 зв.			
1699	Michaele Janowicz	Laurentio Jarzkiewicz	Stanislao Olszewski	Georgio Pipet
	Д: 1/24/1/39/91, 93–93 зв., 94 зв., 97 зв., 99–99 зв., 100 зв., 102, 103 зв., 105 зв., 107, 109, 110, 111 зв., 113 зв., 115, 116, 117–117 зв., 119.			
1700	Michaele Janowicz	Laurentio Jarzkiewicz	Stanislao Olszewski	Georgio Pipet
		Stanislao Olszewski	Josepho Zatwardziłowicz	Gabriele Hunka
	Д: 1/24/1/39/121, 122 зв., 124, 125, 127, 128, 129 зв., 131–131 зв., 134 зв., 135, 136, 137 зв., 139, 140, 141, 142, 143 б.			
1703	Mateo Kochnowicz	Laurentio Jarkiewicz	Josepho Zatwardziłowicz	Georgio Pypet
	Д: 1/24/1/40/1а–1а зв., 2 зв.			
1704	Mateo Kochnowicz	Laurentio Jarkiewicz	Josepho Zatwardziłowicz	Georgio Pypet
	Д: 1/24/1/40/3 зв., 5, 6 зв., 8 зв., 9 зв., 10, 11, 12–12 зв.			
1707	Mateo Kochnowicz	Michaele Janowicz	Laurentio Zatwardziałowicz	Elia Ganczarzewicz
	Д: 1/24/1/25/16, 18 зв., 27. • 1/24/1/41/2, 3, 6, 15, 17–17 зв., 21 зв.			
1708	Mateo Kochnowicz	Michaele Janowicz	Laurentio Zatwardziałowicz	Gabryel Hunkiewicz
				Matheo Borowski
	Д: 1/24/1/41/25 зв., 26, 28–28 зв., 29–29зв., 30.			
1709	Ioanne Ryplinski	Michaele Janowicz	Laurentio Zatwardziałowicz	
	Д: 1/24/1/41/32–32 зв., 33.			
1710	Ioanne Kasprowicz	Matheo Borowski	Laurentio Zatwardziałowicz	Gabryele Hunkiewicz
	Д: 1/24/1/41/34–34 зв., 35–35 зв., 36 зв.			
1711	Ioanne Ryplinski	Maximo Klimczuk	Laurentio Zatwardziałowicz	
	Д: 1/24/1/40/14 зв.–15.			
1712	Ioanne Ryplinski	Maximo Klimczuk	† Laurentio Zatwardziałowicz	Ioanne Kasprowicz
	Д: 1/24/1/40/17 зв., 19, 21 зв., 50.			
1713	Ioanne Kasprowicz	Mateo Borowski	Hiacyntho Dublanski	Andrea Gabryelowicz
	Д: 1/24/1/41/3 зв. • 1/24/1/42/5, 7, 9, 11, 13, 14.			

1	2			
1714	Andreas Chrzanowski	Ioanne Ryndiuk	Gabryelo Hunkiewicz	Andrea Gabryelowicz
				Ioanne Kasprowicz
	Д: 1/24/1/42/17, 18, 19, 21, 29, 30, 35, 36, 38, 39.			
1715	Ioanne Ryplinsky	Maxim Klimczuk	Bazilio Sorokiewicz	Ioanne Kasprowicz
	Д: 1/24/1/40/33 зв., 35, 44. • 1/24/1/42/41, 46, 48. • 1/24/1/58/11 зв.–12, 13 зв.			
1716	Alexandro Kureczka	Jan Ryndziuk	Jacentio Dublanski	Adalberto Rawski
	Д: 1/24/1/26/8, 10–11. • 1/24/1/42/50, 51, 54, 55, 56, 61.			
1717	Maciey Borowski	Jan Ryndziuk	Kondrat Kijanowicz	Jan Kasprowicz
	Д: 1/24/1/42/62, 63, 64, 67, 68.			
1718	Maciey Borowski	Grygel Panczyna	Kondrat Kiianowicz	Jan Kasprowicz
	Д: 1/24/1/42/74, 75, 76, 82.			
1719	Mathia Borowski	Hiacenthio Zahorowski	Hiacentio Dublanski	Gabryele Hunkiewicz
	Д: 1/24/1/26/13, 14 зв. • 1/24/1/42/87, 91.			
1720	Mathia Borowski	Kazimirz Okleyski	Jan Kunicki	Stefan Michałowicz Safiannik
	Д: 1/24/1/42/97, 98, 102.			
1721	Ioanne Sobczuk	Jakub Sebestyanczuk	Condrato Kiianowicz	Michaele Dublanski
	Д: 1/24/1/26/17, 18 зв. • 1/24/1/42/110, 112, 113.			
1722	Mathia Borowski	Jan Kasprowicz	Jacenty Dublanski	Stephano Michałowicz Safiannik
	Д: 1/24/1/26/19. • 1/24/1/42/116,117, 119.			
1723	Mathia Borowski	Jacenty Zahorowski	Michaele Wysocki	Michał Dublanski
	Д: 1/24/1/26/20 зв.–21. • 1/24/1/42/124.			
1724	Mathia Borowski	Hiacenthio Moyseyczuk	Stephano Michałowicz	Michał Dublanski
	Д: 1/24/1/26/22. • 1/24/1/42/134, 135, 136.			
1725	Mathia Borowski	Jan Ryndziuk	Stephano Michałowicz	Michaele Wysocki
	Д: 1/24/1/26/22, 24, 29. • 1/24/1/42/141, 142.			
1726	Mathia Borowski	Jan Ryndziuk	Stephano Michałowicz	Ioanne Kazimirczuk
	Д: 1/24/1/26/25 зв. • 1/24/1/42/148.			
1727	Mathia Borowski	Jan Ryndziuk	Jakub Butkowski	Alexander Kureczka
	Д: 1/24/1/27/4. • 1/24/1/42/159. • 1/24/1/43/35 зв.			
1728	Mathia Borowski	Jan Ryndziuk	Jakub Butkowski	Woyciech Rawski
	Д: 1/24/1/43/37 зв. • 1/24/1/44/4.			
1729	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Stephanowicz	Jacobo Butkowski	Alexandro Kureczka
	Д: 1/24/1/27/10 зв., 11 зв.–12. • 1/24/1/44/2.			
1730	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Rawski	Ioanne Kazimirczuk
	Д: 1/24/1/27/16. • 1/24/1/44/8 зв., 9, 10 зв.			

1	2			
1731	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Ryndziuk	Jacobo Butkowski	Stephano Michałowicz
	Д: 1/24/1/27/17 зв., 18 зв., 20. • 1/24/1/44/18.			
1732	Ioanne Kaczorowski	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Rawski	Mathia Zaruba
	Д: 1/24/1/27/21 зв. • 1/24/1/44/25 зв., 26 зв.			
1733	Martino Kaczorowski	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Rawski	Stephano Michałowicz
	Д: 1/24/1/27/27 зв.–28. • 1/24/1/44/29 зв., 31.			
1734	Kaczorowski	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Rawski	Basily Kicierzynski / Kicierzuk
	Д: 1/24/1/27/30 зв., 35 зв. • 1/24/1/44/35 зв., 36 зв., 37–37 зв.			
1735	Jacobo Butkowski	Ioanne Ryndziuk	Mathia Zaruba	Basilio Kicierzynski
	Д: 1/24/1/27/31 зв. • 1/24/1/44/38 зв.			
1736	Jacobo Butkowski	Ioanne Ryndziuk	Mathia Zaruba	Martino Kaczorowski
	Д: 1/24/1/27/33 зв., 36 зв. • 1/24/1/44/45–45 зв.			
1737	Bazyly Piatynski	Ioannis Ryndziuk	Ioanne Rawski	Ioannis Kaczorowski
	Д: 1/24/1/27/38, 39 зв. • 1/24/1/44/46–47, 48 зв.–49, 51.			
1738	Jacobo Butkowski	Ioanne Karczenko / Karczynski	Eliasz Dublanski	Martino Kaczorowski
	Д: 1/24/1/27/40 зв., 41 зв. • 1/24/1/28/6 зв. • 1/24/1/44/51 зв., 52.			
1739	Bazylio Kiczerzynski	Ioanne Ryndziuk	Ioanne Rawski	Ioanne Kaczorowski
	Д: 1/24/1/44/56–56 зв., 57 зв.			
1740	Francisco Borowski	Ioanne Pypcinski	Ioanne Rawski	Martino Kaczorowski
	Д: 1/24/1/44/58 зв., 61, 62, 65 зв., 71–71 зв., 72–72 зв.			
1741	Petro Dackiewicz	Ioanne Pypcinski	Ioanne Rawski	Martino Kaczorowski
	Д: 1/24/1/28/35 зв. • 1/24/1/44/73 зв., 75, 78.			
1742	Jacobo Butkowski	Basilio Piatynski	Stanislao Wraga	Hyacyntho Nowacki
	Д: 1/24/1/28/38 зв., 49 зв. • 1/24/1/44/84, 89 зв., 90, 94 зв.			
1743	Ioanne Karczenko	Ioanne Pypot / Pypcinski	Ioanne Dziubinski	Martino Kaczorowski
	Д: 1/24/1/28/56 зв. • 1/24/1/44/98, 99, 101 зв., 102 зв.			
1744	Jacobo Butkowski	Petro Dackiewicz	Stanislao Wraga	Michaele Baczynski
	Д: 1/24/1/28/65 зв., 67, 73 зв., 78. • 1/24/1/40/16 зв. • 1/24/1/44/105 зв.			
1745	Ioannis Karczenko	Danielis Skolski	Ioanne Rawski	Hiacyntho Nowacki
	Д: 1/24/1/28/79, 84 зв., 91. • 1/24/1/44/107, 111 зв. • 1/24/1/45/2. • 1/24/1/59/10			
1746	Francisci Borowski	Theodoro Jackiewicz	Ioannis Rawski	Stanislao Wraga
	Д: 1/24/1/28/95 зв., 98 зв. • 1/24/1/29/29 зв., 35. • 1/24/1/45/11.			
1747	Jacobo Butkowski	Basilio Kiczerzuk	Ioanne Rawski	Hyacyntho Nowacki
	Д: 1/24/1/28/102, 104, 117. • 1/24/1/45/20, 21.			

1	2			
1748	Dymetryo Wysocki	Petro Dackiewicz	Ioanne Rawski	Hyacintho Nowacki
	Д: 1/24/1/28/124–124 зв., 126 зв., 127 зв., 129 зв. • 1/24/1/44/113.			
1749	Francisco Borowski	Nicolao Ulczak	Nicolao Kazimirczuk	Stanislao Wraga
	Д: 1/24/1/28/132 зв. • 1/24/1/29/44, 53, 127.			
1750	Dymitr Wysocki	Jan Pypcinski	Jan Rawski	Grzegorz Krzysztofowicz
	Д: 1/24/1/29/60, 61, 76.			
1751	Jacobo Butkowski	Ioanne Karczenko	Nicolao Kazimirczuk	Stanislao Wraga
	Д: 1/24/1/29/77 зв., 81 зв., 90. • 1/24/1/45/29 зв.–30.			
1752	Jacobo Butkowski	Franciszek Borowski	Theodoro Jackiewicz	Mathaeo Lange
	Д: 1/24/1/29/93, 102 зв., 103 зв.–104, 106 зв, 119. • 1/24/1/45/36, 38 зв., 40 зв., 42 зв.			
1753	Jacobo Butkowski	Francisco Borowski	Ioanne Pypcinski	Bazylio Kiczerzuk / Kiczerzynski
	Д: 1/24/1/29/118 зв., 120 зв. • 1/24/1/51/2 зв., 3–3 зв, 4–4 зв., 5–5 зв., 6–8.			
1754	Ignatio Pienkowski	Francisco Borowski	Michaele Bobowski	Gregorio Krzysztofowicz
	Д: 1/24/1/29/129 зв. • 1/24/1/45/48 зв., 51. • 1/24/1/46/23 зв., 43. • 1/24/1/51/9–15.			
1755	Mikołay Kazimirczuk	Jan Karczenko	Michaele Bobowski	Matyasz Lange
			Stanislao Wraga	Mikołay Jeziersky
	Д: 1/24/1/45/52–52 зв. • 1/24/1/46/44–44 зв., 45, 51 зв., 53 зв., 58 зв.– 59, 65, 73 зв., 161 зв. • 1/24/1/51/16–21 зв.			
1756	Ignacy Pienkowski	Ioanne Dziubinski	Ioanne Pypcinski	Stefano Morozyk / Orłowicz
	Д: 1/24/1/45/52 зв.–53, 54 зв.–55. • 1/24/1/46/79 зв. • 1/24/1/51/22 зв.–27.			
1757	Ignacy Pienkowski	Matyasz Langa	Mikołay Jezierski	Stefan Orłowicz
	Д: 1/24/1/51/27 зв.–30 зв., 32.			
1758	Stefan Ciszewski	Francisco Borowski	Piotr Sycinski / Siczynski	Mikołay Haraszymczuk
	Д: 1/24/1/51/32 зв.–37.			
1759	Jakub Budkowski	Piotr Dackiewicz	Mikołay Jezersky	Bazyly Klimczuk
	Д: 1/24/1/45/55 зв. • 1/24/1/46/170 зв. • 1/24/1/47/9. • 1/24/1/51/37 зв.–41 зв.			
1760	Paweł Kuryłenko / Kiryłenko	Stanisław Wraga	Piotr Siczynski / Sycinski	Bazyli Martynowicz / Klimczuk
	Д: 1/24/1/45/56 зв. • 1/24/1/46/155. • 1/24/1/47/39, 60 зв. • 1/24/1/51/42–43, 44 зв.–47.			
1761	Jakob Butkowski	Stefan Ciszewski	Mikołay Jezerski / Jezierski	Bazyli Klimczuk / Klimkiewicz
	Д: 1/24/1/45/57. • 1/24/1/48/1.			
1762	† Gabryel Araszczuk	Jan Kitayczynski	Hrehory Sawlikiewicz	Bazyli Klimkiewicz
	Ostaphio Karpinski			
	Д: 1/24/1/45/67, 75 зв., 77 зв., 78 зв., 80 зв., 81 зв., 85 зв., 94 зв. • 1/24/1/51/50 зв.–54.			

1	2			
1763	Alexander Skrypczynsky	Michał Szumeyko	Jan Jurczenko	Stefan Wysocky
	Д: 1/24/1/45/100 зв., 104 зв., 106. • 1/24/1/51/55.			
1764	Dymytro Wysoczki	Ioanne Ryndiukowski	Paulo Kyrylenko	Stefano Wysoczki
	Д: 1/24/1/30/103 зв.–104, 114 зв. • 1/24/1/46/156 зв.			
1765	Eustahi Karpinski	Michał Szumeyko	Jan Jurczenko	Hrehory Demczyna
	Д: 1/24/1/30/8. • 1/24/1/53/1 а.			
1766	Eustahi Karpinski	Paweł Kiryłenko	Paweł Kiryłenko	Stefan Wysocki
	Д: 1/24/1/30/25 зв. • 1/24/1/53/11, 19 зв. • 1/24/1/54/58.			
1767	Jan Bobowski	Jan Ryndziuk	Jan Jurczenko	Hrehory Demczyna
	Д: 1/24/1/53/19 а. • 1/24/1/54/105, 148.			
1768	Jan Bobowski	Paweł Kiryłenko	Michał Szumeyko	Michał Olszanski
	Д: 1/24/1/53/30, 42. • 1/24/1/54/158.			
1769	Jan Bobowski	Paweł Kiryłenko	Jan Jurczenko	Hrehory Sawluk / Sawlukiewicz
	Д: 1/24/1/30/82 зв. • 1/24/1/53/43. • 1/24/1/54/170.			
1770	Semian Seniuk	Jan Kijanowicz	Piotr Szyczynski	Michał Olszanski
	Д: 1/24/1/53/58. • 1/24/1/54/240			
1771	Jan Bobowski	Jan Ryndziuk	Grzegorz Demczyna	Grzegorz Sawlukiewicz / Sawlukow
	Д: 1/24/1/30/100 зв. • 1/24/1/54/244, 249, 259.			
1772	Szymon Seniuk	Michał Szumeyko	Piotr Sieczynski	Pawel Koscinski / Kosinski
	Д: 1/24/1/61/22 зв., 25 зв., 33 зв., 44 зв., 46 зв., 49.			
1773	Semion Seniuk	Paweł Kiryłenko	Piotr Sieczynski	Jendrzey Bielaczynski
	Д: 1/24/1/61/53 зв., 58, 67 зв., 74 зв.			
1774	Antoni Budkowski	Jan Jurczenko	Piotr Sieczynski	Grzegorz Sawlukiewicz
	Д: 1/24/1/61/79, 82, 106, 129, 136.			
1775	Semian Seniuk	Stefan Ciszewski	Piotr Sicynski	Andrzey Bielaczynski
	Д: 1/24/1/61/150.			

Додаток 3

Списки писарів і шафарів м. Броди

Писарі

1592 **Jakub** писар.
Д: 1/24/1/1/44 зв.
1593 **Frącz Lieszczynski** писар.
Д: 1/24/1/1/48.
1600 **Albertus Okun** писар містечка Любіча.
Д: 1/24/1/1/101.
1622 **Jan Swietliczky** бродівський писар.
Д: 1/24/1/2/48 зв., 74–74 зв.
1627–1628 **Matias / Matyasz** міський писар.
Д: 1/24/1/2/23, 53, 109 зв., 113, 351 зв.
1630–1631, 1633, 1635 **Piotr Kocielski / Koczelsky** бродівський міський писар. (писарем служив місту вісім років)[1].
Д: 1/24/1/2/281, 316, 335 зв., 373, 413. • 1/24/1/5/310, 391.
1633 **Stanislaw Czarnota** бродівський писар.
Д: 1/24/1/3/78 зв. • 1/24/1/4/15 зв. • 1/24/1/5/44, 391.
1639–1640 **Marcin Kurzeiowicz** писар панів бродівських райців.
Д: 1/24/1/4/93 зв., 153, 156. • 1/24/1/5/30. • 1/24/1/31/19.
1640 **Andrzey Kwasniewicz** писар панів бродівських райців, писар раєцький бродівський.
Д: 1/24/1/5/140, 142 зв. • 1/24/1/31/7а.
1646–1647 **Woyciech Kulecky** міський бродівський писар.
Д: 1/24/1/7/1. • 1/24/1/8/160 зв., 171, 215 зв.
1635–1636, 1639–1645, 1648, 1650, 1652–1654, 1659–1663 **Andrzey Strupieszowsky** присяглий війтівський писар, присяглий писар міста Бродів, бродівський міський писар († перед 29.01.1664).
Д: 1/24/1/3/59 зв., 71, 193 зв., 197. • 1/24/1/5/181 зв., 189, 268 зв., 347 зв., 418 зв. • 1/24/1/6/7 зв, 41 зв., 75. • 1/24/1/10/1, 27, 76 зв. • 1/24/1/13/326 зв. • 1/24/1/31/20 зв.–21, 75, 82, 108, 142 зв., 149, 160, 171 зв. • 1/24/1/32/70 зв., 153, 179 зв. • 1/24/1/33/14, 54 зв. • 1/24/1/56/32 зв., 51 зв.–52. • 1/24/1/57/1 зв.
1664–1666 **Piotr Tymanowsky** шляхетний міський бродівський писар.
Д: 1/24/1/14/344, 420, 451. • 1/24/1/15/179. • 1/24/1/33/90, 91 зв., 100 зв.
1668, 1670–1672 **Ioannis Okleyski** бродівський писар.
Д: 1/24/1/16/1, 60. • 1/24/1/18/74. • 1/24/1/34/1, 130 зв.
1675, 1677–1679, 1682, 1685–1687, 1689 **Franciscum Szulc** бродівський писар.
Д: 1/24/1/18/24. • 1/24/1/19/182 зв. • 1/24/1/20/26. • 1/24/1/22/128 зв. • 1/24/1/36/88. • 1/24/1/37/60 зв., 95, 179. • 1/24/1/42/166. • 1/24/1/59/1 зв.
1690, 1692–1695, 1697, 1699 **Dimitrius Baliski / Balinski** бродівський міський писар.
Д: 1/24/1/23/1, 47. • 1/24/1/34/5. • 1/24/1/38/25, 106. • 1/24/1/39/25. • 1/24/1/41/31 зв.
1707–1708, 1711, 1713 **Gregorium / Hryhory Tułczynski** писар міста Бродів.
Д: 1/24/1/25/1, 29. • 1/24/1/41/2, 25 зв., 37. • 1/24/1/42/1.
1703, 1711–1712, 1715, [1716] **Hryhory Wengrzinowski / Węgrzynowski** урядовий писар, писар міста Бродів.
Д: 1/24/1/40/1а, 15, 21. • 1/24/1/42/28, 41, 55.
1714 **Bazyli Syndorowsky** присяглий бродівський писар.
Д: 1/24/1/42/39.
1717–1728 **Marcianus / Marek Marcelli / Marcellian / Mell Jankowski** писар міста Бродів.
Д: 1/24/1/42/62, 74, 87, 97, 110, 116, 124, 134, 141, 148, 159. • 1/24/1/43/37 зв. • 1/24/1/44/1б.
1731 **Marcin Maiewski** писар міста Бродів.
Д: 1/24/1/44/95 а.

1737, 1739–1740, 1742, 1745, 1747–1754, 1760–1763 **Szymon Jozef Florenski** присяглий бродівський писар, урядовий писар.
Д: 1/24/1/28/1, 17 зв., 41 зв., 59, 72 зв., 120 зв., 129 зв. • 1/24/1/29/17 зв., 50, 64, 85, 119 зв., 126, 128 зв., 131. • **Д**: 1/24/1/44/66 зв. • 1/24/1/45/50, 57, 67, 84 зв., 104. • 1/24/1/46/10, 12 зв., 39, 40 зв. • 1/24/1/47/49 зв., 82 зв. • 1/24/1/48/1. • 1/24/1/49/45. • 1/24/1/52/9 зв. • 1/24/1/54/114. • 1/24/1/59/10.
1755 **M. Iwocki** присяглий писар міста Броди.
Д: 1/24/1/46/51, 62, 71. • 1/24/1/47/81. • 1/24/1/51/21 зв.
1756–1758 **J. Pawłowicz** присяглий бродівський писар.
Д: 1/24/1/45/53 зв., 54. • 1/24/1/46/113 зв., 133. • 1/24/1/47/1, 57 зв. • 1/24/1/51/32.
1757 **G. Berlinski**.
Д: 1/24/1/46/112, 135.
1758 **A. Zakrzynicki**.
Д: 1/24/1/30/121.
1762–1763, 1772–1775 **Teodor Rozdolski** присяглий писар магдебурзький бродівський.
Д: 1/24/1/45/91 зв.–92 зв., 97, 100 зв. • 1/24/1/48/44 зв.–45. • 1/24/1/61/22 зв., 25 зв., 29, 33 зв., 46 зв., 49, 74 зв., 150.
1764 **Lenartowicz** писар.
Д: 1/24/1/30/109 зв., 111. • 1/24/1/54/18.
1765–1772 **Antoni Manowski** міський писар, присяглий писар, урядовий писар.
Д: 1/24/1/30/6–6 зв., 24 зв., 59 зв., 82 зв., 96, 99, 100 зв. • 1/24/1/53/1a, 11, 19 зв., 19a, 30, 42, 43, 58. • 1/24/1/54/4, 151, 259.

Шафарі

1627 **Matias Winnicky** міщанин і наш бродівський шафар.
Д: 1/24/1/2/40 зв.
1642, 1644–1645 **Grzegorz Strupieszowsky** шафар міста Бродів.
Д: 1/24/1/5/340. • 1/24/1/6/58, 109–109 зв. • 1/24/1/31/87.
1659–1661, 1665 **Michał Morydyszowicz / Mordyszewicz** міський бродівський шафар.
Д: 1/24/1/12/10, 133. • 1/24/1/14/461 зв. • 1/24/1/32/37.
1662–1663, 1676–1677, 1682 **Stefan Baranowicz** міський шафар.
Д: 1/24/1/22/41 зв. • 1/24/1/32/271 зв. • 1/24/1/33/33–33 зв. • 1/24/1/36/60 зв., 86.
1718 **Alexander Kureczka** шафар міста Бродів.
Д: 1/24/1/43/15 зв.
1724 **Jakub Sebestyanczuk** шафар.
Д: 1/24/1/42/134.
1726–1728 **Jacenty Lwowczyk** шафар.
Д: 1/24/1/42/148, 159. • 1/24/1/43/37 зв.
1737–1738, 1741 **Jan Neckowy Lewandowski** шафар.
Д: 1/24/1/28/27 зв. • 1/24/1/44/50, 54.
1742 **Jan Kijanowicz** лавник і шафар.
Д: 1/24/1/28/41 зв.
1744 **Ostap Wekluk** шафар.
Д: 1/24/1/28/69 зв.
1746 **Hrehory Sawlikiewicz** міський бродівський шафар.
Д: 1/24/1/45/11.
1749 **Bazyly Zahorowski** шафар і міщанин бродівський.
Д: 1/24/1/29/46 зв.
1752–1756 **Jan Wroblewicz / Wrublewicz** міський шафар.
Д: 1/24/1/45/35. • 1/24/1/51/2, 3 зв., 8 зв., 16, 18, 22 зв., 24, 25, 32 зв., 33–33 зв, 35 зв. • 1/24/1/52/1 зв., 5 зв.
1757 **Jan Semenowicz** шафар.
Д: 1/24/1/51/27 зв., 28, 29 зв.
1757–1758 **Juzef Olbrechtowicz / Olbrychtowicz** шафар.
Д: 1/24/1/46/145. • 1/24/1/51/30, 32.
1758 **Antoni Budkowski** шафар.
Д: 1/24/1/51/35 зв.–36. • 1/24/1/52/6–6 зв.

1759 **Paweł Rogozinski** шафар.
Д: 1/24/1/51/36, 40, 41 зв.
1760 **Mikołay Kowalkowski / Kowalski** присяглий шафар.
Д: 1/24/1/51/42, 45.
1761 **Bazyli Hrycyna** присяглий шафар.
Д: 1/24/1/45/57.
1761 **Theodor Martynowicz** шафар.
Д: 1/24/1/45/62.
1762 **Jan Filipowicz** шафар.
Д: 1/24/1/51/50, 54.
1763 **Jan Tankiewicz** шафар.
Д: 1/24/1/51/56 зв.
1765 **Wteodor Wendyaczenski** лентвійт і шафар.
Д: 1/24/1/53/2.
1766–1767 **Jan Strzelczuk / Strzelczynski** шафар, урядовий шафар.
Д: 1/24/1/30/24 зв. • 1/24/1/53/12, 19а зв.
1768 **Fedory Neckowicz** урядовий шафар.
Д: 1/24/1/53/30 зв.
[1769], 1770 **Bazyli Dziubinski** шафар і лавник.
Д: 1/24/1/30/96. • 1/24/1/53/58.

---

[1] У 1622 р. П. Коцєльський був згаданий у Бродах як бакалавр (1/24/1/2/48 зв.). Згодом після служіння місту писарем бачимо його бурґрабієм замку. Він же ж обирався на раєцтво у 1651 р., а до того акти з 1640-х рр. свідчать про його діяльність на купецькій ниві (1/24/1/6/1 зв.–2. • 1/24/1/7/120 зв. • 1/24/1/31/52, 86).

Додаток 4

Згадки урядників єврейської громади м. Броди

Таблиця згадок старших кагалу

1	2			
рік	ЄВРЕЙСЬКІ СТАРШІ			
1632[5]	Kasrelis Ickonis	Leyba		
	Д: 1/24/1/2/355 зв.			
1633		Icko Rywyn	Icko	Abram Cantor
	Д: 1/24/1/2/387 зв.			
1640	Maier Koplowicz	Icko Rywin		
	Д: 1/24/1/5/146.			
1649	Chyl Moszkowicz	Icko	Abraham	Hirsz z Pereasławia
	Д: 1/24/1/31/100.			
1660	Josef Szłomowicz	Hirsz Haimowicz	Leyzer Abramowicz	
	Д: 1/24/1/32/125 зв.			
1661 1662	Josef Szłomowicz	Hirszone Chaimowicz	Michał Leczyn	Lewkone Maierowicz
	Д: 1/24/1/32/162 зв., 166, 252 зв.			
1663	Josef Szłomowicz	Hirsz Chaimowicz	Icko Nowachowicz	Lew Maierowicz
			Hirsz Margolin	
	Д: 1/24/1/13/297. • 1/24/1/33/41, 44.			
1664	Jozef burmistrz zydowsky	Irsz Olesky		
	Д: 1/24/1/33/94 зв.			
1665	Jozef Czarnoostrowsky	Irsz Chaimowicz	Mendel Nossanowicz	Leyzer Perlin
	Irsz Judewicz	Irsz Sulim	Symon	Jakub Chaszkiel
	Leyba Dawidowicz	Ankiel	Irsz Margolin zięć	Mendel
	Д: 1/24/1/14/353, 365 зв. • 1/24/1/33/107 зв., 125 зв., 134 зв., 144.			
1667	Juszko Aptekarz	Irsz Chaimowicz	Irsz Margolin	Leyzer Perlin
	Gierszon	Jasko Margolin	Illia Leybowicz	Zyskiel Boruchowicz
	Д: 1/24/1/15/288. • 1/24/1/33/174.			
1668			Icko Menin	
	Д: 1/24/1/16/21.			
1669		Ankiel	Icko	
	Д: 1/24/1/16/34 зв., 51.			
1672	Jusko Czarnoostrowski	Jankiel Yzaakowicz	Jakub Nosanowicz	Mendel
	Jusko Szlomowicz	Jozef Margola	Leyba Abramowicz	Abram Maierowicz
	Leyba Dawidowicz	Zyskiel	Hirszko	
	Д: 1/24/1/35/35, 50 зв., 55 зв.			

1	2			
1675 1676	Juda Aptekarz	Zyskiel Abramowicz	Leyba Abramowicz	Mendel Nosanowicz
1677			Jakub Nosanowicz	
	Д: 1/24/1/19/69 зв., 78 зв. • 1/24/1/20/12 зв. • 1/24/1/36/31 зв., 69, 84 зв.			
1678 1679	Jozef Irszowicz	Ichel Tomaszo[wski]	Jakub Nosanowicz	Icko Taubin
				Szłoma Ptycki
	Д: 1/24/1/19/119. • 1/24/1/36/112 зв., 155.			
1680			Zyskiel Abramowicz	
	Д: 1/24/1/19/164.			
1681	Leiba			
1683	Д: 1/24/1/19/174, 204 зв.			
1686	Leiba Swerdlik	Abram Ickowicz	Zyskiel Ziemski	Mendel Ankielowicz
	Д: 1/24/1/22/163. • 1/24/1/37/10 зв., 18 зв.			
1687			Zyskiel Abramowicz	
	Д: 1/24/1/37/64 зв.			
1689		Abram Ickowicz		
	Д: 1/24/1/37/106 зв.			
1693	Jozef	Abraam		
	Д: 1/24/1/38/57 зв., 67.			
1695			Zyskiel	Leiba Moszkowicz
	Д: 1/24/1/38/109, 128 зв.			
1696	Jozef			
	Д: 1/24/1/39/13 зв.			
1699				Leiba Moszkowicz
	Д: 1/24/1/39/104 зв.			
1704		Abram Ickowicz		
	Д: 1/24/1/40/4.			
1720	Herc Izraelowicz	Marco Rabinowicz		
	Д: 1/24/1/43/21 зв.			
1742	Hersz Gabryelowicz	Ankiel Aptekarz	Leyba Ickowicz	Majorko Gdal
	Д: 1/24/1/28/44 зв., 45.			
1743		Chaim Jakubowicz		
	Д: 1/24/1/28/62 зв.			
1744	Berko Rabinowicz	Icko Herckowicz	Leyba Byk	Mortko
				Jos
	Д: 1/24/1/28/74 зв.			
1746			Moszko Zeylikowicz	Jos Kryskin
	Д: 1/24/1/45/8 зв.			

1	2		
1752	Jos Boruchowicz	Haskiel Herszowicz	Marko Biały
	Д: 1/24/1/45/35 зв.		
1757	Enoch Cymlin	Pinkas Markowicz	Leyba Ickowicz
	Д: 1/24/1/46/115.		
1767	Ezdra Byk		
	Д: 1/24/1/30/67 зв.		

Список шкільників

1633 **Słoma Saczkowicz** шкільник.
Д: 1/24/1/2/402 зв.
1639 **Jakob** жидівський шкільник.
Д: 1/24/1/4/122. • 1/24/1/56/33 зв.
1640 **Rubin** колись славетний бродівської синагоги або шкільник.
Д: 1/24/1/31/5 зв.
1642–1643 **Efraim / Froim Isaakowicz** шкільник і кантор бродівський жидівський.
Д: 1/24/1/5/351 зв., 452 зв., 457 зв.
1644–1645 **Szmoyło Abrahamowicz** шкільник міста Бродів.
Д: 1/24/1/6/47 зв. • 1/24/1/57/3.
1648 **Hirsz** жидівський шкільник.
Д: 1/24/1/10/27.
1650–1651 **Chaim Leibowicz** шкільник жидівського бродівського збору.
Д: 1/24/1/10/122 зв.–123, 139. • 1/24/1/31/109, 112.
1659 **Abram Jozefowicz** шкільник бродівського збору.
Д: 1/24/1/11/2 .
1660–1662 **Jakob Chaimowicz** бродівський шкільник.
Д: 1/24/1/12/137 зв. • 1/24/1/13/66, 188 зв. • 1/24/1/32/144–144 зв.
1662–1665 **Icko Aronowicz / Rudy** шкільник бродівського збору, бродівський шкільник, старший шкільник.
Д: 1/24/1/13/79 зв., 112, 238 зв. • 1/24/1/14/45 зв., 126 зв., 176 зв., 411, 490. • 1/24/1/16/5, 7 зв.
• 1/24/1/33/72 зв., 77 зв.
1665, 1668–1669, 1680, 1683–1684, 1688 **Moszko Faitelowicz** шкільник із бродівського жидівського збору, старший шкільник жидівського бродівського збору.
Д: 1/24/1/14/326, 489. • 1/24/1/16/7 зв., 51 зв. • 1/24/1/19/163, 207. • 1/24/1/22/56 зв. • 1/24/1/37/121 зв.
1662 **Aron zyd** жидівський шкільник.
Д: 1/24/1/13/136.
1662 **Marko** бродівський шкільник.
Д: 1/24/1/13/3.
1668, 1671–1673 **Abram Percowicz** шкільник бродівського жидівського збору.
Д: 1/24/1/16/16 зв. • 1/24/1/34/41. • 1/24/1/35/35 зв., 89.
1676 **Abram Jozefowicz** шкільник бродівського жидівського збору.
Д: 1/24/1/19/2 зв.
1680 **Moszko Jakubowicz** шкільник бродівського жидівського збору.
Д: 1/24/1/21/92 зв.
1681 **Wigdor Josefowicz** жидівський шкільник.
Д: 1/24/1/19/179 зв.
1693 **Hyrsz Złoczowski** шкільник.
Д: 1/24/1/24/11.
1693 **Szymon Chaimowicz** шкільник бродівського кагалу.
Д: 1/24/1/24/14.
1731 **Szysmion Stary** шкільник.
Д: 1/24/1/44/95 а.
1731 **Rubin** шкільник.
Д: 1/24/1/44/95 а.

1737–1738 **Leyba** шкільник.
Д: 1/24/1/44/50 зв., 53 зв.
1760 **Josio / Jos Chaimowicz** шкільник бродівського кагалу.
Д: 1/24/1/47/51 зв., 85 зв.
1760 **Moszko** шкільник.
Д: 1/24/1/47/51 зв.
1760 **Berko Ickowicz** шкільник бродівського кагалу.
Д: 1/24/1/47/65.

Згадки інших представників самоврядування єврейської громади

1642–1643 **Efraim / Froim Isaakowicz** шкільник і кантор бродівський жидівський.
Д: 1/24/1/5/351 зв., 452 зв., 457 зв.
1659–1660 **Hirsz** жидівський бродівський кантор.
Д: 1/24/1/11/109. • 1/24/1/32/89.
1661 **Abram** жидівський бродівський кантор.
Д: 1/24/1/12/98 зв.

1688 **Abram Irszowicz** синдик бродівського збору.
Д: 1/24/1/37/123 зв.
1693 **Abram** синдик бродівського жидівського кагалу.
Д: 1/24/1/38/31.

1675–1678 **Icko Aronowicz** писар бродівського кагалу, зборовий писар.
Д: 1/24/1/18/15 зв. • 1/24/1/19/23 зв., 135. • 1/24/1/20/70 зв.
1762 **Leyba** писар.
Д: 1/24/1/45/75 зв.

1694 **Abraam** жидівський бакалавр.
Д: 1/24/1/38/93 зв.

---

[5] Д. Вюрм припустив, що перші представники єврейського уряду згадуються в актах у 1591 р. (Z dziejów. S. 5). Однак уважний погляд на джерело (ЦДІАУ м. Львів. Ф. 24. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 31 зв.) показує, що серед перерахованих осіб згадано лиш єврея Давида, якого Вюрм помилково наділив титулом райці. Останній він "відібрав" від Якуба, який у 1590-х рр. неодноразово був членом ради (див. додаток № 2).

Додаток 5

Списки членів панської адміністрації

Старости / підстарости

1588–1590 **Gregorii Zelisko** управитель (factor) дібр Броди, бродівський урядник, війт і староста Бродів, осадник міста Любіча.
Д: 1/24/1/1/1, 4, 15 зв., 19 зв., 23, 27 зв., 29 зв.
1600 **Christopheri Pruchnicki** управитель (factor) дібр Броди, адміністратор [А. Жолкевської].
Д: 1/24/1/1/101.
1628 **Kurowsky** староста, бродівський підстароста.
Д: 1/24/1/2/68–69, 93 зв., 101 зв.
1628–1631 **Alexandr Wnorowski** пан староста брідський, підстароста брідський.
Д: 1/24/1/2/114, 120 зв., 123, 155, 168 зв., 169 зв., 170 зв., 179, 203 зв., 228, 263, 274, 300 зв., 313.
1631–1635 **Stanislaus Pęcławsky** бродівський староста (capitanei) / підстароста (subcapitanei).
Д: 1/24/1/2/318, 325 зв., 353 зв., 375, 408 зв., 423, 433. • 1/24/1/3/42, 47.
1635, 1639–1642 **Petro Młochowsky** підстароста.
Д: 1/24/1/3/56 зв., 101 зв., 115–115 зв. • 1/24/1/4/35 зв., 91 зв., 126 зв., 160 зв. • 1/24/1/5/18 зв., 33 зв., 102, 355 зв., 310, 325 зв. • 1/24/1/31/33, 34, 56. • 1/24/1/56/33.
1642–1643 **Stefan Zygmunt Belaisky** підстароста.
Д: 1/24/1/5/328 зв., 349, 367, 411, 434, 446, 486.
1643 **Andrzey Zycky** підстароста.
Д: 1/24/1/31/71.
1644–1645 **Alexander Gasparsky** підстароста.
Д: 1/24/1/6/25 зв., 47, 73 зв. • 1/24/1/31/85.
1645–1646 **Mikołay Megłewski** підстароста.
Д: 1/24/1/6/76, 89 зв., 125. • 1/24/1/7/26 зв., 31.
1646–1647 **Jan Wierzchowsky** підстароста.
Д: 1/24/1/7/182 зв., 206, 209, 215 зв. • 1/24/1/8/124,160, 169.
1647–1648 **Alexander Gasparsky** підстароста.
Д: 1/24/1/3/194. • 1/24/1/8/183, 187 зв. • 1/24/1/9/28 зв., 61 зв. • 1/24/1/10/46. • 1/24/1/31/98 зв.
1648–1650 **Jan Grabinski** підстароста.
Д: 1/24/1/10/71 зв., 72 зв., 77 зв. • 1/24/1/31/106 зв., 110, 112, 113 зв., 115 зв. • 1/24/1/32/143 зв.
1650 **Jan Tuszynski** підстароста.
Д: 1/24/1/10/85 зв., 88 зв.
1650–1652 **Jan Grabinski** підстароста.
Д: 1/24/1/10/107, 110, 123, 133, 141 зв. • 1/24/1/31/119, 140–140 зв.
1652–1653 **Paweł Kłodnicky** підстароста.
Д: 1/24/1/31/145 зв., 146 зв., 151 зв.
1653 **Jan Woinsky** підстароста.
Д: 1/24/1/31/166.
1654, 1659–1668 **Stanisław Sękowsky** підстароста, бродівський губернатор (1667–1668).
Д: 1/24/1/8/235 зв. • 1/24/1/11/4, 58, 154 зв. • 1/24/1/12/25 зв. • 1/24/1/13/68 зв., 230 зв. • 1/24/1/14/201. • 1/24/1/15/288, 309, 413 зв., 437. • 1/24/1/16/11 зв. • 1/24/1/31/166. • 1/24/1/32/15, 33, 172 зв., 241. • 1/24/1/33/64 зв., 81, 100, 154, 192.
1669–1670 **Wacław Dłuski** підстароста.
Д: 1/24/1/16/37 зв., 44, 58.
1671–1672 **Thomasz Nowosielski** підстароста († перед 20.VI.1672).
Д: 1/24/1/34/16 зв., 69 зв., 111 зв. • 1/24/1/35/6, 10, 21, 53.
1672–1673 **Jan Franciszek Podsentkowski** підстароста.
Д: 1/24/1/17/32, 57 зв. • 1/24/1/35/34 зв., 61, 66, 110 зв.
1673–1675 **Wacław Dłuski** підстароста.
Д: 1/24/1/17/65 зв., 93 зв. • 1/24/1/18/30. • 1/24/1/36/28.
1676 **Jan Topolski** підстароста.
Д: 1/24/1/18/188 зв., 191, 192. • 1/24/1/19/58 зв. • 1/24/1/36/70 зв.

1676, 1678 **Theodor Rozwolicz Telecki** підстароста.
Д: 1/24/1/19/64 зв., 122. • 1/24/1/21/28 зв.
1679–1681 **Alexandr Kopinski** підстароста.
Д: 1/24/1/19/163, 205. • 1/24/1/36/161 зв.–162, 173 зв.
1692 **Michał Stanisław Jasinki** підстароста.
Д: 1/24/1/42/26.

Губернатори

1598 **Krystopfero Prutniczki** gubernatori brodens.
Д: 1/24/1/1/80 зв.
1648–1649 **Gawłowski** губернатор бродівського замку.
Д: 1/24/1/10/58, 65.
1649 **Jakob Golinsky** губернатор бродівського замку.
Д: 1/24/1/10/64, 66.
1667–1668, 1671–1673, 1675–1676 **Stanisław Sękowsky** бродівський губернатор,
губернатор бродівськ(-ого/-ої) замку / фортеці.
Д: 1/24/1/15/413 зв., 437. • 1/24/1/16/11 зв. • 1/24/1/17/58, 76. • 1/24/1/18/13, 48, 76 зв., 120. • 1/24/1/33/192. • 1/24/1/34/50 зв., 130. • 1/24/1/35/10, 28 зв., 34 зв., 114.
1676 **Jakub Kozinski** губернатор.
Д: 1/24/1/18/176.
1677 **Theodor Rozwolicz Thellecki** бродівський губернатор.
Д: 1/24/1/60/5 зв.
1678–1680 **Stanisław Sękowsky** губернатор бродівськ(-ого/-ої) замку / фортеці.
Д: 1/24/1/19/126 зв., 138–138 зв., 148 зв., 150 зв., 159 зв. • 1/24/1/21/34, 70. • 1/24/1/36/123 зв., 132 зв., 145, 162.
1681–1682 **Wacław Dłuski** губернатор бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/19/170 зв., 180 зв.
1682–1688, 1694–1695 **Jan Kruszynsky** губернатор бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/19/191. • 1/24/1/22/71, 71а, 78а, 133б, 186 зв., 186а. • 1/24/1/37/37 зв., 95, 119, 120 зв., 143 зв. • 1/24/1/38/89 зв., 145 зв., 151 зв.
1697 **Jan Marcin Grabowski** губернатор бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/39/31.
1697–1700, 1702, 1704 **Jerzy Wyhowski** губернатор / комендант / намісник бродівської фортеці, подільський підчаший, полковник ординації.
Д: 1/24/1/39/41–41 зв., 43 зв., 46, 55, 65, 71, 92, 98 зв., 104, 124, 126 зв., 134, 143 а. • 1/24/1/40/3, 9. • 1/24/1/42/25.
1705 **Jendrzey Kaczkowski** бродівський комендант.
Д: 1/24/1/41/27.
1707 **Suryn** губернатор бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/25/4.
1707 **Jan Marcin Nowicki** на місці й.м.п. губернатора.
Д: 1/24/1/25/18.
1712 **Zeromski** губернатор і комендант бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/40/18.
1712 **Marcin [Łk]ricinski** губернатор.
Д: 1/24/1/25/44 зв.
1712–1713 **Zbigniew Lubieniecky** скарбничий і губернатор бродівської фортеці.
Д: 1/24/1/25/48 зв. • 1/24/1/42/5. • 1/24/1/43/2–2 зв., 6–7, 29.
1714–1715 **Jan Nowicki** губернатор.
Д: 1/24/1/42/29, 30б, 41.
1715–1721, 1724–1730 **Maciey Szweykowski** губернатор і комендант бродівської фортеці, полковник й.к.м., житомирський підчаший († 1730).
Д: 1/24/1/26/30 а–30 а зв. • 1/24/1/27/13 зв. • 1/24/1/42/49, 50, 60, 62, 65, 66, 68 а, 73, 74, 79, 85, 97, 110, 134, 141, 151, 159, 172. • 1/24/1/43/9, 37, 42. • 1/24/1/44/3, 10 зв., 13–13 зв., 16, 34 зв. • 1/24/1/58/13.
1730–1734 **Woyciech Zeromski / Zieromski** губернатор і комендант бродівської фортеці, нурський чашник.
Д: 1/24/1/27/21, 28. • 1/24/1/44/17 зв., 19, 32, 37 зв., 44, 83.

1734, 1736–1737, 1739–1740 **Stefan Steblecki** бродівський губернатор.
Д: 1/24/1/27/33, 45. • 1/24/1/44/42, 60. • 1/24/1/48/45.
1737, 1741 **baron de Fresse / Fresze** комендант бродівської фортеці, майор.
Д: 1/24/1/28/29 зв. • 1/24/1/44/112 зв.
1738–1745 **Jozef Wolanski** бродівський губернатор, овруцький чашник.
Д: 1/24/1/28/3 зв., 7, 45 зв., 54, 57, 72, 85 зв., 86 зв. • 1/24/1/29/28. • 1/24/1/44/55 зв., 68, 76.
1746 **graff Sewald** комендант бродівської фортеці, полковник й.к.м. і РП.
Д: 1/24/1/45/16.
1746–1748, 1751–1753 **Mikołay Pilchowski** бродівський губернатор, губернатор панський і намісник бродівський, скарбник вишогрудський.
Д: 1/24/1/28/97, 99–99 зв., 101, 105 зв., 120, 129 зв., 130, 131 зв. • 1/24/1/29/34 зв., 81, 93 зв., 96 зв., 119 зв. • 1/24/1/45/43, 46.
1753–1761 **Adam Gołkowski** комендант і губернатор бродівський, губернатор міста Броди / бродівської фортеці, майор, після 1757 р. полковник й.к.м. і РП.
Д: 1/24/1/29/126, 131 зв. • 1/24/1/45/44, 45, 47, 49, 57. • 1/24/1/46/12 зв., 20 зв., 31, 46 зв., 62, 74, 81, 97, 102, 107 зв., 113 зв., 125, 127, 150. • 1/24/1/51/48 зв. • 1/24/1/52/9 зв.
1761–1765 **Antoni Wierzeyski** бродівський губернатор, чашник овруцький, підчаший нурський, підчаший інфлянтський, підчаший брацлавський.
Д: 1/24/1/30/103, 104 зв., 107 зв. • 1/24/1/45/67, 79 зв., 84 зв., 89 зв., 91 зв., 92 зв., 97, 100 зв., 103 зв. • 1/24/1/48/11–12, 24, 42. • 1/24/1/51/55. • 1/24/1/54/4, 6, 114.
1765 **Andrzey Kisielowski** бродівський губернатор, генеральний губернатор міста Броди, майор.
Д: 1/24/1/30/11 зв. • 1/24/1/53/1а. • 1/24/1/54/8, 9, 12.
1766–1769 **Alexander Kisielowski** бродівський губернатор, майор компутового війська.
Д: 1/24/1/30/24 зв., 34 зв., 60. • 1/24/1/53/30. • 1/24/1/54/54, 170.
1769–1770, 1774–1775 **Michał E. Szwertmant / Szwerdtmant** бродівський губернатор, оберштлейтенант.
Д: 1/24/1/30/83. • 1/24/1/54/186, 187, 199, 203. • 1/24/1/61/105 зв., 145.
1770–1771 **Kachlemberk** бродівський губернатор, комендант і губернатор бродівської фортеці, генерал коронних військ.
Д: 1/24/1/30/73 зв., 78 зв. • 1/24/1/54/211, 221, 229. • 1/24/1/61/3.
1771–1775 **Bonifacy Modzelowski** бродівський губернатор, губернатор міста Броди.
Д: 1/24/1/54/246, 252. • 1/24/1/61/5 зв., 18, 22 зв., 25 зв., 29, 39, 46 зв., 47 зв., 50 зв., 58, 119, 131 зв., 137, 139, 149 зв., 160.
1773 **JK Bereznicki** пан губернатор.
Д: 1/24/1/61/49.

Економи власників Бродів

1628–1631 **Kacki / Kączky** намісник Станіслава Конєцпольського.
Д: 1/24/1/2/93 зв., 110 зв., 122, 152, 164 зв., 169, 173, 175–175 зв., 276 зв., 294, 300 зв., 313.
1633–1634, [1635] **Jan Trzcinski** економ волинських і подільських маєтків дідича Конецпольського.
Д: 1/24/1/2/374, 411, 445. • 1/24/1/3/37 зв.–38, 60.
1638–1643 **Sobastyan Czerminsky / Czermiensky / Czyrmiensky** економ дідича, економ бродівської волості, економ міст і панства я.в.п.н.м.д., намісник дідича.
Д: 1/24/1/3/93. • 1/24/1/4/84 зв. • 1/24/1/5/55, 355 зв., 458, 495. • 1/24/1/31/7б зв., 11, 19 зв., 25, 42 зв., 43 зв., 45, 74 зв.–75, 78. • 1/24/1/56/57.
1646 **Mikołay Mninski** економ я.в.й.м.п.д.н.
Д: 1/24/1/7/57 зв., 75, 76 зв., 80 зв.
1660–1663 **Jan Franciszek Podsędkowsky** адміністратор маєтностей / дібр дідича.
Д: 1/24/1/12/96, 119. • 1/24/1/13/306 зв. • 1/24/1/32/117, 129 зв., 209, 262. • 1/24/1/33/28.
1665 **Paulo Kochan** адміністратор.
Д: 1/24/1/14/368 зв., 388, 455 зв. • 1/24/1/33/100.
1667 **Jakub Golinsky** адміністратор.
Д: 1/24/1/33/157 зв.
1667, 1671 **Franciszek Woycechowsky** економ Станіслава Конєцпольського, економ бродський, комірник подільської землі.
Д: 1/24/1/15/426, 431 зв. • 1/24/1/34/23 зв., 48 зв.

1673 **Jan Karol Bielecki** економ дібр я.в.й.м.д.н.
Д: 1/24/1/17/7 зв.
1674 **Wacław Dłuski** економ бродівської волості.
Д: 1/24/1/17/103. • 1/24/1/36/101.
1676–1679 **Theodor Rozwolicz Telecki** економ я.в.п.н.м., бродівський адміністратор.
Д: 1/24/1/18/204 зв. • 1/24/1/19/74, 96, 125 зв., 128, 137 зв. • 1/24/1/20/59 зв. • 1/24/1/21/32 зв., 34. • 1/24/1/36/75, 82 зв., 94 зв., 121, 132, 136, 139.
1677–1679 **Wacław Dłuski** економ усіх дібр дідича, генеральний економ.
Д: 1/24/1/19/122, 123 зв., 208 зв. • 1/24/1/36/123 зв., 141, 143 зв., 149 зв., 152 зв., 156 зв., 179.
1707–1708, 1714 **Krzysztof Chomentowski** економ дібр дідича, київський стольник.
Д: 1/24/1/25/18 зв. • 1/24/1/41/30. • 1/24/1/42/33.
1716, 1718–1721 **Paweł Benoe** комісар, генеральний комісар дібр воєводи і генерала київських земель, гродський галицький писар.
Д: 1/24/1/42/59, 109, 112. • 1/24/1/43/13, 22 зв.
1729, 1737, 1740–1741 **Stanisław Pokutynski** генеральний комісар дібр Потоцького, київський підчаший.
Д: 1/24/1/27/9 зв., 40 зв., 48 зв. • 1/24/1/44/65–65 зв., 76.
1742–1749, 1751–1755, 1758 **Alexandr Halecki** генеральний комісар панських дібр / Йозефа з Потока, бузький підстолій.
Д: 1/24/1/28/51, 57, 88, 108, 129. • 1/24/1/29/50, 81 зв., 83, 120. • 1/24/1/44/91, 95, 106 зв. • 1/24/1/45/5, 37 зв., 51. • 1/24/1/46/60 зв., 71, 83.
1756–1759 **Nikodem Pokutynski** генеральний комісар руських дібр воєводи і генерала київських земель / познанського воєводи, київський підчаший.
Д: 1/24/1/46/88 зв., 92 зв.–93, 111 зв., 125. • 1/24/1/47/6, 24 зв.
1761–1766, 1768 **Antoni Popiel** комісар, генеральний комісар дібр лежайського старости, комісар усіх дібр і міст я.в. бродівських дідичів Потоцьких.
Д: 1/24/1/30/23, 59, 103. • 1/24/1/45/96, 99. • 1/24/1/46/154. • 1/24/1/48/19. • 1/24/1/53/67 зв. • 1/24/1/54/14.
1771 **Brzeski** комісар.
Д: 1/24/1/30/100 зв.
1772, 1774–1775 **Borakowski** генеральний комісар дібр Вінцентія Потоцького.
Д: 1/24/1/61/23, 37, 40, 93, 162.

Бродівські державці

1626–1627 **Casper Sirowski** бродівський державця й намісник й.м.п.
Д: 1/24/1/2/46 зв., 143.
1628 **Nasilowsky** бродівський державця.
Д: 1/24/1/2/55, 214 зв.–215.
1648, 1650, 1652 **Samuel Neiland** мав у державі місто Броди, бродівський державця.
Д: 1/24/1/10/74. • 1/24/1/31/138 зв., 165.

Архітектори / інженери

1632 **Mikolai** інженер.
Д: 1/24/1/2/355 зв.
1633, 1635 **Andrea Delaqua** інженер.
Д: 1/24/1/2/400 зв., 402, 405 зв. • 1/24/1/3/55 зв.
1642–1646 **Sobestyan Aders**, інженер пана краківського.
Д: 1/24/1/6/79. • 1/24/1/7/104 зв.–105. • 1/24/1/8/186. • 1/24/1/31/66 зв.
1649–1650 **Dziani Spineta** архітектор Александра Конєцпольського († перед 08.03.1653).
Д: 1/24/1/10/73, 79, 86 зв., 102. • 1/24/1/31/150 зв.

Підскарбії

1633 "**безіменний**" пан підскарбій.
Д: 1/24/1/2/425 зв.
1641 **Stanisław Skalsky** підскарбій Конєцпольського.
Д: 1/24/1/5/355 зв.

1648 **Putoszynski** підскарбій.
Д: 1/24/1/3/196 зв.
1651, [1654, 1668] **Pawło Gadomsky** підскарбій.
Д: 1/24/1/16/4. • 1/24/1/31/158, 176.
1668 **Marcin Bystrzanowski** підскарбій.
Д: 1/24/1/16/15.
1741–1742 **Steblecki** підскарбій панських провентів.
Д: 1/24/1/28/33 зв. • 1/24/1/44/97.
1754–1755, 1757–1758 **M. Czerwinski** підскарбій, підскарбій бродівської каси / інтрати.
Д: 1/24/1/46/28, 55, 56 зв., 62, 139, 150. • 1/24/1/47/5 зв.
1767–1768 **Jozef Starzynski** підскарбій каси усіх панських дібр, скарбник.
Д: 1/24/1/53/30. • 1/24/1/54/111, 156.

Маршалки двору дідича

1640–1643 **Pawło Kohcan** маршалок двору Конєцпольського, референдарій.
Д: 1/24/1/5/300 зв., 340 зв. • 1/24/1/6/92 зв. • 1/24/1/31/25 зв., 37 зв.
1644–1645 **Oswięcim** маршалок двору я.в.п.д.н.м.
Д: 1/24/1/6/32 зв., 72 зв. • 1/24/1/56/67.
1649 **Gadomski** маршалок.
Д: 1/24/1/31/100.
1666 **Woiciech Kostkiewicz** маршалок.
Д: 1/24/1/15/154 зв.

Бурґрабії замку

1635–1637, 1639–1640 **Piotr Kocielsky** бродівський бурґрабій, бурґрабій бродівського замку.
Д: 1/24/1/3/52 зв., 68 зв., 101. • 1/24/1/4/102, 167 зв. • 1/24/1/5/48. • 1/24/1/56/20.
1645 **Bazyły Koźmicz** бродівський бурґрабій.
Д: 1/24/1/6/50 зв.
1645–1648 **Jerzy Bobowsky** бурґрабій бродівського замку.
Д: 1/24/1/3/204. • 1/24/1/6/121. • 1/24/1/7/207. • 1/24/1/8/175 зв.
1649–1651 **Krzysztof Łuczynsky** бурґрабій бродівського замку.
Д: 1/24/1/10/71 зв., 87 зв. • 1/24/1/31/121.
1652 **Jan Ligurowicz** бродівський бурґрабій.
Д: 1/24/1/31/140.
1684 **Jan Kuziemski** бродівський бурґрабій.
Д: 1/24/1/19/215 зв. • 1/24/1/22/109 зв.
1742 **Antonio Krzyzewski** бурґрабій.
Д: 1/24/1/28/39 зв.
1747 **W. Wachowski** замковий бурґрабій.
Д: 1/24/1/28/114–114 зв.
1750 **Silicz** бурґрабій.
Д: 1/24/1/29/64.

Провентові писарі

1588 **Kasper Marcinowicz** замковий писар.
Д: 1/24/1/1/14.
1629–1630 **Jan Kurowski** провентовий писар.
Д: 1/24/1/2/216 зв., 294.
? **Jan Tadansky** провентовий писар.
Д: 1/24/1/3/104 зв.
1633 **Jan Ziembicki** провентовий писар.
Д: 1/24/1/2/374 зв., 375 зв.

1645 **Jan Woinsky** провентовий бродівський писар.
Д: 1/24/1/6/44 зв.
1645 **Sakiewicz** провентовий писар.
Д: 1/24/1/6/95 зв.
1660 **P[o]tuszynski** писар.
Д: 1/24/1/11/184.
1662 **?** провентовий писар.
Д: 1/24/1/13/179 зв.
1671, 1676–1677 **Jacenty Kuczycki / Kuczynski** провентовий писар бродівського замку, син берлинського мельника Кирила Куца.
Д: 1/24/1/18/87 зв. • 1/24/1/20/19 зв. • 1/24/1/21/65 зв. • 1/24/1/34/23 зв.
1707 **Hrehory** провентовий писар.
Д: 1/24/1/41/14 зв.
1718 **Woznicki** писар скарбу дідича.
Д: 1/24/1/43/13 зв.
1726–1727 **Jakob Sobolewski** писар провентів скарбу дідича, скарбовий писар.
Д: 1/24/1/42/148, 161.
1754, 1760 "**безіменний**" провентовий писар, писар бродівського провенту.
Д: 1/24/1/46/108 зв. • 1/24/1/47/70.

Лісничі та ловчі

1639 "**безіменний**" лісничий.
Д: 1/24/1/4/161 зв.
1647 **Skomacky** лісничий.
Д: 1/24/1/31/95 зв.
1653 **Sebastyan Turtynkowicz** лісничий.
Д: 1/24/1/31/166.
1664 **Thomasz Nowosielski** ловчий й.м.д.н.
Д: 1/24/1/14/204.
1673 "**безіменний**" ловчий.
Д: 1/24/1/35/85.

Возні

1640, 1642–1646, 1648–1651 **Wasil Michał / Michalowicz** бродівський возний, возний і бродівський міщанин, генерал бродівської волості.
Д: 1/24/1/5/62, 63 зв., 140, 381, 457 зв., 460–460 зв. • 1/24/1/6/38, 83 зв. • 1/24/1/7/14. • 1/24/1/10/27, 72 зв., 97 зв., 144 зв. • 1/24/1/31/74 зв., 83.
1670-ті, 1680, 1684, 1688, 1692 **Mikołay Bielowiecki** возний.
Д: 1/24/1/19/166, 214. • 1/24/1/23/49 зв.–50. • 1/24/1/37/106 зв.
1745 **Jan Zurczynski** возний генерал автентичний.
Д: 1/24/1/29/23 зв.
1770 **Wasyl Boratinski** автентичний возний.
Д: 1/24/1/30/73 зв., 84.

Додаток 6

Таблиця словосполучень, які писарі використовували для окреслення власників Бродів

дідичі	*рік запису в актах*	*джерело*
Жолкевські		
ї.м.п.[1] Миколайова Жолкевська підкоморина львівська	1596	1/24/1/1/63.
ї.м.п. підкоморина пані наша милостива	1598	1/24/1/1/84.
й.м.п.[2] обозний [Адам Жолкевський, син Миколая]	1627	1/24/1/2/29 зв.
й.м.п. калуський староста	1628	1/24/1/2/83.
й.м.п. Лукаш Жолкевський дідичний пан на Бродах	1629	1/24/1/2/218 зв.
Станіслав Конєцпольський		
й.м.п. гетьман... пан і добродій	1628	1/24/1/2/56 зв., 62 зв.
пан воєвода сандомирський, гетьман польний коронний	1629	1/24/1/2/169.
я.в.[3]й.м.п. краківський гетьман великий коронний пан і добродій наш дідичний	1641	1/24/1/31/44.
я.в. пан наш милостивий дідичний	1641	1/24/1/31/43 зв.
я.в. пан і добродій наш милостивий	1642	1/24/1/31/63 зв.
й.м.п. і добродій наш милостивий	1642	1/24/1/31/66 зв.
й.м.	1643	1/24/1/5/477.
я.в. пан і добродій наш милостивий	1643	1/24/1/5/456, 458–458 зв.
я.в. пан і добродій наш милостивий	1644	1/24/1/56/67.
й.м.	1645	1/24/1/6/108 зв.
я.в.й.м.п. краківський	1645	1/24/1/6/51.
я.в.й.м.п. краківський та пан і добродій наш милостивий	1645	1/24/1/6/121 зв.
я.в. пан і добродій наш милостивий	1645	1/24/1/6/72 зв.
й.м.п. і добродій наш милостивий	1645	1/24/1/6/67.
я.в.й.м.п. краківський та пан і добродій наш милостивий	1646	1/24/1/7/95.
я.в.й.м.п. добродій наш	1646	1/24/1/7/57 зв.
Александр Конєцпольський		
й.м. добродій наш	1646	1/24/1/7/140.
й.м.п. і добродій наш	1646	1/24/1/7/128.
я.в.й.м.п. хорунжий наш пан милостивий	1646	1/24/1/7/95.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний	1646	1/24/1/7/181 зв.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний	1647	1/24/1/8/123 зв.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний наш милостивий пан і добродій	1647	1/24/1/8/146 зв.
й.м.п. добродій наш милостивий	1648	1/24/1/9/2.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний і добродій наш милостивий	1648	1/24/1/10/41.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний та пан і добродій наш милостивий	1648	1/24/1/10/46 зв.
й.м.п. і добродій наш	1649	1/24/1/10/70 зв.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний	1649	1/24/1/31/100.
я.в.й.м.п. хорунжий коронний та пан і добродій наш милостивий	1650	1/24/1/10/102.
Станіслав Конєцпольський, син Александра		
й.м. добродій	1659	1/24/1/32/85.
й.м. добродій наш	1660	1/24/1/32/150.
й.м.п. воєводич сандомирський зараз нам щасливо пануючий	1660	1/24/1/11/131.
я.в.й.м.п. воєводич сандомирський добродій наш	1660	1/24/1/32/98 зв.
я.в.й.м.п. і добродій наш дідичний воєводич сандомирський	1661	1/24/1/32/209.
я.в.й.м.п. воєводич сандомирський добродій наш	1662	1/24/1/13/72.
я.в.й.м.п. Станіслав на Конєцполю Конєцпольський долинський староста, полковник військ й.к.м.[4], воєводич сандомирський	1665	1/24/1/14/388. 1/24/1/33/154.
я.в.й.м.п. Станіслав Конєцпольський воєводич сандомирський, долинський староста і полковник військ й.к.м., дідич і добродій наш	1668	1/24/1/16/9 зв.

долинський староста	1669	1/24/1/16/49.
я.в.й.м. добродій наш пан і дідич	1669	1/24/1/16/31.
я.в.й.м.п. добродій і колятор наш	1671	1/24/1/34/23 зв.
я.в.й.м.п. наш милостивий	1671	1/24/1/34/45.
я.в.й.м.п. староста канівський пан і добродій наш	1671	1/24/1/34/48.
я.в.й.м. добродій наш	1673	1/24/1/17/68.
я.в.й.м. добродій наш милостивий	1673	1/24/1/17/73 зв.–74.
я.в.й.м.п. добродій і дідич наш	1673	1/24/1/17/59.
я.в.й.м.п. долинський староста і добродій наш	1675	1/24/1/36/51.
я.в. пан наш милостивий	1676	1/24/1/18/178.
я.в.й.м.п. обозний коронний пан наш милостивий	1676	1/24/1/18/152.
я.в. пан і добродій нам великомилостивий	1678	1/24/1/19/117 зв.
я.в.й.м.п. обозний коронний добродій нам великомилостивий	1678	1/24/1/36/102 зв.
я.в.й.м.п. воєвода подільський пан і добродій наш	1680	1/24/1/19/160.
й.м. князь пан наш милостивий	1680	1/24/1/14/494 зв.
я.в.й.м.п. воєвода волинський пан і добродій нам великомилостивий	1682	1/24/1/19/192.
Собєські		
найясніша королева милостива пані та щасливо нам пануючий найясніший королевич дідич пан милостивий	1686	1/24/1/22/189.
найясніша королева пані наша	1689	1/24/1/22/232.
й.к.м. пан наш милостивий	1691	1/24/1/23/27.
король Ян III	1693	1/24/1/38/29 зв.
бродівчани названі міщанами й.к.м.	1693	1/24/1/38/111.
королевич Якуб-Людвик	1694	1/24/1/38/89 зв.
найясніший королевич пан наш милостивий	1698	1/24/1/39/60 зв.
найясніші їх милості королевичі	1698	1/24/1/39/52 зв.
Ян-Александр Конєцпольський		
сєрадзький воєвода	1712	1/24/1/25/48.
я.в.й.м.п. Ян на Конєцполю, Язловцю, Бродах, Ружинському князівстві Конєцпольський, воєвода сєрадзький пан наш дідичний	1713	1/24/1/42/5.
Потоцькі		
я.в.й.м.п. київський воєвода нам великомилостивий пан і добродій дідич наш	1704	1/24/1/40/12.
я.в.й.м.п. київський воєвода пан і добродій наш	1714	1/24/1/42/33.
я.в. пан і добродій наш милостивий	1721	1/24/1/26/18 зв.
я.в.й.м.п. гетьман великий коронний пан наш добродій і дідич	1740	1/24/1/28/15.
я.в.й.м.п. воєвода познанський	1758	1/24/1/46/124.
я.в.й.м.п. воєвода познанський	1759	1/24/1/46/150 зв.
дідичка міста пані воєводина познанська	1760	1/24/1/52/9 зв.
Йозеф на Бродах, Немирові й Збаразькому князівстві Потоцький	1762	1/24/1/47/55 зв.
дідич на Бродах Й. Потоцький, лежайський староста	1764	1/24/1/30/115 зв.
Йозеф з Потока на князівстві Збаразькому, Бродах і Лешневі Потоцький, кавалер ордену Св. Єпископа Станіслава, ротмістр військ й.к.м. і Речі Посполитої, лежайський та ін. староста	1766	1/24/1/54/143–144.
Вінцентій Потоцький воєводич познанський, дідич Бродів	1771	1/24/1/61/16.

[1] її милість пані
[2] його милість пан
[3] ясновельможний
[4] його королівська милість

Додаток 7

Числові показники кількості обраних урядів за даними записів про проведення виборів

рік							*джерело*
	райці	війт	писар	лентвійт	шафар	лавники	
1588	4	1		1		6[1]	1/24/1/1/1.[2]
1589	4						1/24/1/1/15–15 зв.
1590	4						1/24/1/1/24зв.
1640	4	1		1		5	1/24/1/31/33.
1646				1			1/24/1/7/20 зв.
1678	4	1	1			6	1/24/1/36/121.
1693	4	1	1	1		5	1/24/1/38/25.
1695	4	1	1				1/24/1/38/106.
1698						6	1/24/1/39/50.
1700				1		5	1/24/1/39/125 зв.
1703	4	1	1	1		5	1/24/1/40/1а.
1707	4	1	1	1		5	1/24/1/41/1б–2.
1713	4	1	1	1		5	1/24/1/42/5–6.
1715	4	1	1				1/24/1/42/41.
1716	4	1		1		6	1/24/1/42/50.
1717	4	1	1	1		6	1/24/1/42/62.
1718	4	1	1	1		8	1/24/1/42/74.
1719	4	1	1	1		10	1/24/1/42/87.
1720	4	1	1	1		6	1/24/1/42/97.
1721	4	1	1	1		8	1/24/1/42/110.
1722	4	1	1	1		8	1/24/1/42/116.
1723	4	1	1	1		6	1/24/1/42/124.
1724	4	1	1	1	1	6	1/24/1/42/134.
1725	4	1	1	1		8	1/24/1/42/141.
1726	4	1	1	1	1	8	1/24/1/42/148.
1727	4	1	1	1	1	6	1/24/1/42/159.
1728	4	1	1	1	1	8	1/24/1/43/37 зв.
1757	4	1		1	1	15	1/24/1/46/102–102 зв.
1758	4	1		1		16	1/24/1/47/2.
1759	4	1		1		10	1/24/1/47/9.
1760	4	1		1		12	1/24/1/47/39.
1761	4	1	1	1	1	21	1/24/1/45/57–57 зв.
1762	4	1	1	1		19	1/24/1/45/67–67 зв.
1763	4	1		1		11	1/24/1/51/55.
1765	4	1		1			1/24/1/53/1а.
1766	4	1	1	1			1/24/1/53/11.
1768	4	1	1	1	1	12	1/24/1/53/30–31.
1769	4	1	1	1		12	1/24/1/53/43–43 зв.
1770	4	1	1	1	1	12	1/24/1/53/58.

[1] Відповідно до "німецького права" лавників мало бути 11 осіб, але і з цього правила існували винятки (Groicki B. Porządek. List XIV, d II verso; Szczerbic P. Ius municipale. S. 69).

[2] Запис від 15.01.1588 р. про грошовий звіт трьох райців, які урядували у 1587 році.

Додаток 8

Список населених пунктів (Н.П.) й місцевостей, які відвідували лавники, збираючи свідчення в рамках розгляду судових справ

≈ км від Бродів	Н.П.	рік	джерело	координати Google Maps
0[1]	Великі Фільварки	1732	1/24/1/27/23.	50.080784469558374, 25.163018086648425
0	Старі Броди	1664 1691 1745	1/24/1/14/105. 1/24/1/23/41 зв. 1/24/1/29/22.	50.07357417023221, 25.157596422717084
7	Берлин	1639	1/24/1/4/105. • 1/24/1/5/6.	50.12097376521963, 25.074345163800015
11	Пониковиця	1663	1/24/1/33/28 зв.	50.05105724111312, 25.05156832790261
11	Радивилів	1633	1/24/1/2/429 зв.	50.12846263453688, 25.256770518775596
11	Суходоли	1633	1/24/1/2/424.	50.00160482857167, 25.116381410303063
12	Голосковичі	1673	1/24/1/35/100.	50.0234742235734, 25.074887608639447
12	Суховоля	1665	1/24/1/14/285 зв.	50.01000363750535, 25.248920688953945
15	Висоцько	1675	1/24/1/36/17–17 зв.	50.02635996739759, 25.028884207901278
20	Черниця	1673	1/24/1/17/48 зв.	49.96656193222493, 25.239786082830545
23	Краснополь (с. Перенятин)	1642	1/24/1/5/400 зв., 403.	50.09207688496437, 25.372848609477256
25	Загірці	1675	1/24/1/36/17–17 зв.	49.95762528427753, 24.976776257987527
26	Паликорови	1740	1/24/1/44/66 зв.	49.91030346015897, 25.34283093950696
35	Теслугів	1684	1/24/1/19/210 зв.–211.	50.305355325257665, 25.315188418660835
36	Сасів	1675	1/24/1/36/17–17 зв.	49.87170398220689, 24.94927356131958
37	Топорів	1676	1/24/1/18/104 зв.	50.10666867216898, 24.728421310181353
40	Жарків	1640	1/24/1/5/61.	49.92988099165973, 25.112082699631753
52	Білокриниця	1639	1/24/1/4/59 зв.–60.	50.14573210985286, 25.742381796052648
66	Зборів	1678	1/24/1/36/109 зв.	49.66126808601977, 25.14276023384447

[1] Великі Фільварки та Старі Броди розташовані в сучасних адміністративних межах м. Броди.

Додаток 9

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Турега Ю. Історіографія історії міста Броди (до 1772 року) // Вісник Львівського університету. Серія історична / за ред. І. Підкови, Р. Тарнавського. Львів, 2017. Спецвипуск до 60-річчя проф. О. Сухого. С. 118–139.
2. Турега Ю. Місто Броди як торговий центр наприкінці XVI – середині XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита. 2018. № 1–2 (17–18). С. 56–72.
3. Турега Ю. "Особливо в той час нещасливий…": місто Броди в середині XVII століття // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2019. Том 30 (69), № 2. С. 73–84.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Турега Ю. До питання про дату переходу міста Броди у власність Станіслава Конецпольського // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : науковий збірник. Броди, 2021. Випуск 12. С. 23–26.
2. Турега Ю. Невідома сторінка історії міста Броди: пошесть 1651 р. // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "III Таврійські історичні наукові читання". 29–30 березня 2019. Київ, 2019. С. 32–37.
3. Турега Ю. Оподаткування виробництва алкогольних напоїв у м. Броди в XVII ст. // XIII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 24–25 жовтня 2019 р. : тези доповідей. Київ, 2019. С. 16–17.
4. Турега Ю. Релігійне життя міста Броди (Любич) наприкінці XVI – у першій третині XVII ст. // Брідщина — край на межі Галичини й Волині : матеріали XII краєзнавчої конференції. Броди, 2020. С. 17–21.
5. Турега Ю. Торгівля в м. Броди наприкінці XVI – середині XVII ст. // XII міжнародна наукова конференція "Історія торгівлі, податків та мита". 25–26 жовтня 2018 р. : тези доповідей. Київ, 2018. С. 32–34.
6. Турега Ю. Українська національна революція XVII ст. очима населення міста Броди // Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали VII Краєзнавчої конференції (13 березня 2020 р.) / ред. колегія А. Середяк та ін. Львів, 2021. С. 87–93.
7. Турега Ю. "In oppido novolocato Liubice": простір і соціум // Йозеф Рот: портрет на тлі суспільно-політичних змін поч. XX ст. : збірка статей науково-практичної конференції. Львів, 2019. С. 134–142.

наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Турега Ю. Виробництво алкогольних напоїв у Бродах XVII ст. // Міста та містечка Східної Галичини наприкінці XVIII століття. Збірник статей під ред. Т. Карголя, Б. Петришак, К. Слюсарка. Краків ; Львів: Historia Iagellonica, 2020. Том VII : Міста на пограниччі — контексти і приклади. С. 43–58.
2. Tureha Ju. Biecz – Brody – Bila Cerkva: trade contacts against the backdrop of the everyday life in the seventeenth century // Studia Historyczne. 2018. R. LXI, z. 4 (244). P. 73–84.